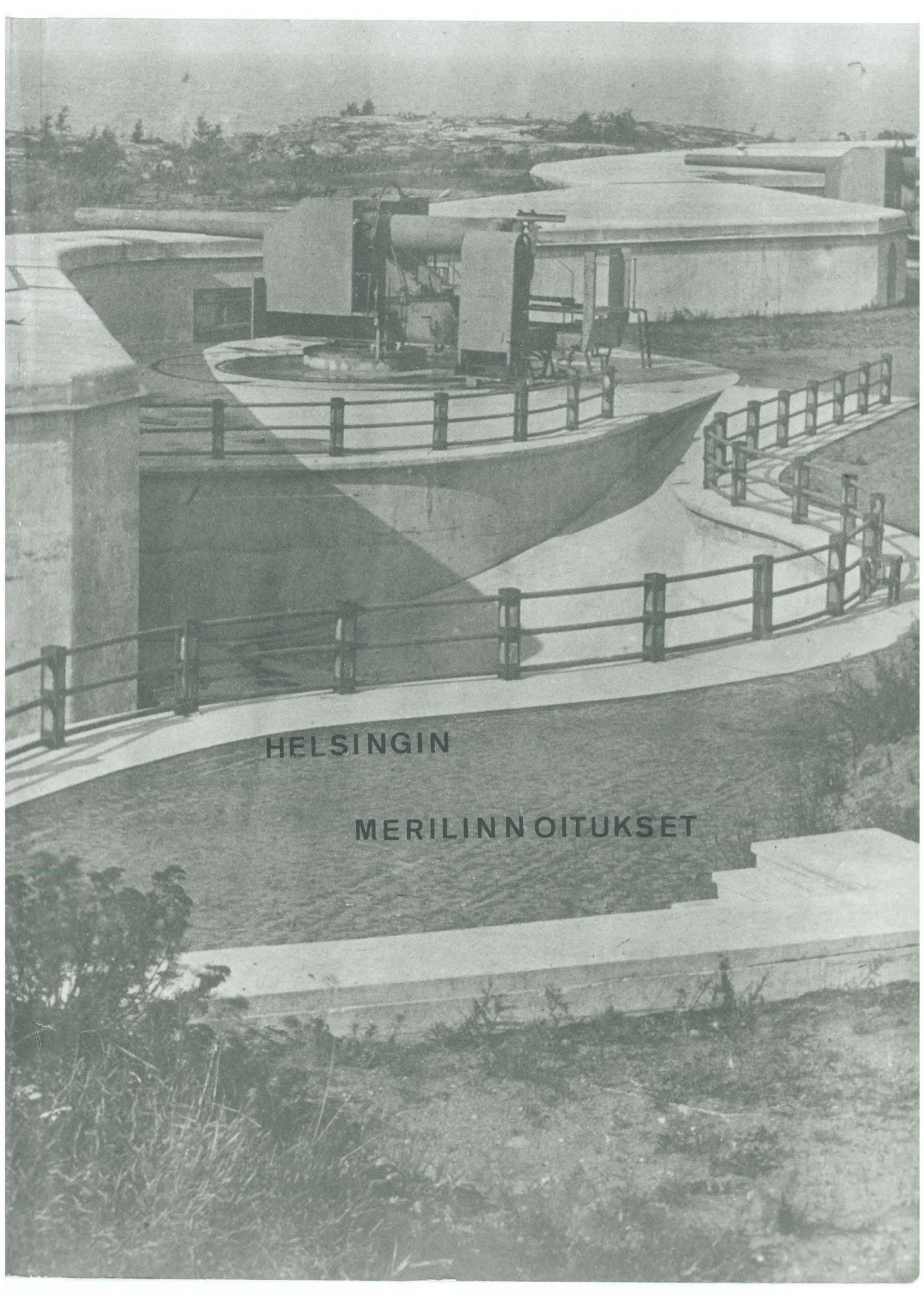

HELSINGIN

MERILINNOITUKSET

HELSINGIN MERILINNOITUSTEN

INVENTOINTI

kesällä 1972

Kaj - Erik Löfgren

S I S Ä L T Ö

1. Yleistä	1
2. Linnoituslaitteiden rakenteesta	11
3. Inventointikertomus	24
3.1. Selityksiä	24
3.2. Etummaisen linjan saaret	25
3.2.1. Miessaari	25
3.2.2. Rysäkari	29
3.2.3. Katajaluoto	34
3.2.4. Harmaja	40
3.2.5. Kuivasaari	43
3.2.6. Isosaari	48
3.2.7. Santahaminan Itäniemi	55
3.2.8. Itä Villinki	59
3.2.9. Vuosaaren Skatanniemi	64
3.3. Sisemmän linjan saaret	66
3.3.1. Melkki	66
3.3.2. Pihlajasaaret	69
3.3.3. Harakka	73
3.3.4. Vallisaari	77
3.3.5. Kuninkaansaari	89
3.3.6. Nuottasaari	96
3.3.7. Vasikkasaari	97
3.3.8. Teerisaari	100
3.3.9. Lehmäsaari	101
3.3.10. Santahamina	102
3.3.11. Santahaminan Isosaari	108
3.4. Muistomerkit ja haudat	110
3.4.1. Ruotsinvallan aikaiset	110
3.4.2. Venäläisajan muistomerkit	112

3.4.3. Itsenäisyyden ajan muistomerkit	116
4. Yhteenveto	120
4.1. Patterit	120
4.1.1. Itämaisen sodan aikaiset	120
4.1.2. 1860- 1880-luvuilla rakennetut	120
4.1.3. 1890-luvulla rakennetut	120
4.1.4. 1914 - 1917 rakennetut	121
4.2. Mittaus- ym. asemat	121
4.2.1. Hiekkakumpareelle rakennetut	121
4.2.2. Kivestä rakennetut	121
4.2.3. Betonista rakennetut	122
4.2.4. Panssaritorneissa olleet	122
4.3. Valonheitinasemat	122
4.3.1. Hissillä varustetut	122
4.3.2. Ratakiskoilla varustetut	123
4.3.3. Ratakiskoilla ja hissillä varustetut	123
4.4. Miehistösuojat, ammusvarastot ja koneasemat	123
4.4.1. Puusta rakennetut	123
4.4.2. Tiilestä ja kivistä rakennetut	123
4.4.3. Betonista rakennetut	124
4.4.4. Kallioon louhitut	124
4.5. Muut kohteet	124
4.5.1. Kaapelikaivot	124
4.5.2. Rautatiet	125
4.5.3. Suojavallit ja tiet	125
4.5.4. Laiturit	125
4.5.5. Makeanvedenaltaat ja pumppaamot	125
4.5.6. Rakennukset	126
4.5.7. Ikonien paikat	126
4.5.8. Ryhmittämättömät	126
4.6. Saaret kokonaisuutena	126

5. Viitteitä	127
5.1. Lähteet	127
5.2. Kirjallisuus	127

Liitteet

1. Suojeluarvot	129
2. Käytetyt lyhenteet ja merkit	130
2.A. Käytetyt lyhenteet saarien nimistä	130
2.B. Käytetyt tykkien lyhenteet	131
2.C. Kartoissa ja tekstissä käytetyt merkit	131
3. Saarten venäjänkieliset nimet	133
4. Kuvaluettelo	135

1. Y L E I S T Ä

Ensimmäiset linnoituslaitteet Helsinginseudulla ovat peräisin 1550-luvulta ja ne rakennettiin Vallisaareen. Ennen v. 1748 rakennetuista linnoituslaitteista ei ole mitään jäljellä, sillä ne purettiin Augustin Ehrenswardin aloittaessa Susiluotojen linnoittamisen em. vuonna. Vartiokylän muinaislinnaa ei ole otettu huomioon, koska se ei liity Helsingin kaupungin puolustukseen.

Suunnitelmien mukaan piti linnoituslaitteita rakentaa sekä maan että meren puolelle: SILTAVUORELLE, jossa työt olivat täydessä vauhdissa heinäkuussa 1748 laskettaessa ULLANLINNAN peruskiveä. Viimeisenä ryhdyttiin SUSILUOTOJEN linnoittamiseen. Rahapulan takia jätettiin sittemmin maalinnoitukset rakentamatta ja pääpaino siirrettiin Susiluotoihin. Heinäkuun 17. p:nä 1750 koko linnoitus sai nimen S V E A B O R G, josta suomen kielessä alettiin käyttää muotoa Viapori.

Ruotsin vallan lopulla Viaporin linnoitus käsitti nykyisen Suomenlinnan, Särkän ja Vallisaaren. Päälinnoitus oli Susisaarella ja Isossa Itämustasaarella. Särkässä, Länsi Mustasaarella, Pienessä Itämustasaarella, Kustaanmiekalla ja Vallisaarella oli itsenäisiä ulkolinnakkeita.

Venäjän vallan aikana (1808 - 1917) Viaporin linnoitus laajeni siten, että sen alueeseen kuuluivat Harakka, Särkkä, Lonna, Länsi Mustasaari, Pieni Itämustasaari, Iso Itämustasaari, Susisaari, Kustaanmiekka, Vallisaari, Kuninkaansaari, Vasikka-saari, Santahamina, Itä Villinki, Isosaari, Kuivasaari, Harmaja, Katajaluoto, Rysäkari, Miessaari, Melkki, Lauttasaari ja Pihlajasaari.

Tämä Viaporin linnoituksen laajentaminen voidaan käytännöllisesti katsoen jakaa kahteen osaan:

- ensimmäinen kausi 1854 - 1856, eli Itämaisen sodan aika
- toinen kausi 1914 - 1917, eli ensimmäisen maailmansodan aika.

Itämaisen sodan riehuessa Mustalla merellä ja vihollislain vaston liikkeessä Suomenkin vesillä päätettiin vahvistaa Viaporin, joka rauhan aikana oli saanut rappeutua. Tällöin rakennettiin pattereita Viaporin saarille ja lähiympäristöön. Vuonna 1854 oli pattereita valmiina Kustaanmiekalla, Susisaareissa, Länsi Mustasaareissa, Särkässä, Vallisaareissa ja Santahaminassa. Elokuussa 1855 linnoitus oli jaettu kolmeen lohkoon:

- keskimmäinen (Viapori)
- vasen (Viaporista itään)
- oikea (Viaporista länteen).

Taulukossa 1 on esitetty Itämaisen sodan aikana rakennettujen pattereiden sijainti. Nämä patterit ovat säilyneet siellä, missä kasvanutta kaupunkia ja myöhempiä linnoituslaitteita ei ole rakennettu niiden päälle.

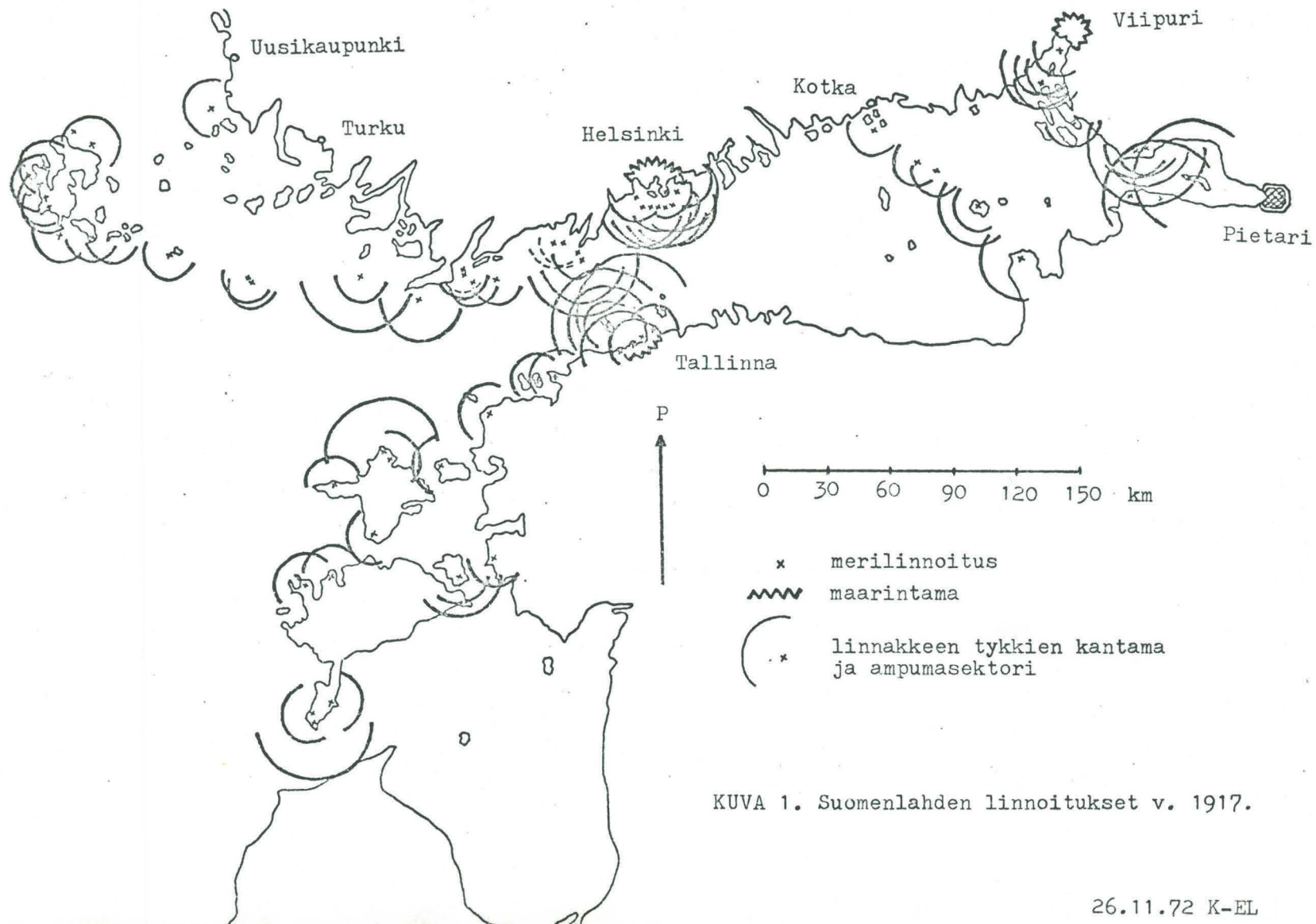
TAULUKKO 1. Itämaisen sodan aikana (v. 1854-56) rakennettujen patterien sijainti Viaporin saarten ulkopuolella. Suluissa on ilmoitettu tykkien lukumäärä niiltä osin kuin se on tiedossa. (1,2)

Munkkiniemi	(6)	Kaivopuisto	(4 kpl, 2 jäänyt kesken?)	(8 + 6)
Lehtisaari	(4)			
Karhusaari	(4)	Harakka		(28)
Rigsviksudden		Katajanokka		(6)
(Vaskiniemi?)	(8)	Vallisaari	(8 kpl)	
Särkiniemi	(2 kpl) (7 + 7)	Kuninkaansaari	(4 kpl)	
Veijarivuoren niemi	(9)	Santahamina	(8 kpl)	
Hietaniemi		Santahaminan		
Ruoholahti		Isosaari	(3 kpl)	(4 + 4 + 4)
Jätkäsaari	(2 kpl)	Nuottasaari		(4)
Punavuori		Lehmäsaari		
Merisatama	(2 kpl)	Matosaari	(2 kpl)	(8 + 4)
Hernesaari	(2 kpl) (6 + 2)	Teerisaari		

Tilanteen jälleen kiristytessä Venäjän, Turkin ja Englannin välillä 1870- ja 1880-luvuilla parannettiin Itämaisen sodan aikaisia pattereita ja rakennettiin joitakin uusia. Viaporin linnoitusalue ei laajentunut tässä vaiheessa, mutta jo 1890 pakkolunastettiin Lauttasaaren eteläosia ja määrättiin Melkki ja Rysäkari kuuluviksi linnoitusalueeseen.

Maailemansodan kynnyksellä ruvettiin kiireesti suunnittelemaan Venäjän silloisen pääkaupungin Pietarin puolustusta ja laivaston puuttuessa päädyttiin rannikkolinnoituksiin. Venäjän laivasto oli hävitetty v. 1905 Tschushiman meritaistelussa. Tällöin syntyi vahva puolustusvyöhyke joka peitti koko Suomenlahden siten, että Suomenlahti v. 1917 yleismaailmallisenkin mitapuun mukaan oli mitä vahvimmin varustettu (kuva 1):

- päätukikohtana oli nk. Pietari Suuren merilinnoitus, jonka ydin oli Tallinnan maa- ja merilinnoitus käsittäen kolmion kärkipisteinä Tallinnan, Porkkalan ja Hangon,
 - edellisen länsipuolella olivat Turun ja Ahvenanmaan saaristoaseman ja Viron saarten linnoitukset,
 - päätukikohdan itäpuolella oli taaempi puolustusasema Lavan saaren tasalla ja
 - Pietarin varsinaisena lukkona oli Kronstadtin linnoitus.
- Näiden lisäksi olivat täysin irrallisina yksikköinä
- Viaporin linnoitus ja
 - Viipurin linnoitus.

KUVA 1. Suomenlahden linnoitukset v. 1917.

TAULUKKO 2. Suomenlahden merilinnoitukset ensimmäisen maailmansodan lopussa. (3,4,5,6)

I. Pietarin välittömänä suojana

Seraja Loshadj	}	aseistuksesta ei ole tietoja			
Krasnaja Gorka					
Kronstadt					
Ino					
Puumola		8/305	6/280	6/254	12/152
		6/152			

II. Viipurin maa- ja merilinnoitus

Humaljoki	8/152	4/57
Härkölä	6/152	4/57
Tuppura	4/152	3/57
Suonionsaari	4/152	2/57
Uuraansaari	6/229	4/152
Ravansaari	4/152	

III. Taaempi etuasema

Rankki	4/152	
Kilpisaari	4/152	
Someri	2/152	(ei ehditty asettaa paikoilleen)
Lavansaari	4/254	4/152
Kurkola		aseistuksesta ei ole tietoja

IV. Helsingin maa- ja merilinnoitus

Katso taulukkoa 3

V. Pietari Suuren merilinnoitus

a) Tallinnan maa- ja merilinnoitus

Wiimsi	3/120	4/75 it
Aegnasaar	2/305	
Paljassaar	4/75 it	
Kakumäe	3/120	4/75 it
Suurupi	4/238	3/57 it
Naissaar	4/305	4/238 4/203 4/152
	3/120	3/75 it 4/57 it
Paldiski	3/120	
Väike Pakri	3/120	

b) Porkkalan ryhmä

Mäkiluoto	6/305	4/203
Stora Träskö	4/152	

c) Hangon saaristoasema

Långörn	4/152	
Hästö-Busö	4/152	
Mellanlandet	4/152	
Russarö	6/234	4/75

VI. Ulompi etuasema

Örö	4/305	10/152	3/120	4/75 it
Tahkona	4/305	4/75 it		

Taulukko 2 (jatkoa)

VII. Sivusta-asemat

a) Turun ja Ahvenanmaan saaristoasema

Utö	8/152	4/57
Enskär	2/152	
Kökar	4/152	
Storklobb	4/152	
Herrö	4/57	
Korsö	3/152	
Kungsö	4/152	
Mellantorp	4/152	
Frebbenby	4/152	
Sålis	4/152	
Hamnö	4/57	
Boxö	4/203	
Lypertö	4/152	4/57

b) Viron saaristo

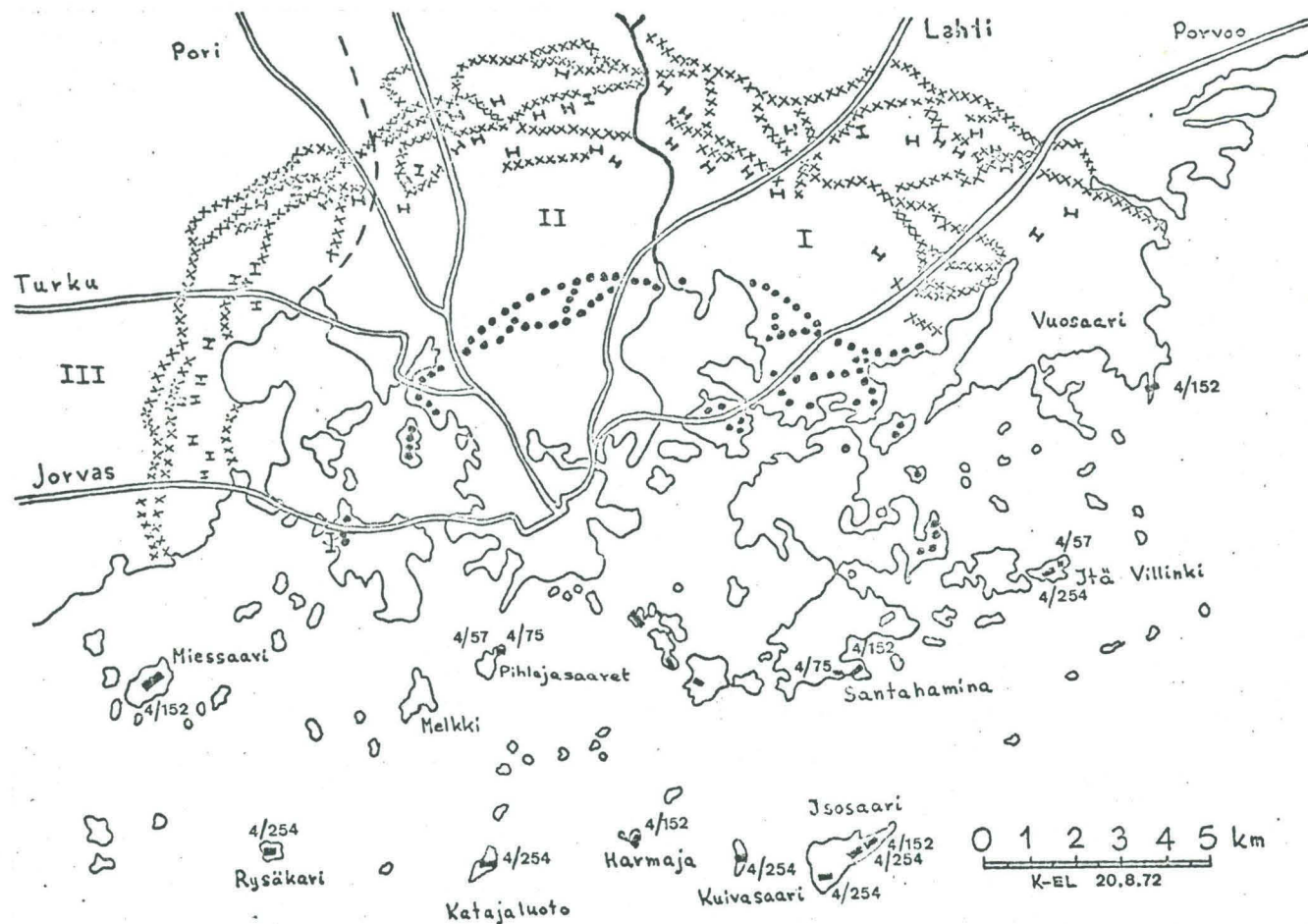
Dirham	4/152			
Hirmus	4/152			
Worms	4/152			
Lehtma	4/152			
Tahkona	4/305	4/75 it	(samalla ulom-	
			man etuaseman eteläisin piste)	
Wirtsu	4/152	3/75 it		
Muhusaar	4/254	4/152	2/75 it	
Rohukylä	2/75 it			
Sôru	4/120			
Undvan	4/152			
Ninas	4/152			
Sôrven niemellä	4 kpl	3/75 it	3/57 it	4/47 it
Sääre	4/305			
Mõntu	4/130			
Karuste	3/120			

Suunnitteluvaiheessa Viaporin tehtävä oli vähäpätöinen sen toimiessa Itämerenlaivaston torpeedoveneiden tukikohtana. Tämä johtui siitä, että odotettiin saksalaisten nousevan maihin voimakkaan laivastonsa tukemana jossakin Suomenlahden pohjukassa, lähellä Pietaria, käyttäen hyväksi Venäjän hidasta liikemääränsä. Tätä tehtävää varten laadittiin Viaporille linnoittamissuunnitelma, jonka mukaan rakennettiin uusia pattereita Itä Villinkiin, Isosaareen ja Kuivasaareen sekä maan puolelle kenttälinoitettuja laitteita Lauttasaaresta Pasilan,

Käpylän ja Herttoniemen kautta Kulosaareen ja Laajasaloon. Sodan syttyessä Saksa keskitti voimiaan länteen eikä aikonutkaan hyökätä itään. Tällöin Venäjä ehti sulkea Suomenlahden miinottein. Sodan venyessä ja odotettaessa Saksan hyökkäystä suunniteltiin Pietarin puolustus uudelleen.

Todennäköisinä hyökkäyssuuntina pidettiin Viron rannikkoa ja Pohjanlahtea, joista hyökkäys jatkuisi Pietaria kohti. Uudessa puolustussuunnitelmassa Viaporin tehtävä muuttui oleellisesti. Linnoituksen tuli pysyä puolustajan hallussa ja täten toimia sivustauhkana ja toisena leukana vihollisjoukkoja saarrettaessa.

Ennenkuin Viapori soveltui tähän tehtävään, se oli pakko varustaa vahvaksi linnoitukseksi sekä maan että meren puolelta. Näin ryhdyttiin sitten loppuvuodesta 1914 suunnittelemaan Viaporin laajentamista, ja heti suunnitelmien valmistuttua ryhdyttiin töihin. Vanhan suunnitelman mukaiset laitteet olivat liian lähellä suojeltavaa kohdetta, joten linnoitustyöt siirrettiin kauemmaksi. Kestolaitteita rakennettiin alueelle, joka kulki Tapiolasta Kaarelan, Pakilan ja Myllypuron kautta Vartiokylän lahden pohjukkaan. Itäinen sivusta jäi kuitenkin suojatta, joten v. 1915 loppupuolella suunniteltiin laitteet uudestaan siten, että niitä rakennettiin Pakilasta Malmin kautta Porvarinlahden rantaan. Meren puolelle rakennettiin patteireita Miessaaresta aina Vuosaaren Skatanniemelle asti (kuva 2). Sodan loppuvaiheessa Viaporin linnoitus tai oikeammin Helsingin maa- ja merilinnoitus (venäjäksi Крепость Свеаборг) käsitti kaksi merenpuoleista puolustuslinjaa ja kolme maarintaman puolustuslohkoa (taulukko 3).

KUVA 2. Helsingin maa- ja merilinnoitus ensimmäisen maailmansodan lopussa.

- vuoden 1914 suunnitelmien mukaiset linnoituslaitteet
- × v. 1915-17 rakennetut linnoituslaitteet
- H maarintaman tykkiasema (yhteensä 49 kpl)
- meririntaman tykkiasema.

I
∞
I

TAULUKKO 3. Helsingin maa- ja merilinnoitus ensimmäisen maailmansodan lopussa.

I. Maarintama

a) Itäinen puolustuslohko

I ryhmä	4 patteria, yhteensä	18/152		
II ryhmä	5	4/280	12/152	3/112
III ryhmä	4	10/152	3/107	
IV ryhmä	5	8/228	12/152	

b) Pohjoinen puolustuslohko

V ryhmä	5 patteria, yhteensä	8/228	10/152	
VI ryhmä	5	10/152	4/127	4/112
VII ryhmä	5	4/228	16/152	

c) Läntinen puolustuslohko

VIII ryhmä	5 patteria, yhteensä	4/228	10/152	4/107
IX ryhmä	5	4/228	14/152	
X ryhmä	4	4/228	11/152	
Miessaari	1 patteri	6/152		
Lauttasaari	1	4/228		

sekä ainakin 6 patteria joiden aseistuksesta ei ole tietoja.

II. Meririntama

a) Etummainen puolustuslinja

Miessaari	4/152-C ja 57 mm:n patteri
Rysäkari	4/254-D
Katajaluoto	4/254-D
Harmaja	4/152-C
Kuivasaari	4/254-D
Isosaari	2 kpl 4/254-D ja 4/152-C
Santahamina	4/152-C 4/75
Itä Villinki	4/254-D 4/57
Vuosaari	4/152-C

b) Sisempi puolustuslinja

Melkki	4/75 it
Pihlajasaaret	4/75 4/57
Länsi Mustasaari	3/280 3/57
Kustaanmiekka	2 kpl 4/280 ja 4/75
Vallisaari	4/280
Vasikkasaari	4/75

Maailmansodan loputtua ja Suomen itsenäistyttyä nämä valtavat linnoituslaitteet tykkiasemineen, betonisine suojahuoneineen ja varastoineen, valonheitin- ja voima-asemineen ja muine tarpeineen jäivät Tarton rauhansopimuksen perusteella v. 1920

Suomen omaisuudeksi. Itsenäisyyden ajan alkupuolella laitteita käytettiin nuoren rannikkotyökistömme tarpeisiin. Myöhemmin niiden päälle on rakennettu uusia ajanmukaisia laitteita.

2. LINNOITUSLAITTEIDEN RAKENTEESTA

Ruotsin vallan aikaiset linnoituslaitteet on yleensä rakennettu muuratuista kivistä. Hyviä esimerkkejä tämän ajan rakennustavasta näkee vielä tänään Suomenlinnan saarilla.

Venäjän vallan alkupuolella nämä vanhat laitteet saivat rauhassa rappeutua. Vasta vaaran uhatessa Suomenlahdella ryhdyttiin kiireellisesti linnoitustöihin. Kun Itämaisen sodan aikana ei ollut riittävästi aikaa keistolaitteiden rakentamiseen, rakennettiin laitteet pääasiassa puutavaraa, maata ja kiveä hyväksikäyttäen. Tykit sijoitettiin suoraan valleille. Rintasuojana oli pelkkä maavalli (irtomaa tuotiin mm. Santahaminasta), jossa oli syvennyksiä vastaamassa tykkien ampumasektoria. Tälle ajalle tyypillisiä pattereita näkee Teerisaassa, Lehmäsaassa ja Matosaassa. Muualla ne ovat joko sortuneet tai ne on uusittu.

Englannin ja Venäjän välien kiristyessä 1800-luvun loppupuolella ryhdyttiin Viaporissa jälleen linnoitustöihin. Tämän ajan laitteet peitettiin hienolla hiekalla, jotta räjähtävät ammukset eivät pääsisi tunkeutumaan kivistä muurattuihin valleihin saakka. Samaan aikaan Suomenlinnankin linnoituslaitteet peitettiin hiekalla. Rakennusaineena käytettiin joko hakattua kiveä, punatiiltä, rautaa tai betonia.

- a) Patterit sijoitettiin yleensä seudun korkeimmalle paikalle rintasuojanaan useimmiten hakatuista kivistä tehty muuri, jossa oli ampumatarvikekomero (kuva 3). Tykit sijoitettiin avonaisiin aseisiin 20 - 30 m välein hakatuista kivistä valmistetuille perustoille. Myöhemmin alettiin käyttää rakennusaineena betonia (kuva 4).

KUVA 3. Kivistä tehty rintasuoja ampumatarvikekomeroineen (Kuninkaansaari, patteri Kun II). (S 7112)

KUVA 4. 1890-luvulla betonista rakennettu patteri (Vallisaari, patteri Val VI). (S 3762)

b) Ammus- ja panoskellarit rakennettiin kivistä ja punatiilestä muuraamalla siten, että varaston keskiosa on tiilestä ja uloin puoli kivistä. Katto on usein holvattu. Myöhemmin

otettiin käyttöön betoni. Katon ja seinän paksuus vaihtelee 1 - 1,5 m välillä. Missä maaperä sen salli, louhittiin varastot kallioon, kuten Lauttasaassa (v. 1885) ja Melkissä (v. 1892-93) (kuva 60). Kalliovarastojen ovet ovat mahtavia lujin lukkolaittein varustettuja, kulmaraudoin ja kiskoin vahvistettuja rautaovia. Kivestä ja tiilestä rakennettujen varastojen ovet ovat kupari- tai sinkkilevyillä vahvistettuja puuovia. Varastot sijoitettiin yleensä patterin välittömään läheisyyteen samaan tasoon patterin kanssa (kuva 5). Kallioon louhitut varastot sijaitsevat yleensä patterin alapuolella ja sieltä johtaa ammushissi patterille.

KUVA 5. Tiilisen varaston uloskäynti patterille (Kuninkaansaari, patteri Kun III).
(S 7116)

c) Ennen tätä aikakautta ei tarvittu mittaustorneja, koska ammunta oli yleensä suorasuuntausammuntaa. 1880-luvulla kaaritulista ampuvia pattereita rakennettaessa tarvittiin maalin etäisyyden ja suunnan määrittämiseksi erilaisia torneja, joista mittaukset voitiin suorittaa. Silti ei rakennettu varsinaisia mittausasemia, vaan tähystys- ja mittauspisteen muodosti yksinkertainen kivi- tai tiilipilari (kuva 6), jonka sateensuojaksi rakennettiin peltikatos.

KUVA 6. Tähystys- ja mittauspiste (Vallisaari, kohde Val 5). (S 6988)

Tämän rakennuskauden tyypillisimmät linnoituslaitteet sijaitsivat Vallisaarella ja Kuninkaansaarella.

Venäjän vallan lopussa käytettiin rakennusaineena yksinomaan betonia tai teräsbetonia.

a) Patterit rakennettiin vanhojen perinteiden mukaisesti siten, että tykit olivat 20 - 30 m välein avoasemissa valetuilla betonisilla perustoilla (kuva 7).

KUVA 7. Tyypillinen ensimmäisen maailmansodan aikainen suora-ammunta patteri (Rysäkari, patteri Rys 254). (S 6896)

Suorasta suuntaustavasta johtuen patterit sijoitettiin korkealle kohdalle, joten ne näkyivät myös mereltä käsin. Ajan ajattelutavan mukaisesti katsottiin taistelu hävityksi, jos vihollinen pääsi selustaan, joten selkäsuoja pidettiin turhana. Rintasuoja oli betoninen ja useimmiten maalla suojattu. Tyypillistä tämän kauden pattereille on niiden yksilöllisyys (kuvat 42, 44 ja 46) ja säännöllisyys maastosta riippumatta (kansikuva). Helsingin seudulla yksikään patteri ei ole toisensa näköinen, vaikka periaatteessa olisi voitu käyttää kahta tai kolmea päämallia. Ainoastaan Miessaarella ja Rysäkarissa on otettu huomioon maaston korkeuserot. Tätä ei voida pitää pelkästään vanhoista tavoista kiinnipitämisenä, sillä

- Pihlajasaareen on rakennettu neljän tykin hajaryhmitetty patteri (kuva 8) ja
- linnoituksen maarintama on maailman ensimmäisiä hajoitetun linnoitusjärjestelmän mukaisesti rakennettuja linnoituksia.

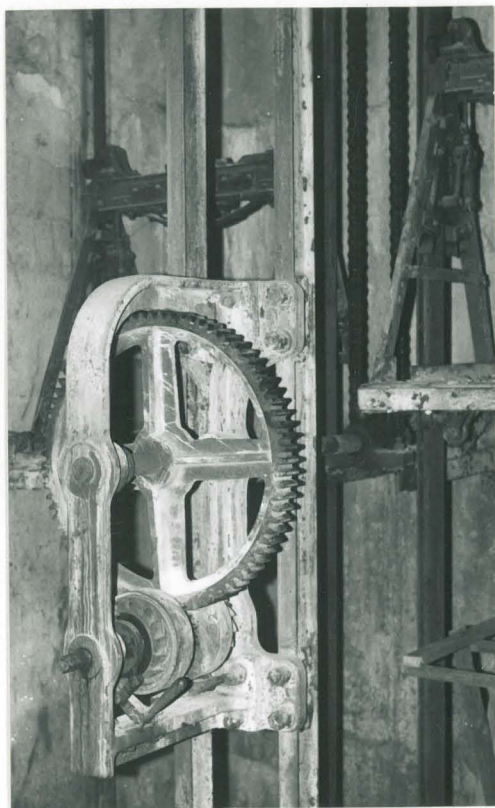
Nämä linnoittamistavat yleistyivät vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä kautena!

KUVA 8. Hajaryhmitetyn patterin tykkiasema (Itäinen Pihlajasaari, tykki Pih IC). (S 7805)

- b) Aikaisemmasta tavasta poiketen ammus- ja panoskellarit rakennettiin rintasuojan yhteyteen. Betonikaton paksuus saattoi nousta peräti 3 m:iin ja tukena on käytetty joko rautakiskotusta tai kaariraudoitusta. Kattojen vedenpitävyyttä ei otettu lainkaan huomioon, joten yleensä katot vuotivat. Patterit oli yleensä rakennettu suoraan maan päälle ilman varsinaista pohjaa, mikä johti siihen, että vesi tuli sisään sitäkin tietä. Kellarit ovat rintasuojassa ja ne on rakennettu joko patterin alle tai tykkien väliin.

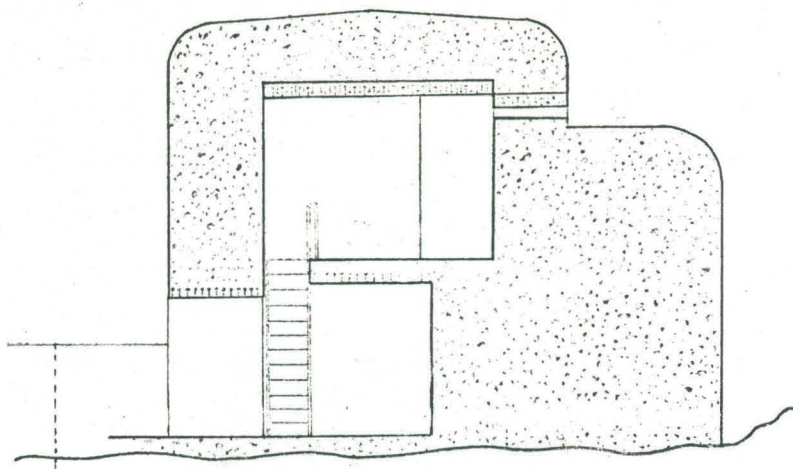
Kellareista ammuksset ja panokset nostettiin suoraan tykeille käsikäyttöisillä hisseillä (kuvat 9).

KUVA 9.

- (a) Käsikäyttöinen ammuksishiisi (Isosaari, patteri Iso 254B). (S 6831)
- (b) Rintasuojassa oleva ammuksikellarin aukko, josta luukut on poistettu (Vuosaaren Skatanniemi, patteri Vuo 152). (S 7770)

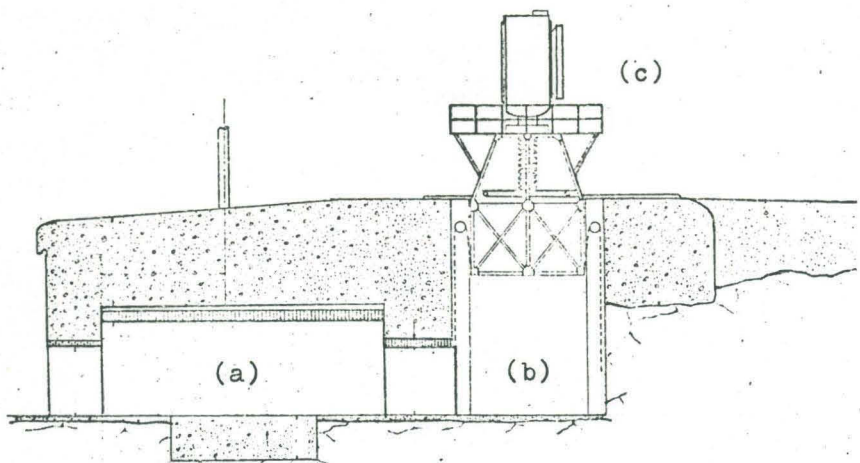
- c) Mittaus- ja tulenjohtoasemat olivat vahvoja betonisia matalia torneja rakenteeltaan joko yksi- tai kaksikerroksisia (kuva 10). Joissakin saarissa on käytetty paksusta raudasta tehtyjä lieriömäisiä periskooppitorneja (kuva 11). Eräillä saarilla nämä asemat ovat kaksipisteisestä mittaustavasta johtuen vierä vieressä.
- d) Valonheittinasemat olivat kolmeosaisia: voima-asema, valonheittimen suoja-asema ja valonheittimen valaisuasema (kuva 12).

KUVA 10. Mittausaseman läpileikkaus. (SlRtR, venäläinen piirros no. 272)

KUVA 11. Periskoopitorni (Rysäkari, kohde Rys 2).
(S 6928)

KUVA 12. Valonheittinaseman läpileikkaus (Isosaari, kohde Iso 8):

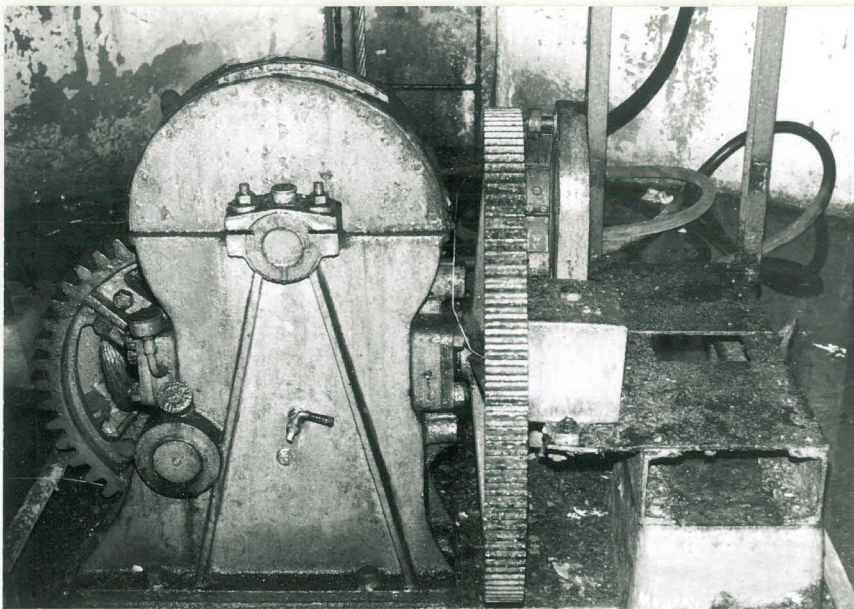
- (a) voima-asema
- (b) suoja-asema
- (c) valaisuasema.

(SlRtR, venäläinen piirros no. 276, v. 1915)

Voima- ja suoja-asemat sijaitsivat yleensä saman katon alla. Rakennusaineena käytettiin jopa 3 m:n vahvuista betoni-seinämää tai asema louhittiin kallioon (esim. Itä Villinki, kohde Vil 2).

Suoja-asemastaan valonheitin siirrettiin valaisuasemaansa joko

- ratakiskoja pitkin (esim. Kuivasaari, kohde Kui 1),
- sähkökäyttöisellä hissillä (esim. Isosaari, kohde Iso 8, kuva 13) tai
- edellisten yhdistelmällä (esim. Rysäkari, kohde Rys 3, kuva 24).

KUVA 13. Valonheittimen tason nostomoottori (Isosaari, kohde Iso 8). (S 6820)

- e) Patterille johtavat tiet tehtiin huolellisesti ja koko tienpinta peitettiin mukulakivillä, jotta tie olisi käytökunnossa kelirikonkin aikana. Teiden hyvää laatua osoittaa myös se seikka, että ne vielä lähes 60 vuoden jälkeen ovat täysin käyttökelpoisia ja hyväkuntoisia.
- f) Saariin rakennettiin tarpeelliset laivalaiturit puusta silta-arkkujen ollessa kivisiä (esim. Santahamina, kohde San E 5).
- g) Laiturilta rakennettiin patterille ja varastoille kapearaiteinen rautatie linnakkeen tarvikkeiden junalla kuljettamista varten (kuva 14).
- h) Venäläisten rakentamien linnoituslaitteiden yhteyteen on useimmiten rakennettu jonkinlainen ikonin paikka:
 - kivipilari varustettu ristillä tai ilman ristiä (esim. Vallisaari, patteri Val III)
 - betoniin upotettu syvennys ilman reunusta tai reunustettu kivillä (esim. Itä Villinki, patteri Vil 254, kuva 15).

KUVA 14. Linnakkeella käytössä ollut veturi ja vaunu (Isosaari, kohde Iso E 1). (S 6816)

KUVA 15. Punagraniitilla ympäröity betoniin upotettu ikonin paikka (Itä Villinki, patteri Vil 254). (S 7315)

Taulukosta 3 (s. 9) ilmenee, että yleisimpänä aseistuksena Helsingin edustalla maailmansodan aikana 1914-17 oli järeitä 254 mm:n (kuva 16) (yhteensä 24 kpl) ja raskaita 152 mm:n (yhteensä 20 kpl) tykkeitä. Nämä tykit edustivat aikansa korkeinta teknillistä tasoa (taulukko 4).

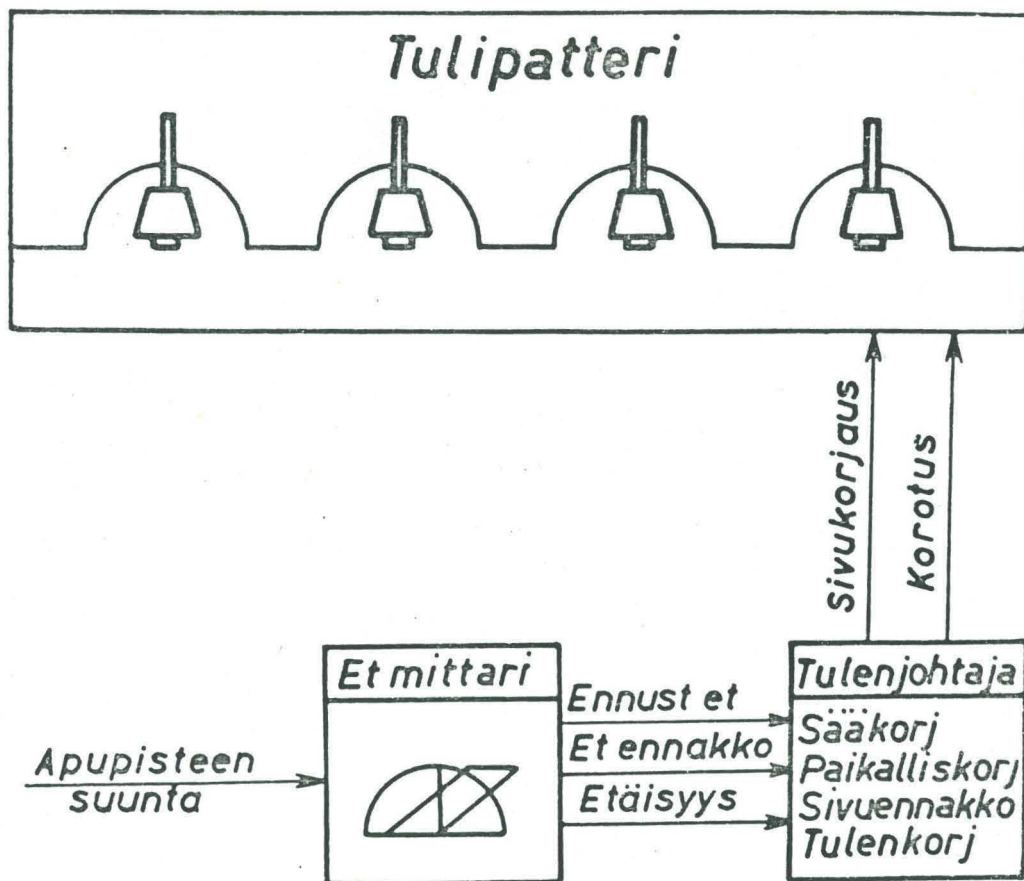
KUVA 16. Järeä tykki (254 mm) tuliasemassaan (Kataja-luoto, patteri Kat 254). (S 7641)

TAULUKKO 4. 152 mm:n ja 254 mm:n tykkien eräitä ominaisuuksia. (7)

ominaisuus	152 mm 45 kaliiperin pituinen canet-tykki (152/45-C)	254 mm 45 kaliiperin pituinen durlacher-tykki (254/45-D)
korotuskulma	-10° - +30°	-5° - +20°
panssarikranaatin		
- paino	41,5 kg	225,5 kg
- lähtönopeus	793 m/s	778 m/s
- kantama	12,8 km	20,2 km

Ryhmityksestä johtuen tykkien ampumasektori oli noin 120° ja patterilla oli usein vain yksi rajoitettu tehtävä.

Venäläisten käyttämät ampumamenetelmät olivat puhtaasti meri-ampumamenetelmiä. Järeille ja raskaille pattereille oli olemassa erilaiset ampumamenetelmät. Johtavana ajatuksena oli pyrkimys huolellisesti suunnattuun ja valmistettuun ammuntaan. Ampumamenetelmiä voidaan pitää korkeatasoisina.

KUVA 17. Venäläisten ampumamenetelmien mukainen patterin järjestely. (5)

3. I N V E N T O I N T I K E R T O M U S

3.1. Selityksiä

Tässä esityksessä käsitellään linnoitus Saarilla olevat laitteet saarittain. Kappaleessa 3.2 käsitellään etummaisen linjan saaret Miessaaresta Rysäkarin, Katajaluodon, Harmajan, Kuiva-saaren, Isosaaren, Santahaminan Itäniemen ja Itä Villingin kautta Vuosaaren Skatanniemelle. Kappaleessa 3.3 käsitellään sisemmän linjan saaret: Melkki, Pihlajasaaret, Harakka, Val-lisaari, Kuninkaansaari, Nuottasaari, Vasikkasaari, Teerisaa-ri, Lehmäsaari, Santahamina ja Santahaminan Isosaari. Kappa-leessa 3.4 esitetään saarilla olevat muistomerkit aikajärjes-tyksessä saaresta riippumatta.

Etummaisen linjan saaret linnoitettiin kaikki v. 1914-17. Si-
semmän linjan saarilla on taas linnoituslaitteita aina Itä-
maisen sodan ajoilta (Suomenlinnan saarilla peräti vanhempia-
kin) ensimmäisen maailmansodan aikaisiin saakka.

Jokaisen saaren kohdalla aineisto on jaettu siten, että yleis-
ten tietojen jälkeen käsitellään patterit ja muut linnoitus-
laitteet. Lopuksi käsitellään itsenäisyyden ajan laitteet sekä
mahdolliset muut kohteet. Kaikki mitat ovat silmämääräisiä
arvioita. Itsenäisyyden ajan laitteita ei ole inventoitu mää-
rätietoisesti, vaan niitä on lueteltu siellä missä ne ovat
tulleet eteen inventointikäynnin yhteydessä. 1960-luvulla ja
myöhemmin rakennettuja laitteita ei ole otettu huomioon.

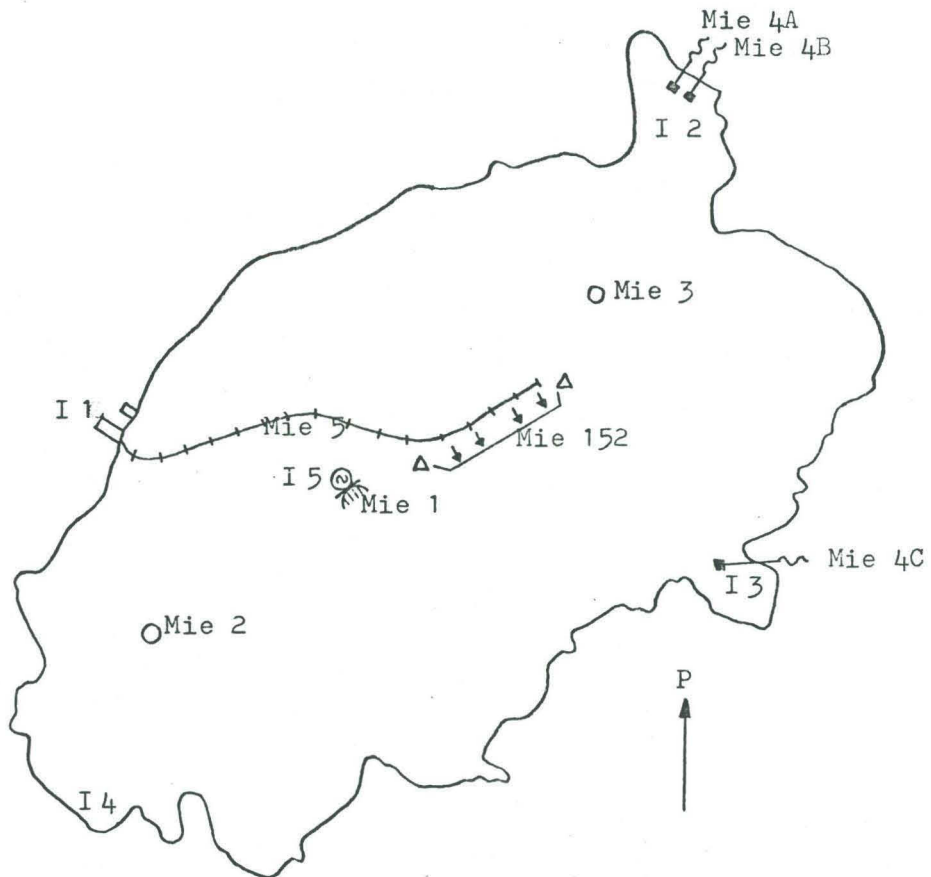
Tähän inventointikertomukseen ei ole otettu Suomenlinnan saa-
ret, Särkkä, Pormestarinluodot ja Lonna sekä seuraavilla alu-
eilla olleita Itämaisen sodan aikaisia linnoituslaitteita:
Munkkiniemi, Lehtisaari, Karhusaari, Lauttasaari, Helsingin

keskusta ja Matosaari.

3.2. Etummaisen linjan saaret

3.2.1. MIESSAARI

(KARLÖ, CTYP - KAPJI - 3)

KUVA 18. Miessaari (inventoitu 14.7 ja 4.8.72).

A. Yleistä

V. 1915 heinäkuun jälkeen rakennettiin saareen 152 mm:n ja 57 mm:n patterit. 14.3 1917 ja sodan jälkeen mainitaan saarella olleen patteri, jossa oli 6 kpl 152 mm:n raskasta kanuunaa, mallia 1877 (152K/77R). Tämä patteri oli alistettu maarinta-

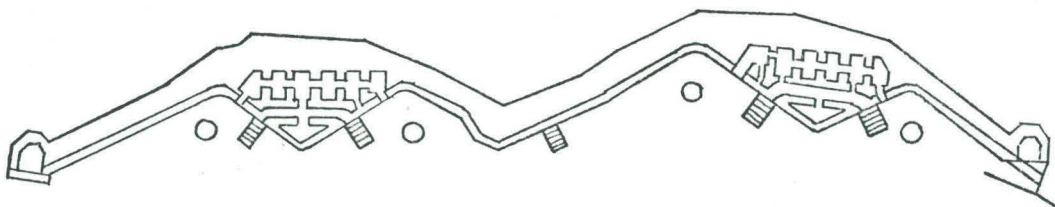
man läntiselle puolustuslohkolle.

Inventointikäyntien yhteydessä 57 mm:n ja maarintaman pattereita ei löytynyt, eikä saaren vartiomies ollut tietoinen niistä. 57 mm:n patteri on voinut sijaita Pyöräsaassa, joka siihen aikaan oli siltayhteydessä Miessaareen. Pyöräsaassa ei ole käyty.

Miessaari on ollut puhelinyhteydessä Rysäkariin, Melkkiin ja maarintaman Tapiolan toimistoon.

B. Patteri

Mie 152

KUVA 19. Miessaaren 152 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jaosta kohden 2 hissihuonetta, keskushuone ja 4 suojahuonetta (kuvassa 19 vasemmalta: 15 + 16 + 16 + 10 + 16 + 16 + 15 m²). Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu (h= 3 m) ja muiden huoneiden kaariraudoitettu (h= 4 m).

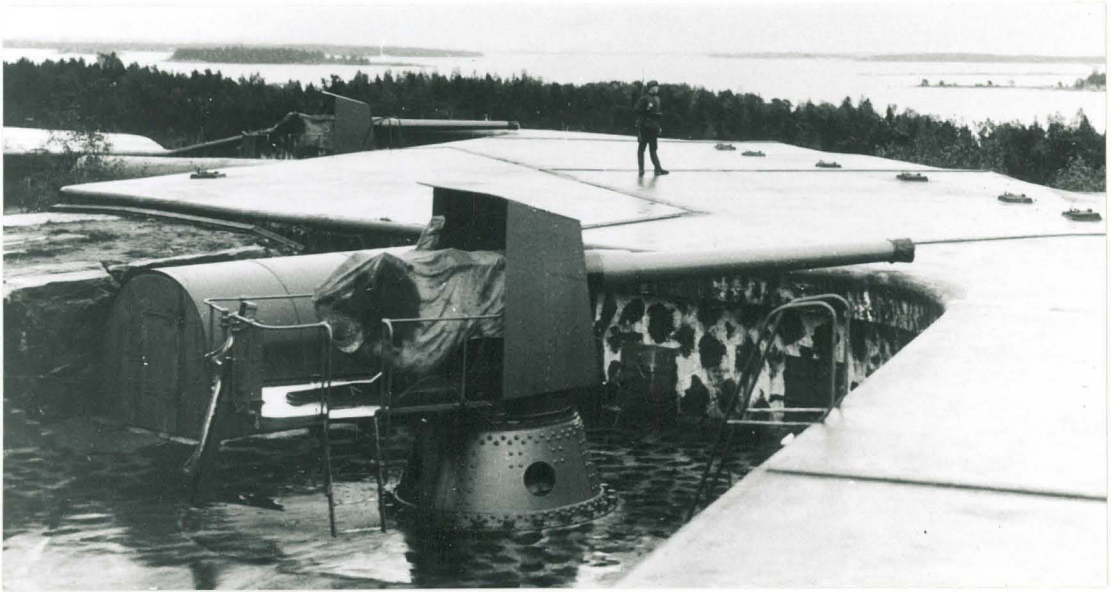
Jaokset yhdistää 215 m pitkä käytävä (h= 2,5 m ja leveys 1 m), joka päättyy patterin molemmissa päissä oleviin mittaus-torneihin. Käytävään pääsee 5 kaaripellillä suojatusta sisään-käynnistä (kuva 20) sekä tornien kautta.

Mittaustornit ovat sisätiloiltaan identtisiä, kaksikerroksisia (à 4,5 m², h= 2 m). Torniin johtaa ulkopuolelta ovi molempiin kerroksiin, jotka vielä on yhdistetty keskenään tik-

kailla.

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-
roa ($\approx 2 \text{ m}^3$).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 152/45-C tykkiä (kuva 20), joi-
den ampumasektori on ollut suuntimien 105° ja 225° välillä.

KUVA 20. Miessaaren 152 mm:n patteri lounaasta katsottuna. Käytävän sisäänkäynti näkyy tykin takana ja tykin oikealla puolella on ampumatarvikekomerot. (PE kuvakeskus, kuva no. 725)

SUOJELUARVO: 4. Patteri on hyväkuntoinen. Alkuperäistä pat-
teria on jonkun verran muutettu. Käytävära-
kenne on erikoinen ja alkuperäisessä muodos-
saan. Tämä on ainoa 152 mm:n patteri, jossa
maaston korkeuserot on otettu huomioon.

C. Muut linnoituslaitteet

Kallioon louhittu valonheitinasema. Valonheitin on hissillä Mie 1

nostettu valaisuasemaansa n. 2,5 m lähiympäristön yläpuolelle.

SUOJELUARVO: 2. Työt jäivät venäläisiltä kesken ja niitä on myöhemmin jatkettu (katso Mie I 5).

Kallioon louhittu miehistösuoja. 2 huonetta (à 50 m²) sekä Mie 2 eteinen (16 m²). Huoneet on kaariraidoitettu (h= 2,5 m). Suojan ulkopuolella on avoin tila (10 m²), jonka betoniseinien korkeus on 3 - 5 m. Tästä johtaa kaksihaarainen käytävä (h= 1,9 m) ulos (kuva 21).

KUVA 21. Miehistösuojusta (Mie 2) johtava käytävä, joka levenee ylöspäin. (S 7288)

Pohjoisessa haarassa on sortunut huone (16 m²).

SUOJELUARVO: 3. Ainoa tämänkaltainen suojaratkaisu. Huonossa kunnossa.

Kallioon louhittu keskuskasematti. Yhteensä 3 huonetta (125 + Mie 3 6 + 25 m²) ja käytävä (5 m²). Kahdessa huoneessa katto on kaariraidoitettu (h= 4 m) ja yhdessä rautakiskotettu (h= 3 m).

SUOJELUARVO: 2. Ratkaisu ei ole erikoinen. Melko huonossa

kunnossa.

3 betonista kaapelikaivoa

Mie 4

SUOJELUARVO: 1.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta patterille (n. 600 m)

Mie 5

SUOJELUARVO: 0. Purettu.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Vanha laiturin uusittu.

I 1

Maahautoja, betoninen miehistökorsu (20 m²), 2 betonista konekivääripesäkettä sekä 9 kaivettua poteroa.

I 2

Avoin betoninen viiden konekiväärin asema ja 2 tykkiasemaa (Nordenfelt rannikkopikatykki). Rintasuojaossa kolme ampumatarvikekomeroa.

I 3

Avoin betoninen kahden konekiväärin asema. Rintasuojaossa am- pumatarvikekomero.

I 4

Teräksinen valonheitintorni rakennettu vanhan venäläisen tor- nin (Mie 1) katolle.

I 5

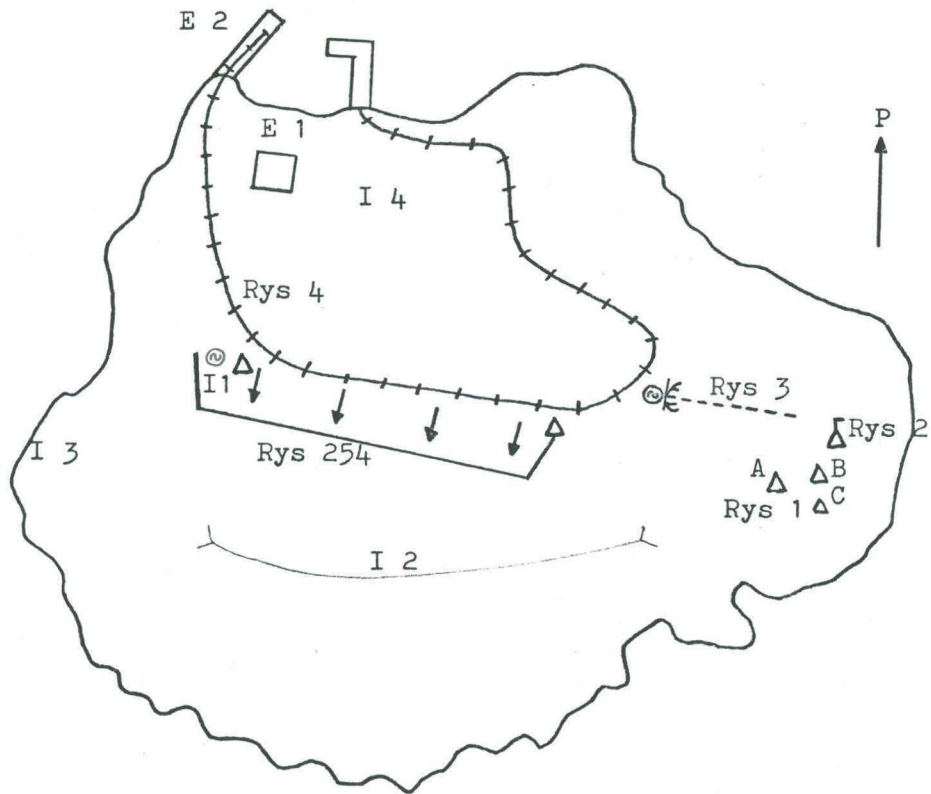
3.2.2. RYSÄKARI

(RYSSÄNKARI, RYSSKÄR, РИСС - ИРП)

A. Yleistä

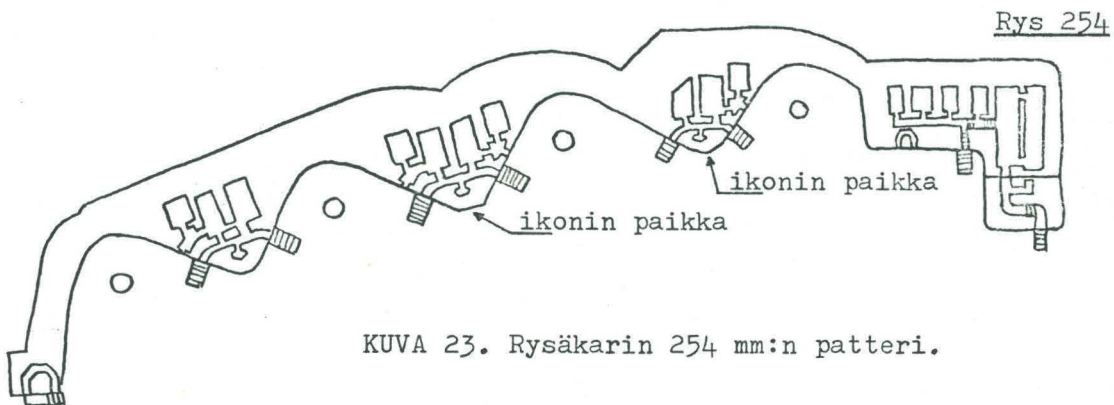
1800-luvun loppupuolella saari pakkolunastettiin puolustustar- koituksiin. Ensimmäiset linnoituslaitteet rakennettiin kuiten- kin vasta 1914-15 ja 9.6 1915 mainitaan saarella olleen 4 254 mm:n tykkiä, 4 patterikanuunaa ja valonheitin.

Rysäkari oli puhelinyhteydessä Miessaareen, Suomenlinnaan ja Kaajaluotoon.

KUVA 22. Rysäkari (inventoitu 5 ja 14.7.72).

B. Patteri

KUVA 23. Rysäkarin 254 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on tykkien välissä ammus- ja panoskellarit, kaikki erilaisia. Kuvassa 23 vasemmalta: $20 + 30 + 30 \text{ m}^2$, $20 + 30 + 30 + 20 \text{ m}^2$, $23 + 30 + 20 \text{ m}^2$, 4 hissihuonetta ($\text{à } 10 \text{ m}^2$) ja 3 keskushuonetta (à

4 m²). Kellareihin johtavat portaat on suojattu kaaripellistä valmistetuilla katoksilla (kuva 7 s. 15). Hissi- ja keskuhuoneiden katto on rautakiskotettu (h= 3 m) ja muualla katto on kaariraudoitettu (h= 4 m).

Patterin länsipäässä (kuvassa 23 oikealla) on mm. puhelin-keskus ja voimakoneet. Ylemmässä tasossa on 3 huonetta (à 15 m²), joissa on rautakiskotettu katto (h= 2,5 m). 1,5 m näiden alapuolella on huone (15 m²), jonka katto on kaariraudoitettu (h= 3 m). Vielä 1,5 m tämän alapuolella on 2 konehallia, joissa on kaariraudoitettu katto (60 m², h= 6 m ja 40 m², h= 4 m). Pienemmän konehallin päässä on 9 m²:n suuruinen kaariraudoitettu huone (h= 4 m). Näihin tiloihin pääsee sekä ylimmän että alimman tason kautta.

Rintasuojan molemmissa päissä on kaksikerroksisia betonisia torneja, joista läntisin on patterin taistelukeskus (2 x 3 m²) ja itäisin komentotorni (2 x 6 m²). Ylempään kerrokseen pääsee tikkaita pitkin.

Rintasuojaossa on jokaista tykkiä kohden 3 ampumatarvikekome-roa (2 x 2 m³ ja 0,2 m³).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Patteri on ulkopuolelta hyväkuntoinen, mutta maanalaiset tilat ovat tukkeutuneiden viemärien takia veden vallassa (0,3 - 0,7 m).

Ainoa 254 mm:n patteri, jossa maaston korkeuserot on otettu huomioon.

C. Muut linnoituslaitteet

- a) Patterin peruspiste. Betoninen yksikerroksinen mittaus- Rys 1
torni (6 m^2) betonisella pöydällä. Katto on rautakisko-
tettu ($h = 2 \text{ m}$).

SUOJELUARVO: 3.

- b) Patterin apupiste. Kuten edellinen.

SUOJELUARVO: 3.

- c) Betoninen mittauspöytä kalliolla, ilman suojaa.

SUOJELUARVO: 2.

Periskoopitähätäimellä varustettu panssaritorni (kuva 11 s. Rys 2
18). Panssarin paksuus on n. $0,3 \text{ m}$ ja tornin ulkohalkaisija
 3 m . Torni on kaksikerroksinen. Ylemmän kerroksen ($h = 2 \text{ m}$)
lattia on puusta ja sinne pääsee tikkaita pitkin. Tornin ala-
kerrokseen ($h = 3 \text{ m}$) pääsee betonisesta muotoisesta
käytävästä, jonka keskiosan perällä torni on.

SUOJELUARVO: 5. Ainoa ehyt panssaritorni.

Betoninen valonheittinasema. Asemassa on 3 huonetta ($18 + 20$ Rys 3
 $+ 25 \text{ m}^2$), konehalli (20 m^2) ja valonheittimen suojahuone
(15 m^2). Katto on rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$) ja yhdessä huo-
neessa on kaakelilattia. Valonheitin nostettiin hissillä
ylös suojastaan ja se oli sijoitettu lavalle, jota voitiin
liikuttaa kiskoja pitkin n. 20 m länsi-itä suunnassa (kuva
24).

SUOJELUARVO: 5. Ainoa valonheittinasema, jossa on yhdistetty
hissi ja ratakiskoja.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta patterin ja valonheitin- Rys 4
aseman kautta rantaan (n. 1300 m).

SUOJELUARVO: 0. Purettu.

KUVA 24. Valonheitinasema. Edustalla valaisuaseman ratakiskot ja taustalla suojahuoneen rautaluukut ja voima-asema. (S 7688)

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Rikaman- mallinen betoninen tulenjohtotorni. Rakennettu patterin voimakonehallin päälle. I 1

Erimallisia tykinperustoja ilman rintasuojaa. Kaksi konekivääriasemaa, viisi ilmatorjuntakonekivääriasemaa ja kolme tykkiasemaa. I 2

Avoin konekivääriasema. Betonissa päivämäärä 10.10 1939. I 3

Uusi rautatie. I 4

E. Muut kohteet

Vanha puinen komentajan talo, jonka julkisivussa pilarit. E 1

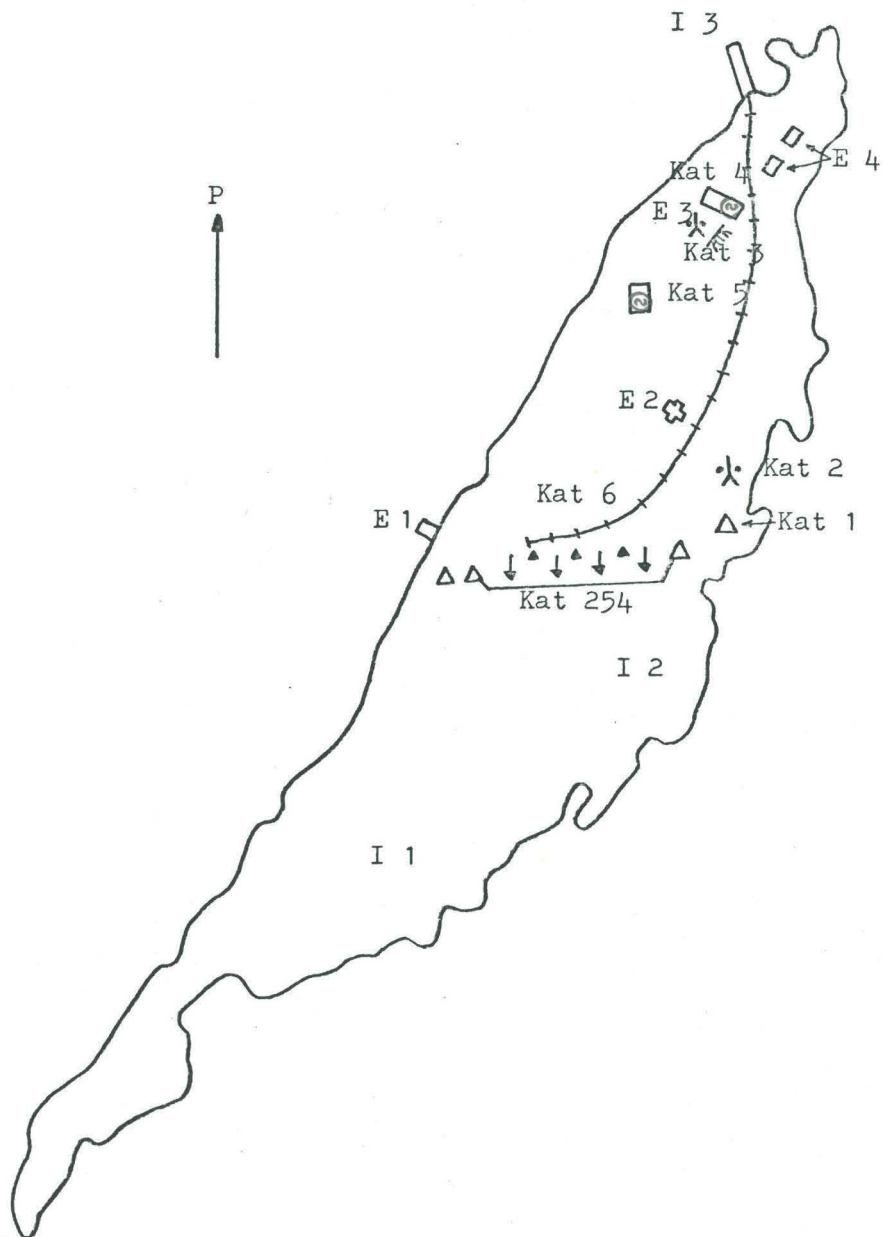
SUOJELUARVO: 3. Melko hyväkuntoinen.

Vanha venäläismallinen laiturit. Vanhan rautatien kiskot näkyvät laiturilla. E 2

SUOJELUARVO: 1. Pahasti sortunut.

3.2.3. KATAJALUOTO

(STORA ENSKÄR, МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ, СТУРА - ЭН - ШЭР)

KUVA 25. Katajaluoto (inventoitu 13.7 ja 4.8.72).

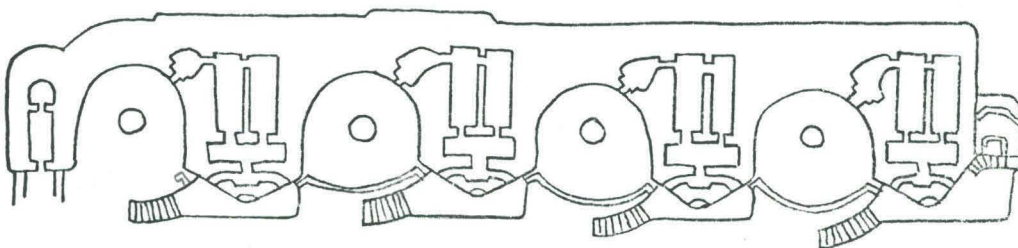
A. Yleistä

Linnoituslaitteita esiintyy saarella ensimmäisen kerran 5.6 1915 päivätyssä asiakirjassa ja siinä mainitaan saarella olleen 4 254 mm:n tykkiä ja valonheitin.

Katajaluoto on ollut puhelinyhteydessä Harmajaan, Rysäkariin ja Suomenlinnaan.

B. Patteri

Kat 254

KUVA 26. Katajaluodon 254 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jo-
kaista tykkiä kohden samanlainen huoneyhdistelmä: $2 \times 27 \text{ m}^2$
($h = 3 \text{ m}$), $1 \times 24 \text{ m}^2$ ($h = 3 \text{ m}$) ja hissihuone (12 m^2 , $h = 5 \text{ m}$).
Katot ovat rautakiskotettuja. Tykkiperustan alapuolella kul-
kee holvikattoinen käytävä ($h = 2 \text{ m}$, leveys $0,8 \text{ m}$) yhdistäen
kellarit keskenään. (Kuva 27).

Itäpäässä on pieni varasto ($5 + 20 \text{ m}^2$), jossa on rautakisko-
tettu katto ($h = 3 \text{ m}$).

Patterin rintasuojan yhteydessä on 3 mittaustornia. Läntisin
on kaksikerroksinen ($h = 6 \text{ m}$) betoninen torni, joka on toimi-
nut Rysäkarin apupisteenä (kuva 28). Mittaus tapahtui ylem-
mästä kerroksesta (10 m^2), jonka alapuolella on huone ($h = 4 \text{ m}$,

KUVA 27. Kellariin johtava porras. (S 7628)

KUVA 28. Rysäkarin
apupiste. (S 7631)

pinta-ala n. 3 m²). Sen ainoa uloskäynti on tikkaita pitkin

ylempään huoneeseen (kaapelihuone ?).

Edellisen vieressä on monihuoneinen mittaustorni, joka on ollut Katajaluodon peruspiste. Tulenjohto, mittaustorni ym. toiminta on tapahtunut kahdessa tasossa (ylempi: 4 m^2 , $h = 2 \text{ m}$ ja alempi: 9 m^2 , $h = 3 \text{ m}$). Mittaushuoneiden alapuolella on ollut puhelinkeskus (5 m^2) ja eteinen (3 m^2). Kaikkien huoneiden katto on rautakiskotettu.

Patterin itäpäässä on yksihuoneinen mittaustorni (9 m^2), joka on ollut Kuivasaaren apupisteenä (kuvassa 16 s. 22 etumainen torni). Katto on rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$).

Rintasuojoissa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekammeroa ($1,5$ ja $0,2 \text{ m}^3$). Lisäksi rintasuojaan on upotettu jonkinlainen avoin tähytyspaikka tykkien väliin.

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 5. Itäpäässä olevassa tykkiasemassa on kunnossa oleva alkuperäinen 254 mm:n tykki (kuva 16 s. 22) ja sen yhteydessä on käyttökelpoinen käsikäyttöinen ammushissi. Tykkiasemien ympärille on myöhemmin rakennettu sementtiseiniä. Rintasuojoissa olevia avonaisia tähytyspaikkoja ei ole muissa pattereissa.

C. Muut linnoituslaitteet

Kaksikerroksinen betoninen mittaustorni, joka on toiminut Kat 1 Isosaaren apupisteenä (kuvassa 16 s. 22 taaempi torni). Samanlainen kuin patterin länsipäässä.

SUOJELUARVO: 3. Kuuluu läheisesti patteriin.

Ilmatorjuntatykin paikka.

Kat 2

SUOJELUARVO: 1. Betoniperusta valettu, mutta panssarilevyt jätetty perustan viereen.

Kallioon louhittu valonheittinasema (kuva 29). Valonheittimen Kat 3 suojahuoneeseen johtaa betonikäytävä (n. 10 m pitkä), jonka katto on rautakiskotettu ($h = 3$ m). Voima-asema on ilmeisesti ollut kohteessa Kat 4. Valonheitin on hissillä nostettu valaisuasemaansa.

SUOJELUARVO: 5. Kaikki laitteet, paitsi valonheitin, ovat paikallaan.

Betonista rakennettu koneasema (kuva 29). 6 huonetta (yhteensä n. 150 m^2), joiden katto on rautakiskotettu ($h = 3$ m).

SUOJELUARVO: 5. Katon koristereuna ja työn laatu hyvä. Ainoa laatuaan.

KUVA 29. Koneasema. Aseman katon yläpuolella näkyy valonheittimen valaisuasema ja sen oikealla puolella on ilmatorjunta-asema. (S 7660)

Betonista rakennettu dieselkoneasema, jossa on kaariraudoitettu katto. Keskimmäisen huoneen (50 m^2) korkeus on 4,8 m ja sivuhuoneiden ($25 + 40 \text{ m}^2$) 3 m. Näiden huoneiden ulkopuo-

Kat 5

lella on eteinen (10 m²) ja pieni konehuone (6,5 m²). Katto on ulkopuolelta muodoltaan kaareva ja korkein piste on n. 8 m sisäänkäynnin maanpinnasta.

SUOJELUARVO: 5. Ainoa tämän mallinen rakennus.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta patterille. (n. 400 m). Kat 6

SUOJELUARVO: 0. Purettu

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Kahden ilmatorjuntatykin paikka kalliossa.

I 1

Betonista rakennettu konekivääripesäke.

I 2

Vanha laituri uusittu.

I 3

E. Muut kohteet

Vanha laituri.

E 1

SUOJELUARVO: 0. Sortunut.

Puusta rakennettu kappeli (kuva 30).

E 2

SUOJELUARVO: 2. Esimerkki venäläistyylistä.

KUVA 30. Katajaluodon venäläisaikainen kappeli. (S 7278)

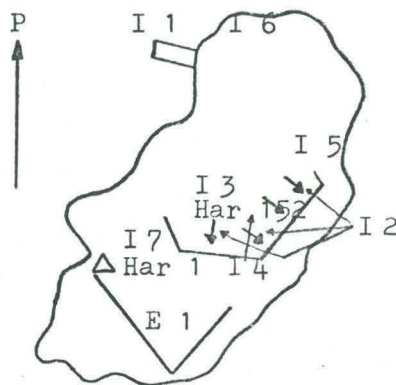
Ilmatorjuntapesäke kohteen Kat 3 länsipuolella. Rakennettu E 3
venäläisajalla ?

Kaksi vanhaa puista taloa. E 4

SUOJELUARVO: 2. Esimerkkejä venäläistyylistä.

3.2.4. HARMAJA

(GRÅHARA, ГРОХАРА)

KUVA 31. Harmaja (inventoitu 28 ja 30.6.72)

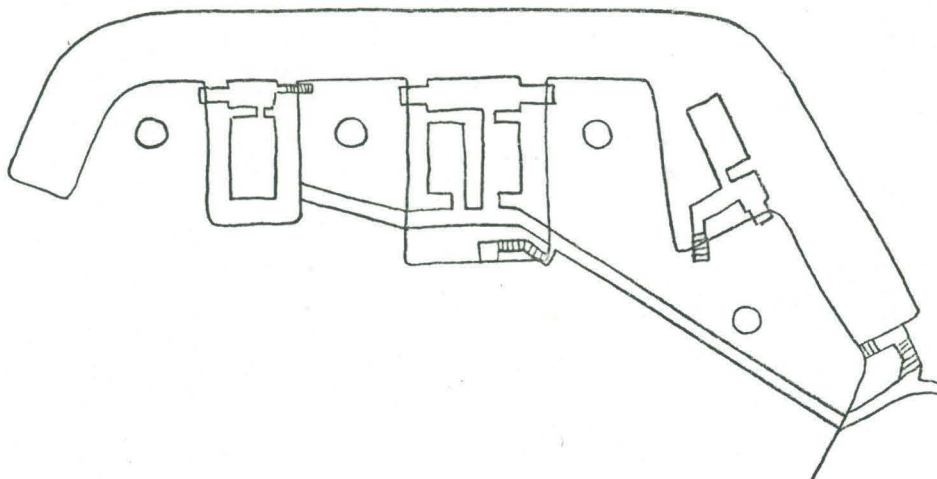
A. Yleistä

V. 1914-15 rakennettiin 152 mm:n patteri, jossa 9.6 1915 oli
4 152 mm:n tykkiä.

Harmaja on ollut puhelinyhteydessä Katajaluotoon, Kuivasaa-
reen, Vallisaareen ja Suomenlinnaan.

B. Patteri

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on 3 Har 152
erimallista kellaria. Itäisimmässä on kaariraudoitettu hu-
one ($h = 2,5 \text{ m}$, 30 m^2) ja ammusten nostolaitteet 10 m^2 :n suu-
ruisessa huoneessa, josta nousta rappuja pitkin tykille.
Läntisin on samantyylinen ($h = 3 \text{ m}$, $25 + 7 \text{ m}^2$). Keskimmaisessä

KUVA 32. Harmajan 152 mm:n patteri.

kellarissa on 2 huonetta (à 25 m², h= 3 m) ja 2 ammusten nostolaitetta 25 m²:n suuruisessa huoneessa. Huoneisiin pääsee käytävästä (pituus 55 m, h= 2 m, leveys 1,5 m), jonka sisäänkäynnit ovat patterin keskellä (kuva 34) ja länsipäässä (kuva 33)

KUVA 33. Patterin alapuolella sijaitsevan tunnelin sisäänmeno. (S 6788)

Jokaista tykkiä kohden on rintasuojassa 2 ampumatarvikekome-
roa (à 2 m³).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 152/45-C tykkiä, joiden ampumasek-
tori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Patteri on melko hyvässä kunnossa. Toisen
maailmansodan aikana patterin päälle on ra-
kennettu uusi patteri (katso kohtaa D). Län-
tisimmässä kellarissa on n. 0,7 m vettä.

C. Muut linnoituslaitteet

Betonista rakennettu mittautorni (h= 7 m, 15 m²).

Har 1

SUOJELUARVO: 3.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Vanha laituri uusittu.

I 1

Kolme 75/50-C ilmatorjuntatykin paikkaa. Saaressa oli toi-
sen maailmansodan aikana 1. RKvItPtri.

I 2

Kivellä suojattu betoninen, katettu komentopaikka.

I 3

Kivellä suojattu betoninen avoin tulenjohtopaikka (kuva 34).

I 4

Puinen katos rakennettu myöhemmin.

Ilmatorjuntakonekiväärin pesäke.

I 5

Taisteluhauta ja konekivääripesäke.

I 6

Mittausasema, rakennettu kohteen Har 1 katolle.

I 7

E. Muut kohteet

Betonista rakennettu aallonmurtaja (?). 1 - 2 m korkea, 2,5 m
leveä ja 60 m pitkä. E 1

KUVA 34. Harmajan vanha patteri (Har 152) ja ilmatorjuntapatterin (1. RKvItPtri) osia. Kuvassa näkyy tulenjohtopaikka ja yhden ilmatorjuntatykin asema. (S 6778)

3.2.5. KUIVASAARI

(TORRA MJÖLÖ, TOPP - МБЭЛБ - 9)

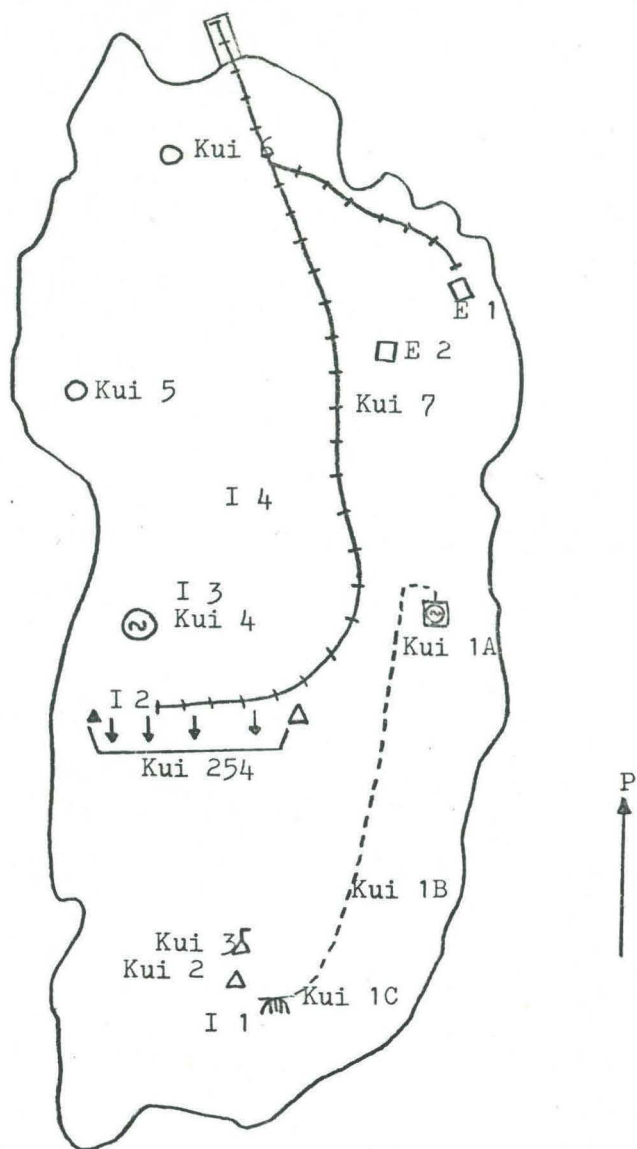
A. Yleistä

Syksyllä 1914 saarelle suunniteltiin 4/152 - patteri mutta 9.6 1915 saarella oli 4 254 mm:n tykkiä.

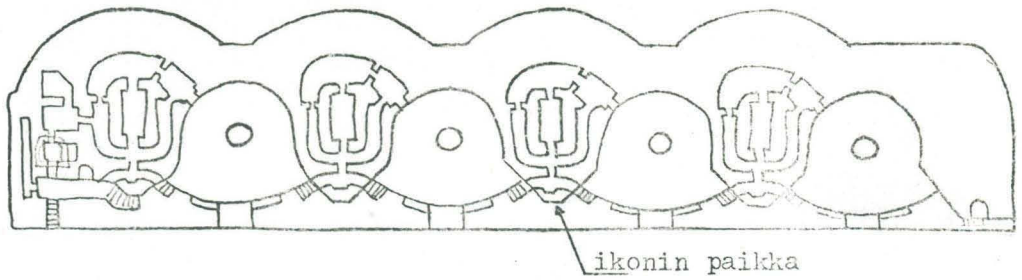
Kuivasaari on ollut puhelinyhteydessä Harmajaan, Isosaareen ja Suomenlinnaan.

B. Patteri

Rintasuojan sisässä ja maanpinnan alapuolella on jokaista tyk-Kui 254 kiä kohden ammushissihuone (12 m^2) ja 2 huonetta ($16 + 19 \text{ m}^2$), jotka on yhdistetty keskenään käytävällä (kuva 36). Käytävän ovelle johtaa tykkien puolelta 2 rappua (kuva 37). Katot ovat rautakiskotetut ($h = 2,5 \text{ m}$).

KUVA 35. Kuivasaari (inventoitu 4. ja 17.7.72).

KUVA 36. Kuivasaaren 254 mm:n patteri.

KUVA 37. Ammuskellariin
johtavat raput. (S 6808)

Patterin itäpäässä on betonista rakennettu mittautorni (4 m^2 , $h = 2 \text{ m}$), jonka alapuolella on 3 huonetta ($10 + 12 + 13 \text{ m}^2$). Tornista pääsee tikkaita pitkin alakertaan. Katto on rautakiskotettu ($h = 2,7 \text{ m}$). Länsipäässä on rintasuojassa avoin tähystyspaikka, joka tikkaita pitkin on yhteydessä alla olevaan huoneeseen (5 m^2).

Jokaista tykkiä kohden on ampumatarvikekomero (2 m^3) rintasuojassa (kuva 38).

KUVA 38. Tykin perusta. Vasemmalla ammushissin ovi ja oikealla ampumatarvikekomero. (S 6807)

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampu-masektori on ollut suuntimien 123° ja 243° välillä.

SUOJELUARVO: 1. Sisäpuolelta rakennettu täysin uudestaan.

Alkuperäisestä ei saa minkäänlaista kuvaa edes ulkopuolelta.

C. Muut linnoituslaitteet

Valonheitinasema:

Kui 1

(a) Betonista rakennettu suojahuone (30 m^2) ja voima-asema (35 m^2). Katto on rautakiskotettu ($h = 5 \text{ m}$) ja lattia

kaakeloitu,

(b) etelään johtavat ratakiskot (n. 500 m) valonheittimen siirtoa varten (kuva 39)

KUVA 39. Valonheittimen radan silta. (S 6801)

(c) valonheitinkoppi.

SUOJELUARVO: 4. Ratakiskot poistettu, muuten alkuperäisessä kunnossa.

Betonista rakennettu kaksikerroksinen mittaustorni. Ylemmän kerrokseen (40 m^2 , $h = 2 \text{ m}$) pääsee tikkaita pitkin.

Kui 2

SUOJELUARVO: 2.

Periskoopitähätäimellä varustettu panssaritorni, jota on käytetty Kuivasaaren komentopaikkana.

Kui 3

SUOJELUARVO: 0. Hävitetty.

Betonista rakennettu kaksihuoneinen voima-asema. Kui 4
SUOJELUARVO: 0. Rakennettu täysin uudestaan (kohde Kui I 3).
Kallioon louhittu ammusvarasto (10 m², h= 2 m). Kui 5
SUOJELUARVO: 0. Uusittu.
Betonista rakennettu kaksihuoneinen varasto. Kui 6
SUOJELUARVO: ?. Lukittu.
Kapearaiteinen rautatie laiturilta patterille (n. 650 m). Kui 7
SUOJELUARVO: 0. Purettu.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Betoninen asema, v. 1941. I 1
305 mm:n tornitykki. I 2
Betoninen voima-asema (katso kohdetta Kui 4). I 3
Rikaman-mallinen mittaustorni, paikalla on ehkä ollut I 4
venäläinen mittaustorni.

E. Muut kohteet

Tornilla varustettu rakennus (nyk. sauna). E 1
SUOJELUARVO: 3.
Puinen komentajan talo. E 2
SUOJELUARVO: 2.

3.2.6. ISOSAARI

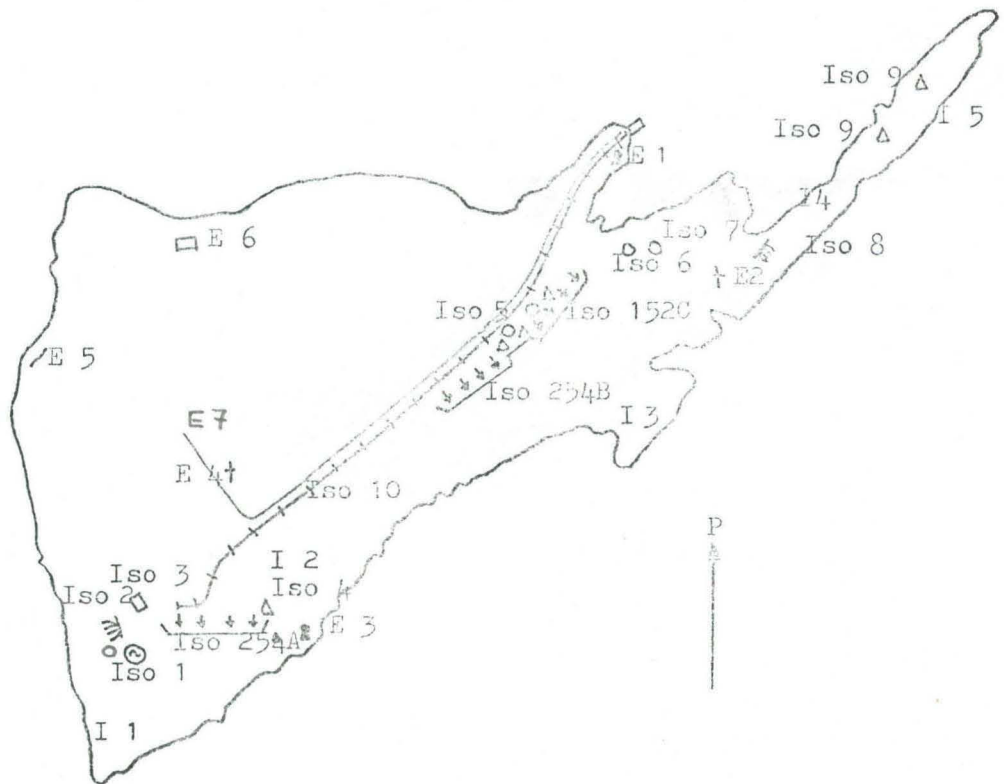
(STORA MJÖLÖ, MJÖLÖ, CTYP - МБЕЛБ - 3)

A. Yleistä

Kymmenvuotissuunnitelmassa v. 1914-23 on Isosaaren kohdalla mainittu 3/76, 4/152, 4/254 ja 4/280 mm:n patterit. 9.6 1915 saarella oli em. 152, 254 ja 280 mm:n patterit. Myöhemmin 280 mm:n tykit korvattiin uudenaikaisilla 254 mm:n tykeillä.

Isosaari oli puhelinyhteydessä Kuivasaareen, Suomenlinnaan

ja Itä Villinkiin.

KUVA 40. Isosaari (inventoitu 4.7.72).

B. Patterit

Iso 254A

KUVA 41. Isosaaren 254 mm:n patteri (A-patteri).

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jokaista jaosta varten kellari, jossa on 6 huonetta ($2 \times 30 + 2 \times 35 + 20 + 10 \text{ m}^2$) sekä 2 hissihuonetta ($\text{à } 15 \text{ m}^2$). Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ($h = 2,5 \text{ m}$) ja muiden huoneiden kaariraudoitettu ($h = 2,5 \text{ m}$).

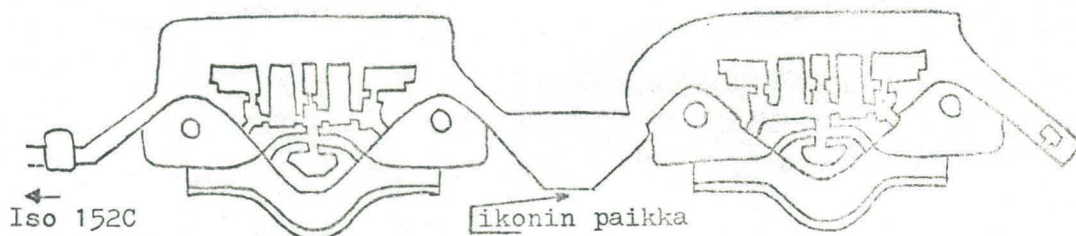
Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 4 ampumatarvikekome-
roa ($2 \times 2 \text{ m}^3$ ja $2 \times 1 \text{ m}^3$).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasek-
tori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Patteri on hyvässä kunnossa, mutta ulkopuo-
lta jonkin verran uusittu. Kellariratkaisu
olisi säilytettävä (kansikuva ja kuva 42).

KUVA 42. Isosaaren A-patterin ajoluiskat. (S 6843)

KUVA 43. Isosaaren 254 mm:n patteri (B-patteri).

Patterri on pääpiirteissä samanlainen kuin A-patterri (kellarien huoneet vähän suurempia). Kellarien ajoluiskat poikkeavat A-patterin vastaavista (kuva 44).

KUVA 44. Isosaaren B-patterin ajoluiskat. (S 6830)

Patterin koillispuolella on betonista rakennettu mittastorni

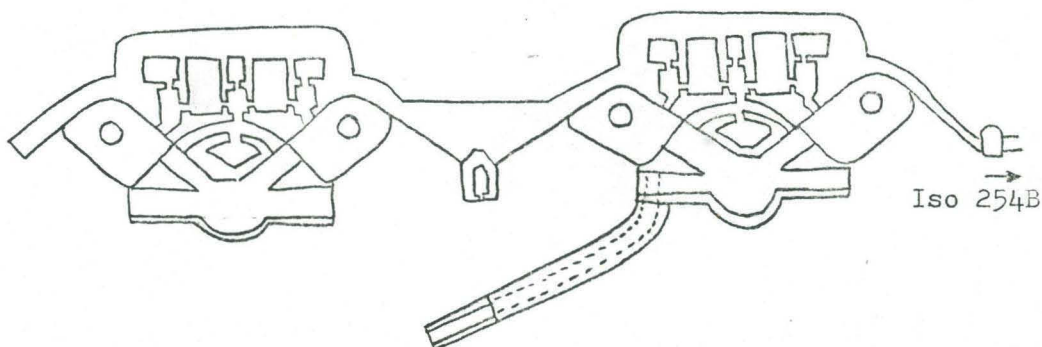
(lukittu) betonivallin päässä.

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-
roa (à 1 m³).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasek-
tori on ollut suuntimien 81° ja 201° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Kuten A-patterilla.

Iso 152C

KUVA 45. Isosaaren 152 mm:n patteri (C-patteri).

Patteri on pääpiirteissään samanlainen kuin A-patteri. Kel-
lareiden huoneet ovat lähes samansuuruiset kuin A-patterissa.
Patterin lounaispäässä on lisäksi miehistösuoja (30 m² ?, nyk.
öljysäiliö). Ajoluiskat poikkeavat sekä A- että B-patterin
vastaavista (kuva 46).

Patteri on yhdistetty B-patteriin 20 m pitkällä betonivallilla,
jonka molemmissa päissä on mittaustorni. C-patterin puoleinen
torni on lukittu. Patterin keskellä on betonista rakennettu
kaksikerroksinen mittaustorni. Ylempään kerrokseen pääsee tik-
kaita pitkin. Tornin rappaus on pudonnut.

Jokaista tykkiä kohden on 2 ampumatarvikekome-
roa (à 1 m³) rin-
tasuojassa.

KUVA 46. Isoaaren C-patterin ajoluiskat. (S 6827)

Aseistuksena on ollut 4 kpl 152/45-C tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 78° ja 198° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Kuten A-patterilla.

C. Muut linnoituslaitteet

Betonista rakennettu kaksihuoneinen voima-asema ($2 \times 30 \text{ m}^2$), Iso 1 jonka luoteispuolella on betonirakennus kaarevalla betonikatolla (n. 15 m^2 , lukittu). Voima-aseman katto on rautakiskotettu ($h = 4 \text{ m}$).

SUOJELUARVO: 2.

Betonista rakennettu valonheitintorni ($h = 6 \text{ m}$). Voima-asema Iso 2 on ollut kohteessa Iso 1. Valonheitin on nostettu valaisuasemaansa hissillä.

SUOJELUARVO: 3. Kaikki laitteet paitsi valonheitin paikalla.

Betoninen ja punatiilinen rakennus. Käyttö ei ole tiedossa. Iso 3

SUOJELUARVO: 1. Keskeneräinen.

(a) Vanhoista valokuvista päätellen paikalla on ollut mit- Iso 4
taustorni.

SUOJELUARVO: 0. Purettu.

(b) Edellisen rantapuolella on betoninen rakennus, jonka takasivussa on avoin tähystyspaikka.

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Betonista rakennettu varasto.

Iso 5

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Betonista rakennettu koneasema (30 m^2) suojattu maalla.

Iso 6

SUOJELUARVO: 2.

Betonista rakennettu varasto, jossa on kaareva betonikatto.

Iso 7

Ulkomitat $6 \times 8 \text{ m}^2$.

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Betonista rakennettu valonheittinasema, jossa on kaakelilattia (kuva 12 s. 19). Rakennuksessa on koneasema (20 m^2 , $h=4 \text{ m}$), eteinen (20 m^2 , $h=4 \text{ m}$) ja valonheittimen suoja-huone (20 m^2 , $h=8 \text{ m}$). Valonheitin on nostettu valaisuasemaan hissillä (kuva 13 s. 20).

Iso 8

SUOJELUARVO: 3. Ulkopuolelle on rakennettu lisätiloja.

2 betonista rakennettua mittaustornia ($\approx 10 \text{ m}^2$).

Iso 9

SUOJELUARVO: 2.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta saaren keskiosiin (n. 1300 m).

Iso 10

SUOJELUARVO: 0. Purettu. Veturi ja yksi vaunu on säilytetty (kohde Iso E 1, kuva 14 s. 21).

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Neljä 105/58-0 tykin perustaa.

I 1

Tulenjohtotorni rakennettu kohteeseen Iso 4 päälle.

I 2

Kaksi 105/58-0 tykin perustaa, juoksuhaata ja suojahuoneita.

I 3

Louhittu kallioon.

"Meripatteri, 1944" viisine tykkiasemineen, mittaus-, tulenjohto- ja komentopaikkoineen (ehkä 7. RRsitPtri:n paikka).

I 4

V. 1935 valmistetun torpedokoeaseman betoninen rakennus.

I 5

E. Muut kohteet

Saaren kuljetuksiin käytetty veturi ja vaunu (kuva 14 s. 21). E 1
SUOJELUARVO: 5. Kunnostettu.

Itämaisen sodan aikana kaatuneen englantilaisen hauta (katso kappaletta 3.4 kuva 86). E 2

Rikaman muistomerkki (katso kappaletta 3.4). E 3

V. 1918 muistohauta (katso kappaletta 3.4 kuva 89). E 4

Maavalli (h= 2 m, pituus 30 m). Käyttö tuntematon. E 5

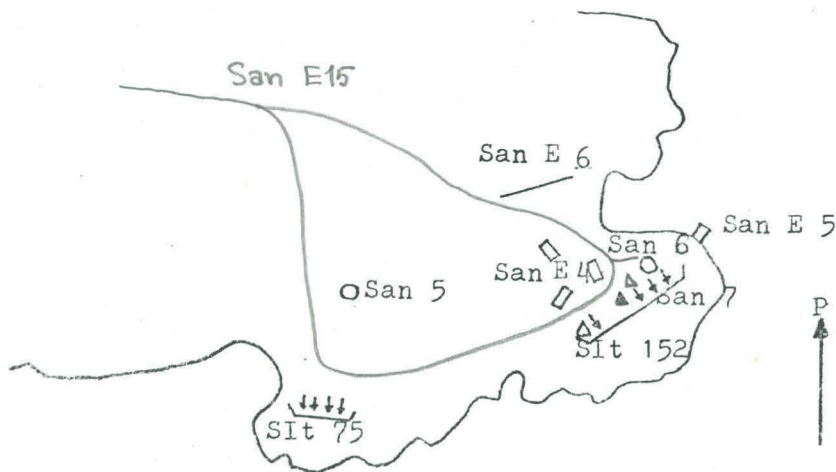
Vanha puurakennus, jonka länsipäässä on ollut kirkko. Ullak- E 6
kokerros on toiminut vankilana.

SUOJELUARVO: 0. Puretaan.

Mukulakivillä peitetty tie laiturilta pattereille. E 7

3.2.7. SANTAHAMINAN ITÄNIEMI

(SANDHAMNS ÖSTERUDD, ЛАГЕРНЫЙ, САНД - ГАМН)

KUVA 47. Santahaminan Itäniemi (inventoitu 25.7.72).

A. Yleistä

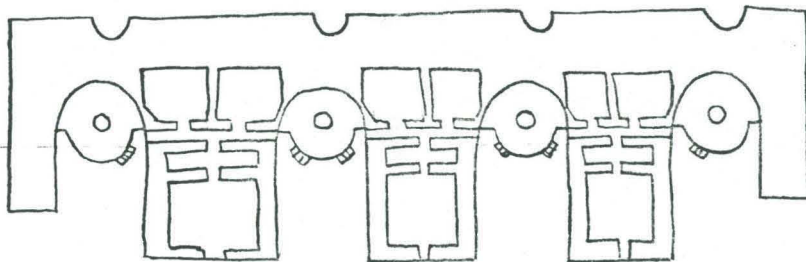
Santahaminan vanhimmat patterit ovat vuodelta 1854. Ensimmäisen maailmansodan alussa suunniteltiin Santahaminaan useita

152 mm:n pattereita, mutta 9.6 1915 päivätyssä asiakirjassa mainitaan saarella olleen vain 152 mm:n ja 75 mm:n patteri, 4 patterikanuunaa ja 3 valonheitintä. Valonheittinasemia ei ole löydetty inventointikäynnin yhteydessä.

Santahamina oli v. 1916 puhelinyhteydessä Vallisaareen, Suomenlinnaan ja Itä Villinkiin.

B. Patterit

Sit 75

KUVA 48. Santahaminan Itäniemen 75 mm:n patteri.

Patterin rintasuojassa maanpinnan yläpuolella on 3 samanlaisia kellaria ($2 \times 20 \text{ m}^2 + 2 \times 10 \text{ m}^2$). Katto on rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$). Kellarien tykkien puoleiset sivut on peitetty rautalevyillä (kuva 49).

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-roa ($\approx 0,5 \text{ m}^3$) (kuva 49).

Tykkien perustat ovat n. 2 m maanpinnan yläpuolella ja rintasuoja on n. 1,5 m korkea.

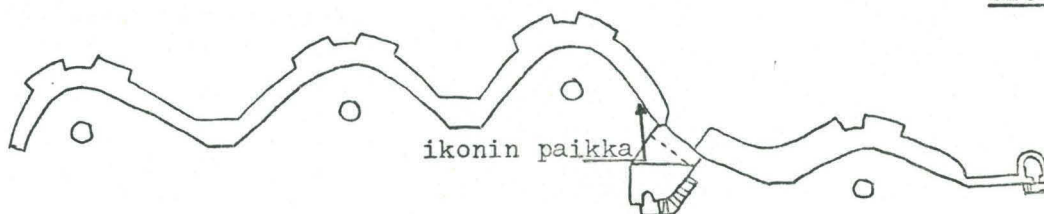
Aseistuksena on ollut 4 kpl 75 mm:n tykkiä, joiden ampumasektorista ei ole tietoa, mutta niiden kantama lienee ollut 7,5 km.

KUVA 49. Santahaminan 75 mm:n patterin rintasuoja. (S 7407)

SUOJELUARVO: 4. Patteri on hyvässä kunnossa. Jälkeenpäin kellarikäytävien tykkien puoleiset päät on muurattu umpeen.

SIt 152

KUVA 50. Santahaminan Itäniemen 152 mm:n patteri.

Patteri on rakennettu vanhan patterin päälle, eikä sen rintasuojassa ole minkäänlaista kellarirakennetta. Patterin alapuolella on aikaisemmin louhittu kallioon ammuskellari (katso kappaletta 3.3.10).

Patterin länsipäässä on betonista rakennettu mittaustorni (4 m^2), jossa on rautakiskotettu katto ($h = 2,2 \text{ m}$). Patterin

keskellä ammuskellarin hissin takasivussa on lisäksi avoin tähtäyspaikka.

Rintasuojaissa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-
roa ($\approx 2 \text{ m}^3$) sekä tykkien välissä samanlainen komero (yhteen-
sä 3 kpl).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 152/45-C tykkiä, joiden ampuma-
sektori on ollut suuntimien 82° ja 202° välillä.

SUOJELUARVO: 3. Ainoa patteri, jolla ei ole rintasuojassa
ammuskellareita (kuva 51). Patteri on hy-
vässä kunnossa.

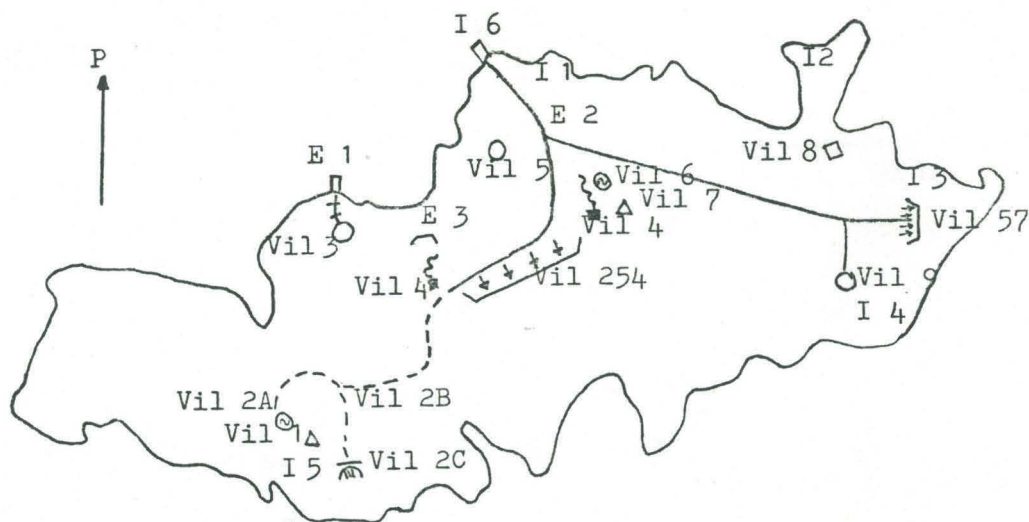
KUVA 51. Santahaminan Itäniemen 152 mm:n patteri. (S 7444)

C. Muut linnoituslaitteet

Itäniemen muut linnoituslaitteet on kaikki rakennettu ennen
v. 1914, joten niitä käsitellään Santahaminan muitten lait-
teiden kanssa kappaleessa 3.3.10.

3.2.8. ITÄ VILLINKI

(ÖSTRA VILLINGE, МАЛЕНЬКИЙ ВИЛЛИНГЕ)

KUVA 52. Itä Villinki (inventoitu 17.7.72).

A. Yleistä

Syksyllä 1914 suunniteltiin saarelle kuuden 152K/77R tykin patteri. Tästä suunnitelmasta poikettiin kuitenkin, sillä 5.6 1915 saarella oli 280 mm:n ja 57 mm:n patterit. Myöhemmin vanhat 280 mm:n tykit vaihdettiin uudenaikaisiin 254 mm:n tykkeihin.

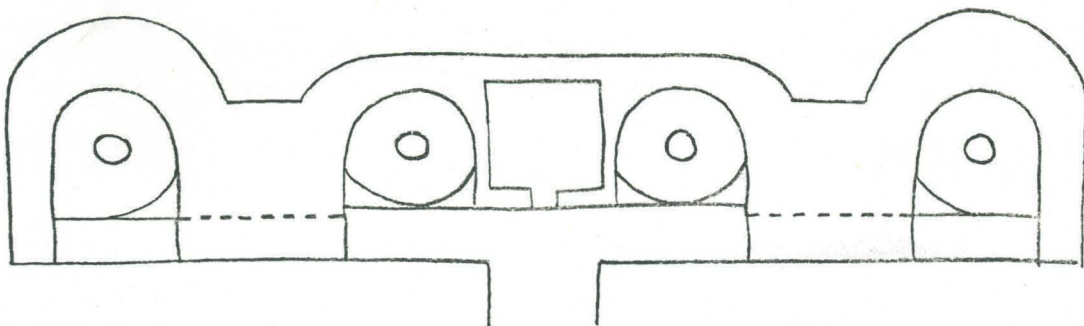
Itä Villinki oli puhelinyhteydessä Santahaminaan, Isosaareen ja Vuosaaren Skatanniemeen.

B. Patterit

Rintasuojaan patterin keskelle on rakennettu suojahuone (6 m²), jossa on rautakiskotettu katto (h= 2 m).

Vil 57

Rintasuojaassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-

KUVA 53. Itä Villingin 57 mm:n patteri.

roa (à 0,15 m³).

Patterin keskeltä johtaa molempiin päihin käytävä (pituus 5 m, h= 2 m), jossa on 2 komeroa (à 1 m³).

Patterin selustassa on betonivalli (h= 1,6 m), joka on peitetty maalla. Patteriin johtaa vallin keskeltä ajoluiska alas suojahuoneeseen (kuva 54).

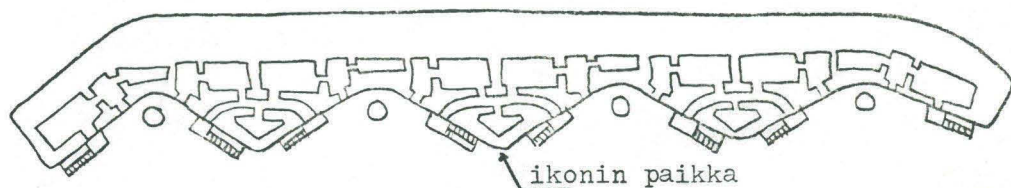

KUVA 54. 57 mm:n patterin tykin perusta, suojahuone, ajoluiska ja taustalla päähän johtava tunneli. (S 7298)

Aseistuksena on ollut 4 kpl 57 mm:n tykkiä, joiden ampumasektorista ei ole tietoa. Tykkien kantama lienee ollut 7,5 km.

SUOJELUARVO: kokonaisuutena: 1, eteläosa: 3. Patteria on myöhemmin muutettu, mutta eteläosasta saadaan korjaamalla näyte siitä minkälainen 57 mm:n patteri on ollut.

Vil254

KUVA 55. Itä Villingin 254 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisään ja maanpinnan alapuolelle on rakennettu miehistö- ja ammussuojia. Kuvassa 55 vasemmalta: $40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 \text{ m}^2$ ja $15 + 40 \text{ m}^2$. Päissä olevissa kellareissa on 1 hissihuone ja keskimmaisissa 2. Hissi- ja keskushuoneiden ($3 \text{ à } 15 \text{ m}^2$) katto on rautakiskotettu ($h = 2 \text{ m}$). Muiden huoneiden katto on kaari-raudoitettu ($h = 3 \text{ m}$), paitsi ovien kohdalla, jossa on rautakiskotus. (Kuva 56).

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekammeroa ($\text{à } 2 \text{ m}^3$).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 101° ja 221° välillä.

SUOJELUARVO: 5. Hyvässä kunnossa. Ainoa patteri, jossa on käytetty graniittia (punaista ja valkoista) suuremmassa määrin.

KUVA 56. Itä Villingin 254 mm:n patterin kellariin johtava porras ja hissihuoneen ovi. Portaan suojana on ollut valkograniittipilareista riippuva rautaketju. (S 7321)

C. Muut linnoituslaitteet

Betonista rakennettu mittaustorni, jossa katto on rautakis- Vil 1
kotettu.

SUOJELUARVO: 0. Hävitetty.

Valonheitinasema: Vil 2

(a) voima-asema ja valonheittimen suojahuone on louhittu
kallioon (ovi lukittu). Saaren vartijan ilmoituksen mu-
kaan pinta-ala on n. 30 m^2 ja $h = 3 \text{ m}$. Kalliokaton vahvuus
on 5 m.

(b) kalliosuojasta johtavat rataiskot, joita pitkin valon-
heitin on siirretty valaisuasemaansa. Ratapenger on 1,5
m maanpinnan yläpuolella ja se on lujitettu kivillä.

(c) betonista rakennettu valaisuasema, jonka suojavallin kor-
keus on 1 m. 3 m pohjoiseen on kaapelikaapit.

SUOJELUARVO: 5. Ainoastaan rataiskot poistettu.

Kallioon louhittu kaksihuoneinen varasto ($2 \times 80 \text{ m}^2$), jossa Vil 3
on kaariraudoitettu katto ($h = 3,5 \text{ m}$). Huoneet on keskenään
yhdistetty holvatulla betonikäytävällä (pituus 6 m , $h = 2,5$
 m). Varastosta johtavat ratakiskot rantaan sortuneelle lai-
turille.

SUOJELUARVO: 3.

(a) kaapelikaivo.

Vil 4

(b) kaapelikaivo.

SUOJELUARVO: 1.

Kallioon louhittu eteisellä (5 m^2) varustettu betoninen am- Vil 5
muskellari (45 m^2). Katto on kaariraudoitettu ($h = 3,5 \text{ m}$).

SUOJELUARVO: 3.

Voima-asema kallioulouhoksessa.

Vil 6

SUOJELUARVO: 0. Ainoastaan koneiden perustat ovat jäljellä
betonisella pohjalla.

Panssarilevyistä betonijalustalle rakennettu kaksikerrok- Vil 7
sinen mittaustorni ($h = 6 \text{ m}$).

SUOJELUARVO: 5. Kohde antaa hyvän kuvan panssaritornin raken-
teesta.

Kaakelilattialla varustettu betonista rakennettu 3 huonetta Vil 8
käsittävä rakennus ($30 + 10 + 20 \text{ m}^2$), jossa katto on rauta-
kiskotettu ($h = 3 \text{ m}$). Alkuperäinen käyttö tuntematon.

SUOJELUARVO: 3.

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja ammussuoja ($25 +$ Vil 9
 25 m^2). Suojasta johtaa mukulakivetty upotettu tie (reuno-
jen korkeus n. 1 m) pohjoiseen patterin Vil 57 yhdystielle.

SUOJELUARVO: 4.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Kivillä ympäröity asema, jossa ei ole aseiden perustoja.	<u>I 1</u>
Korsu ja kaksi konekivääriasemaa.	<u>I 2</u>
Taisteluhauta, joka on louhittu kallioon ja kaivettu maahan.	<u>I 3</u>
Molemmissa päissä on konekivääriasema.	
Taisteluhauta ja lounaassa konekivääriasema.	<u>I 4</u>
Kahden ilmatorjuntatykin perustaa ja kaapelilaatikko.	<u>I 5</u>
Vanha laituri on uusittu.	<u>I 6</u>

E. Muut kohteet

Vanha sortunut laituri.	<u>E 1</u>
Mukulakivillä peitetty tie laiturilta pattereille.	<u>E 2</u>
Neljä metriä pitkä muurattu kiviaita. Keskikohdalla on ala- osassa pieni reikä, mahdollisesti viemäriä tai kaapelia var- ten. Käyttö tuntematon.	<u>E 3</u>

3.2.9. VUOSAAREN SKATANNIEMI

(NORDSJÖ SKATAUDD, НОРД - ШБЕ SKATAYDD)

(Inventoitu 6.6.72)

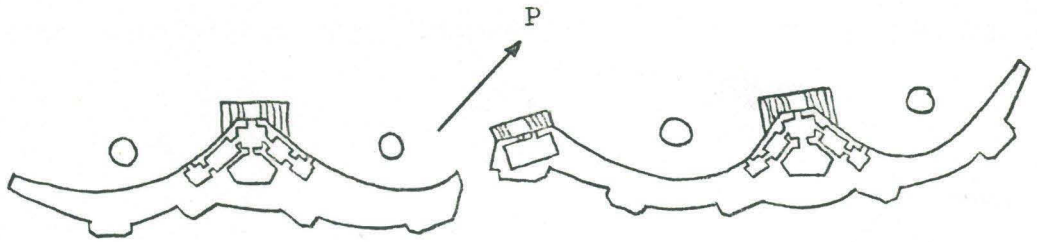
A. Yleistä

Patterin rakentamisesta niemelle ei ole löydetty varsinaisia tietoja. 29.2 1916 päivätyssä puhelinkaapelikartassa niemelle ei tule kaapelia, mutta 1.11 1916 päivätyssä niemi on kaapelilihteydessä Itä Villinkiin. Tämä sopii hyvin yhteen maarintaman koillisen laajentamisen kanssa, jolloin Vuosaari liitettiin maalinnoituksen piiriin.

B. Patteri

Rintasuojaan, puoleksi maanpinnan alapuolelle on rakennettu Vuo 152 miehistösuoja (25 m²) ja 2 ammuskellaria. Miehistösuojaan ja ammuskellareissa on rautakiskotettu katto (h= 2,2 m).

Ammuskellareissa on 4 huonetta ($2 \times 30 + 25 + 10 \text{ m}^2$) ja 2 hissihuonetta.

KUVA 57. Vuosaaren Skatanniemen 152 mm:n patteri.

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-roa ($\approx 3 \text{ m}^3$).

KUVA 58. Vuosaaren Skatanniemen patterin rintasuojaja, jossa ulkonemat ovat ampumatarvikekomeeroita. (S 7779)

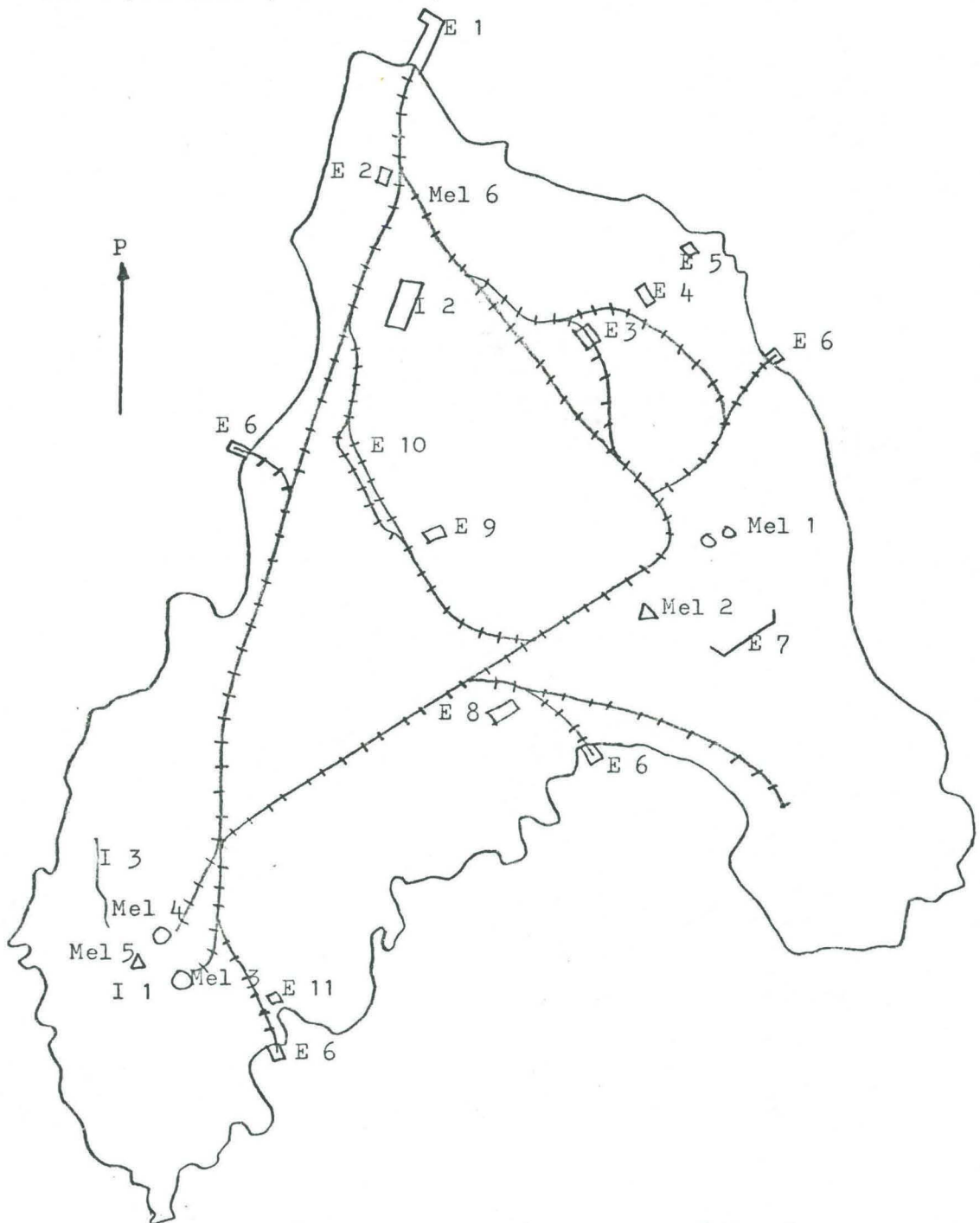
Aseistuksena on ollut 4 kpl 152/45-C tykkiä, joiden ampumasektorista ei ole löytynyt tietoja.

SUOJELUARVO: 4. Patterista on poistettu katon rautakiskotus betonia vaurioittaen. Patterin suurin arvo on se, että se on ainoa meririntaman patteri, joka ei ole saarella.

3.3. Sisemmän linjan saaret

3.3.1. MELKKI

(MELKÖ, ПЕРЕДОВОЙ, МЭЛЬК - 9)

KUVA 59. Melkki (inventoitu 28.7.72).

A. Yleistä

Saari oli jo v. 1884 pakkolunastettu ja v. 1886 saareen suunniteltiin 4/203 ja 2/152 patterit. V. 1914-23 kymmenvuotissuunnitelman mukaan piti saareen rakentaa 4/280 ja 4/152 patterit. Syksyllä 1914 näistä oli jäljellä vain 4/152 patteri. Tästäkin luovuttiin, sillä 9.6 1915 saarella oli ainoastaan 75 mm:n ilmatorjuntapatteri ja valonheitin.

B. Patterit

Saarella mahdollisesti sijainneista pattereista ei ole löytynyt selviä merkkejä. Ilmatorjuntapatterin mahdollisia paikkoja ovat kohteet I 1, E 7 ja I 3. Näistä E 7 on todennäköisin paikka.

C. Muut linnoituslaitteet

Kaksi betonista varastorakennusta ($\approx 20 \text{ m}^2$), joissa on kaa- Mel 1
riraudoitettu katto ($h = 1,9 \text{ m}$). Suojattu kalliolla ja maalla. Varastojen välinen etäisyys on n. 15 m. Varastojen eteläpuolella (kohteessa E 7) on mahdollisesti ollut ilmatorjuntapatteri.

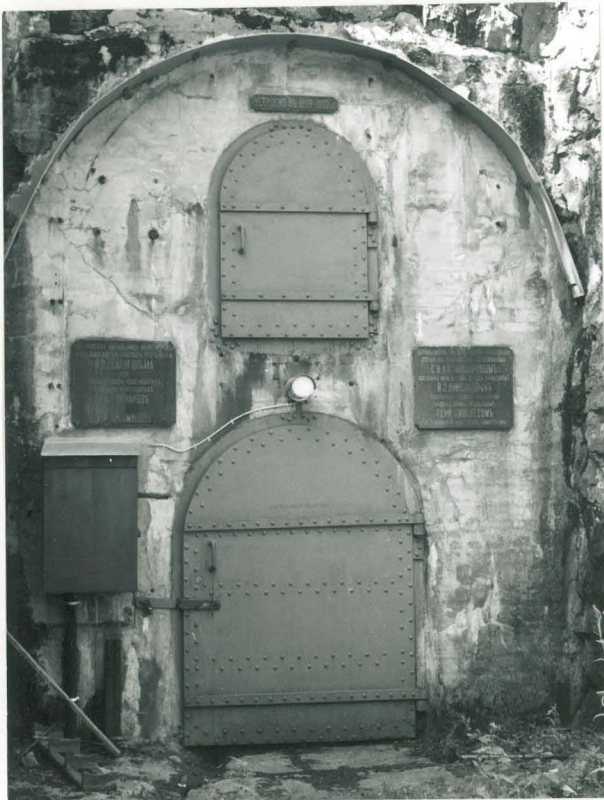
SUOJELUARVO: 3.

Kivistä rakennettu torni ($h = 3 \text{ m}$, läpileikkaus n. 4 m^2). Jon- Mel 2
kinlainen tähystystorni.

SUOJELUARVO: 3.

Kallioon louhittu 2 betonista varastoa (10 ja 150 m^2). Kat- Mel 3
to on rapattu holvikatto ($h = 7 \text{ m}$ suuremmassa ja 3 m pienemässä). Suurempi varasto on kaksikerroksinen (kuva 60) ja sen ulkoseinällä on 4 tekstillä varustettua kilpeä. Tekstit esitetään kappaleessa 3.4. Varasto on yhdistetty viereiseen varastoon (kohde Mel 4) avonaisella kallioon louhitulla käytävällä (pituus 10 m).

SUOJELUARVO: 5. Lähinnä kilpien takia.

KUVA 60. Melkin kal-
liovarasto. (S 7499)

Kallioon louhittu betoninen varasto (45 + 35 + eteinen 15 Mel 4
m²), jossa on rapattu holvikatto (h= 3 m).

SUOJELUARVO: 3.

Kivinen torni (h= 3 m). Ilmeisesti tähystystorni. Mel 5

SUOJELUARVO: 2.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta (kohde E 1) ympäri koko Mel 6
saaren (n. 3000 m).

SUOJELUARVO: 1. Purettu miltei kokonaan

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Saaressa oli v. 1944 ilmatorjuntapatteri (3. RRsItPtri). Tämä I 1
on todennäköisin sijainti: 3 tykinperustaa, 2 betonista pe-
rustaa ja teräksinen vartiotorni.

Rapattu tiilinen rakennus. Varasto. I 2

Rannan tuntumassa on 2 konekivääripesäkettä ja ylempänä 3 I 3
tykinperustaa, joiden välissä on maavalli. Ilmeisesti toi-
sen maailmansodan ajoilta.

E. Muut kohteet

Melkin antama vaikutelma on hyvin sekava. Siellä on erilaisia
rakennelmia, puisia ja betonisia, joita ilman lähempiä tieto-
ja ei voitu luokitella eikä ajoittaa.

Vanha laituri, jota on pidetty kunnossa. E 1

Puinen komentajan talo. E 2

Puinen sulattimo. E 3

Rapattu tiilinen höyrykeskus. E 4

Pumppuasema (25 m²). E 5

4 betonista laituria, jotka ovat vaurioituneet kiskoja pois- E 6
tettaessa.

Venäläisten ilmatorjuntapatterin (4/75) todennäköisin paikka. E 7

4 ympyränmuotoista kuoppaa ilman tykinperustaa. Pohjoisessa
on 2 varastoa (Mel 1) ja lännessä tähystystorni (Mel 2).

SUOJELUARVO: 2.

Tiilinen kaksikerroksinen rakennus. Ehkä sotilaskoti 1930- E 8
luvulta.

Hirsinen varastorakennus, jonka eteläsivu on peitetty maalla. E 9

Varastorakennus, jossa on ollut kaksi kiskoparia. Purettu, E 10
ainoastaan betoniperusta on jäljellä.

Betoninen rakennus (4 m², h= 2 m). Käyttö tuntematon. E 11

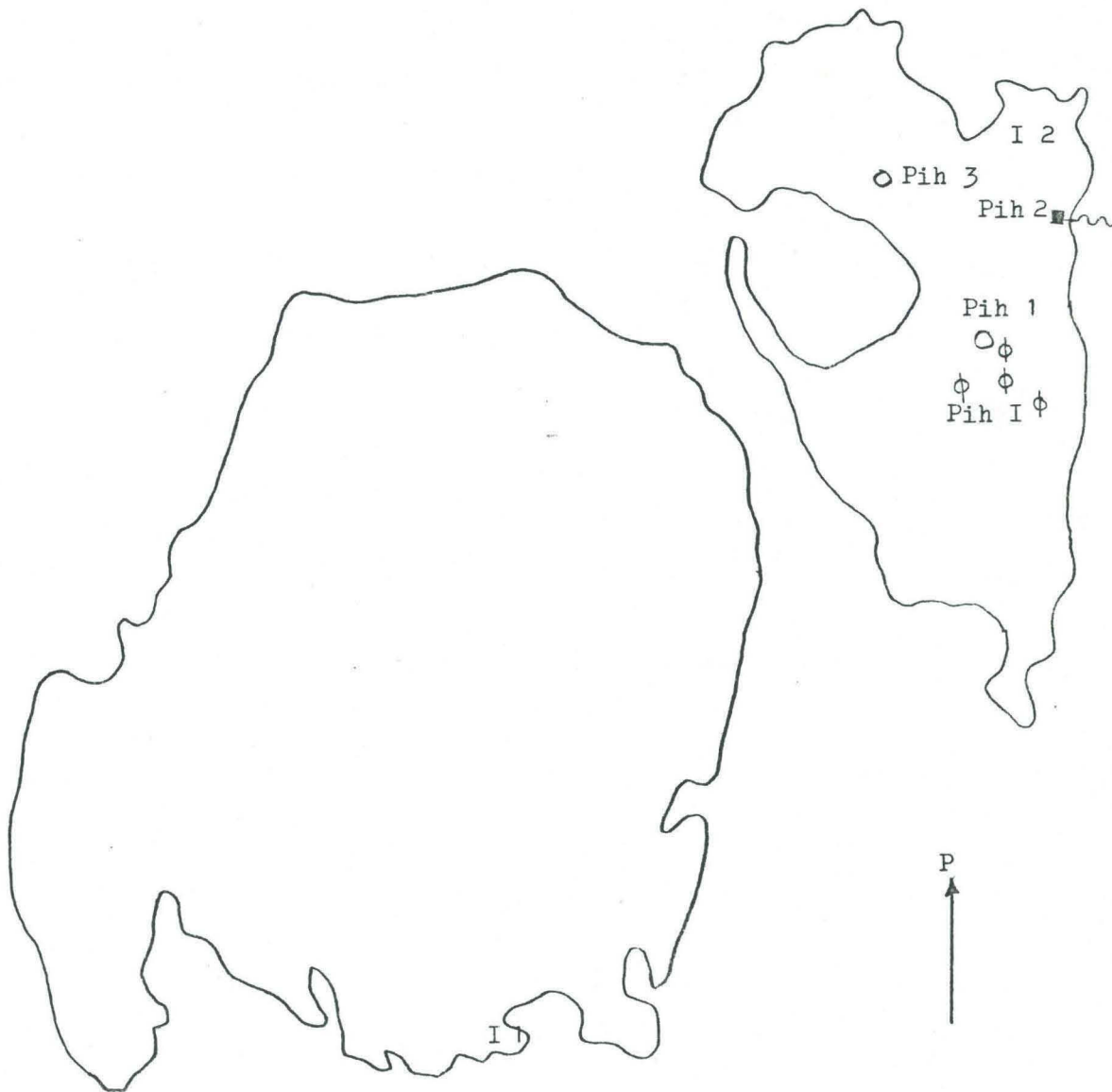
3.3.2. PIHLAJASAARET

(RÖNNSKÄREN, ПРЯВИНОВЫЙ, ПЕХН - ШЭР)

A. Yleistä

Ainoa tieto saarten linnoittamisesta on 9.6 1915 päivätty
asiakirja, jossa mainitaan, että saarissa oli 4/75 ja 4/57

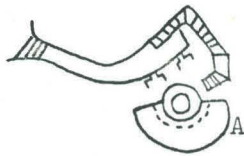
patterit ja valonheitin.

KUVA 61. Pihlajasaaret (inventoitu 19.8.72).

B. Patteri

Pih I

KUVA 62. Itäisen Pihlajasaaren patteri Pih I.

Rintasuojassa on jokaisella tykillä 2 ampumatarvikekomeroa (à 1 m³).

Patterin miehistö- ja ammussuoja on pohjoisessa (kohde Pih 1).

Aseistuksena on todennäköisesti ollut 4 kpl 57 mm:n tykkiä, joiden ampumasektorista ja kantamasta ei ole tietoja. Luultavasti samanlaisia tykkejä kuin Villingin patterissa Vil 57 (s. 59).

SUOJELUARVO: 5. Patteri on ainoa venäläisten rakentama hajaryhmitetty patteri Helsingin alueella (kuva 8 s. 16)

C. Muut linnoituslaitteet

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja ammussuoja. Suoja Pih 1 on kaksiosainen ($10 + 25 \text{ m}^2$, $h = 2,5 \text{ m}$ ja $24 + 10 + 10 + 60 \text{ m}^2$, $h = 2,5 \text{ m}$), katto aaltopeltinen ja kaareva. Suojasta nousee portaita pitkin patterille (kuva 63)

KUVA 63. Itäisen Pihlajasaaren suoja.
(S 7813)

SUOJELUARVO: 3.

Betoninen kaapelikaivo.

Pih 2

SUOJELUARVO: 1.

Kellari (10 m^2), jossa on holvattu tiilikatto ($h = 2 \text{ m}$). Peitetty maalla. Pih 3

SUOJELUARVO: 2.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Tähystys- tai valvonta-asema kivistä ja betonista.

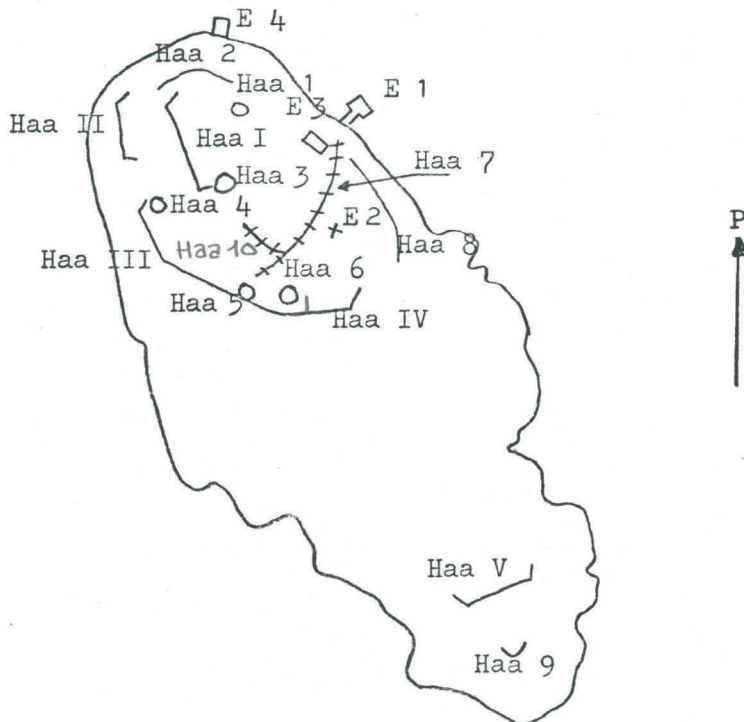
I 1

Öly-yhtiö Nobel-Standardin rakentamat öljynsäilytystilat.

I 2

3.3.3. HARAKKA

(STORA RÄNTAN, НИКОЛАЕВСКИЙ, РЕНТАН, ХАРАККА)

KUVA 64. Harakka (inventoitu 27.6 ja 28.7.72).

A. Yleistä

Saaren vanhimmat linnoituslaitteet ovat 1800-luvun alkupuolelta. V. 1811 saarella oli kuuden ja kahdentoista tykin patterit. Itämaisen sodan aikana, v. 1854-55, saarella oli 28 tykkiä (pattereiden lukumäärää ei ole tiedossa). 1880-luvulla laitteita parannettiin ja vuoden 1910 suunnitelmassa saarella on 2 patteria. V. 1914 karttaan on merkitty 4/152K/77R pat-

teri, mutta 9.6 1915 saarta ei mainita aseistettujen saarien joukossa.

B. Patterit

Rintasuoja (h= 3 m) on rakennettu kulmikkaista kivistä ja Haa I peitetty maalla.

Patterissa on viisi kivistä tehtyä tykinperustaa ja jokaista perustaa kohden on rintasuojassa 2 ampumatarvikekomeroa (à 0,25 m³). (Kuva 65).

Rintasuojan eteläpäässä on tiilinen varasto (kohde Haa 3, kuva 65).

1880-luvulla aseistuksena oli 5 kpl 229 mm:n mörssäriä.

SUOJELUARVO: 5. Hyvässä kunnossa. Rakennettu 1880-luvun alussa.

Tyyliltään verrattavissa Lauttasaaren 1880-luvulla rakennettuihin pattereihin.

Maavalli (h= 1 m), jossa on 4 mahdollista tykinpaikkaa. Haa II

SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa. Rakennettu ilmeisesti Itämaisen sodan aikana.

Rintasuojassa on näkyvissä kaksi eri aikakautta: Haa III

(a) pelkkä maakerros ja

(b) kulmikkaita kiviä/betoni.

Rintasuoja on peitetty maalla.

(a) 4 tykin paikkaa ja näiden välissä rintasuojassa 7 ampumatarvikekomeroa (à 1,5 m³),

(b) Rintasuojassa on ampumatarvikekomero (1,5 m³) sekä kivestä muurattu varasto (kohde Haa 5). Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

Patterin molemmissa päissä on tiilestä rakennettu varasto

(kohteet Haa 4 ja Haa 6). Itään johtavat tiilestä rakennetut portaat alas jyrkännettä.

1880-luvulla aseistuksena oli 6 kpl 229 mm:n rannikkorihlatykkiä ja 2 kpl 9,8 kg:n tykkiä.

SUOJELUARVO: 2. Eri aikakausina rakennetut osat antavat patterille sekavan ulkonäön. Nykyinen muoto on v. 1880.

Pelkästään maavalli, jossa on syvennys tykkiä varten.

Haa IV

SUOJELUARVO: 1. Ei anna kuvaa alkuperäisestä. Ilmeisesti Itämaisen sodan ajoilta. Patterin Haa III itäisin osa (?).

Maavalli, jonka suojapuoli on kivistä.

Haa V

Aseistuksena on ollut 4 tykkiä joiden pultit näkyvät maassa.

SUOJELUARVO: 3. Vähäpätöinen, mutta hyvässä kunnossa. Ilmeisesti Itämaisen sodan ajoilta.

C. Muut linnoituslaitteet

Kivistä rakennettu varasto (9 m^2). Peitetty maalla.

Haa 1

SUOJELUARVO: 3.

Maa- ja kivivalli. Ehkä tykkiasema.

Haa 2

SUOJELUARVO: 1.

Tiilinen -muotoinen varasto patterin Haa I eteläpäässä Haa 3

(kuva 65). Peitetty maalla. Varaston katto on rapattu ja holtattu ($h = 2,5 \text{ m}$). Varastosta on 2 uloskäyntiä, siinä on 3 huonetta ($15 + 50 + 15 \text{ m}^2$) ja käytävä (15 m^2).

SUOJELUARVO: 3.

KUVA 65. Varaston ulkosivu. Oikealla näkyy patterin Haa I rintasuoja. (S 6748)

Tiilinen -muotoinen varasto patterin Haa III pohjoispäässä. Peitetty maalla. Katto on rapattu ja holvattu ($h=3$ m). Varastosta on 2 uloskäyntiä, 3 huonetta ($10 + 25 + 15$ m²) ja käytävä (30 m²). Haa 4

SUOJELUARVO: 3.

Kivistä muurattu käytävä (24 m²) patterin Haa III keskellä. Haa 5
Käytävästä on 2 uloskäyntiä.

SUOJELUARVO: 2.

Tiilinen -muotoinen varasto (60 m²) patterin Haa III eteläpäässä. Peitetty maalla. Katto on rapattu ja holvattu ($h=2,5$ m) ja päässä on käytävä (30 m², $h=2,5$ m), josta on 2 uloskäyntiä. Haa 6

SUOJELUARVO: 3.

Maavalli ($h=2$ m), joka on suojannut laiturille menevää rautatietä ja tietä. Haa 7

SUOJELUARVO: 1. Täysin verrattavissa Vallisaaren vastaaviin

valleihin (kohde Val 19).

Kivivalli (h= 0,5 - 1 m, leveys 0,5 m) laiturista kaakkoon Haa 8
(n. 100 m pitkä). Käyttö tuntematon.

SUOJELUARVO: 1.

Kivi- ja maavalli. Käyttö tuntematon. Haa 9

SUOJELUARVO: 1.

Kapearaiteinen rautatie laiturilta patterille (n. 300 m). Haa 10

SUOJELUARVO: 1. Lähes kokonaan purettu.

E. Muut laitteet

Vanha laituri, jota on uusittu. E 1

Kivinen ikonipylväs. Alkuperäinen paikka tuntematon. E 2

Varasto, joka on purettu ja josta on ainoastaan perusta E 3
jäljellä.

Sortunut laituri. E 4

3.3.4. VALLISAARI

(SKANSLANDET, АЛЕКСАНДРОВСКИЙ, СКАНС - ЛАНД)

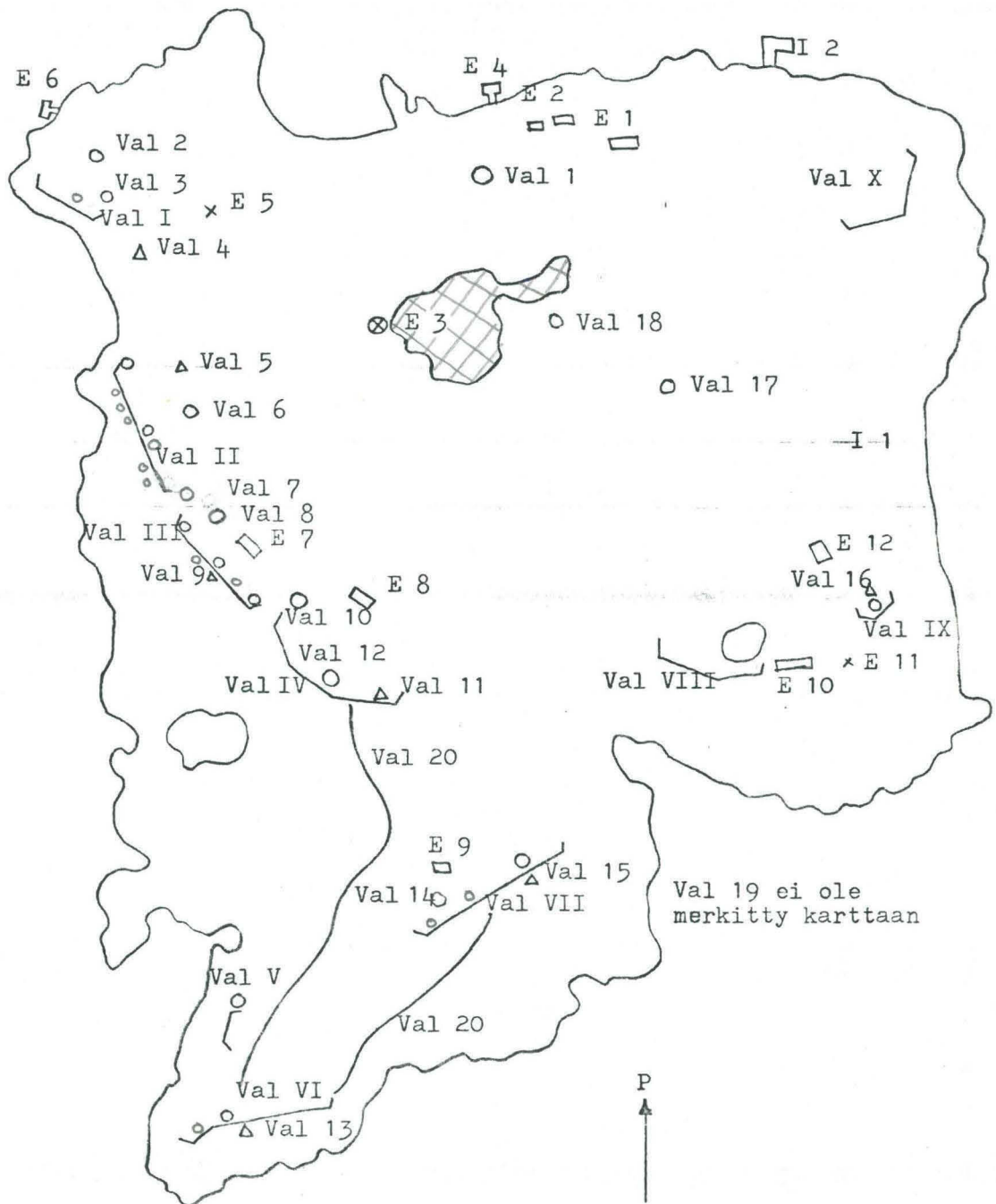
A. Yleistä

Saaren ensimmäiset linnoituslaitteet rakennettiin jo 1500-luvulla, ja 1700-luvulla saari liitettiin Viaporiin.

1700-luvun lopulla saaren luoteisosa ja Kukisalmen ranta oli linnoitettu. V. 1808 venäläiset rakensivat kenttälinoitettuja pattereita saareen saartaessaan Viaporin.

V. 1854-55 rakennettiin 8 uutta patteria. V. 1899 piirrettyssä kartassa saarella on jo kaikki patterit nykyisessä muodossaan.

V. 1914-23 kymmenvuotissuunnitelman mukaan saarelle piti rakentaa 4/280 ja 4/152 patterit, mutta keväällä 1914 suunnitelmat ovat 6/152K/77R (kuvassa 66 patteri Val VI) ja 4/152-C

KUVA 66. Vallisaari (inventoitu 11 ja 31.7.72).

(kuvassa 66 patteri Val VII) ja syksyllä 1914 on jäljellä vain 6/152K/77R patteri. 9.6 1915 päivätyssä asiakirjassa on lopulta 4/280 patteri (luultavasti patterissa Val III) ja valonheittin.

B. Patterit

Rintasuojana on maalla peitetty kivivalli ($h = 2$ m), joka ete- Val I läämpäin jatkuu takana kulkevan tien suojavallina ($h = 3$ m) (kohde Val 19).

Rintasuojassa on 5 tiilikattoista ampumatarvikekomeroa (≈ 1 m³). Näiden yhteydessä on 5 syvennystä tykkiä varten. Rintasuojan välittömässä yhteydessä ei ole suurempia varastoja, mutta taaempana on kaksi (kohteet Val 2 ja Val 3). Tykinperustojen alapuolella on miehistösuoja (15 m²), jossa on tiilinen holvikatto ($h = 3$ m).

SUOJELUARVO: 2. Hävitetään Kustaanmiekkan salmen levityksessä.

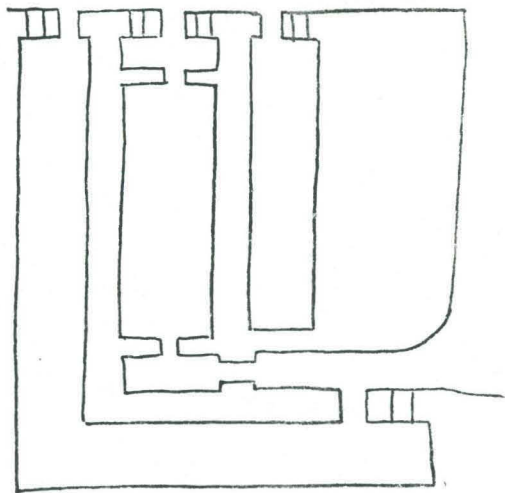
Rintasuoja ($h = 3$ m), joka on rakennettu muuratuista kulmikaista kivistä ja joiden päällä on maakerros. Val II

Patterissa on 5 tykinperustaa (2 maasta ja 3 kivistä) ja näiden yhteydessä on rintasuojassa 4 käytävää. Käytävät ovat -muotoisia (10 m²) ja tykinperusta sijaitsee ovien välissä (kuten mm. Kustaanmiekalla). Pohjoispäässä on -muotoinen (6 m²) käytävä. Käytävät ovat kivistä ja katto on holvattu ($h = 1,8$ m). Patterin yhteydessä on 3 tiilistä varastoa, joissa on holvikatto (10 m², $h = 2,5$ m sekä 35 ja 50 m², $h = 3,6$ m).

SUOJELUARVO: 5.

Rintasuoja on muuratuista kulmikkaista kivistä, joiden päällä Val III on maakerros.

Patterissa on 5 kivistä tehtyä tykinperustaa. Perustojen yhteydessä on rintasuojassa kahdentyypisiä ampumatarvikekome-roa (idässä 3 à 1,1 m³ ja lännessä 9 à 0,9 m³). Rintasuojan yhteydessä on 2 pienempää suojahuonetta (30 ja 32 m²), joissa on holvattu kivikatto (h= 3 m). Lisäksi on 3 suurempaa tiilistä varastoa, jotka pääpiirteissään ovat samanlaisia (kuva 67).

KUVA 67. Tiilisen varaston periaate.

Läntisessä varastossa on 3 huonetta (yht. 175 m²), keskimäisessä 4 huonetta (yht. 138 m²) ja itäisessä 3 huonetta (yht. 142 m²). Varastojen tiiliosan katto on holvattu tiilikatto (h= 3 m) ja sivuvarastoissa on graniittinen holvattu katto (h= 3 m).

Keskimmäisen varaston itäpuolella lähellä rintasuojaa on kivinen ikonipylväs.

SUOJELUARVO: 5.

Nk. Aleksanterin patteri, jonka rintasuoja on maasta ja tii- Val IV
lestä. Patterin alapuolella on kasarmi (kohde Val 12).

Patterin rintasuojassa on 3 matalaa tornia, joista johtavat
kierreportaat kasarmiin. Patterin tykinperustoista on 5 näky-
vissä muiden ollessa sortuneen rintasuojan alla.

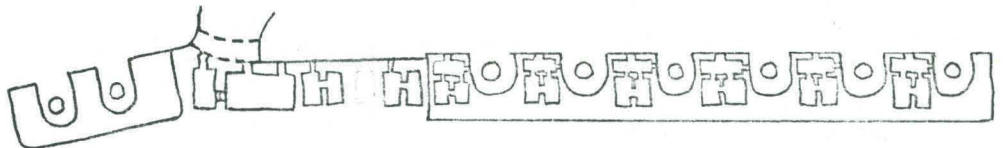
SUOJELUARVO: 1. Sortunut ja maatonut (ei koske kasarmia, koh-
de Val 12).

Patterin tykkien sijainnista ei ole tietoa, mutta voidaan Val V
olettaa niiden sijainneen varaston eteläpuolella olevalla
maavallilla suojatulla tasanteella.

Varasto on rakennettu kivistä ja tiilestä sekä suojattu
maalla. Varaston sisäänkäynnit sijaitsevat 8,5 m syvyydessä
kuilussa, joka muodostuu kivivalleista. Varasto käsittää 6
huonetta ($2 \times 25 \text{ m}^2$ ja $4 \times 35 \text{ m}^2$). Katto on tiilestä ja hol-
vattu ($h = 4 \text{ m}$). Huoneiden länsiseinällä on graniittisia sy-
vennyksiä, joiden käytöstä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 5. Varasto.

Kaksi betonista rakennettua patteria vierekkäin (kuva 68). Val VI

KUVA 68. Vallisaaren patteri Val VI.

(a) Länsiosassa on ollut 2 tykkiä. Rintasuoja on betonista,
joka on peitetty maalla. Tykinperustojen välillä on ol-
lut suojahuone ja jokaista tykkiä kohden on ollut 2 ampu-

matarvikekomeroa.

SUOJELUARVO: 1. Osaksi hävitetty.

- (b) Itäosassa on ollut 6 tykkiä (kuva 4 s. 12). Rintasuoja on maalla peitetystä betonista. Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1,5 \text{ m}^3$).

Rintasuojaan, tykkien väliin, on rakennettu rautakiskotulla katolla ($h = 2,5 \text{ m}$) varustettuja ammuskellareita (3 huonetta: $15 + 2 \times 10 \text{ m}^2$).

SUOJELUARVO: 3. Melko hyvässä kunnossa, osa pahasti vaurioitunut. Rakennettu 1890-luvulla.

Patterien välissä on maalla peitetty tiilinen varastorakenus, jossa on 6 huonetta (kuvassa 68 vasemmalta: $25 + 50 \text{ m}^2$, $25 + 25 \text{ m}^2$ ja $25 + 25 \text{ m}^2$). Katto on holvattu tiilestä ($h = 3 \text{ m}$).

SUOJELUARVO: 3.

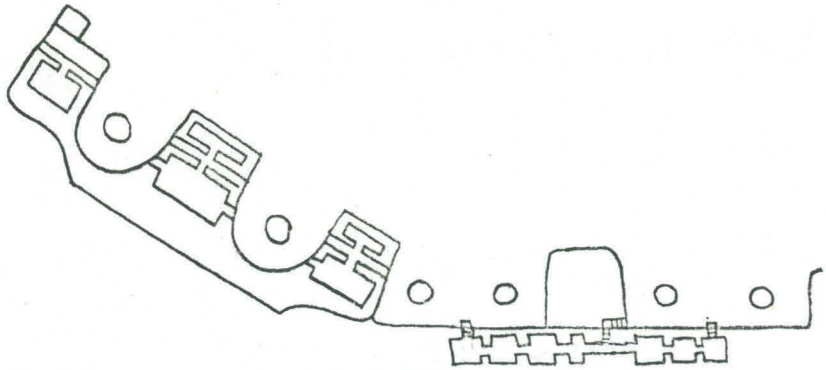
6 tykin patteri, jonka rintasuojat on muuratuista kulmikkais- Val VII ta kivistä. Länsipuolella on 4 jälkeempään rakennettua betonista tykinperustaa (ehkä 152/45-C tykeille), joiden rintasuojat on betonista (idänpuoleisen yhteydessä on ikonipylväs).

Rintasuojan yhteydessä on 3 tiilistä eteisellä varustettua varastoa. Läntisin varasto on sortunut (pommiosuma), keskimäinen ($8 + 20 \text{ m}^2$) on patteritason alapuolella ja käsihissi-yhteydessä tykeille. Itäisin varasto on kaksiosainen ($\approx 10 + 24 + 10 \text{ m}^2$) ja osat on yhdistetty keskenään käytävällä (35 m^2). Katto on kaikkialla holvattu ($h = 3,5 \text{ m}$). Patterin länsipuolella on betoninen varasto (kohde Val 14).

SUOJELUARVO: 2. Sekava vaikutelma.

Patteri on kahdelta eri aikakaudelta (kuva 69).

Val VIII

KUVA 69. Vallisaaren patteri Val VIII.

(a) Länsipuolella on 2:n tykin betoninen patteri (kuva 70), jonka rintasuojassa on 3 ampumatarvikekomeroa (à 1 m³) tykkiä kohden.

KUVA 70. Vallisaaren patterin Val VIII länsiosan tykkiasema. (S 7041)

Rintasuojassa on lisäksi maanpinnan tasalla 3 ammuskelaria (2 x 20 m² ja 40 m²) ja 2 miehistösuoja (20 ja 40 m²). Katto on holvattu betonista (h= 2,5 m).

SUOJELUARVO: 3. Rakennettu 1890-luvulla.

(b) Itäosa on 4:n tykin patteri, jonka rintasuojaja on maalla peitetty kivivalli.

Rintasuojassa on 8 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1,5 \text{ m}^3$). Noin 5 m maanpinnan alapuolelle on rintasuojaan rakennettu 7 huoneen varasto (kuvassa 69 vasemmalta: $6 + 30 + 30 + 10 + 30 + 30 + 6 \text{ m}^2$). Varastoon johtaa 3 porrasta ja huoneiden korkeus on 2,5 m (paitsi keskimmäisen jonka $h = 6 \text{ m}$).
SUOJELUARVO: 5.

Kahden tykin asema ja kallioon louhittu betoninen varasto. Val IX
Rintasuojaja on kivistä ja maalla peitetty. Läntisen tykin rintasuojassa on 6 ampumatarvikekomeroa ja itäisimmän kohdalla 5 ($\approx 2 \text{ m}^3$).

Tykkiasemien välissä on varasto n. 4 m syvyydellä. Varastossa on 5 huonetta (yht. 60 m^2), joiden katto on betonista ja holvattu ($h = 3 \text{ m}$). Varastoon pääsee molemmilta tykeiltä.

SUOJELUARVO: 4. Tykinperustat ovat melko hyvässä kunnossa.

Varaston läntinen ovi on muurattu umpeen,
muuten alkuperäisessä kunnossa.

Rintasuojaja on maalla peitetty kivivalli, jossa on 3 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1 \text{ m}^3$). Muita tiloja ei ole. Val X

Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 2. Ilmeisesti Itämaisen sodan aikainen.

C. Muut linnoituslaitteet

Maalla peitetty tiilinen varasto.

Val 1

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Maalla peitetty tiilinen varasto. 2 huonetta ($\approx 80 \text{ m}^2$) ja niitä yhdistävä käytävä (20 m^2). Holvikatto ($h = 4,9 \text{ m}$).

Val 2

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Maalla peitetty betoninen varasto. Varsinainen varastotila Val 3
(90 m², h= 4 m) on ympäröity tuuletuskäytävällä (h= 2 m, le-
veys 1,5 m), jotta kosteus ei pääsisi varastoon. Sisäänkäyn-
ti on kaareva ja kaksiovinen.

SUOJELUARVO: 3. Rakennettu v. 1897.

Kivinen mittautorni.

Val 4

SUOJELUARVO: 2.

Kivinen portailla varustettu mittautorni (kuva 6 s. 14). Val 5

SUOJELUARVO: 5.

Maalla peitetty tiilinen varasto (12 m²). Katto on tiilestä Val 6
ja holvattu (h= 2,3 m).

SUOJELUARVO: 2.

Maalla peitetty tiilinen varasto. Periaatteessa samanlainen Val 7
kuin Val 2. Kaksi huonetta (25 m², h= 3,5 m ja 10 m², h=
2,3 m) ja käytävä (20 m², h= 2,9 m). Katto on holvattu.

SUOJELUARVO: 3.

Maalla peitetty betoninen varasto. Periaatteessa samanlainen Val 8
kuin Val 3 (120 m², h= 3 m). Sisääntulon vieressä on sivu-
huone (20 m²) ja toisessa päässä on hissihuone (15 m²), joka
johtaa patterin Val III kohdalle.

SUOJELUARVO: 4. Rappaus karissut hissihuoneen ulkoseinältä.

Kivinen mittautorni.

Val 9

SUOJELUARVO: 0. Sortunut.

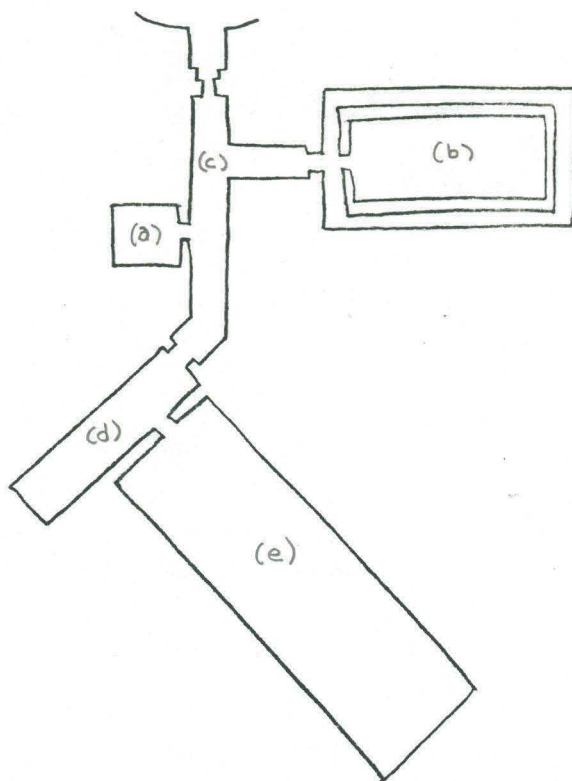
Kallioon louhittu kaksihaarainen betoninen varasto (kuva 71), Val 10
holvikattainen.

SUOJELUARVO: 5.

Mittautorni.

Val 11

SUOJELUARVO: 0. Sortunut.

KUVA 71. Kalliova-

rasto:

- (a) 10 m^2 , $h = 2,5 \text{ m}$
- (b) 40 m^2 , $h = 3,6 \text{ m}$
- (c) 24 m^2 , $h = 2,5 \text{ m}$
- (d) 30 m^2 , $h = 2,8 \text{ m}$
- (e) 130 m^2 , $h = 3,7 \text{ m}$.

Tiilinen kasarmi patterin Val IV alapuolella (kuva 72). Kasar- Val 12
missa on 21 huonetta (yht. 953 m^2). Kolmesta huoneesta johta-
vat teräksiset kierreportaat patterille. Huoneiden korkeus on
3 m.

KUVA 72. Aleksanterin patterin (Val IV) kasarmi. (S 3741)

SUOJELUARVO: 4. Huoneiden ikkunat on muurattu umpeen melkein kaikkialla, muuten hyvässä kunnossa.
Rakennettu 1880-luvulla.

Kivinen mittaustorni.

Val 13

SUOJELUARVO: 3.

Kallioon louhittu betoninen varasto (100 m^2). Varustettu his-Val 14
sillä, joka johtaa patterin Val VII kohdalle.

SUOJELUARVO: ?. Uusitaan. Rakennettu v. 1896.

Kivinen mittaustorni.

Val 15

SUOJELUARVO: 2.

Kivinen mittaustorni.

Val 16

SUOJELUARVO: 2.

Maalla peitetty tiilinen varasto.

Val 17

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

Maalla peitetty betoninen varasto, jossa on 9 huonetta
($8 \times 90 \text{ m}^2$ ja 15 m^2). Huoneissa on holvikatto ($h = 5 \text{ m}$) ja
niitä kiertää tuuletuskäytävä ($h = 6 \text{ m}$, leveys 1 m). Käyttö
tuntematon.

Val 18

SUOJELUARVO: 5.

Saaren tiet on suojattu maavallilla ($h = 3 \text{ m}$).

Val 19

SUOJELUARVO: 5. Ainakin osaksi säilytettävä.

Lähellä rantaa kiertää kivetty tie (patterilta Val IV pat-
terille Val VII). Jyrkkiä portaita ja eräässä kohdassa silta.

Val 20

SUOJELUARVO: 5. Ainakin osaksi säilytettävä.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

Kallioon louhittu varasto.

I 1

Uusittu venäläisaikainen laituri.

I 2

E. Muut kohteet

Puinen varasto.

E 1

SUOJELUARVO: 0. Purettu. Betoniperusta jäljellä.

Kaksi puista varastoa.

E 2

SUOJELUARVO: 2. Hyväkuntoisia.

Pumppaamo ja makeanvedenallas.

E 3

SUOJELUARVO: 0. Pumppaamo purettu.

Laituri.

E 4

SUOJELUARVO: 1. Sortumaisillaan.

Kivitie ja jonkinlainen perusta kalliolla. Käyttö tuntematon.

E 5

SUOJELUARVO: 1.

Laituri.

E 6

SUOJELUARVO: 1. Vanhasta laiturista ei jälkiä. Uusittu.

Puinen varasto.

E 7

SUOJELUARVO: 0. Purettu. Betoniperusta jäljellä.

Kuten E 7.

E 8

Puinen varasto.

E 9

SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa.

Tiilinen rakennus patterin Val VIII jatkeena sen itäpuolella. 9 huonetta, joissa on holvikatto ($\approx 30 \text{ m}^2$, $h = 3 \text{ m}$).

E 10

Ulkokatto ja takasivu on peitetty maalla. Käyttö tuntematon. Rakennuksen pohjoispuolella on useita sortuneita rakennuksia.

SUOJELUARVO: 3.

Betoninen rakennelma ($h = 3 \text{ m}$). Käyttö tuntematon.

E 11

SUOJELUARVO: ?.

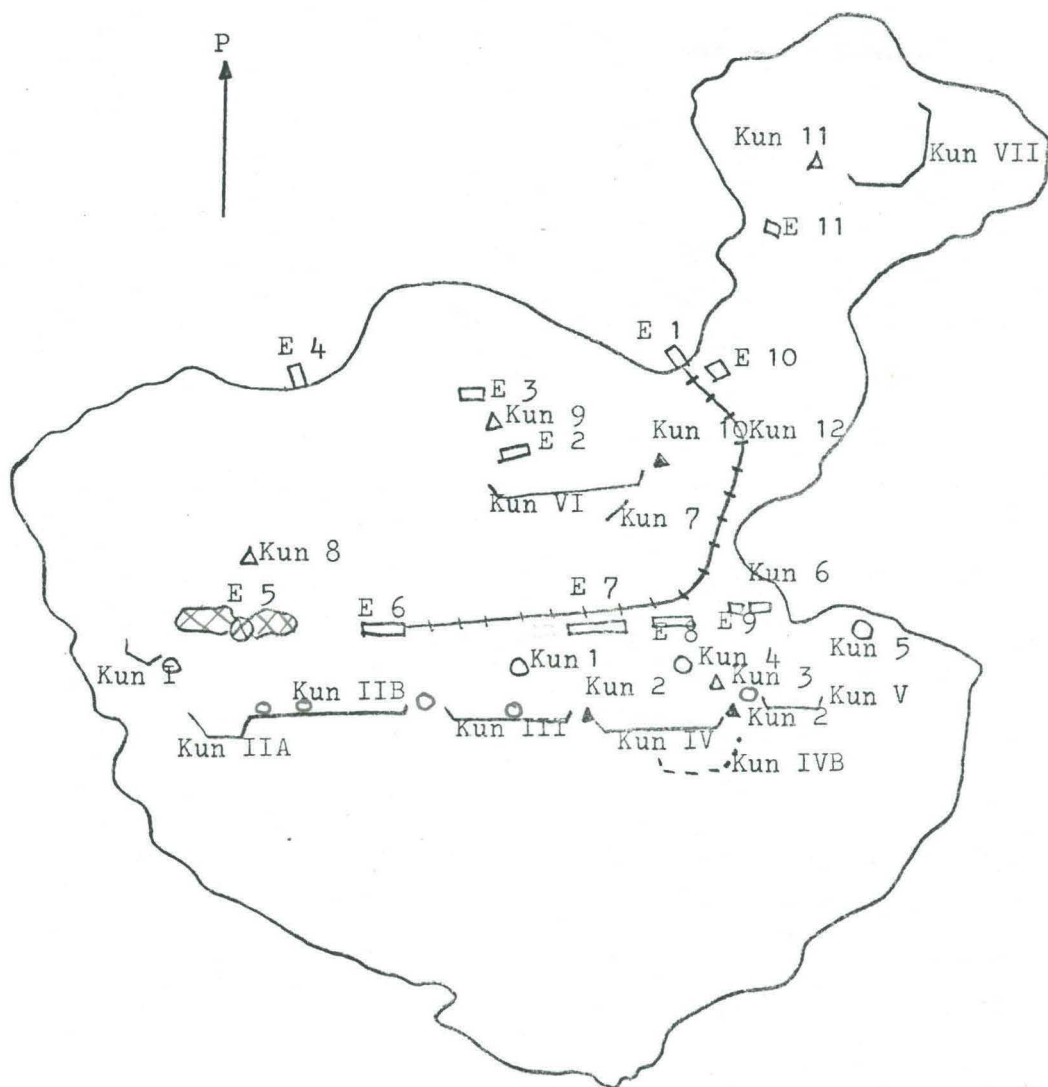
Puinen varasto.

E 12

SUOJELUARVO: 2. Hyvässä kunnossa.

3.3.5. KUNINKAANSAARI

(KUNINGASSAARI, KUNGSHOLMEN, МИХАЙЛОВСКИЙ, КУНГС - ХОЛЬМ)

KUVA 73. Kuninkaansaari (inventoitu 12 ja 28.7.72).

A. Yleistä

Itämaisen sodan aikana rakennettiin saareen 4 patteria. Kartassa v. 1910 kaikki patterit ovat nykyisessä muodossaan. Suunnitelmissa v. 1914 on mainittu 4/152K/77R (patterissa Kun II) ja 4/280 mörssäriä (patterissa Kun VI), mutta 9.6.1915 saarta ei mainita aseistettujen saarien joukossa.

B. Patterit

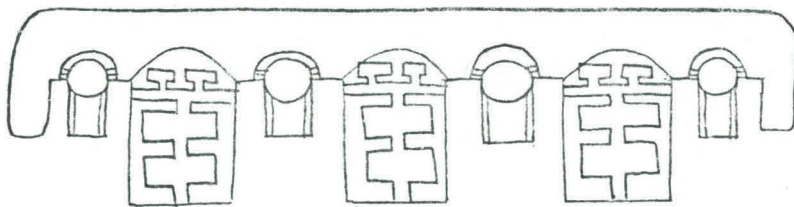
Rintasuojana on maalla peitetty betoni. Rintasuojan ja tykinperustan välillä on 1,5 m syvyinen ja 1 m levyinen hauta, joka johtaa idässä olevaan, kallioon louhittuun varastoon (12 m^2 , $h = 3 \text{ m}$). Muita tiloja ei ole.

Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 3.

Patteri voidaan jakaa vanhaan (idässä) ja uuteen (länessä) Kun II osaan.

(a)

KUVA 74. Kuninkaansaaren patterin Kun II länsiosa.

Länsiosan rintasuoja on betonista ja maalla peitetty. Rintasuojaan on tykkien väliin maanpinnan tasalle rakennettu 3 holvikattoista ($h = 2,5 \text{ m}$) kellaria ($2 \times 15 \text{ m}^2$ ja $2 \times 20 \text{ m}^2$).

Rintasuoja ei ole ampumatarvikekomeroita. Tykkien lukumäärä on ollut 4.

SUOJELUARVO: 3. Ei erikoisia ratkaisuja. Normaali, betonista rakennettu patteri. Rakennettu v. 1893.

- (b) Itäosan rintasuojaja on kivistä ja maalla peitetty. Rintasuojassa on 16 ampumatarvikekomeroa ($8 \times 0,7 \text{ m}^3$ ja $8 \times 2 \text{ m}^3$) (kuva 3 s. 12).

Rintasuojaan on maanpinnan alapuolelle rakennettu 2 samantyyppistä betonista holvikattoista varastoa (50 m^2 , $h = 3 \text{ m}$), joita kiertää tuuletuskäytävä ($h = 1,9 \text{ m}$, leveys $1,5 \text{ m}$).

Tämän osan tykkien lukumäärästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta varastojen välissä on 3 syvennystä ja 1 tykinperusta, kun taas varastojen itäpuolella ei ole minkäänlaisia jälkiä tykinperustoista.

SUOJELUARVO: 5. Varastojen välinen osuus varastoineen,
2. Itäpuoli, jonka ylitse kulkee uusi tie.

Jatkuu suoraan patterista Kun II rintasuojaan rakennetulla Kun III tiiliselällä varastolla (kuva 5 s. 13) (lukittu), joka on peitetty maalla.

Rintasuojaja on kivistä ja maalla peitetty. Rintasuojaan on tykkien väliin rakennettu 2 käytävää ($h = 2 \text{ m}$, leveys 1 m), joiden kulkutaso on 2 m tykkien perustojen alapuolella. Käytävässä on 4 ampumatarvikekomeroa ($2 \times 2 \text{ m}^3$). Lisäksi patterin itäpäässä on maalla peitetty tiilinen varasto (lukittu).

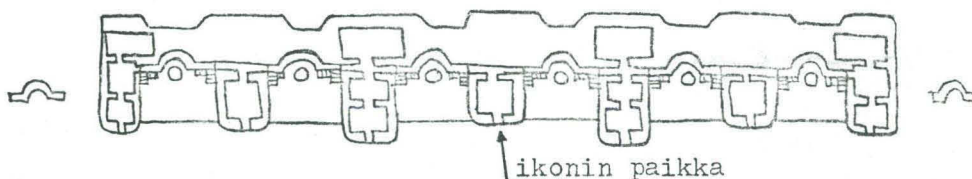
1890-luvulla on tykkien kohdalle rakennettu kalliokellarista (kohde Kun 1) tulevien hissien ylähuoneet.

Tykkejä on ilmeisesti ollut 3 kpl (2 tykinperustaa ja 1 paikka ilman perustaa). Tykinperustat on sijoitettu tasanteelle,

joka on n. 1,8 m ympäristön yläpuolella. Rintasuojan korkeus on n. 1,5 m.

SUOJELUARVO: 2.

Kun IV

KUVA 75. Kuninkaansaaren patteri Kun IV.

Rintasuojana on maalla peitettyä betonia. Rintasuojaan on maanpinnan tasalle rakennettu kahdenmallisia kellareita: 3 yksihuoneista ($\approx 15 \text{ m}^2$) ja 4 kolmihuoneista ($2 \times 9 + 12 \text{ m}^2$).

Jokaista tykkiä kohden on ollut 2 käsihissiä. Tykinperusta on 1 m maanpinnan yläpuolella ja rintasuojan ja sen välissä on 1 m leveä hauta. Hauta yhdistää tykkiaseman molemmalla puolella olevat kellarit.

Tykkejä on ollut 6 kpl.

Patterin keskellä on ikonipylväs.

SUOJELUARVO: 5. Hyvässä kunnossa. Työ on loppuunajattelua, mm. ovenkahvoille on syvennykset rintasuojassa. Rakennettu 1890-luvulla.

Edellisen patterin eteläpuolella on paikalla olleen Itämaisen sodan aikaisen patterin maavallit, jotka osaksi ovat patterin Kun IV alla. Kun IVB

Rintasuoja on kivistä ja maalla peitetty. Tykkejä on ollut Kun V

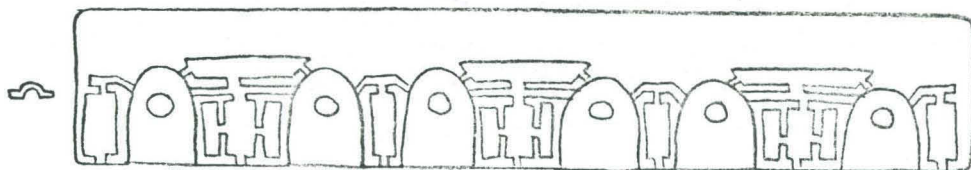
2 tai 4 kpl.

Itäpäässä on rintasuojassa 3 ampumatarvikekomeroa ($\approx 2 \text{ m}^3$).

Länteen johtaa käytävä ($h = 2 \text{ m}$, leveys 1 m), jonka molemmissa päissä on komero (2 m^3).

Patterin länsipuolella on maalla peitetty tiilinen holvattu varasto ($2 \times 20 + 2 \times 50 \text{ m}^2$, $h = 4 \text{ m}$). Varaston takahuoneista johtaa holvattu kivinen käytävä ($h = 2 \text{ m}$, 30 m^2) patterille. Käytävän päässä on patterin puolella komero (2 m^3).

SUOJELUARVO: 2.

Kun VI

KUVA 76. Kuninkaansaaren patteri Kun VI.

Betonista rakennettu patteri. Rintasuoja on peitetty maakerroksella. Rintasuojaan on maanpinnan tasalle rakennettu kahdenlaisia holvikattoisia ($h = 3 \text{ m}$) kellareita: 4 miehistösuoja ($\approx 40 \text{ m}^2$) ja 3 ammuskellaria ($\approx 16 + 8 + 16 \text{ m}^2$ ja hissihuone 30 m^2).

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekomeroa ($\approx 4 \text{ m}^3$) (kuva 77).

1890-luvulla aseistuksena oli 6 kpl 280 mm:n mörssäriä.

SUOJELUARVO: 3. Hyvässä kunnossa oleva tavanomainen 1890-

luvun patteri. Käytetty varastona, jolloin tykkipoterot ovat olleet peitettyinä.

KUVA 77. Kuninkaansaaren patterin Kun VI rintasuojaja.
(S 7181)

Rintasuojaja (h= 2,5 m) maalla peitetystä kivistä. Suojatiloja Kun VII ei ole. Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 2. Huonossa kunnossa. Itämaisen sodan ajoilta.

C. Muut linnoituslaitteet

Kallioon louhittu betoninen varasto (50 m²). Katto on hol- Kun 1
vattu (h= 3,5 m). Varastossa on 2 hissiä, jotka johtavat
patterin Kun III kohdalle. Patterilta johtaa portaat varaston
ovelle.

SUOJELUARVO: 5.

2 avonaista betonista tähystyspaikkaa patterin Kun IV koh- Kun 2
dalla. Yksi kummallakin puolella (kuva 75 s. 92).

SUOJELUARVO: 3. Liittyy patteriin Kun IV.

Maakumpare (h= 2 m). Ehkä Itämaisen sodan aikainen mittaus- Kun 3
tai tähystyspaikka patteriin Kun IVB liittyen.

SUOJELUARVO: 1. Maatunut.

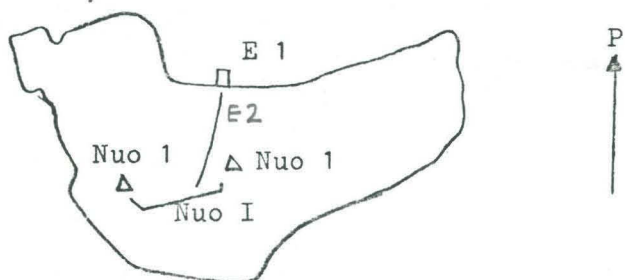
- Kallioon louhittu kaksihaarainen betoninen varasto (120 + 120 m²). Molempiin haaroihin on ollut tarkoitus rakentaa hissi, mutta vain toinen on valmistunut (johtaa patterin Kun V kohdalle). Varaston eteisen suuruus on 30 m² ja katto on holvattu (h= 3 m). Kun 4
- SUOJELUARVO: 3.
- Kallioon rakennettu betoninen kasematti (50 m², h= 6 m). Kun 5
- SUOJELUARVO: 5.
- Kaksikerroksinen betoninen kaarikattoinen kasematti (2 x 50 m²). Kun 6
- SUOJELUARVO: 3.
- Rintasuojaan tapainen rakennelma patterin Kun VI eteläpuolella. 4 ampumatarvikekomeroa (à 3 m³). Rakennusaineena on tiili, kivi ja sementti. Kun 7
- SUOJELUARVO: ?. Käyttö tuntematon.
- Kivinen mittaustorni. Kun 8
- SUOJELUARVO: 2.
- Kivinen mittaustorni, joka on varustettu portailla. Kun 9
- SUOJELUARVO: 5.
- Avoin betoninen tähistyspaikka patterin Kun VI itäpuolella. Kun 10
- SUOJELUARVO: 3. Liittyy patteriin Kun VI.
- Maakumpare (h= 3 m), joka ilmeisesti on ollut patterin Kun VII tähistyspaikkana. Kun 11
- SUOJELUARVO: 2. Huonossa kunnossa.
- Kapearaiteinen rautatie laiturilta varastoon (kohde E 6) (n. 500 m). Kun 12
- SUOJELUARVO: 0. Purettu.

E. Muut kohteet

Laituri, jota on uusittu.	<u>E 1</u>
Puinen varasto.	<u>E 2</u>
SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa.	
Kuten E 2.	<u>E 3</u>
Kuten E 1.	<u>E 4</u>
Kaksi makeanvedenallasta ja pumppaamo.	<u>E 5</u>
SUOJELUARVO: 5. Ainoa ehyt.	
Kuten E 2.	<u>E 6</u>
Puinen kasarmi.	<u>E 7</u>
SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa.	
Kuten E 7.	<u>E 8</u>
Puinen rakennus. Ilmeisesti asuintalo.	<u>E 9</u>
SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa.	
Puinen rakennus, ehkä komentajan asunto.	<u>E 10</u>
SUOJELUARVO: 1.	
Kivinen perusta (20 m ²).	<u>E 11</u>

3.3.6. NUOTTASAARI

(NOTHOLMEN, ПАСТУШИЙ, НОТ - ХОЛЬМ)

KUVA 78. Nuottasaari (inventoitu 12.7.72).

A. Yleistä

Tietoja saaren linnoittamisesta ja patterin aseistuksesta ei ole löydetty. 1.9 1855 päivätyssä kartassa saareen on merkitty patteri, joka esiintyy nykyisessä muodossaan v. 1910 piirrettyssä kartassa.

B. Patteri

Rintasuojana on maavalli, jossa on ampuma-aukkoja tykkejä Nuo I varten. Tykkitasanteiden välillä on kivivallissa 4 ampumatarvikekomeroa (à 2 m³).

Maavallin korkeus on 3 m ja kivivallin 2 m. Tykkejä on ollut 4 kpl.

SUOJELUARVO: 4. Jonkin verran maatunut.

C. Muut linnoituslaitteet

Patterin molemmilla puolilla on 2 - 3 m:n korkuinen maakumpu-Nuo 1 re, joka ilmeisesti on ollut tähystyspaikkana.

SUOJELUARVO: 2. Liittyy läheisesti patteriin Nuo I.

E. Muut kohteet

Laituri.

E 1

SUOJELUARVO: 0. Sortunut.

Laiturilta patterille johtaa 2,5 m leveä mukulakivetty tie. E 2

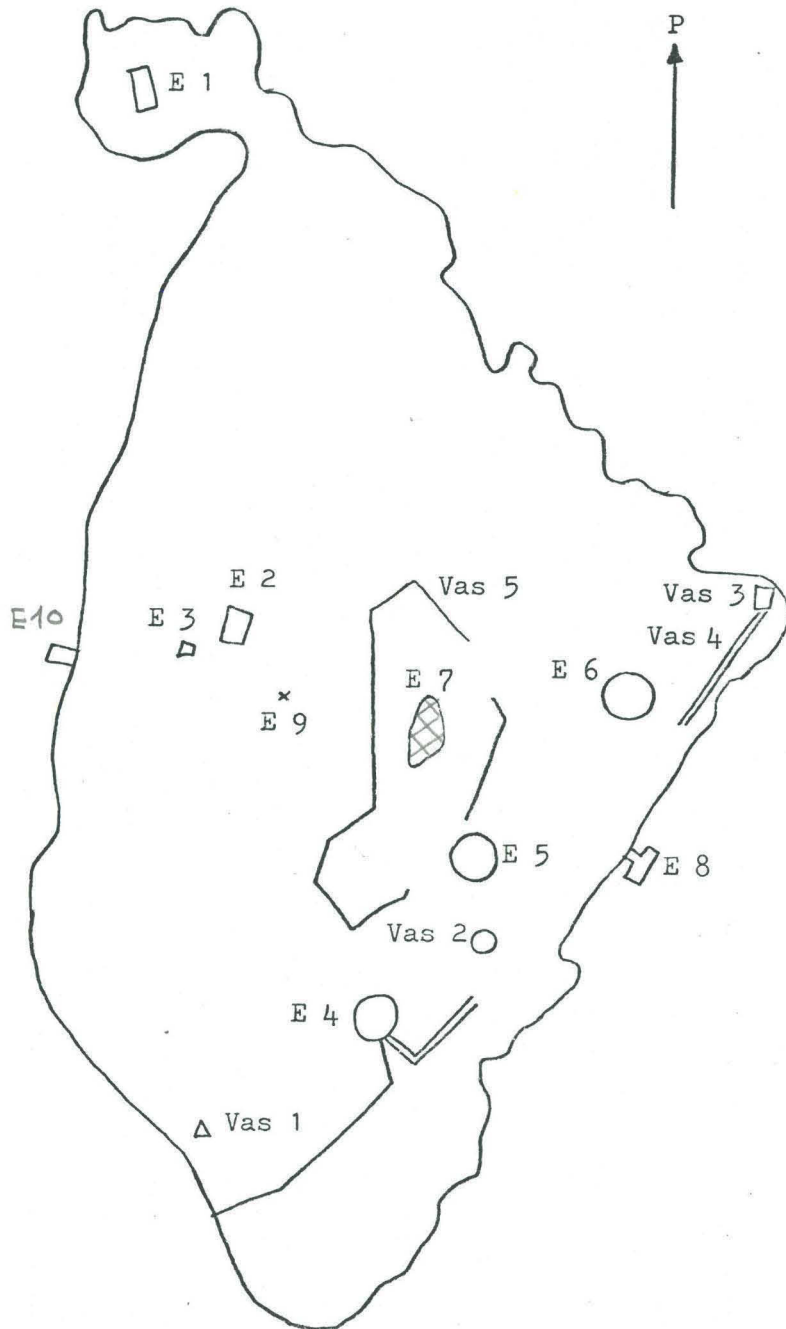
SUOJELUARVO: 3. Liittyy patteriin Nuo I.

3.3.7. VASIKKASAARI

(KALVHOLMEN, ОПАСНЫЙ, КАЛЬБ - ХОЛЬМ)

A. Yleistä

V. 1808 venäläiset rakensivat pattereita saareen saartaessaan Viaporin. Aleksanteri II:n vierailun jälkeen (v. 1863) siirrettiin Korkeasaaren ja Mustikkamaan ruutikellarit Vasikka-saareen. 9.6 1915 saarella oli 75 mm:n tykkiä ja valonheitin.

KUVA 79. Vasikkasaari (inventoitu 9.9.72).

B. Patterit

Inventointikäynnin yhteydessä pattereiden paikkoja ei löytynyt.

C. Muut linnoituslaitteet

Pyöreä panssarisuojaus (h= 2,3 m)

Vas 1

SUOJELUARVO: ?. Käyttö tuntematon.

Kallioon louhittu betoninen ammuskellari, 10 huonetta (yht. 240 m²), joiden katto (h= 4 m) on suora betonikatto. Äärimmäisten huoneiden uloin seinä on kalteva siten, että lattian leveys on 4 m ja katon leveys 5 m. Varaston keskiosassa on toinen kerros (ei tutkittu).

Vas 2

SUOJELUARVO: 3. Sortumaisillaan.

Rapattu tiilinen rakennus. Käyttö tuntematon.

Vas 3

SUOJELUARVO: 3.

Kohteeseen Vas 3 johtava betoninen polku (kohteesta E 6).

Vas 4

SUOJELUARVO: 2.

Vanhojen ruutikellareiden ympärille rakennettu kivinen muuri (h= 0 - 2,5 m, leveys 0,5 m).

Vas 5

SUOJELUARVO: 2.

E. Muut kohteet

Talon kivistä rakennettu perusta (20 m²). Esiintyy kartalla v. 1873.

E 1

Rapattu ja holvattu tiilinen rakennus, ollut sotilasvartiorakennuksena. Rakennettu 29.10 1869 päivätyn piirustuksen mukaan. Esiintyy kartalla v. 1872.

E 2

SUOJELUARVO: 3. Huonossa kunnossa.

Jääkellari kivistä, piirustus v. 1886.

E 3

SUOJELUARVO: 1. Sortunut.

Öljysäiliö putkineen. Rakentaja ei ole tiedossa.

E 4

Öljysäiliön perusta. Säiliö poistettu.

E 5

Kuten E 5.

E 6

Makeanvedenallas.

E 7

SUOJELUARVO: 1.

Laituri.

E 8

SUOJELUARVO: 2. Sortumaisillaan.

254 mm:n tykin ammus muurattu kallioon.

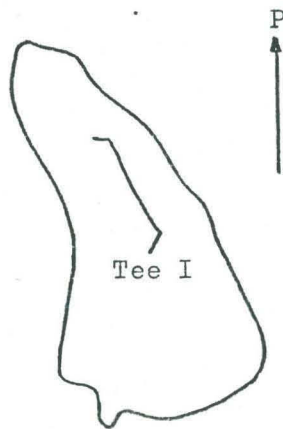
E 9

Sortunut laituri.

E 10

3.3.8. TEERISAARI

(TEIRISAARI, ORRHOLMEN, OPP - 9H)

KUVA 80. Teerisaari (inventoitu 10.7.72).

A. Yleistä

Ainoa tieto saaren linnoittamisesta on vanha piirros (PE kuvakeskus).

B. Patteri

Rintasuojana on 1,5 m korkea ja 2 m leveä maavalli. Tykkien taso on n. 0,5 m maanpinnan yläpuolella. Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

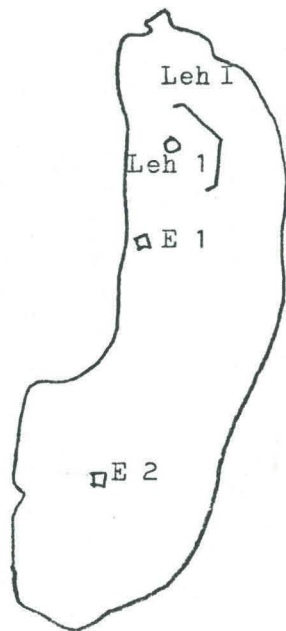
Tee I

SUOJELUARVO: 3. Tyypillinen Itämaisen sodan aikainen patteri.

Maatunut, mutta korjattavissa.

3.3.9. LEHMÄSAARI

(КОНОЛМЕН, КОРОВИЙ, КУ - ХОЛЬМ)

P

KUVA 81. Lehmäsaari
(inventoitu 10.7.72).

A. Yleistä

Patteri rakennettiin Lehmäsaareen Itämaisen sodan aikana, jolloin Matosaarta ja Santahaminaa linnoitettiin.

B. Patteri

Rintasuojana on 1 m korkea ja 2 m leveä maavalli, jonka ete- Leh I läpäässä on kaksi syvennystä (4 ja 9 m²).

Rintasuojan välittömässä yhteydessä ei ole varastoja, mutta saaren länsirannassa on kallioon louhittu komero (kohde Leh 1).

Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 3. Tyypillinen Itämaisen sodan aikainen patteri, maatunut.

C. Muut linnoituslaitteet

Kallioon louhittu komero (3 m³) (kuva 82). Rakennusajasta ei Leh 1 ole tietoa.

SUOJELUARVO: 3.

KUVA 82. Lehmäsaaren kallio komero. (S 6981)

E. Muut kohteet

Vesikaivo.

E 1

Betoninen perusta.

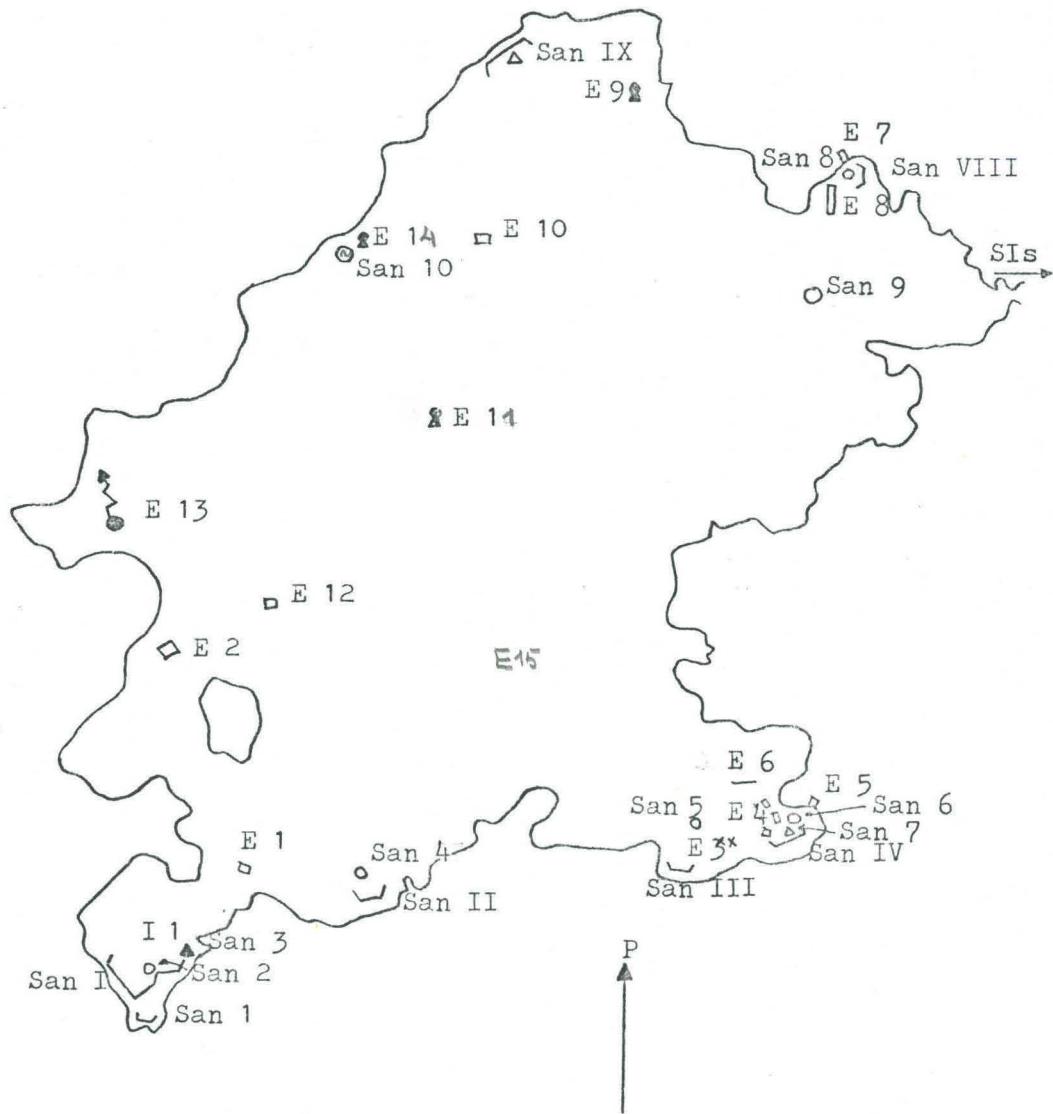
E 2

3.3.10. SANTAHAMINA

(SANDHAMN, ЛАГЕРНЫЙ, САНД - ГАМН)

A. Yleistä

Tässä yleisessä osassa ei ole erotettu Santahaminaa ja Santahaminan Isosaarta, vaan molemmista käytetään nimitystä Santahamina.

KUVA 83. Santahamina (inventoitu 10 ja 25.7.72).

Kesäkuussa 1854 määrättiin rakennettavaksi saareen 2 patteria, joissa 27.7 oli 12 tykkiä. Huhtikuussa 1855 annettiin määräys rakentaa vielä 4 patteria ja 10.8 oli jälleen 2 uutta patteria aseistettu (16 + 8 tykkiä). Saaren tuli yhteensä 8 patteria. Näitten lisäksi saarella oli miinapatteri.

V. 1908 rakennettiin Radioniemelle radioasema Itämeren laivaston tarpeita varten. V. 1910 piirrettyssä kartassa Santahaminassa on 5 patteria ja Santahaminan Isosaarella 3 patteria. Kaikki ovat nykyisillä paikoillaan. V. 1855 piirrettyssä kartassa on Radioniemen etelärantaan merkitty patteri. Niemellä ei ole käyty.

V. 1914 suunnitelmissa on keväällä Santahaminan kohdalla 2 patteria (2 x 4/152K/77R) kohdissa San I ja San III (katso kuvaa 83) sekä Santahaminan Isosaaren kohdalla 4/152-C patteri (patteri SIS V, kuva 85) ja 3/152K/77R patteri (patteri SIS VI). Syksyllä Santahaminan Isosaaren patterit on poistettu ja patterin San III aseistus on uusittu (4/152-C). Loppujen lopuksi saareen rakennettiin (kuva 47 s. 55) 4/75 ja 4/152-C patterit (patteri San III = SIT 75 ja San IV = SIT 152) Itäniemelle. Näitten lisäksi oli saarella 9.6 1915 4 patterikanuunaa ja 3 valonheitintä. Ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet on käsitelty kappaleessa 3.2.7 (s. 55) etumaisen linjan saarten yhteydessä.

B. Patterit

Patteri voidaan jakaa kolmeen osaan rintasuojan rakenteen San I mukaan:

- (a) Vanhimman osan (Itämaisen sodan ajoilta) rintasuoja on pelkkä maavalli (h= 2 - 3 m), jossa on syvennyksiä tykkejä varten. Patterin yhteydessä ei ole varastoja. Tyk-

kien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 1. Pahasti maatunut.

- (b) Rintasuoja ($h = 2,5$ m) on rakennettu kulmikkaista kivistä, joiden yläreuna on betonoitu ja ulkopuoli on peitetty maalla (kuva 84). (Vrt. patteriin Haa IIIB s. 74).

KUVA 84. Santahaminan patterin San IB rintasuoja. (S 7392)

Rintasuojassa on 4 ampumatarvikekomeroa ($\approx 0,8$ m³) ja poteroita 4 tykille.

Patterin pohjoispuolella on kalliovarasto (kohde San 2).

SUOJELUARVO: 5.

- (c) Rintasuoja ($h = 2$ m) on kivistä ja peitetty maalla. Rintasuojassa on 5 betonista ampumatarvikekomeroa ($\approx 1,5$ m³). Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

SUOJELUARVO: 3.

Rintasuoja ($h = 2$ m) on kivistä ja peitetty maalla. Rintasuojassa on 6 ampumatarvikekomeroa (≈ 2 m³). Patterin pohjoispuolella on kalliovarasto (kohde San 4). Tykkien lukumäärästä ei ole tietoja.

San II

SUOJELUARVO: 3.

Jäänyt v. 1914 rakennetun patterin alle (SI 75 s. 56). San III

Jäänyt v. 1914 rakennetun patterin alle (SI 152 s. 57). San IV

Santahaminan Isosaari, patteri SIs V (kappaleessa 3.3.11). San V

Santahaminan Isosaari, patteri SIs VI (kappaleessa 3.3.11). San VI

Santahaminan Isosaari, patteri SIs VII (kappaleessa 3.3.11). San VII

Rintasuoja on maalla peitetystä betonista ($h = 2$ m). Rinta-
suojassa on 7 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1,5 \text{ m}^3$). Tykkien luku-
määrästä ei ole tietoja. Patterin länsipuolella on betoni-
varasto (kohde San 8).

SUOJELUARVO: 3.

Itämaisen sodan aikaisia maavalleja. Luultavasti 2 tykkiase-
maa ja tähtystyspaikka ($h = 2$ m). San IX

SUOJELUARVO: 1. Täysin maatuneita.

C. Muut linnoituslaitteet

Maalla peitetty kivivalli ($h = 2 - 2,5$ m). San 1

SUOJELUARVO: 2.

Kallioon louhittu betoninen varasto. San 2

SUOJELUARVO: ?. Lukittu. Uusitaan radioaktiivisten jättei-
den säilytystilaksi.

Avoin betoninen tähtystyspaikka. San 3

SUOJELUARVO: 1.

Kallioon louhittu betoninen varasto (220 m^2), jossa on hol-
vattu katto ($h = 3$ m). Varastoon johtaa 2 sisäänkäyntiä, toi-
nen pohjoisesta ja toinen patterin San II puolelta. Patteril-
ta johtavat portaat alas kalliokäytävään ($h = 2,5$ m, pituus

4 m), jonka keskellä on varaston ovi.

SUOJELUARVO: 5.

Kallioon louhittu betoninen varasto.

San 5

SUOJELUARVO: ?. Täynnä vettä. (n. 3 m).

Kallioon louhittu betoninen varasto ($20 + 110 \text{ m}^2$). Varaston takaosassa on hissi, joka johtaa patterin San IV (= Sit 152 s. 57) kohdalle. Katto on holvattu ($h = 3 \text{ m}$).

San 6

SUOJELUARVO: 3.

Kivinen mittaustorni.

San 7

SUOJELUARVO: 2. Tyypillinen vanha kivitorni.

Betoninen varasto (6 m^2) patterin San VIII länsipuolella.

San 8

Katto rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$). Rintamapuoli on suojattu maalla.

SUOJELUARVO: 3.

Kallioon louhittu varasto.

San 9

SUOJELUARVO: ?. Suuaukko täytetty hiekalla.

Betonista rakennettu voimakoneasema, jonka ulkopuolella on 2 maavallissa olevaa kellaria.

San 10

SUOJELUARVO: ?. Lukittu.

D. Itsenäisyyden ajan laitteet

6 ilmatorjuntatykin asemaa. V. 1944 paikalla oli 102. RsItPtri I 1

E. Muut kohteet

Puinen varasto.

E 1

SUOJELUARVO: 1. Huonossa kunnossa.

Puinen rakennus (rakennettu 1850-luvulla ?).

E 2

SUOJELUARVO: 3.

Kallioulouhos.

E 3

Kolme talon perustaa. Talot purettu.

E 4

Venäläisaikainen laituri.

E 5

SUOJELUARVO: 1. Sortumaisillaan.

Kolmionmuotoinen betoninen valli (pituus 27 m, h= 5 m). Val- E 6
li on jaettu takapuolelta yhdeksään 3 m pituiseen osaan. Käyt-
tö tuntematon.

Laituri, jota täysin on uusittu.

E 7

Puinen varasto.

E 8

Suojeluarvo: 1.

Viaporin pommituksessa kaatuneiden muistomerkki (katso kap- E 9
paletta 3.4).

Maavallilla (h= 0,5 m) eristetty alue (120 m²).

E 10

V. 1918 muistohauta (katso kappaletta 3.4).

E 11

Kiviperusta.

E 12

Radicasema. (Ei tutkittu).

E 13

V. 1906 muistohauta (katso kappaletta 3.4).

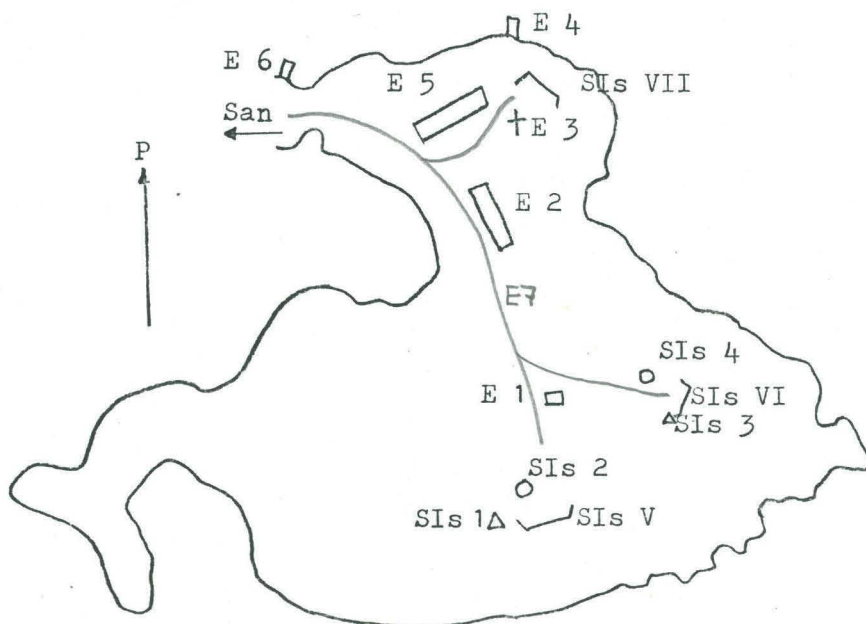
E 14

Mukulakivillä peitettyjä teitä.

E 15

3.3.11. SANTAHAMINAN ISOSAARI

(STORHOLMEN, ЛАГЕРНЫЙ, САНД - ГАМН)

KUVA 85. Santahaminan Isosaari (inventoitu 18.6 ja 10.7.72).

A. Yleistä

Katso Santahaminan kohdalta (kappale 3.3.10 s. 102).

B. Patterit

Itämaisen sodan aikana rakennettu patteri. Pelkkä maavalli. SIs V
SUOJELUARVO: 0. Maatunut ja osittain kaiveltu.

Rintasuojana on kivivalli, joka on suojattu maalla ja beto- SIs VI
nilla (h= 2 m). Rintasuojassa ei ole yhtään komeroa. Tykkien
lukumäärästä ei ole tietoja.

Patterin länsipuolella on kalliovarasto (kohde SIs 4).

SUOJELUARVO: 2. Suurimmaksi osaksi hyvässä kunnossa. Osaksi
turmeltu.

Rintasuoja betonista (h= 2 m), joka on suojattu maalla. Rin- SIs VII
tasuojassa on 8 ampumatarvikekomeroa (à 2 m³). Tykkien luku-
määrästä ei ole tietoja.

Rintasuojan pohjoispäässä on betoninen ruutivarasto (lukittu).

SUOJELUARVO: 5.

C. Muut linnoituslaitteet

Hiekkakumpare, luultavasti tähytyspaikka. SIs 1

SUOJELUARVO: 1.

Kallioon louhittu betoninen varasto. SIs 2

SUOJELUARVO: ?. Täynnä vettä (n. 0,6 m).

Kivinen mittaustorni patterin SIs VI eteläosan rintasuojalla. SIs 3

SUOJELUARVO: 2.

Kallioon louhittu betoninen holvattu varasto (10 + 50 m²). SIs 4

Eteisen katon korkeus on 2 m ja varasto-osan 3 m.

SUOJELUARVO: 3.

E. Muut kohteet

Puinen varasto..Purettu, ainoastaan kiviperusta jäljellä. E 1

Puinen rakennus. E 2

SUOJELUARVO: 1.

Muinaishauta. E 3

SUOJELUARVO: ?

Laituri, joka on sortunut. E 4

Kuten E 2. E 5

Laituri, joka on täysin uusittu. E 6

Mukulakivillä peitetty tie E 7

3.4. Muistomerkit ja haudat

SUOJELUARVO: Kaikissa 5.

3.4.1. RUOTSINVALLAN AIKAISET

Suomenlinnan sarilla 1748 - 53

Ehrensvärdin laatimia erilaisilla teksteillä
varustettuja muistokilpiä.

Suomenlinna: Susisaari 1783

Ehrensvärdin hauta (suunnittelija Kustaa III,
veistokset Tobias Sergel, kivityöt Nils Sten-
stam), jonka metalliveistokset on valettu Rout-
sinsalmen taistelussa v. 1790 vallattujen tyk-
kien metallista. Haudassa on tekstit:

Här hvilar

Grefve Augustin Ehrensvärd

Fält Marskalk Riddare och Commendeur

af K:gl M:gts Orden

Omgifven af Sina Werk

Sveaborgs Fästning Armeens Flotta

Efter Gustaf III:s befallning och Egit utkast

Uprest MDCCLXXXVIII

At

I Fältherrens och Medborgarens Spår

Lifva

Snillen at kunna hjertan at vilja gagna Fäderneslandet.

Suomenlinna: Susisaari

1790

Ruotsinsalmen meritaistelun muistomerkki. Pysty-

tetty 1933. Teksti:

Ruotsinsalmi

17 9/7 90

Svensksund

Subsidiis

legati Tallbergiani

Pro Helsingfors

momentum erexit

societas Ehrensvärd

ad MCMXXXIII

Suomenlinna: Susisaari

1721

Chapmanin muistokilvet. Paljastettu 1921, Teksti:

Fr. H af Chapman

rakensii Suomenlinnassa voittoisan

Saaristolaivaston

Kaksisataa vuotta jälkeen hänen

Syntymänsä

kunnioittaa hänen muistoansa

Syyskuun 9 p:nä 1921

Vapaa Suomi.

Fr. H af Chapman
byggde i Sveaborg den segrande
Skärgårdsflottan
Tvåhundra år efter hans
Födelse
hedras hans minne
den 9 september 1921
av Det Fria Finland.

3.4.2. VENÄLÄISAJAN MUISTOMERKIT.

Isosaari

22.6 1855

Itämaisen sodan aikana englantilaiset jättivät
jälkeensä kaksi tuoretta hautaa (8). Ainoastaan
yksi on löytynyt (kuva 86).

KUVA 86. George Quinnett'in hauta Isosaaressa. (S 6825)

Lauttasaari

9.8 1855

Joseph Back'in hauta. Tykinammuksessa on teksti:
Stupad
vid
försvaret af denna ö
å Mörtlös udde, den 9 augusti 1855.
Frid med hans stoft!

Santahamina

9 - 10.8 1855

Viaporin pommituksessa kaatuneiden 63 puolustajan yhteishauta. Haudalle on pystytetty professori, paroni von Klodt'in piirtämä muistomerkki (kuva 87), jonka teksti kuuluu:

Въ память
убіеннымъ 63 мъ матро-
самъ и солдатамъ, во
время бомбардированія
Свеаборга, англо - фран-
цузскимъ флотомъ, 28 го
и 29 го іюля 1855 г.

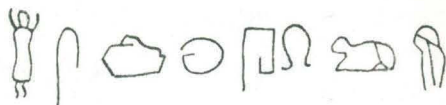

KUVA 87. Santahaminan Viaporin pommituksessa kaatuneiden muistomerkki. (S 6977)

Melkki

1892 - 93

Kohteen Mel 3 (s. 67) seinässä olevat muistokilvet (kuva 60 s. 68):

Устроено въ 1892 - 1893 гг.

По проекту начальника инженеровъ
Финл. воен. округа генералъ лейтенанта
К. Э. СЕДЕРГОЛЬМА
при
Свеаборгскихъ комендантахъ
генералъ лейтенантахъ
С. О. ГОНЧАРОВЪ
и
К. Ф. АРГАМАКОВЪ.

Начальникомъ Свеаб. крѣп. инж. управленія
военнымъ инженеромъ полковникомъ
С. И. АЛЕКСАНДРОВЫМЪ
военнымъ инженеромъ штабсъ капитаномъ
В. Э. КИРСАНОВЫМЪ
подрывныя работы исполнены
финляндскимъ уроженцомъ
ГЕНР. КИВЕКЕСОМЪ
остальныя - ремонтнымъ комитетомъ.

Santahamina

30.7 - 2.8 1906

Viaporin kapinassa kuolleitten (hallituksen puo-
lella taistelleiden) muistomerkki (kuva 88)
tekstillä: (nykyvenäjän oikeinkirjoitus)

KUVA 88. Santahaminan
v. 1906 muistomerkki.
(S 7377)

Братская могила
нижних чинов
Свеаборгского
крепостного пехотного полка
СТЕФАНА АМАКИНА
АНТОНИЯ ВИКТОРА и
СТЕФАНА НОРОВА
убитых при усмирении
мятежав крепости Све-
аборг с 17 - 20 июля 1906 г.

Itä Villinki

1915

Saaren 254 mm:n patterin (s. 61) itäisin kel-
larin sisäänkäynnin yläpuolella on punagraniit-
tinen kilpi. Tekstistä ei saa selvää.

3.4.3. ITSENÄISYYDEN AJAN MUISTOMERKIT

Isosaari

1918

Aidattu alue, jossa on v. 1918 muistomerkki (kuva 89). Pystytysajasta ei ole tietoa.

KUVA 89. Isosaaren v. 1918 muistomerkki. (S 6851)

Suomenlinna: Susisaari

9.7 1937

Vallisaaren ammuskellarin räjähdyksessä surmansa saaneiden yhteinen hauta. Teksti:
Vallisaaren onnettomuudessa surmansa saaneet v. 1937
sekä 12 nimeä.

Santahamina

1918

Hautausmaa, jonka keskellä on muistomerkki seuraavalla tekstillä:

Tuhansien puna-
kaartilaisten
henki haastaa
tässä kalmistos-
sa meille val-
koisten harjoit-
tamasta julmuu-
desta ja verivir-
roista. Se kehoit-
taa meitä valp-
paasti varjele-
maan ja pelkää-
mättä taistele-
maan kansanval-
lan puolesta.

Luokkasodassa
kansanvallan
puolesta taistel-
leiden valkoisen
voittajan kos-
ton uhriksi jou-
tuneiden teloitet-
tujen ja nälkään
näännytettyjen
muistoksi pystyt-
ti entiset puna-
kaartilaiset r.y.
toisten myötä-
mielisten työläis-
ten avulla tämän
patsaan v. 1949.

Suomenlinna: Iso Itämustasaari

1939 - 44

Kirkon itäseinällä on 3 sankaritaulua.

Isosaari

24.7 1954

Eversti Rikaman (ent. Rikman) muistokivi tekstillä:

Rannikkotykistön ansioitunut kehittäjä, eversti

Johan Lambert Rikama

* 19.11 1895 † 24.7 1954

halusi levätä ympäristössä, jossa elämäntyönsä suoritti.

Hänen tuhkanasa on laskettu mereen tämän paikan edustalle.

Rannikkotykistön upseeriyhdistys

pystytti tämän muistomerkin v. 1955.

Isosaari

19.11 1955

Edellisen muistomerkin sivussa:

Meripuolustuksen tarkastajan, kenraaliluutnantti

E. I. Järvisen

ansiokas päivätyö päättyi

tämän muistomerkin

paljastustilaisuudessa 19.11.55.

Rannikkotykistön upseeriyhdistys

kiinnitti tämän muistolaatan 12.5.58.

Suomenlinna: Länsi Mustasaari

1939 - 44

Helsingin ilmatorjunnan muistoksi.

Yllä mainittujen lisäksi on Susisaarella Viaporin ja Suomenlinnan linnoituksessa menehtyneiden muistomerkki. Teksti:

Mortvis

1808 1855 1906

1917/1918

1937

4. Y H T E E N V E T O

Tässä yhteenvedossa inventointikertomuksen kohteet on ryhmitetty laitekohtaisiin ryhmiin, käyttönsä ja rakenteensa perusteella. Kohteet esitetään ryhmän sisällä paremmuusjärjestyksessä. Inventointikertomuksessa ei ole otettu huomioon yksityisten osien suojeluarvoa, vaan tarkastettu laitetta kokonaisuutena. Tässä kappaleessa jokaiselle osalle on annettu sille kuuluva suojeluarvo ottamatta kokonaisuutta huomioon.

4.1. Patterit

4.1.1. ITÄMAISEN SODAN AIKAISET

5: -

4: Nuo I

3: Tee I Haa V Leh. I

2: Val I Haa IIIA Kun VII Val X

1: San IA Haa II San IX Haa IV

0: SIs V

?: Kun IVB

4.1.2. 1860 - 1880 LUVUILLA RAKENNETUT

5: Haa I Val III Val II SIs VII Kun IIB
 Val VIII B San IB

4: -

3: Kun I San VIII San IC San II

2: Val VII Kun III SIs VI Kun V Haa IIIB

1: Val IV Kun IIB Val V

0: San III San IV

4.1.3. 1890 LUVULLA RAKENNETUT

5: Kun IV

4: Val IX

3: Kun VI Val VIIIA Kun IIA Val VIB

2: Val VII

1: Val VIA

4.1.4. 1914 - 1917 RAKENNETUT

254 mm	5:	Vil 254	Kat 254		
	4:	Rys 254	Iso 254A	Iso 254B	
	3:	-			
	2:	-			
	1:	Kui 254			
152 mm	5:	-			
	4:	Mie 152	Har 152	Vuo 152	Iso 152C
	3:	SIIt 152			
	2:	-			
	1:	-			
muut	5:	Pih I			
	4:	SIIt 75			
	3:	Vil 57			
	2:	Mel E7			
	1:	(Vil 57)	Kat 2		

4.2. Mittaus- ym. asemat

4.2.1. HIEKKAKUMPAREELLE RAKENNETUT

5:	-	
4:	-	
3:	-	
2:	Nuo 1	Kun 11
1:	Kun 3	SIs 1

4.2.2. KIVESTÄ RAKENNETUT

5:	Val 5	Kun 9
4:	-	
3:	Mel 2	Val 13

2: Val 4 Val 15 Val 16 Kun 8 San 7
 SIs 3 Mel 5
1: -
0: Val 9 Val 11

4.2.3. BETONISTA RAKENNETUT

avoimet 5: Kui 254
 4: -
 3: Kat 254 Iso 4B Sit 152 Kun 2
 Kun 10
 2: San 3
 1: -
tornit 5: Kat 254
 4: Mie 152
 3: Rys 1 Kat 254 Har 1 Sit 152
 Rys 254 Iso 254B Iso 152C
 2: Kui 2 Kui 254 Iso 9 Iso 152C
 1: -
 0: Iso 4A Vil 1

4.2.4. PANSSARITORNEISSA OLLEET

5: Rys 2 Vil 7
4: -
3: -
2: -
1: -
0: Kui 3

4.3. Valonheittinasemat

4.3.1. HISSILLÄ VARUSTETUT

5: Kat 3
4: -
3: Iso 8 Iso 2

2: Mie 1

1: -

4.3.2. RATAKISKOILLA VARUSTETUT

5: Vil 2

4: Kui 1

3: -

2: -

1: -

4.3.3. RATAKISKOILLA JA HISSILLÄ VARUSTETUT

5: Rys 3

4: -

3: -

2: -

1: -

4.4. Miehistösuojat, ammusvarastot ja koneasemat

4.4.1. PUUSTA RAKENNETUT

5: -

4: -

3: -

2: Val E12 Val E2

1: Val E9 Kun E2 Kun E3 Kun E6 San E1
San E8

0: Val E1 Val E7 Val E8

4.4.2. TIILESTÄ JA KIVESTÄ RAKENNETUT

5: Val V Val VIII B Val III

4: Val 12

3: Haa 4 Haa 6 Haa 3 Val VI Vas 3
Haa 1 Val 7 Pih 3 Val II Val E10
2: Haa 5 Val VII Kun V Kun III Val 6
Val I

1: Vas E3

0: -

?: Val 1 Val 2 Val 17

4.4.3. BETONISTA RAKENNETUT

5: Kat 4 Kun IIB Val 18 Mie 152 Kat 254
 Kat 5

4: Iso 254A Iso 254B Iso 152C Val 4 Rys 254

3: Vil 8 Val 3 Kun 6 Vil 254 Kun IV
 SIIt 75 Val VIIIA Kun IIA Kun VI San 8
 Mel 1 Leh 1

2: Iso 1 Iso 6 Vil 57 Vuo 152

1: Kui 254

0: Kui 4 Vil 6

?: Iso 5 Iso 7 San 10 Val 14

4.4.4. KALLIOON LOUHITUT

5: Kun 1 Val 10 Mel 3 Har 152 San 4
 Kun 5

4: Val IX Vil 9

3: Vas 2 Kun 4 Pih 1 Mie 2 San 6
 Mel 4 SIs 4 Vil 3 Vil 5 Kun I

2: Mie 3

1: -

0: Kui 5

?: Kui 6 San 2 San 5 San 9 SIs 2

4.5. Muut kohteet

4.5.1. KAAPELIKAIVOT

5: -

4: -

3: -

2: -

1: Mie 4 Pih 2 Vil 4

4.5.2. RAUTATIET

5: Iso E1

4: -

3: -

2: -

1: Mel 6 Haa 10

0: Iso 10 Kat 6 Kui 7 Kun 12 Mie 5

Rys 4

4.5.3. SUOJAVALLIT JA TIET

5: Val 19 Val 20

4: -

3: Nuo E2

2: Vas 4

1: Haa 7

4.5.4. LAITURIT

5: -

4: -

3: -

2: Vas E8

1: San E5 Rys E2 Val E6 Val E4

0: Kat E1 Nuo E1

4.5.5. MAKEANVEDENALTAAT JA PUMPPAAMOT

5: Kun E5

4: -

3: -

2: -

1: Vas E7

0: Val E3

4.5.6. RAKENNUKSET

5: -

4: -

3: San E2 Rys E1 Kui E1 Vas E2

2: Kat E4 Kui E2 Kat E2

1: Iso 3 Kun E10 Kun E9 Kun E7 Kun E8

0: Iso E6

4.5.7. IKONIEN PAIKAT

(ei luokiteltu)

Haa E2 Iso 254A Iso 254B Kui 254 Kun IV

Rys 254 San 152 Val III Val VII Vil 254

4.5.8. RYHMITTÄMÄTTÖMÄT

Haa 2 Haa 8 Haa 9 Kun 7 San 1

Vas 1 Vas 5

4.6. SAARET KOKONAISUUTENA

Tässä on huomioitu eri tyyppisten linnoituslaitteiden esiintyminen samassa saarella ja kuinka hyvän kuvan saa saaren sodan aikaisesta toiminnasta. Tämä luokittelu ei anna viitteitä yksityisten kohteiden suojeluarvosta.

5: Rysäkari, Katajaluoto

4: Nuottasaari, Harmaja, Vuosaaren Skatanniemi

3: Itäinen Pihlajasaari

2: Miessaari, Isosaari

1: Santahaminan Itäniemi, Kuivasaari, Melkki, Vasikkasaari, Santahamina, Santahaminan Isosaari, Harakka, Teerisaari, Lehmäsaari, Vallisaari, Kuninkaansaari, Itä Villinki

5. V I I T T E I T Ä

5.1. Lähteet

1. Museovirasto

- Rakennushistorian osasto: karttakokoelmat
- Suomenlinnan museo: arkisto

2. Rannikkotykistön upseeriyhdistys r.y.: kuvakokoelmat

3. SlRtR (Suomenlinnan rannikkotykistörykmentti): piirroskoelmat

4. Sotahistoriallinen tutkimuslaitos

- Sota-arkisto: karttakokoelmat
- Sotamuseo: Pohjanheimon karttakokoelma ja kuvakokoelmat

5. Haastatteluja

5.2. Kirjallisuus

1. Rekola, K.: Lauttasaaren sotahistorialliset varustukset, 1957 (julkaistu Helsingin Sanomissa 6.3 1962)

2. E.P.: Det finländska inslaget i Sveaborgs försvar 1854-55, Hufvudstadsbladet 18.8 1935

3. Lehonkoski, A.: Viron rannikon linnoitukset ja Viron saarten valtaus maailmansodan aikana, Rannikkotykis- tön vuosikirja 1938, Helsinki 1938, s. 97

4. Oksala, A.: Venäläisten linnoitustyöt Ahvenanmaalla ja Turun saaristossa, Rannikkotykistön vuosikirja 1935, Helsinki 1935, s. 11

5. Suomen rannikkotykistö 1918 - 1958, Helsinki 1959

6. Rauanheimo, U.: Suomen puolustus venäläisin joukoin maailman- sodassa 1914-18, Sotahistoriallisen tutkimus- laitoksen arkistossa

7. 6-tuumainen rannikko-pikatykki Cannet, Helsinki 1919 ja 10-tuum. 45 kaliberin pituinen rannikkotykki, Helsinki 1920

8. Borodkin, M.: Kriget vid Finlands kuster 1854 - 1855, Helsingfors 1905

LIITE 1

S U O J E L U A R V O T

0	hävitetty tai hävitettävä	kohteesta ei ole mitään näkyvissä tai kohde on vaarallinen
1	ei suojeluarvoa	ei ole alkuperäisessä kunnossa, eikä voida entistää; tai huonossa kunnossa oleva yleinen laite
2	säilytettävä mikäli mahdollista	kohde on verrattain hyvässä kunnossa, mutta ei ole ainoa tai ainoa laatuaan; ei entistettävissä
3	säilytettävä	kohde on hyvä esimerkki lajistaan, mutta ei alkuperäisessä kunnossa; entistettävissä
4	ehdottomasti säilytettävä	kohde on ainoa laatuaan; huonossa kunnossa, mutta entistettävissä
5	ehdottomasti säilytettävä	kohde on ainoa laatuaan; hyvässä kunnossa tai hyvä esimerkki lajistaan; hyväkuntoinen

LIITE 2

K Ä Y T E T Y T L Y H E N T E E T J A M E R K I T

A. Käytetyt lyhenteet saarien nimistä

Haa	Harakka
Har	Harmaja
Iso	Isosaari
Kat	Katajaluoto
Kui	Kuivasaari
Kun	Kuninkaansaari
Leh	Lehmäsaari
Mel	Melkki
Mie	Miessaari
Nuo	Nuottasaari
Pih	Pihlajasaaret
Rys	Rysäkari
San	Santahamina
SIs	Santahaminan Isosaari
SIt	Santahaminan Itäniemi
SuA	Suomenlinna, Kustaanmiekka
SuB	Suomenlinna, Susisaari
SuC	Suomenlinna, Iso Itämustasaari
SuD	Suomenlinna, Pieni Itämustasaari
SuE	Suomenlinna, Länsi Mustasaari
Tee	Teerisaari
Val	Vallisaari
Vas	Vasikkasaari
Vil	Itä Villinki
Vuo	Vuosaaren Skatanniemi

B. Käytetyt tykkien lyhenteet

8/305	lukumäärä/kaliiperi, esim. 8 kpl 305 mm tykkiä
57	57 mm tykki
75	75 mm tykki
152-C	} 152 mm 45 kaliiperin pituinen canet-tykki
152/45-C	
152K/77R	152 mm kanuuna, malli 1877 (190 pud)
254-D	} 254 mm 45 kaliiperin pituinen durlacher-tykki
254/45-D	

C. Kartoissa ja tekstissä käytetyt merkit

h	korkeus
↓↓↓↓ Rys 254	tykkipatteri, suorassa asemassa, saarikohtaisella numerolla
⌋ Haa I	vanha patteri saarikohtaisella numerolla
φ	hajasijoitettu tykki
火	ilmatorjunta-asema
△	havaintotekopaikka
▲	avoin havaintotekopaikka
⚡	periskooppitähtäin
π	valonheitinasema
----	valonheittimen rataiskot
⊙	koneasema
○	varasto tai suoja
⚡	kaapelikaivo
+++	rautatie
—	yhdystie
⌋	laituri
⊗	pumppaamo
⊗	makeanvedenallas
□ +	rakennus
⤴	muistomerkki

†

hauta

◎

öljysäiliö

⚡

radioasema

x

erikoiskohde

/, ~, \

epämääräinen kohde

LIITE 3

S A A R T E N V E N Ä J Ä N K I E L I S E T N I M E T

<u>Александровский</u>	Vallisaari, Skanslandet
Артиллерийский	Kustaanmiekka, Gustavssvärd
<u>Варг - э</u>	Susisaari, Vargön
Вестер - сварт - э	Länsi Mustasaari, Västersvartö
<u>Госпитальный</u>	Pieni Itämustasaari, Lilla Östersvartö
Графский	Lauttasaari, Drumsö
Грохара	Harmaja, Gråhara
Густавс - Сверт	Kustaanmiekka, Gustavssvärd
<u>Договорный</u>	Lonna, Lonnan
Друмс - э	Lauttasaari, Drumsö
<u>Инженерный</u>	Susisaari, Vargön
<u>Кальв - холм</u>	Vasikkasaari, Kalvholmen
Ключевой	Särkkä, Långören
Комендантский	Iso Itämustasaari, Stora Östersvartö
Коровий	Lehmäsaari, Koholmen
Кунгс - холм	Kuninkaansaari, Kungsholmen
Ку - холм	Lehmäsaari, Koholmen
<u>Лагерный</u>	Santahamina, Sandhamn
Лонгерн	Särkkä, Långören
Лоннан	Lonna, Lonnan
<u>Маленький Виллинге</u>	Itä Villinki, Östra Villinge
Михайловский	Kuninkaansaari, Kungsholmen
Можжевёловый	Katajaluoto, Stora Enskär
Мэльк - э	Melkki, Melkö
<u>Николаевский</u>	Harakka, Stora Räntan
Норд - шье Скатаудд	Vuosaaren Skatanniemi, Nordsjö Skataudd
Нот - холм	Nuottasaari, Notholmen

<u>Опасный</u>	Vasikkasaari, Kalvholmen
Орр - эн	Teerisaari, Orrholmen
<u>Пастуший</u>	Nuottasaari, Notholmen
Передовой	Melkki, Melkö
<u>Ренн - шэр</u>	Pihlajasaari, Rönnskär
Рентан	Harakka, Stora Räntan
Рюсс - шэр	Rysäkari, Rysskär
Рябиновый	Pihlajasaari, Rönnskär
<u>Санд - гамн</u>	Santahamina, Sandhamn
Сканс - ланд	Vallisaari, Skanslandet
Стрелковый	Länsi Mustasaari, Västersvartö
Стур - Карл - э	Miessaari, Karlö
Стур - Мьёль - э	Isosaari, Mjölö
Стура - эн - шэр	Katajaluoto, Stora Enskär
Стура - эстер - сварт - э	Iso Itämustasaari, Stora Östersvartö
<u>Торр - Мьёль - э</u>	Kuivasaari, Torra Mjölö
<u>Харакка</u>	Harakka, Stora Räntan

LIITE 4

K U V A L U E T T E L O

Tässä luettelossa mainitut kuvat ovat kaikki Pääesikunnan hyväksymiä. Kuvat on ryhmitetty saarittain ja kohteittain. Kohteen numeron jälkeen annetaan kuvan arkistonumero, missä

S tarkoittaa negatiivista musta-valkokuva

F tarkoittaa negatiivista värikuva

D tarkoittaa positiivista värikuva.

Haa I	S6749 - 53, 6755 D 7541 - 43	<u>HARAKKA</u>
Haa III	S6740, 6743 - 44 D7555 - 56, 7546 - 47	
Haa V	S6739 D7549, 7552	
Haa 1	S6747	
Haa 3	S6748	
Haa 4	S6745 - 46, 6754 D7544 - 45	
Haa 6	S6741 - 42 D7557 - 59	
Haa 7	D7560	
Haa 9	S6738 D7550	
Haa E1	D7563	
Har 152	S6778 - 88, 6791 - 92, 6794 D6855 - 59, 6861 - 62, 6866, 6869 - 70	<u>HARMAJA</u>
Har 1	S6781, 6789 - 90 D6856, 6858	
Har I2	S6793, 6795	
Har I3	D6860, 6866, 6868 - 69	
Har I4	D6869	
Har I5	S6796	
Har I7	S6781, 6789 - 90 D6856, 6858	

Har E1 D6856, 6863, 6870

Iso 254A S6837 - 43
D 6881

ISOSAARI

Iso 254B S6829 - 32

Iso 152C S6826 - 28, 6833
D6880

Iso 1 S6844
D6882

Iso 2 S6845 - 47
D6883 - 84

Iso 3 S6848
D6885 - 86

Iso 7 S6819

Iso 8 S6820 - 21

Iso 9 S6823 - 24
D6878, 7375

Iso I4 S6822

Iso E1 S6816 - 18
D6876, 7376

Iso E2 S6825
D6879

Iso E3 S6835 - 36

Iso E4 S6851
D6888

Iso E6 S6852 - 54
D6889 - 91

Iso E7 S6834, 6849-50 D6877, 6887

Kat 254 S7225, 7229 - 30, 7233 - 35, 7237 - 38, KATAJALUOTO
7240 - 48, 7250 - 57, 7607, 7610 - 34,
7636 - 43, 7647
F7205 - 09, 7212, 7215 - 22
D7594 - 96, 7598 - 7604, 7663 - 67

Kat 1 S7606, 7608 - 09, 7644
F7223
D7597, 7602

Kat 2 S7259, 7646

Kat 3 S7649, 7651
D7674 - 75

Kat 4 S7605, 7650 - 55, 7660
D7668 - 71

Kat 5	S7261, 7635, 7656 - 58 D7672 - 73, 7675
Kat I2	S7231 - 32
Kat E2	S7260, 7645, 7659
Kat E4	S7648, 7651, 7661 D7668
Kui 254	S6804 - 09 D6872 - 74
Kui 1	S6797 - 6801 D6871
Kui 2	S6802
Kui 3	S6803
Kui I3	S6810
Kui E1	S6813
Kui E2	S6812
Kun I	S7056 - 58
Kun II	S7059 - 65, 7105 - 12 D7093 - 96
Kun III	S7114 - 16, 7119 - 20 D7097
Kun IV	S7121, 7124 - 30, 7132 - 34 D7100 - 02
Kun V	S7135 - 39 D7104, 7146
Kun VI	S7171 - 75, 7179 - 89 D7148 - 49, 7153 - 55
Kun VII	S7167 - 70 D7147
Kun 1	S7117 - 18, 7122 - 23 D7098 - 99
Kun 2	S7131
Kun 4	S7140 - 41
Kun 5	S7142 - 43
Kun 6	S7144 - 45 D7150
Kun 7	S7176 - 78
Kun 8	S7193

KUIVASAARI

KUNINKAANSAARI

Kun 9 S7191 - 92

Kun E3 S7190

Kun E6 S7113

Leh I S6980

LEHMÄSAARI

Leh 1 S6981
D7465

Leh E2 S6982

Mel 1 S7492

MELKKI

Mel 2 S7493 - 94
D7526

Mel 3 S7499 - 7506, 7509 - 11
D7527 - 30

Mel 4 S7507 - 09

Mel 5 S7511
D7531

Mel 6 S7497, 7518 - 19
D7532, 7535 - 37, 7540

Mel I1 S7512

Mel I2 D7534

Mel I3 S7513 - 14

Mel E1 S7520 - 23
D7536, 7540

Mel E3 S7487 - 88

Mel E4 S7489 - 90

Mel E8 S7495 - 96

Mel E9 S7515

Mel E11 S7498

Mie 152 S7274 - 83, 7700 - 06
D7340 - 44

MIESSAARI

Mie 1 S7284, 7707 - 08

Mie 2 S7285 - 89, 7710 - 14
D7345 - 48, 7750 - 52

Mie 3 S7269 - 73, 7696 - 98
D7338, 7749

Mie 4 S7692 - 93

Mie I2 S7262 - 67, 7690 - 91, 7694 - 95

Mie I3	S7699	
Nuo I	S7194 - 7204 D7156 - 58, 7162 - 66	<u>NUOTTASAARI</u>
Pih I	S7800 - 11, 7815, 7822 - 24, 7912 - 21 D7858 - 59, 7862, 7966, 7969	<u>PIHLAJASAARET</u>
Pih 1	S7798 - 99, 7812 - 14, 7907 - 11 D7860, 7863, 7964 - 65	
Pih 2	S7792 - 93	
Pih 3	S7787 - 88	
Pih I1	S7825 - 26	
Pih I2	S7790 - 91, 7794 - 97	
Rys 254	S6895 - 6909, 7678 - 86 D6914 - 18, 7677, 7716 - 24	<u>RYSÄKARI</u>
Rys 1	S6929, 6934 - 35, 6937, 7680, 7687 D6925, 7725, 7727 - 28, 7731, 7743 - 44	
Rys 2	S6927 - 28, 6930, 6932, 6934, 7680 D6925, 7725, 7730, 7732 - 34, 7736 - 38, 7743 - 44	
Rys 3	S6911 - 13, 6928, 6931, 6933 - 34, 6936, 7680, 7688 - 89 D6920 - 23, 6926, 7726, 7729, 7735, 7738 - 45	
Rys I1	S6939	
Rys I2	S6938	
Rys I3	S6942	
Rys I4	S6910 D6919	
Rys E1	S6943, 7662 D7676, 7747	
Rys E2	D7746	
San I	S7383, 7385 - 88, 7390 - 93, 7395 - 98 D7473 - 75, 7585 - 88	<u>SANTAHAMINA</u>
San II	S6944 - 45, 6947 - 49 D7449 - 51	
San IV	S7435	
San VIII	S6969 - 70 D7462, 7569 - 70, 7572	
San 1	S7394	
San 2	S7388 - 89	

San 3 S7384
San 4 S6946, 6950 - 52
San 5 S7401 - 02, 7404
San 6 S7423
San 8 S6971 - 74
D7463
San 9 S6975 - 76
San 10 S7380 - 82
D7589 - 90
San E5 S7424
San E6 S7445
D7484
San E9 S6977 - 79
D7464, 7566 - 68, 7959 - 62
San E11 S7446 - 48
D7485, 7582 - 84, 7950 - 52, 7959
San E14 S7377 - 79
D7466 - 67, 7591 - 93, 7949, 7958
San E15 S7399 - 7400 D7476
SIs VI S6953 - 55
D7452, 7455
SIs VII S6962 - 67
D7457 - 59, 7574, 7576 - 78
SIs 2 S6961
D7456, 7581
SIs 3 S6956 - 58
SIs 4 S6959 - 60
D7453, 7580
SIs E3 S6968
D7461, 7573, 7579
SJs E7 D7454
SIt 75 S7405 - 22
D7477 - 78, 7953 - 54, 7956 - 57
SIt 152 S7425 - 34, 7436 - 44
D7479 - 83
Ei kuvia
Val I S6985
D7067
Val II S6986 - 87, 6989 - 91, 6999
D7068, 7072

SANTAHAMINAN

ISOSAARI

SANTAHAMINAN

ITÄNIEMI

TEERISAARI

VALLISAARI

Val III	S3740, 3743, 3746, 3759, 6986, 6995 - 97, 7000 - 04, 7010 D7068, 7071, 7078
Val IV	S3748, 3759, 7012, 7014
Val V	S7017 - 21 D7080 - 81
Val VI	S3747, 3750 - 59, 3762, 3764, 3767, 7022 - 32 D7082
Val VII	S3769, 3771 - 72, 3774 - 81, 7033 - 37 D7085 - 87
Val VIII	S7039 - 44 D7089 - 90
Val IX	S7048, 7050 - 51
Val X	S7053 - 54 D7092
Val 1	S6983
Val 2	D7066
Val 3	S6984
Val 5	S6988 D7072
Val 7	S6992 D7069
Val 8	S6994, 6998, 7010, 6993
Val 10	S3740, 3745, 7004 - 05, 7009
Val 12	S3741, 7005 - 07, 7011, 7013 - 14 D7073 - 75, 7077
Val 13	S3761 D7083
Val 14	S3768, 3770
Val 18	S7008
Val 20	S3748 - 49, 3763, 3765 - 66, 7016, 7038 D7084, 7088
Val I1	S7055
Val E10	S7045 - 46 D7091
Val E11	S7047
Val E12	S7052

Vas 1	S7937 D7973	<u>VASIKKASAARI</u>
Vas 2	S7941 - 43 D7975	
Vas 3	S7924	
Vas 4	S7923 - 26	
Vas 5	S7944 - 46	
Vas E2	S7928, 7930 - 31 D7971 - 72	
Vas E3	S7932 - 33	
Vas E4	S7938 - 40 D7974	
Vas E6	S7922, 7927	
Vas E8	S7947 D7976	
Vas E9	S7931	
Vil 57	S7297 - 7302 D7351 - 53	<u>ITÄ VILLINKI</u>
Vil 254	S7311 - 26 D7356 - 62	
Vil 1	S7329	
Vil 2	S7327 - 28, 7331 - 33 D7363 - 65	
Vil 3	S7335 - 37 D7370 - 73	
Vil 5	S7334 D7367 - 68	
Vil 7	S7293 - 94, 7309 - 10 D7350, 7355	
Vil 8	S7295 - 96	
Vil 9	S7303 - 08 D7354	
Vil I5	S7330	
Vil E2	D7362	
Vil E3	D7369	
Vuo 152	S7754 - 63, 7765 - 76, 7778 - 86 D6720 - 26	<u>VUOSAAREN</u> <u>SKATANNIEMI</u>

MUSEOVIRASTO/ RAKENNUSHISTORIAN OSASTO
Työselostus

Tutkija Kaj-Erik Löfgren			Aika 1972
Paikkakunta Helsinki	Kaup.osa/ Kylä	Kortteli/ Tila	Tontti

Osoite
Helsingin merilinnoitukset

Tutkimuksen laatu
Inventointi

Työselostus

Helsingin merilinnoituksen inventointi 142 s.

Piirrokset

Pohja-, poikkileikkaus-, ja kohdepiirroksia 23 kpl.

Valokuvat

Valokuvia linnoituksista 46 kpl.

Muuta

Karttoja 19 kpl.

HELSINGIN MAA- JA
MERILINNOITUS
1914 - 1917

MAAILIATASA

PUOLUSTUSLINNAN RAJA
TUKIKOHTA RAJOITTEEN JA NUMEROINEEN
YHDISTIE

1914 SUUNNITELTU VARUSTUS

1915 - 17 SUUNNITELTU VARUSTUS

KALLIOLOUOLA

TYKKIPATTERI

MAAILIATASA

VAIN V. 1914 SUUNNITELMISSA ESINYYVÄ TYKKIPATTERI

TYKKIPATTERI

ILMAKATKUNTA-ASEMA

TÄHTYSTYSPAIKKA

PERISKOPIILLA VARUSTETTU TÄHTYSTYSPAIKKA

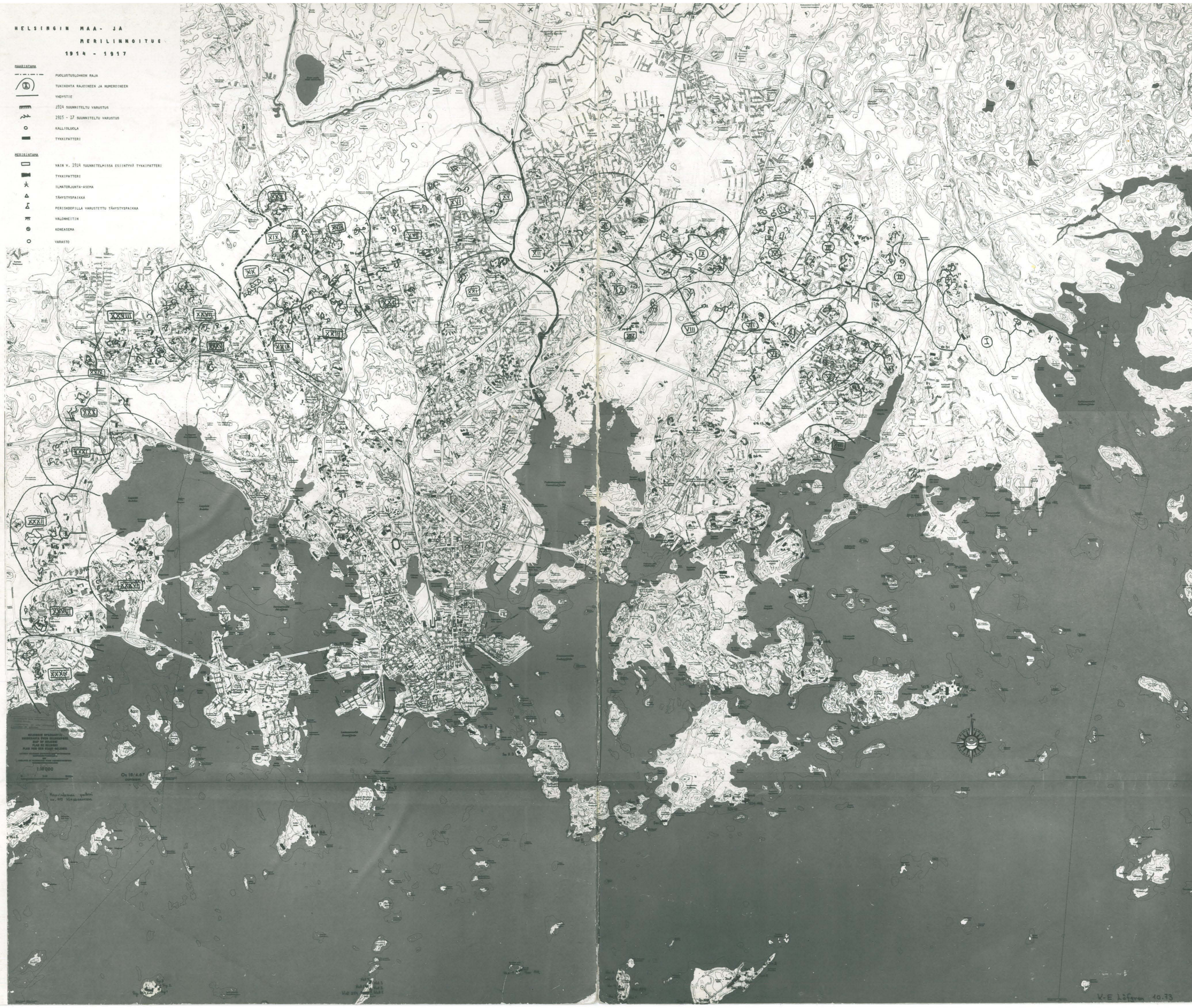
VALONHEITIN

KONEASENA

VARASTO

Puutkuvat Kohdenumerot

12.7.79

Kuva	8	$\overline{XX} : 4$	
	9	$\overline{XXIII} : 9$	
	10	$\overline{III} : 13$	
	13	$\overline{XXV} : 4$	
	14	$\overline{VIII} : 1$	
	17	$\overline{IV} : 1$	
	19	$\overline{II} : 7$	
	21	$10411 / \overline{XVI} : 3$	ja $10521 / \overline{XXIV} : 7$
	23	$\overline{IV} : 7$	
	25	$\overline{XXXVI} : 1$	
	27	$\overline{XXVIII} : 19$	
	29	$\overline{XXXVI} : 2$	
	32	$\overline{IV}$	

Meirintaman valokuvat pitäisi olla muiden kuvien kanssa samalla. Kuvat 82, 84, 85, 86, 88, 91, 95 jne. oli tarkoitus laittaa kuten meirintaman patterit piirroksina (kuten meirintaman inventoinnin yhteydessä).

Tulen vaimesta noin 25-27.7 jolloin soitin sinulle

terv.

Kaj-Erik Löfgren

Asemat on numeroitu alkuperäisellä tukikohta-numerolla jonka lisäksi kukin asema on saanut juoksevan numeronsa siten, että esim. I:5 ja III:1 tarkoittavat tukikohdan I ja III asemat 5 ja 1. Pattereiden numeroimisesta on ~~sellaisenaan käytetty~~ (no 61-116)

alkuperäinen numerointi (kijelmä 1,3,17 ja myöhempiä) sellaisenaan käytetty. Patterit jotka eivät ole mainittu alkuperäisessä paperissa on numeroitu B1-B28 ja mainittaman patterit Suomenlinnassa lukuunottamatta numeroilla S1-S42. Vuoden 1914 suunnitelmien mukaiset asemat on numeroitu juoksevalle numerolla 1-98 ja luetteloitu esim. 1914:10.

1) jätää TA:n numerotiedot pois koska ne ovat ilmeisesti liian ylimalkaisia esim. Haagan

TA :	3 unpeennuurattua sh	K-EZ :	5
	8 suojalusetta (8 + 4)		18
	13 peräheittä		14

1. K e s t o l i n n o i t u s l a i t t e e t

Westend, Tapiola, Otaniemi, Elfvik, Leppävaara, Mäkkylä, Konala, Haaga, Kaarela, Maununneva, Paloheinä, Pakila, Tuomarinkylä, Oulunkylä, Malmi, Pihlajamäki, Myllypuro, Vartiokylä ja Marjaniemi (tukikohdat V-VIII, X-XXIV, XXVII-XXXVII, kuvat 3 ja 4)

2. P a t t e r i t m a a r i n t a m a l l a

a. ulompi linja (suluissa taulukon 4 mukainen numero)

1 (107)	Perkkaa	4/229
2 (106)	Perkkaa	6/152K/77R
3 (104)	Mäkkylä	4/280-M
4 (103)	Leppävaara	4/152
5 (94)	Lassila	4/152
6 (93)	Pohjois-Haaga	5/152
7 (90)	Maununneva	4/122-M
8 (89)	Maununneva	4/152
9 (85)	Itä-Pakila	4/152
10 (82)	Patola	4/229-M
11 (81)	Patola	4/229
12 (78)	Pukinmäki	4/229-M
13 (77)	Pukinmäki	6/152K/77
14 (75)	Pihlajamäki	4/152-M
15 (74)	Latokartano	4/152K/77
16 (-)	Myllypuro	4/152K/77R
17 (-)	Kontula	3/48-M
18 (-)	Puotila	6/152-M
19 (-)	Puotinharju	6/152K/77R
20 (112)	Etelä-Tapiola	4/229-M
A (105)	Perkkaa	4/107K/77
B (101)	Reimarla	4/107K/77
B (86)	Länsi-Pakila	4/152K/77
Г (114)	Etelä-Tapiola	4/107K/77
Д (73)	Latokartano	4/107K/77
E (65)	Myllypuro	4/280-M
И (110)	Visamäki	4/152K/77R
(115)	Miessaari	6/152
(116)	Lauttasaari	4/229

b. sisempi linja

Meilahti	4/152, 4/229-M
Ruskeasuo	4/48, 6/152
Kumpula	4/229-M
Koskela	4/152
Länsi-Herttoniemi	3/48, 4/152
Roihuvuori	4/152, 4/152-M

3. P a t t e r e i t a m e r i r i n t a m a l l a (kuva 5)

a. etumainen linja

Rysäkari	4/254
Katajaluoto	4/254
Harmaja	4/152
Kuivasaari	4/254
Isosaari	4/280, 4/254, 4/152
Santahaminan Itäniemi	4/152, 4/75
Itä-Villinki	4/280, 4/57

b. sisempi linja

Lauttasaari	4/57
Melkki	4/75-I
Pihlajasaari	4/75, 4/57
Länsi-Mustasaari	3/280, 3/57
Kustaanmiekka	4/280-K, 4/280-M, 4/75
Vallisaari	4/280
Vasikkasaari	4/75

1. K e n t t ä l i n n o i t u s l a i t t e e t
Lauttasaari, Seurasaari, Meilahti, Pasila,
Käpylä, Koskela, Herttoniemi, Marjaniemi, Kulo-
saari, Tammisalo, Vartiosaari, Paloluoto ja Jollas
2. P a t t e r i t m a a r i n t a m a l l a
Stadionin seutu 4/229-M
Pasilan aseman itäpuoli 4/229-M
Kumpula 6/152K/77R
Yliskylä /229-M
sekä muita tykkeitä kenttälinnoituslaitteiden
yhteyteen
3. P a t t e r e i t a m e r i r i n t a m a l l a
Melkki 4/152-C
Harakka 4/152K/77R
Länsi-Mustasaari 4/152K/77R
Vallisaari 4/152-C, 6/152K/77R
Kuninkaansaari 4/152K/77R, 4/280-M
Santahamina 2 kpl 4/152K/77R
Santahaminan Isosaari 4/152-C, 3/132K/77R
Kuivasaari 4/152-C
Isosaari 4/152-C, 4/254
Itä-Villinki 6/152K/77R

1. K e s t o l i n n o i t u s l a i t t e e t
Hakuninmaa, Kivikko, Kontula, Vesala, Länsimäki,
Mustavuori ja Vuosaari (tukikohdat I-IV, IX ja
XXV, kuvat 3 ja 4)
2. P a t t e r i t m a a r i n t a m a l l a
Taulukon 4 patterit no 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 76, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 95, 102, 108,
109, 111, 113.
3. P a t t e r i t m e r i r i n t a m a l l a (kuva 5)

Miessaari	4/152
Isosaari	4/254 ^x
Itä-Villinki	4/254 ^x
Vuosaaren Skatanniemi	4/152

x entisen 4/280-patterin tykit vaihdettu uusiin

1. M a a r i n t a m a l l a (kuva 3)
 - a. itäinen puolustuslohko
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78
 - b. pohjoinen puolustuslohko (kuva 4)
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95
sekä yksi patteri Länsi-Pakilassa
kaksi patteria Maununnevassa
 - c. läntinen puolustuslohko (kuva 4)
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116
sekä yksi patteri Leppävaarassa
kaksi patteria Visamäessä
yksi patteri Etelä-Tapiolassa
2. M e r i r i n t a m a n u l o m p i l i n j a (kuva 5)
Miessaari, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari,
Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vuosaaren Skatanniemi.

1. M a a r i n t a m a l l a (kuva 3)
 - a. itäinen puolustuslohko
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78
sekä yksi patteri Ala-Malmilla
 - b. pohjoinen puolustuslohko (kuva 4)
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95
sekä yksi patteri Länsi-Pakilassa
kaksi patteria Maununnevassa
 - c. läntinen puolustuslohko (kuva 4)
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116
sekä yksi patteri Leppävaarassa
kaksi patteria Visamäessä
yksi patteri Etelä-Tapiolassa
2. M e r i r i n t a m a n u l o m p i l i n j a (kuva 5)
Miessaari, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari,
Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vu Vuosaaren Skatanniemi

1. Kenttälinnoituslaitteet
Lauttasaari, Seurasaari, Meilahti, Pasila,
Käpylä, Koskela, Herttoniemi, Marjaniemi, Kulo-
saari, Tammisalo, Vartiosaari, Paloluoto ja Jollas
2. Patterit maarintamalla
Stadionin seutu 4/229-M
Pasilan aseman itäpuoli 4/229-M
Kumpula 6/152K/77R
Yliskylä /229-M
sekä muita tykkeitä kenttälinnoituslaitteiden
yhteyteen
3. Pattereita meririntamalla
Melkki 4/152-C
Harakka 4/152K/77R
Länsi-Mustasaari 4/152K/77R
Vallisaari 4/152-C, 6/152K/77R
Kuninkaansaari 4/152K/77R, 4/280-M
Santahamina 2 kpl 4/152K/77R
Santahaminan Isosaari 4/152-C, 3/132K/77R
Kuivasaari 4/152-C
Isosaari 4/152-C, 4/254
Itä-Villinki 6/152K/77R

Vuoden 1914 linnoittamis suunnitelmat

1. Kestolinnoituslaitteet

Westend, Tapiola, Otaniemi, Elfvik, Leppävaara, Mäkkylä, Konala, Haaga, Kaarela, Maununneva, Paloheinä, Pakila, Tuomarinkylä, Oulunkylä, Malmi, Pihlajamäki, Myllypuro, Vartiokylä ja Marjaniemi (tukikohdat V-VIII, X-XXIV, XXVII-XXXVII, kuvat 3 ja 4)

2. Patterit maarintamalla

a. ulompi linja (suluissa taulukon 4 mukainen numero)

1 (107)	Perkkaa	4/229
2 (106)	Perkkaa	6/152K/77R
3 (104)	Mäkkylä	4/280-M
4 (103)	Leppävaara	4/152
5 (94)	Lassila	4/152
6 (93)	Pohjois-Haaga	5/152
7 (90)	Maununneva	4/122-M
8 (89)	Maununneva	4/152
9 (85)	Itä-Pakila	4/152
10 (82)	Patola	4/229-M
11 (81)	Patola	4/229
12 (78)	Pukinmäki	4/229-M
13 (77)	Pukinmäki	6/152K/77
14 (75)	Pihlajamäki	4/152-M
15 (74)	Latokartano	4/152K/77
16 (-)	Myllypuro	4/152K/77R
17 (-)	Kontula	3/48-M
18 (-)	Puotila	6/152-M
19 (-)	Puotinharju	6/152K/77R
20 (112)	Etelä-Tapiola	4/229-M
A (105)	Perkkaa	4/107K/77
B (101)	Reimarla	4/107K/77
B (86)	Länsi-Pakila	4/152K/77
r (114)	Etelä-Tapiola	4/107K/77
d (73)	Latokartano	4/107K/77
E (65)	Myllypuro	4/280-M
U (110)	Visamäki	4/152K/77R
(115)	Miessaari	6/152
(116)	Lauttasaari	4/229

b. sisempi linja

Meilahti	4/152, 4/229-M
Ruskeasuo	4/48, 6/152
Kumpula	4/229-M
Koskela	4/152
Länsi-Herttoniemi	3/48, 4/152
Roihuvuori	4/152, 4/152-M

3. Pattereita meririntamalla (kuva 5)

a. etumainen linja

Rysäkari	4/254
Katajaluoto	4/254
Harmaja	4/152
Kuivasaari	4/254
Isosaari	4/280, 4/254, 4/152
Santahaminan Itäniemi	4/152, 4/75
Itä-Villinki	4/280, 4/57

b. sisempi linja

Lauttasaari	4/57
Melkki	4/75-I
Pihlajasaari	4/75, 4/57
Länsi-Mustasaari	3/280, 3/57
Kustaanmiekka	4/280-K, 4/280-M, 4/75
Vallisaari	4/280
Vasikkasaari	4/75

Vuonna 1915 alitettut
varustukset

1. Kestolinnoituslaitteet
Hakuninmaa, Kivikko, Kontula, Vesala, Länsimäki,
Mustavuori ja Vuosaari (tukikohdat I-IV, IX ja
XXV, kuvat 3 ja 4)
 2. Patterit maarintamalla
Taulukon 4 patterit no 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 76, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 95, 102, 108,
109, 111, 113.
 3. Patterit meririntamalla (kuva 5)

Miessaari	4/152
Isosaari	4/254 ^x
Itä-Villinki	4/254 ^x
Vuosaaren Skatanniemi	4/152
- x entisen 4/280-patterin tykit vaihdettu uusiin

*Vuonna 1916 aloitetut varustukset (vain lisäykset
v. 1915 aloitettuihin)*

1. M a a r i n t a m a l l a (kuva 3)
 - a. itäinen puolustuslohko
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78
 - b. pohjoinen puolustuslohko (kuva 4)
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95
sekä yksi patteri Länsi-Pakilassa
kaksi patteria Maununnevassa
 - c. läntinen puolustuslohko (kuva 4)
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116
sekä yksi patteri Leppävaarassa
kaksi patteria Visamäessä
yksi patteri Etelä-Tapiolassa
2. M e r i r i n t a m a n u l o m p i l i n j a (kuva 5)
Miessaari, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari,
Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vuosaaren Skatanniemi.

Helsingin ma- ja merilinnustuksen
patterit v. 1917

1. M a a r i n t a m a l l a (kuva 3)

a. itäinen puolustuslohko

61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78

sekä yksi patteri Ala-Malmilla

b. pohjoinen puolustuslohko (kuva 4)

81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95

sekä yksi patteri Länsi-Pakilassa

kaksi patteria Maununnevässä

c. läntinen puolustuslohko (kuva 4)

101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116

sekä yksi patteri Leppävaarassa

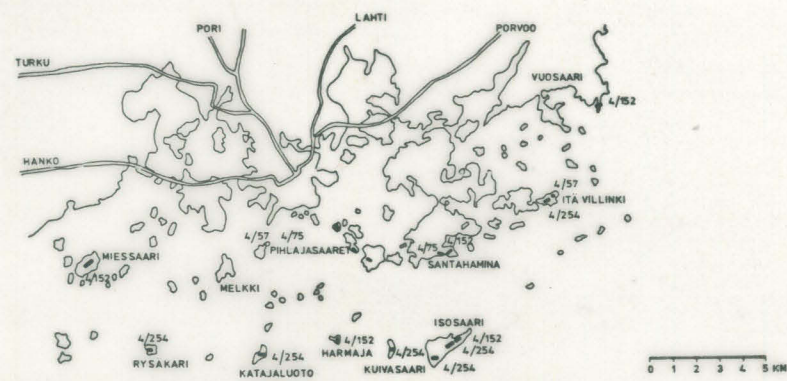
kaksi patteria Visamäessä

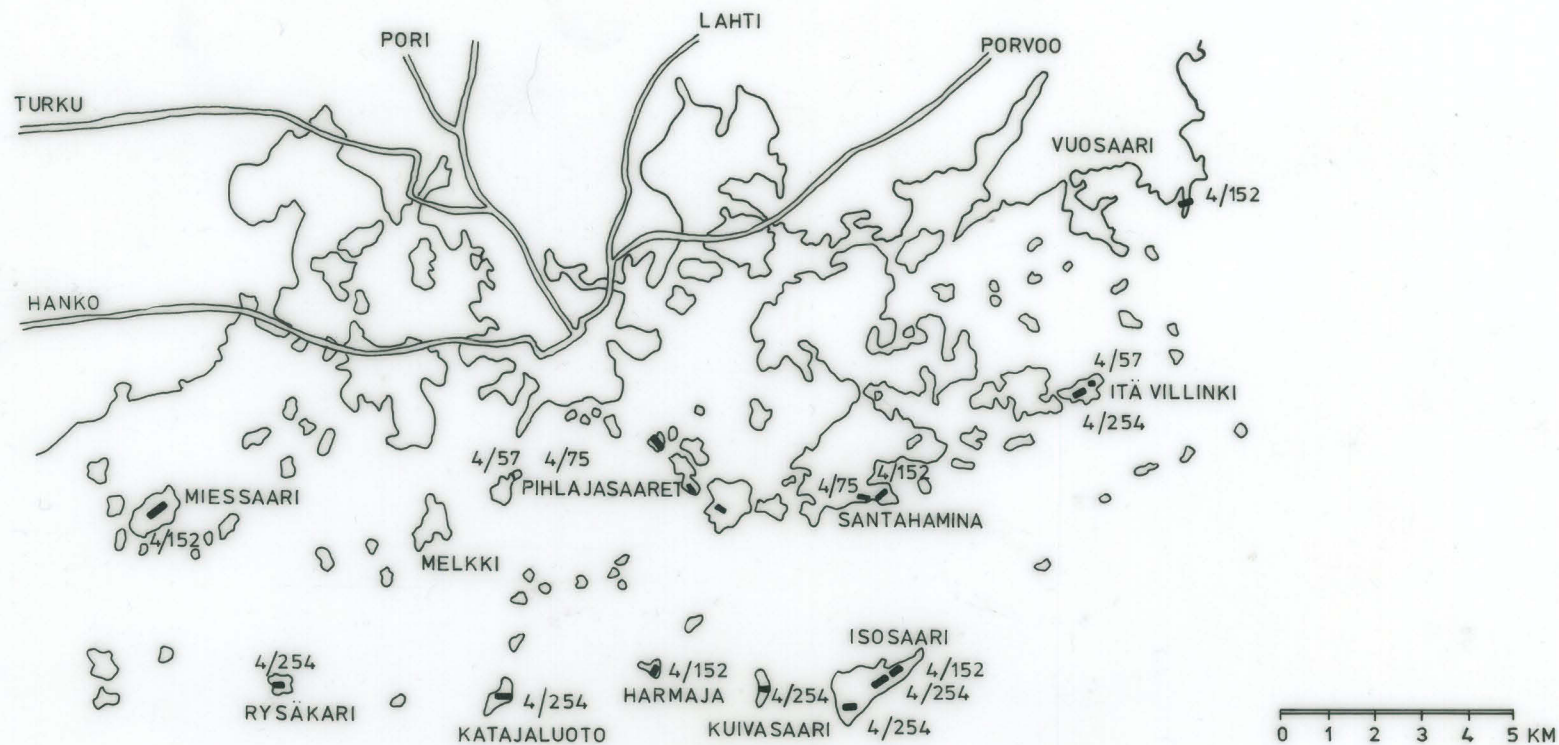
yksi patteri Etelä-Tapiolassa

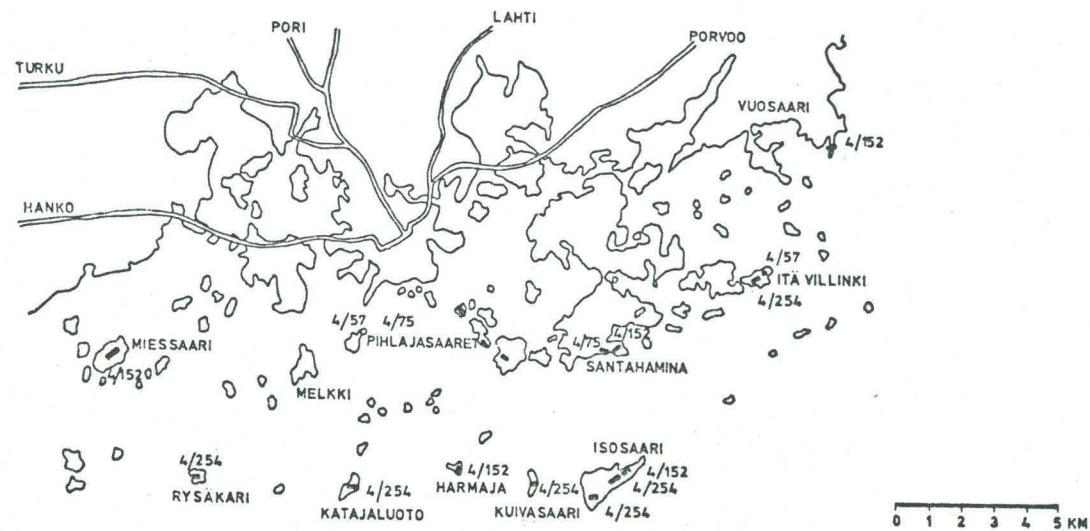
2. M e r i r i n t a m a n u l o m p i l i n j a (kuva 5)

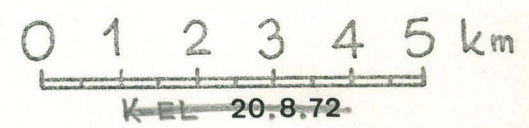
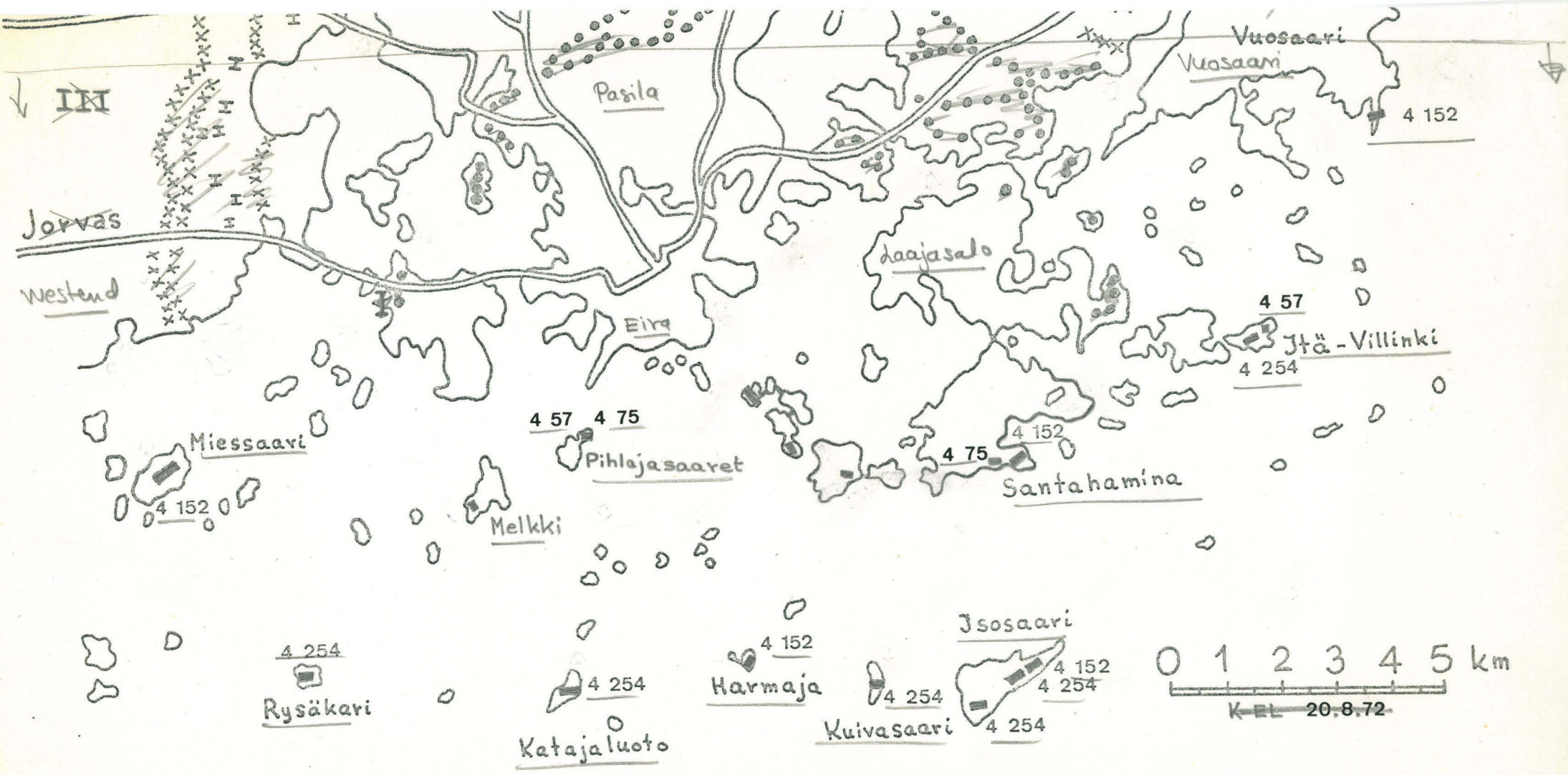
Miessaari, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari,
Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,

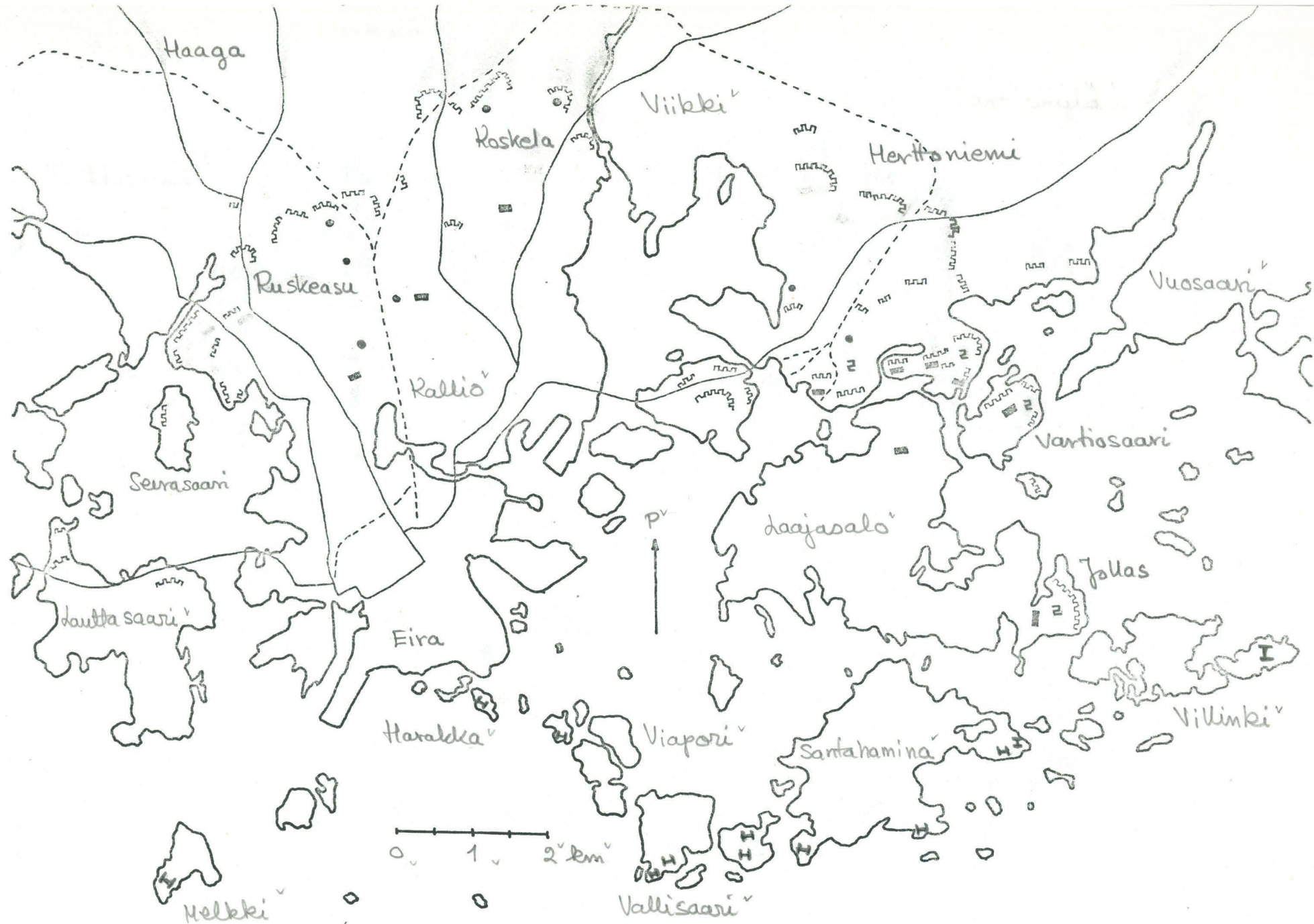
Vuosaaren Skatanniemi

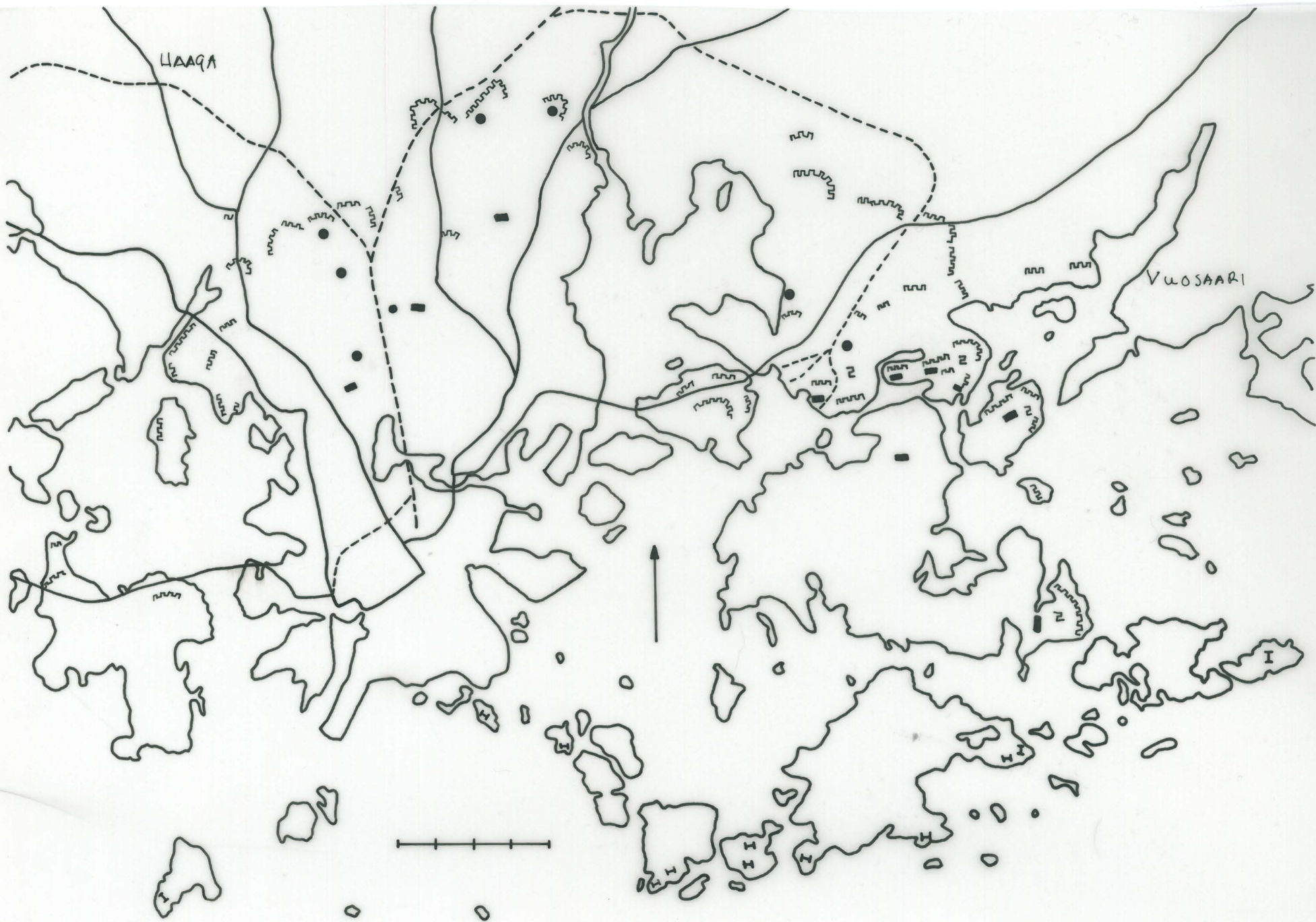

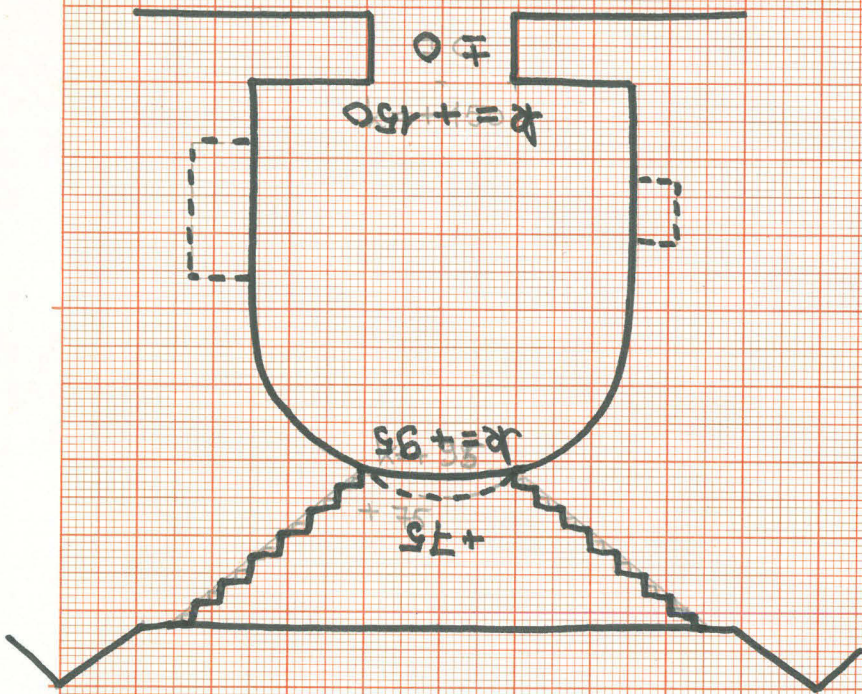

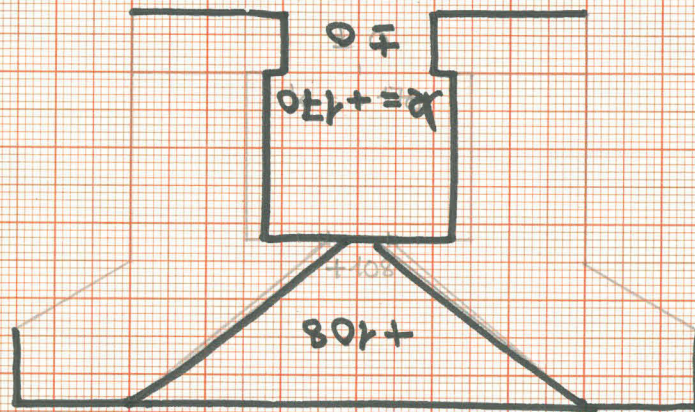
VANTTAANJOKI

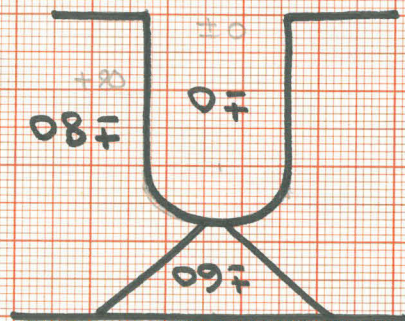
1. Maarintamalla (kuva 3)
 - a. itäinen puolustuslohko
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78
sekä yksi patteri Ala-Malmilla
 - b. pohjoinen puolustuslohko (kuva 4)
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95
sekä yksi patteri Länsi-Pakilassa
kaksi patteria Maununnevässä
 - c. läntinen puolustuslohko (kuva 4)
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116
sekä yksi patteri Leppävaarassa
kaksi patteria Visamäessä
yksi patteri Etelä-Tapiolassa
2. Meririntaman ulompi linja (kuva 5)
Mieesaari, Rysäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuivasaari,
Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vuosaaren Skatanniemi

(A)

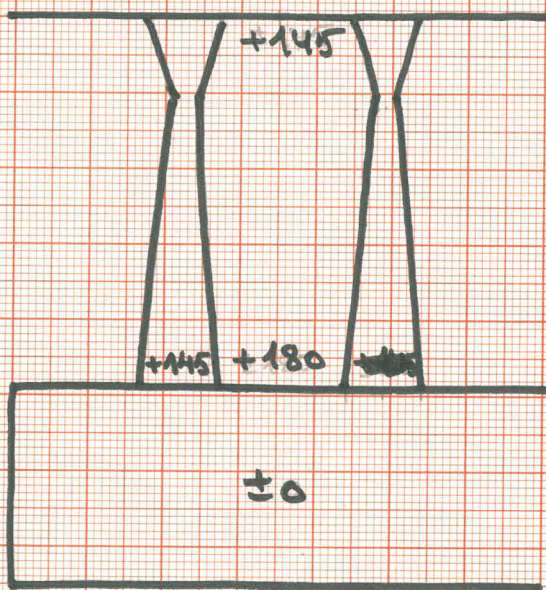
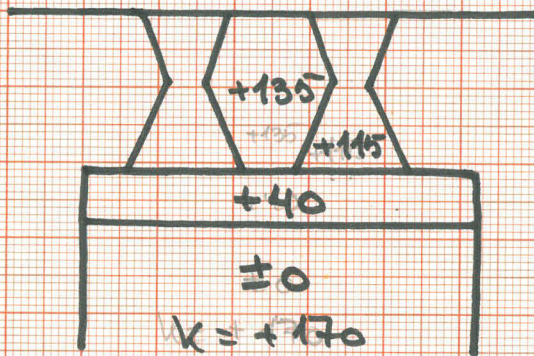
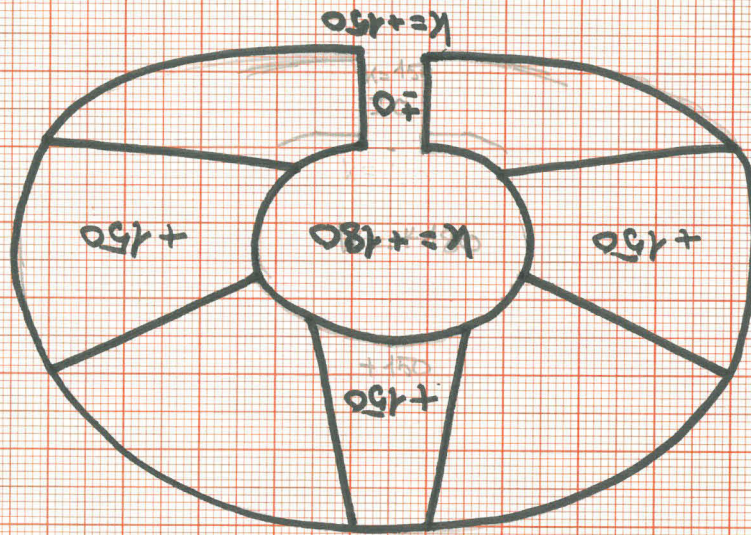

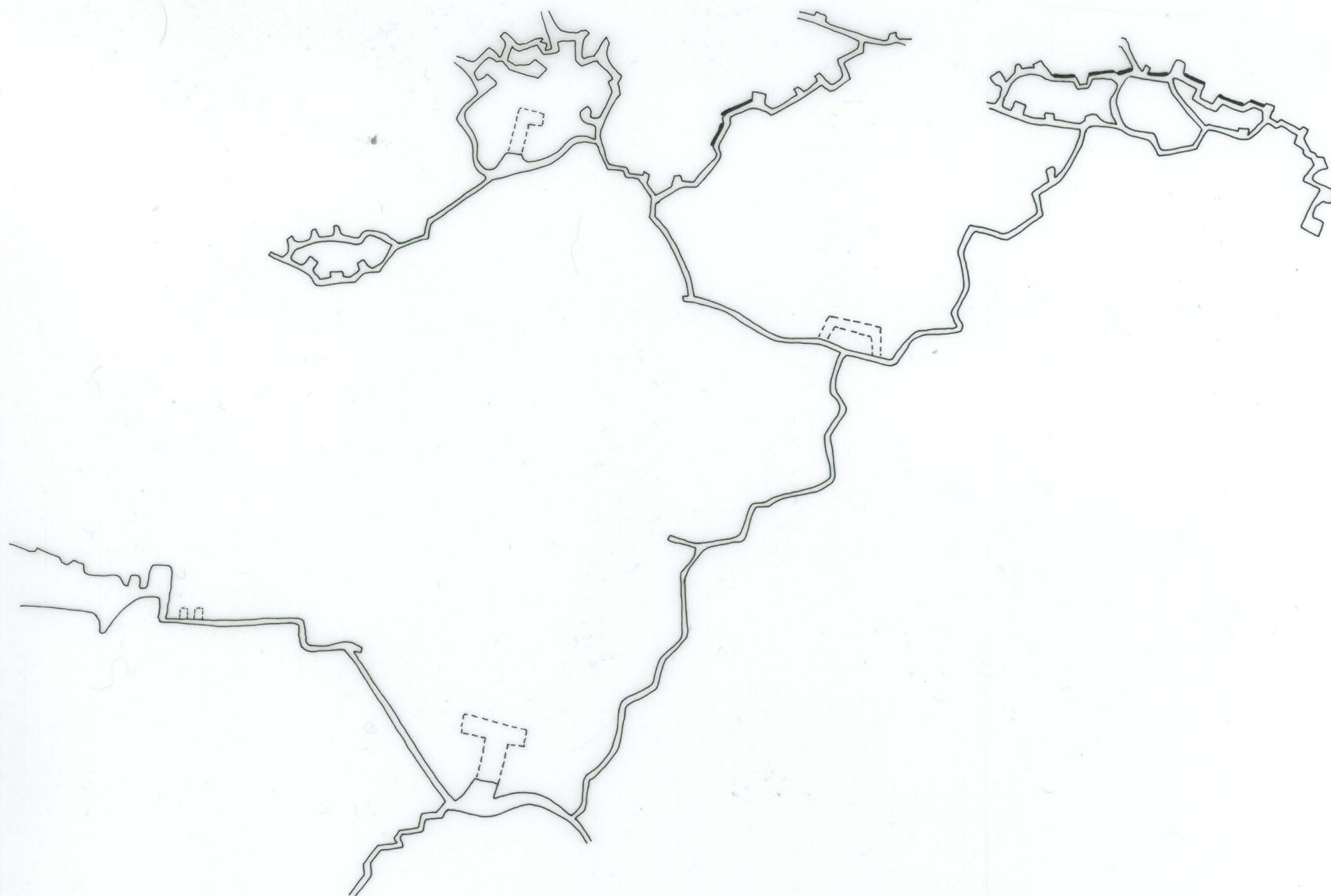
(B)

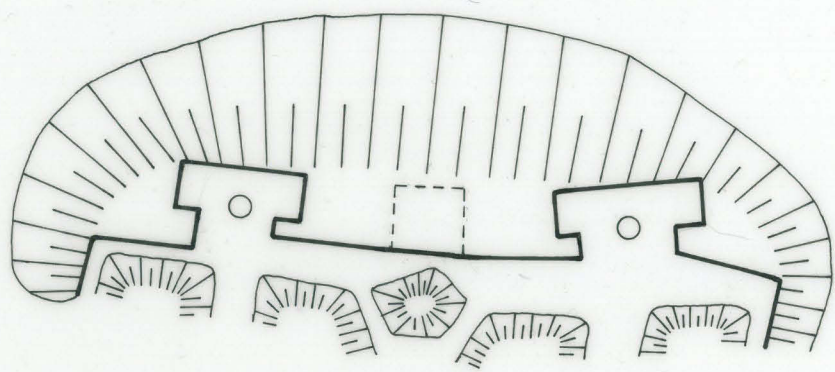

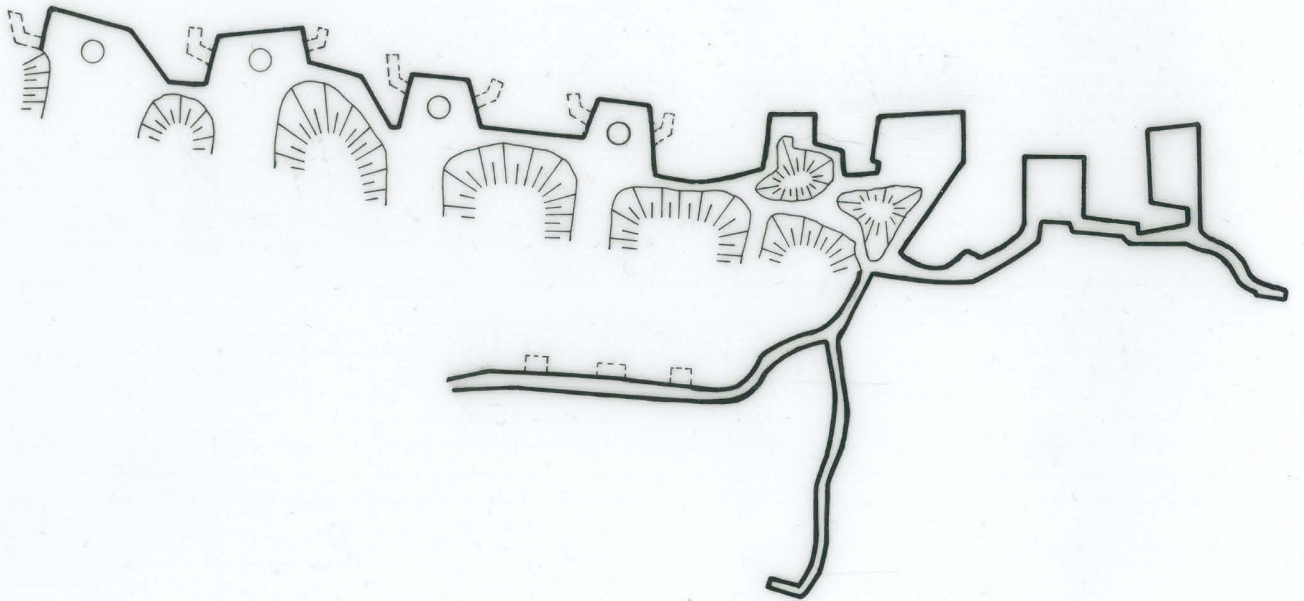
(C)

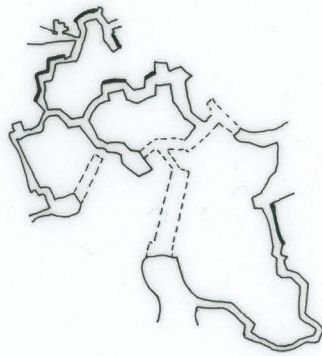

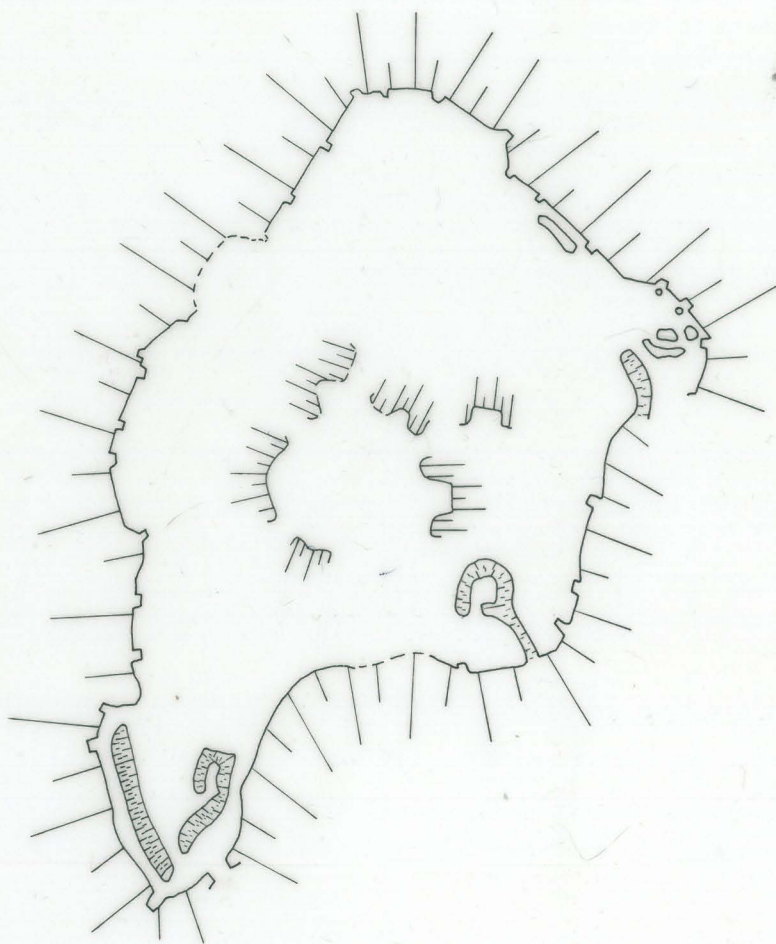

55

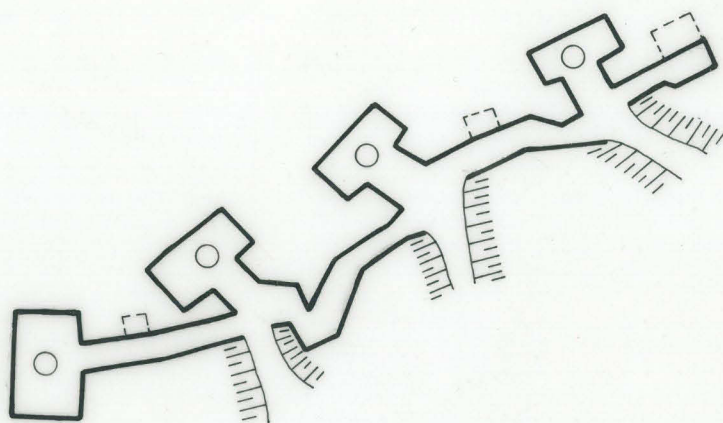

XI:2
ALA-MALMI

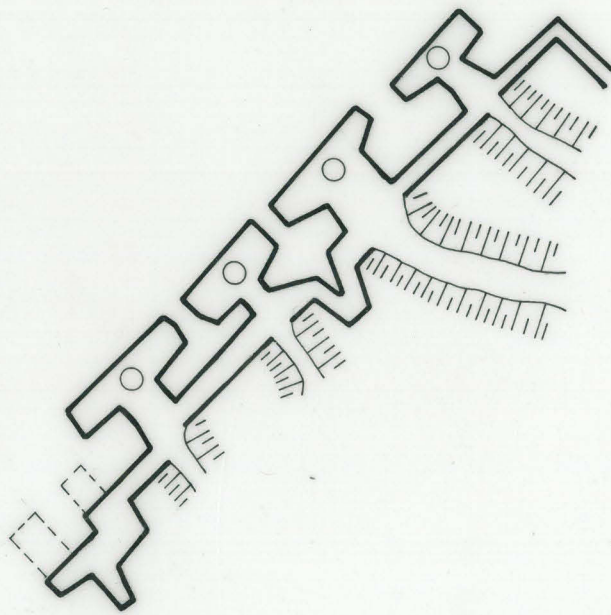
41

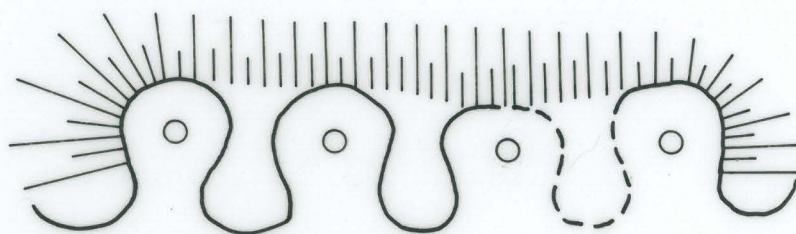
1914:62
LANSI-HERTONIEMI

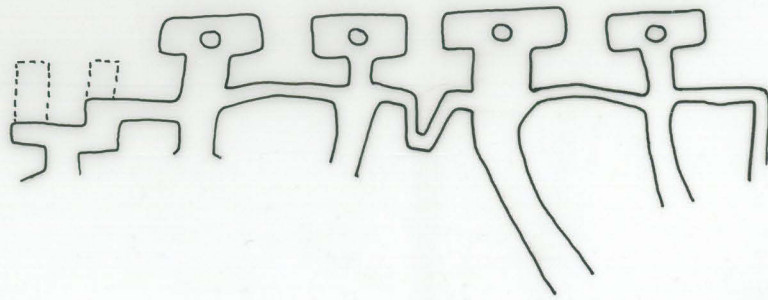
77

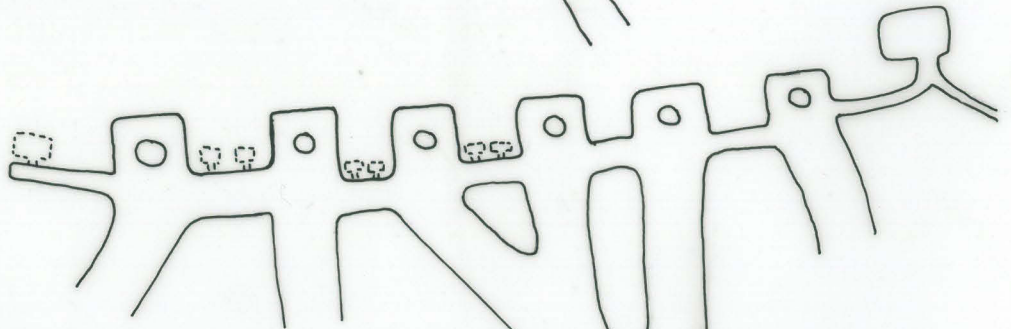
PATTERI 95
POHJ-HAAGA

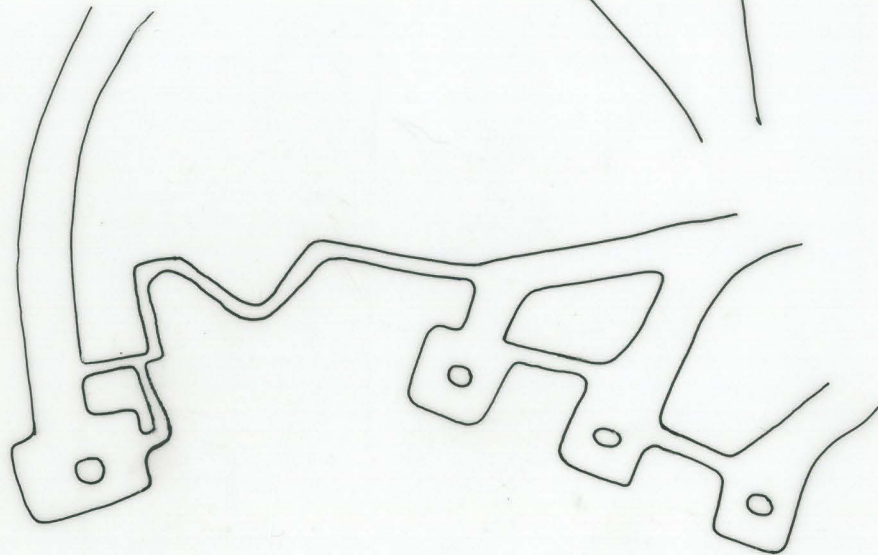
-PTR195

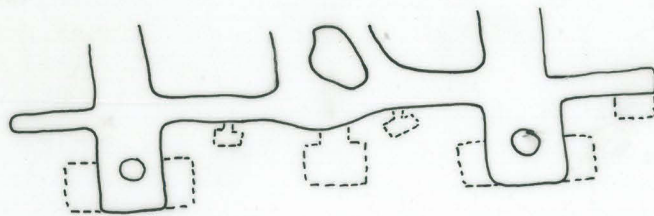
-PTR161

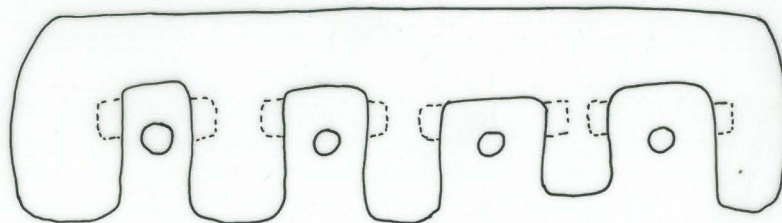
PTR1103

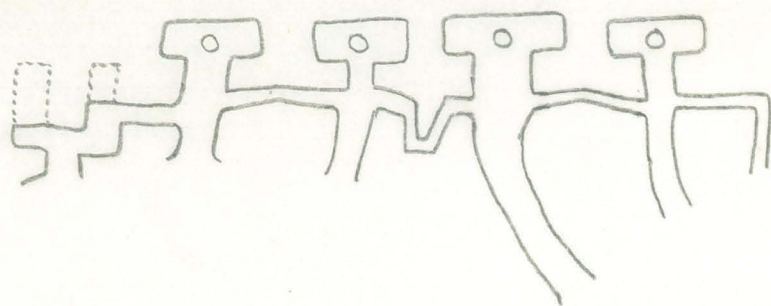

PTR1 108

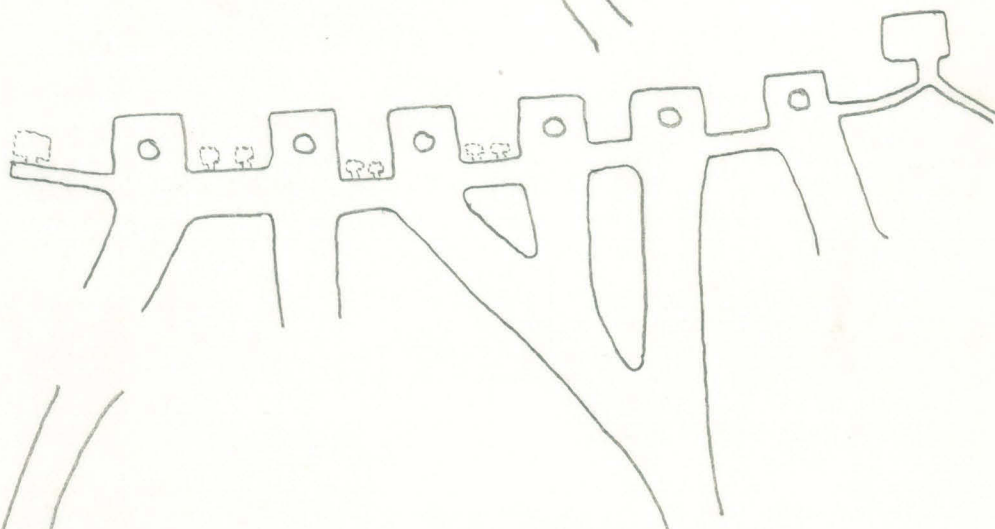

- PTR1 116

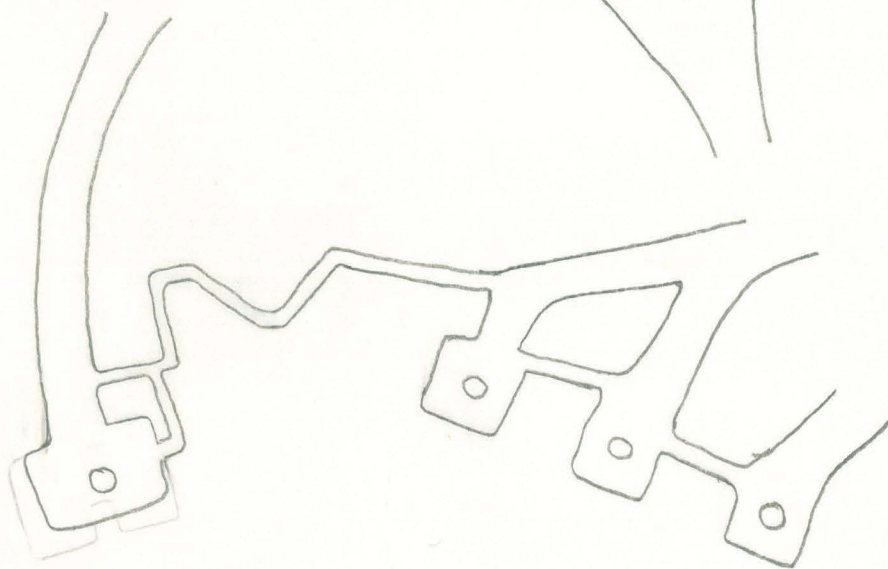

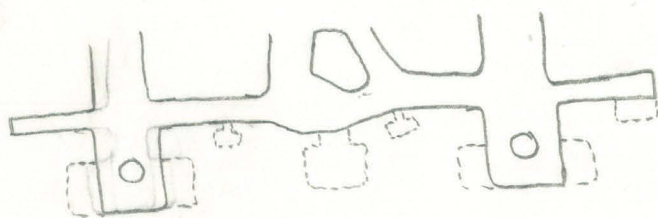
95

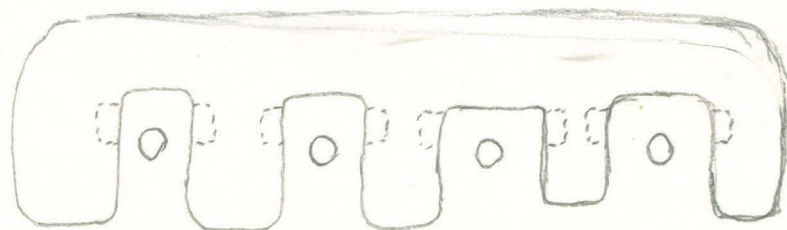
61

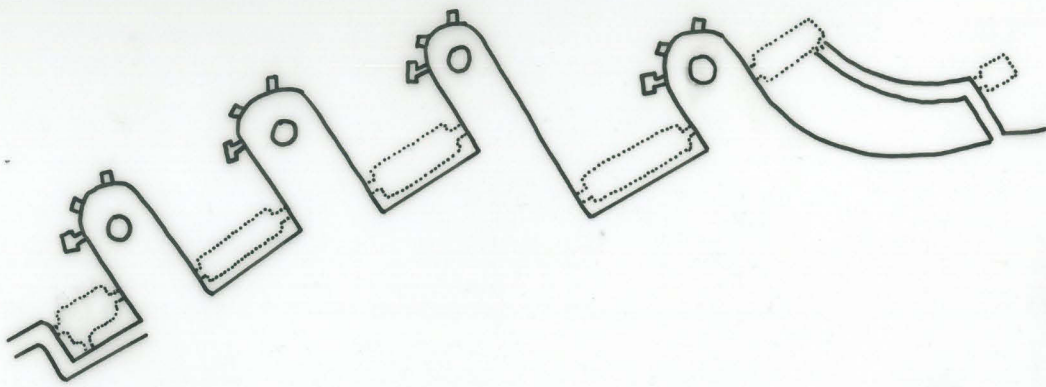
103

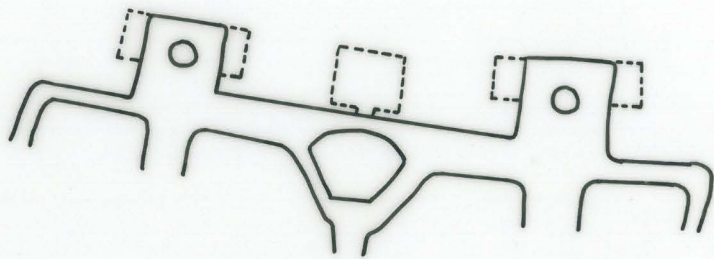
108

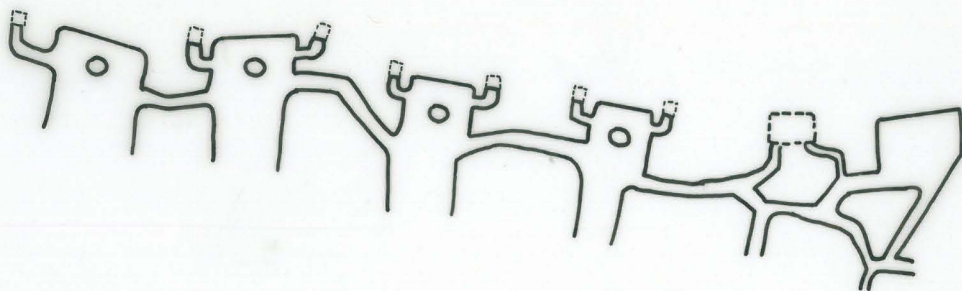
116

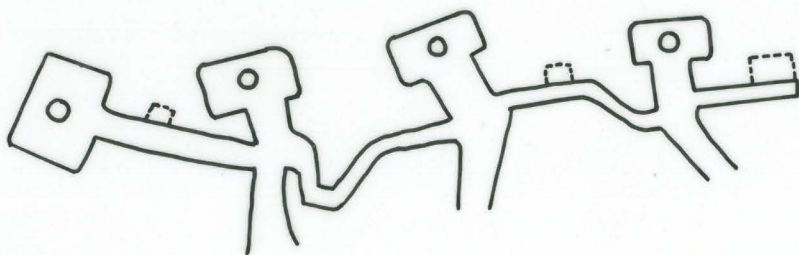
- PTRI 65

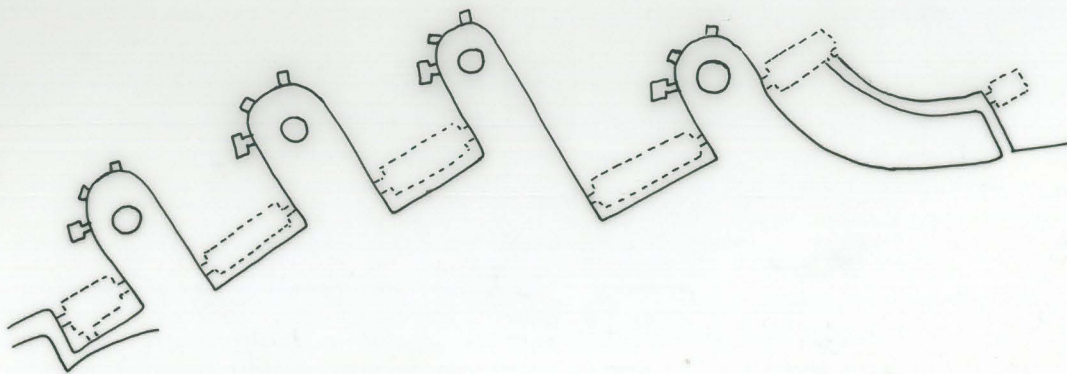
- PTRI 70

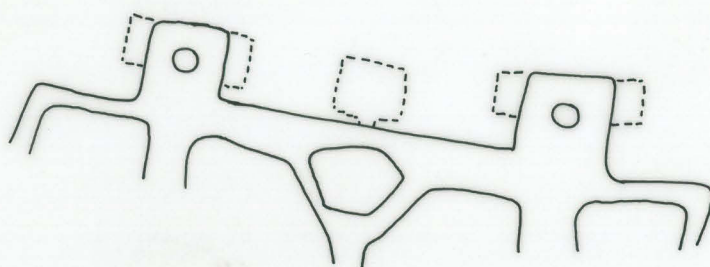
- PTRI 72

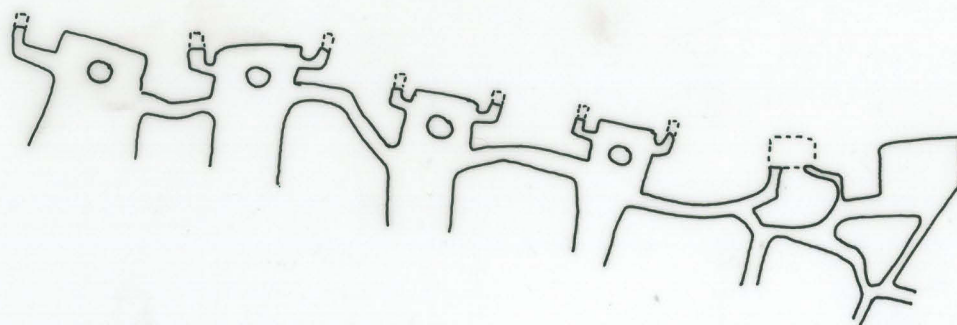
- PTRI 91

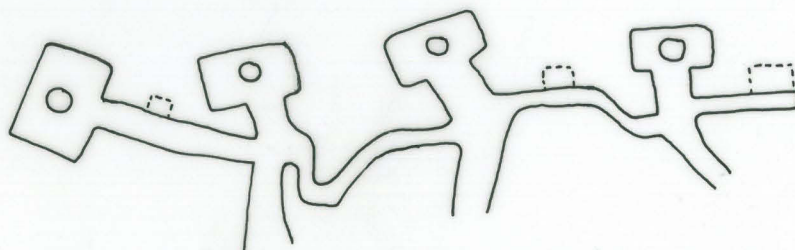
PTR 165

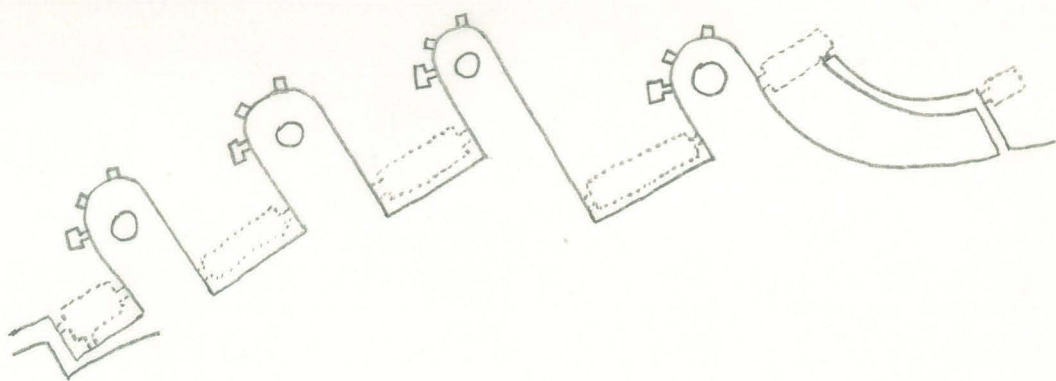
PTR 170

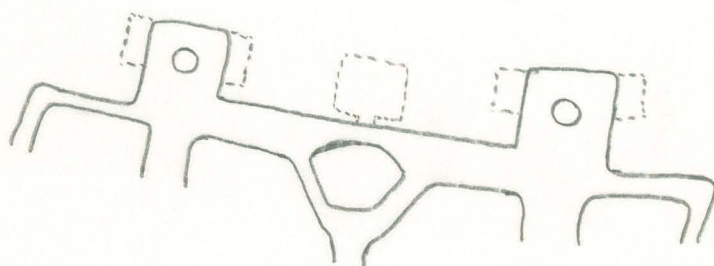
PTR 172

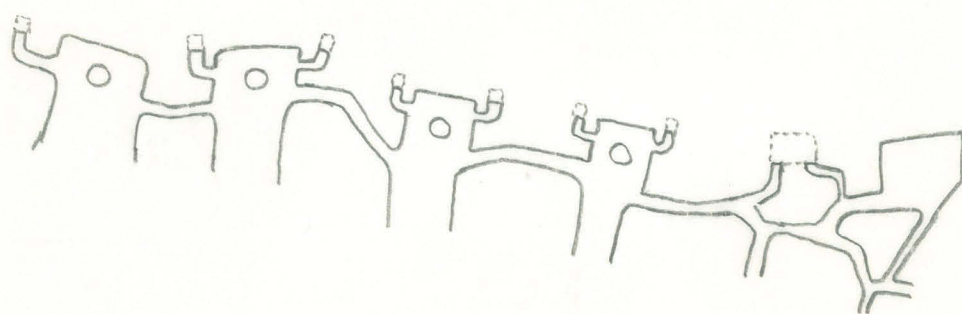
PTR 191

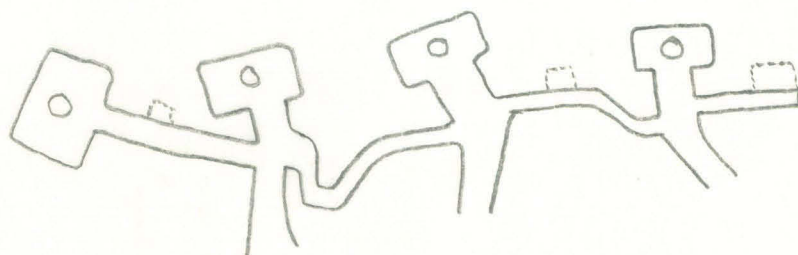
65

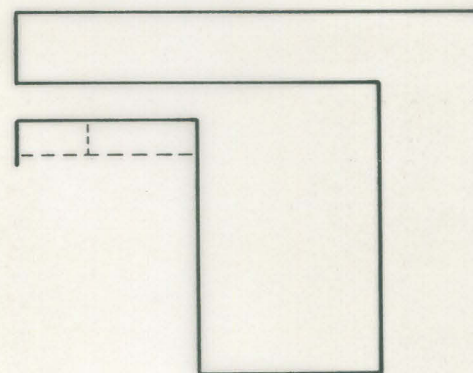
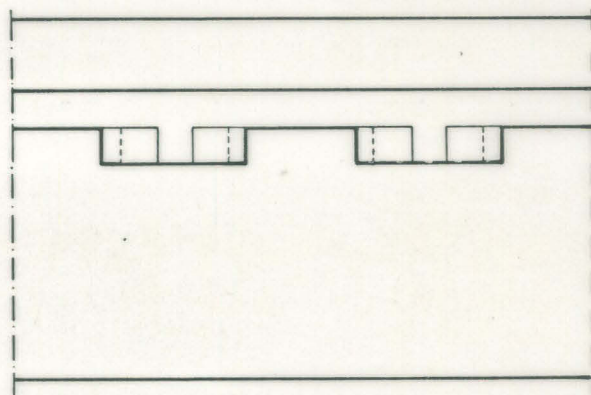
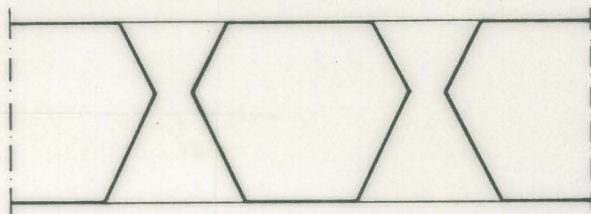
70

72

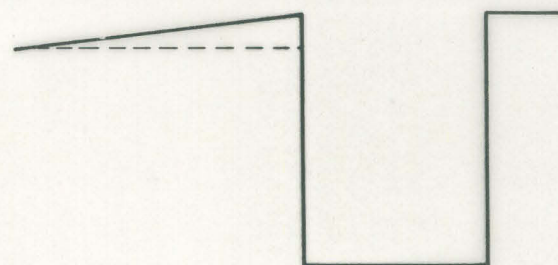
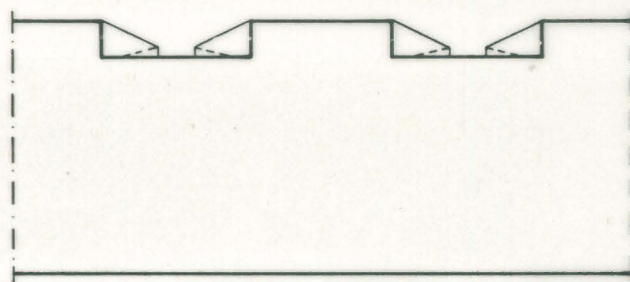
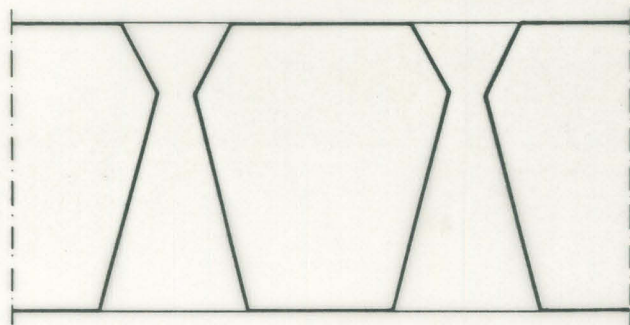

81

26

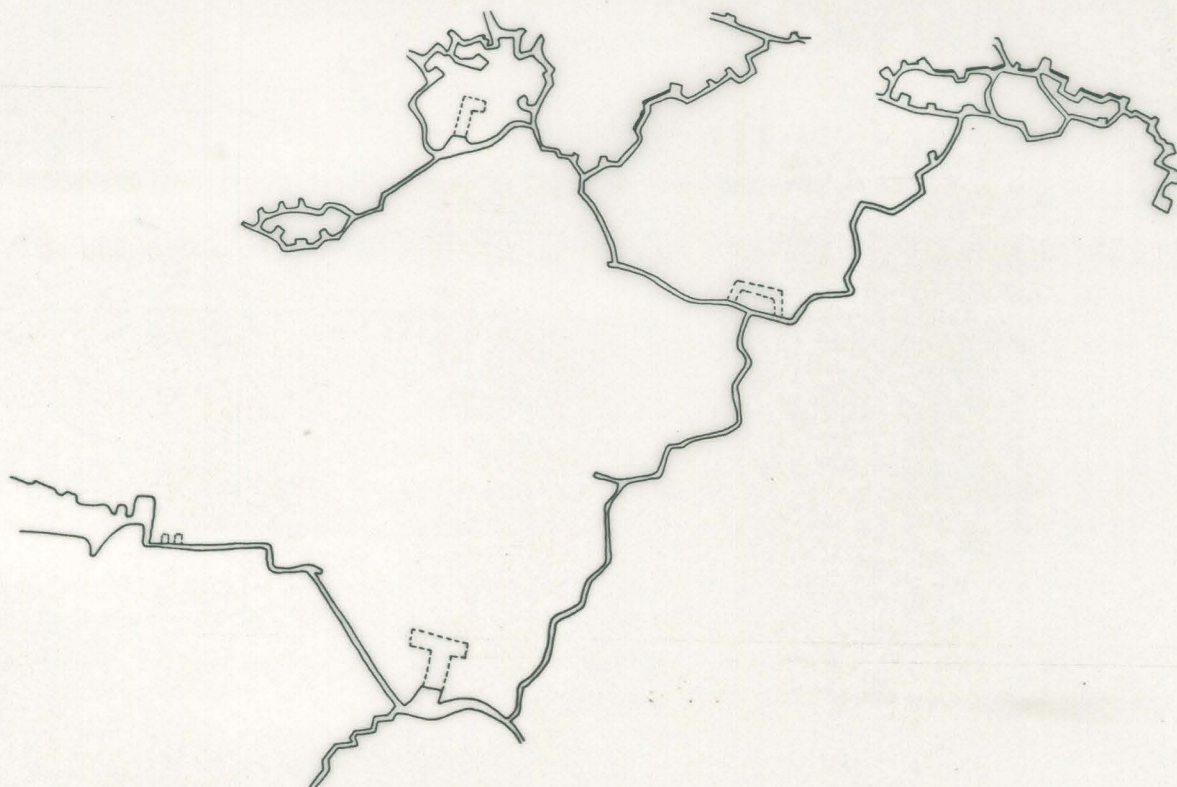
E-TYYPIN
KIVÄÄRIASEMA

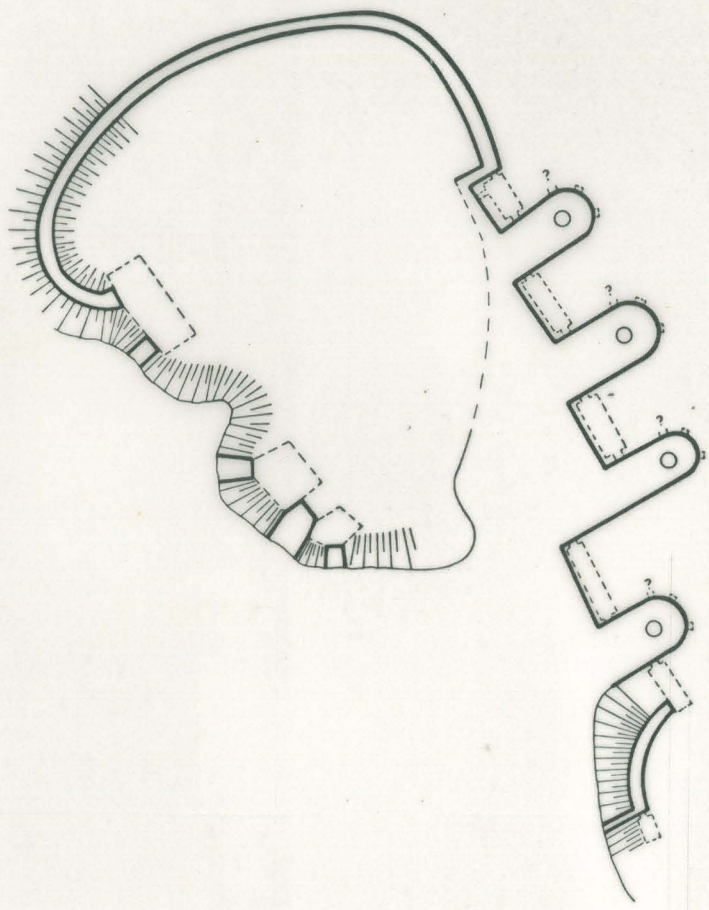
28

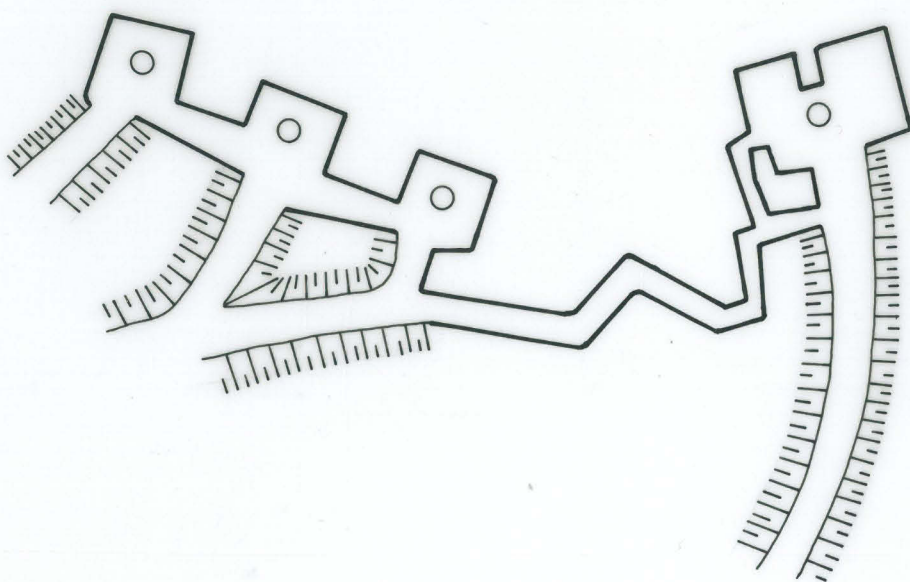
F-TYYPIN
KIVÄRIASEMA

46

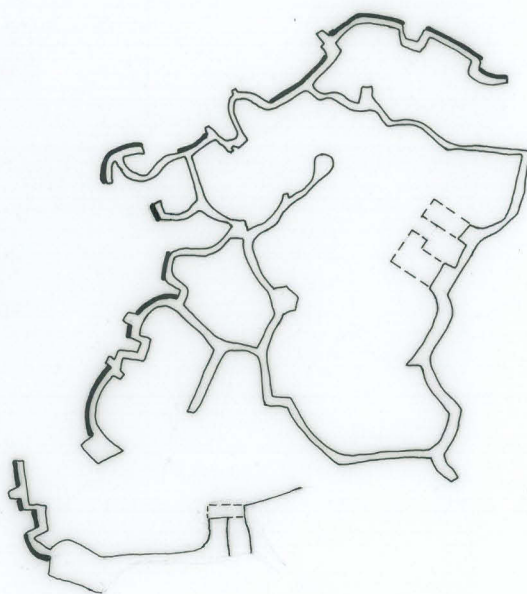

73

64

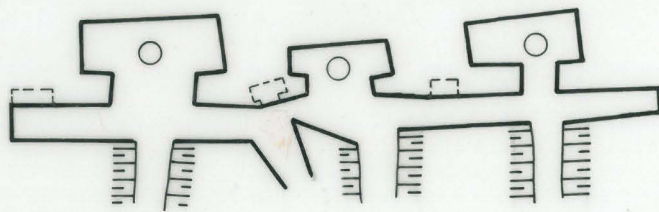

XXVIII : 9

XXVIII : 10 (Luolat)

MÄKKYLÄ

79

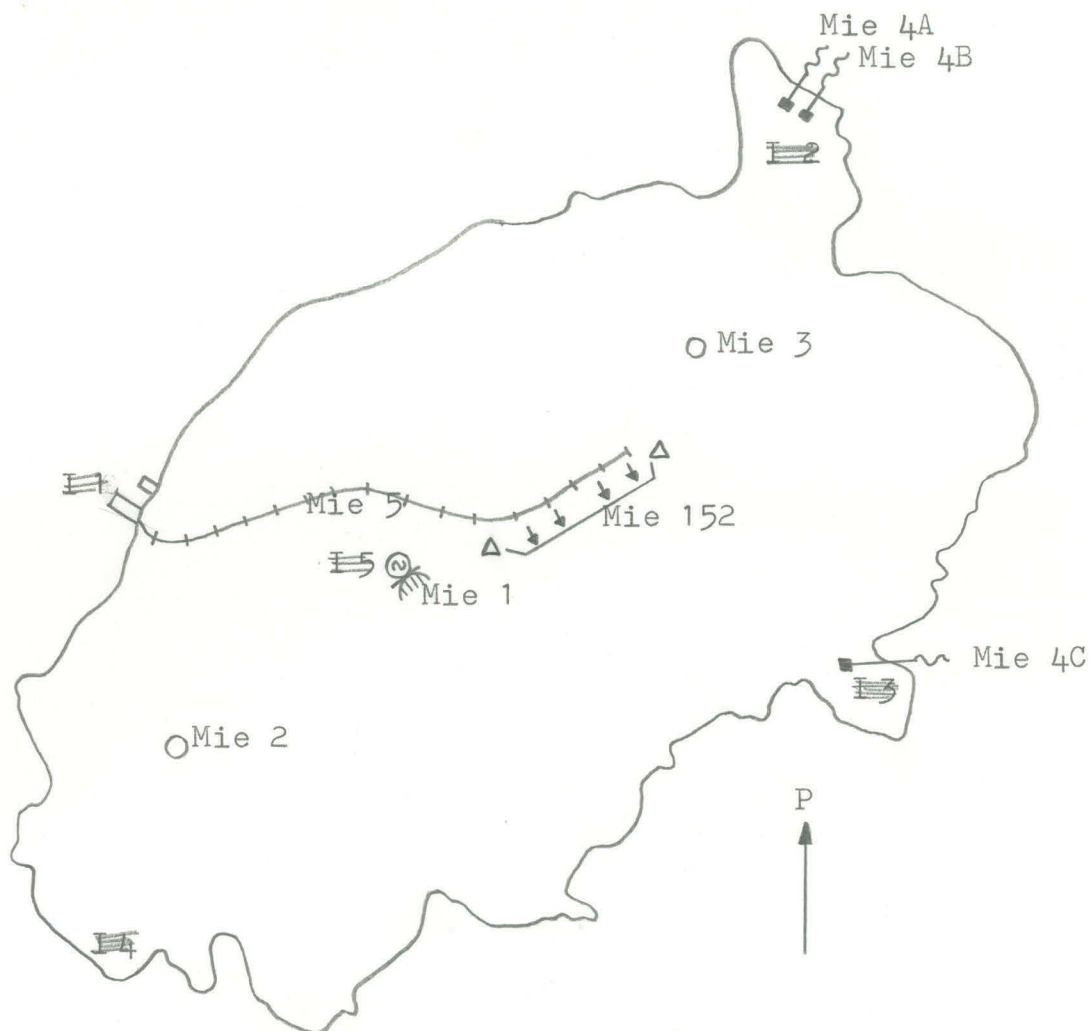

keskusta ja Matosaari.

3.2. Etummaisien linjan saaret

3.2.1. MIESSAARI

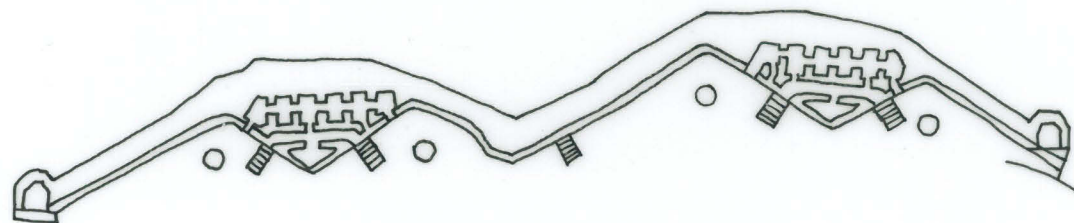
(KARLÖ, CTYP - KAPJ - 9)

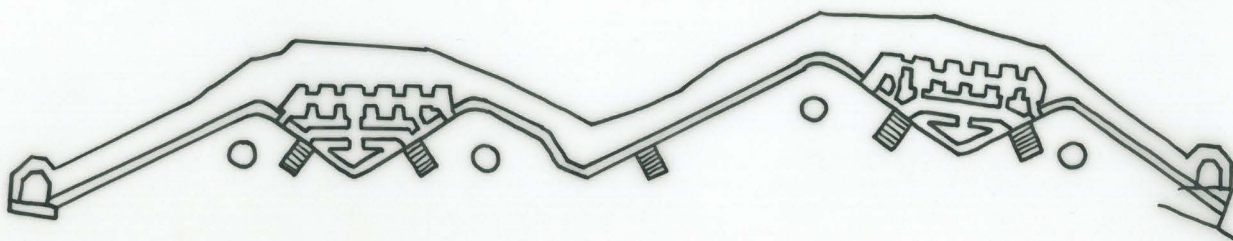
KUVA 18. Miessaari (inventoitu 14.7 ja 4.8.72).

A. Yleistä

V. 1915 heinäkuun jälkeen rakennettiin saareen 152 mm:n ja 57 mm:n patterit. 14.3 1917 ja sodan jälkeen mainitaan saarella olleen patteri, jossa oli 6 kpl 152 mm:n raskasta kanuunaa, mallia 1877 (152K/77R). Tämä patteri oli alistettu maarinta-

MIESSAARI

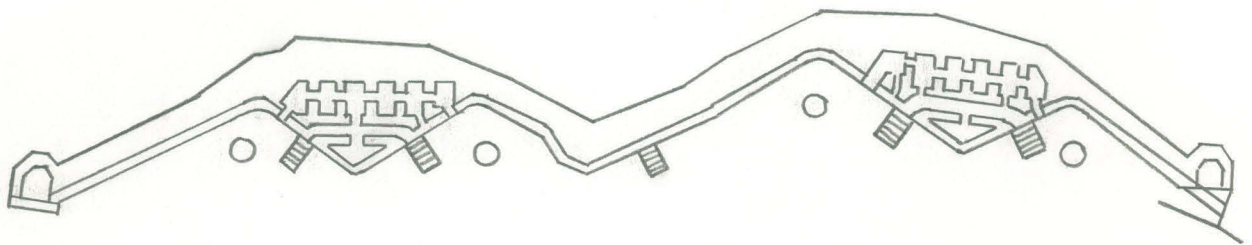
man läntiselle puolustuslohkolle.

Inventointikäyntien yhteydessä 57 mm:n ja maarintaman pattereita ei löytynyt, eikä saaren vartiomies ollut tietoinen niistä. 57 mm:n patteri on voinut sijaita Pyöräsaarella, joka siihen aikaan oli siltayhteydessä Miessaareen. Pyöräsaarella ei ole käyty.

Miessaari on ollut puhelinyhteydessä Rysäkariin, Melkkiin ja maarintaman Tapiolan toimistoon.

B. Patteri

Mie 152

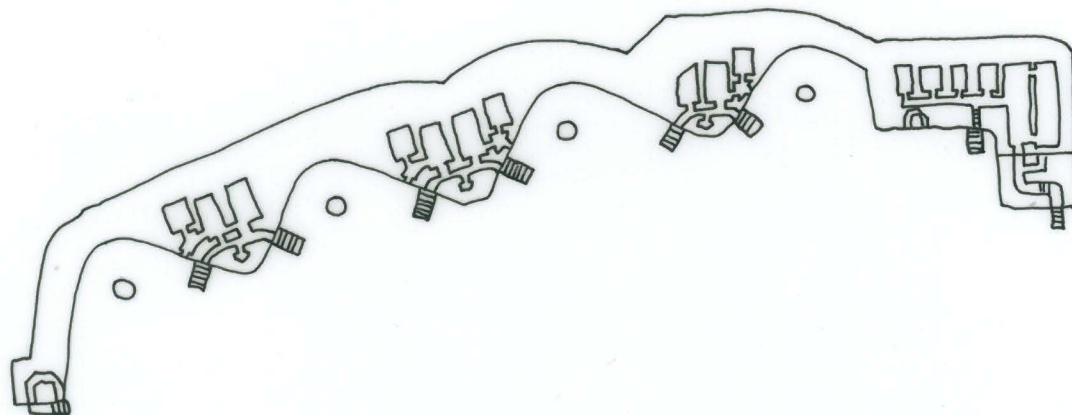

KUVA 19. Miessaaren 152 mm:n patteri.

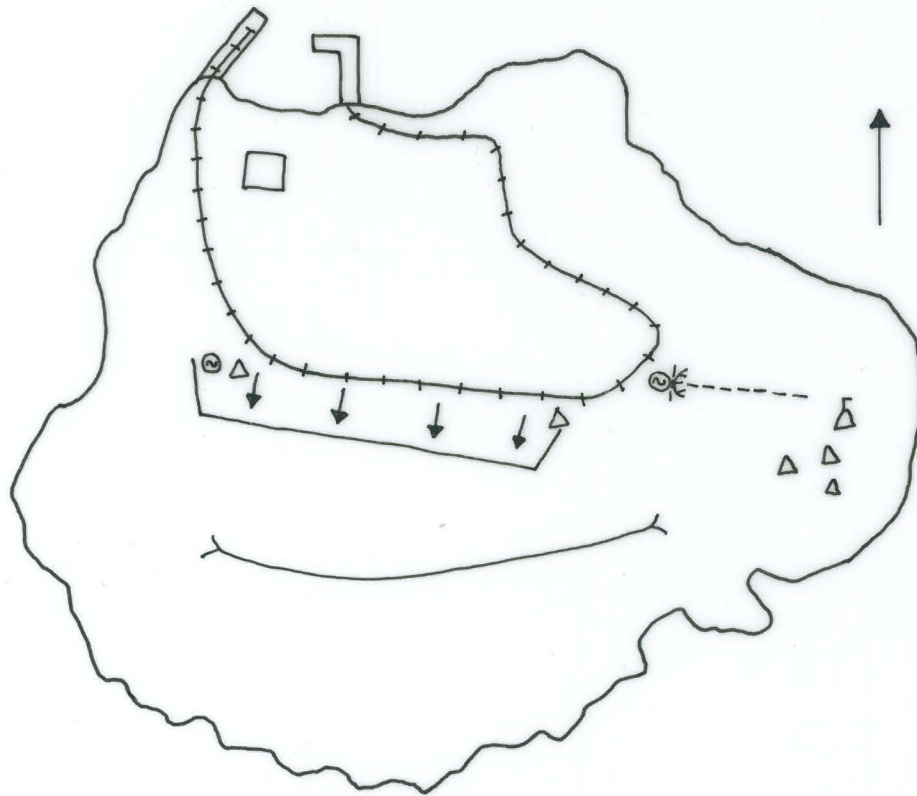
Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jaosta kohden 2 hissihuonetta, keskushuone ja 4 suojahuonetta (kuvassa 19 vasemmalta: $15 + 16 + 16 + 10 + 16 + 16 + 15 \text{ m}^2$). Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$) ja muiden huoneiden kaariraudoitettu ($h = 4 \text{ m}$).

Jaokset yhdistää 215 m pitkä käytävä ($h = 2,5 \text{ m}$ ja leveys 1 m), joka päättyy patterin molemmissa päissä oleviin mittaus-torneihin. Käytävään pääsee 5 kaaripellillä suojatusta sisäänkäynnistä (kuva 20) sekä tornien kautta.

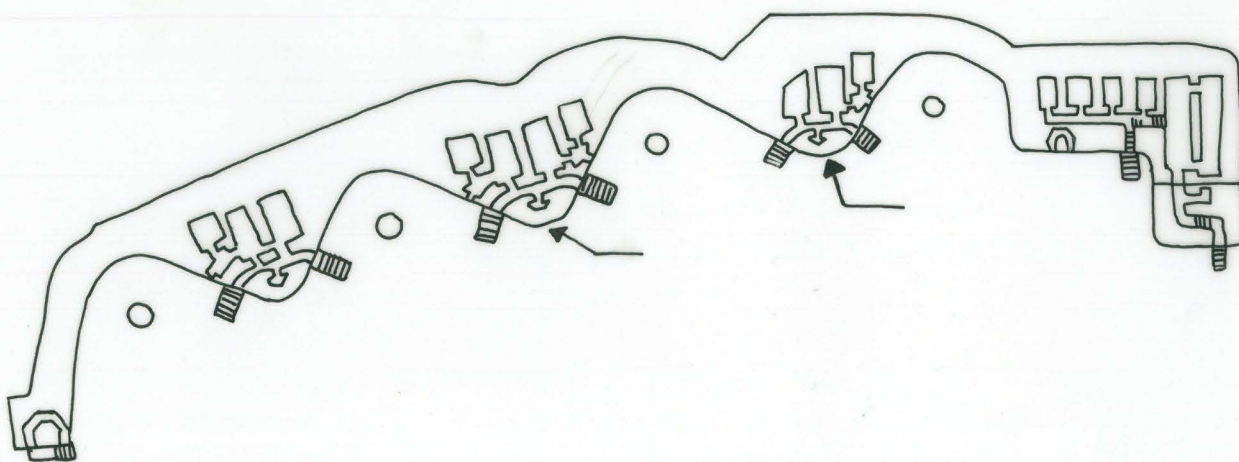
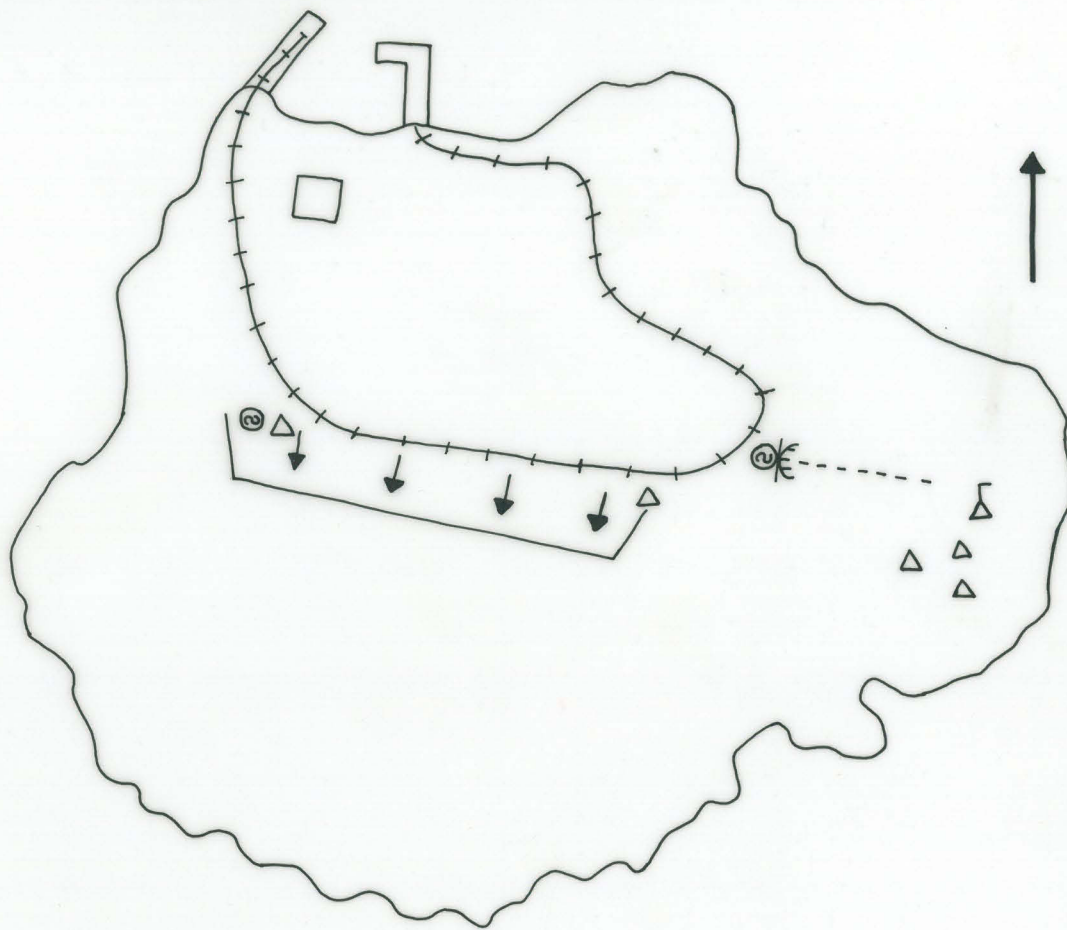
Mittaustornit ovat sisätiloiltaan identtisiä, kaksikerroksisia ($\approx 4,5 \text{ m}^2$, $h = 2 \text{ m}$). Torniin johtaa ulkopuolelta ovi molempiin kerroksiin, jotka vielä on yhdistetty keskenään tik-

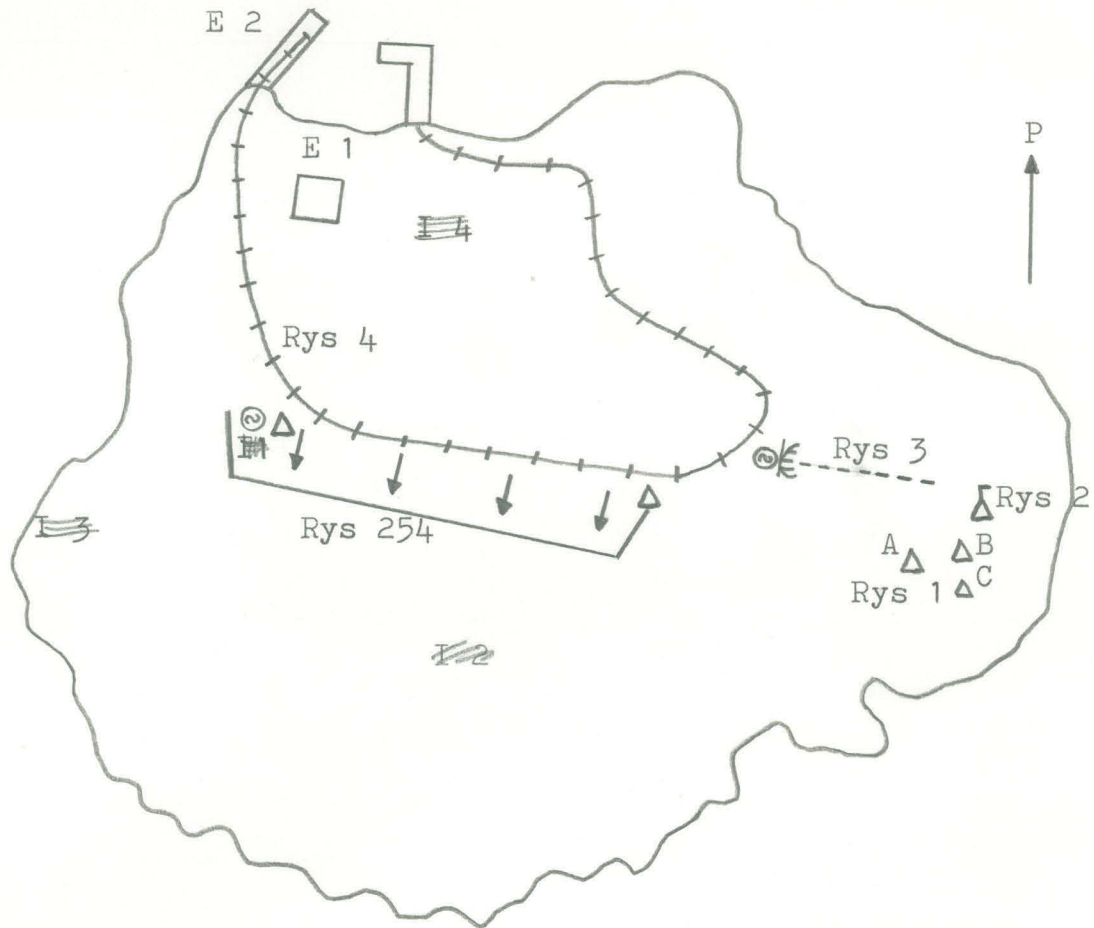

RYSÄKARI

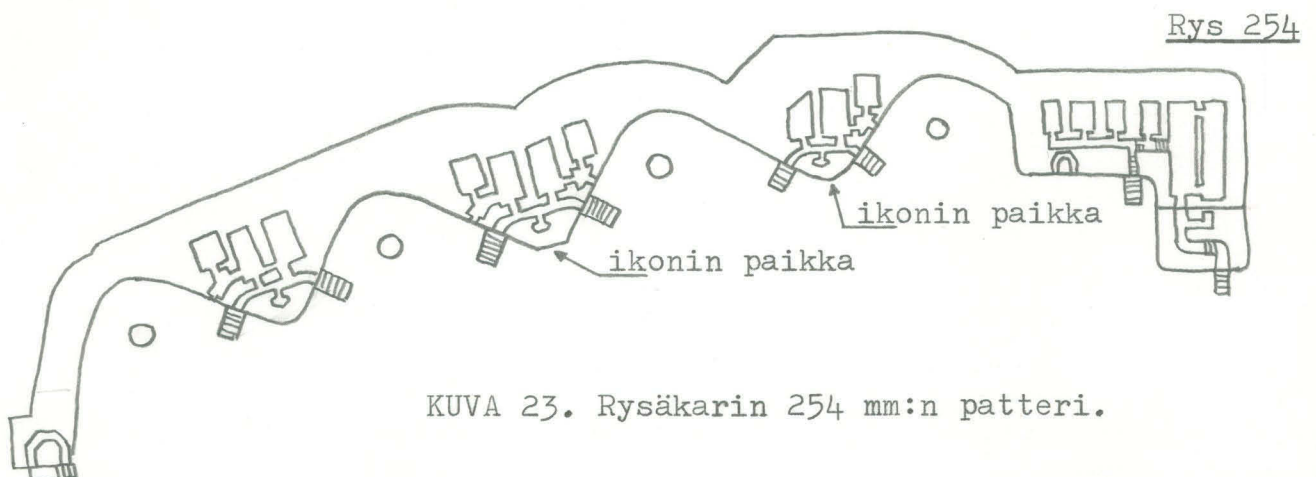
RYSĀKAR)

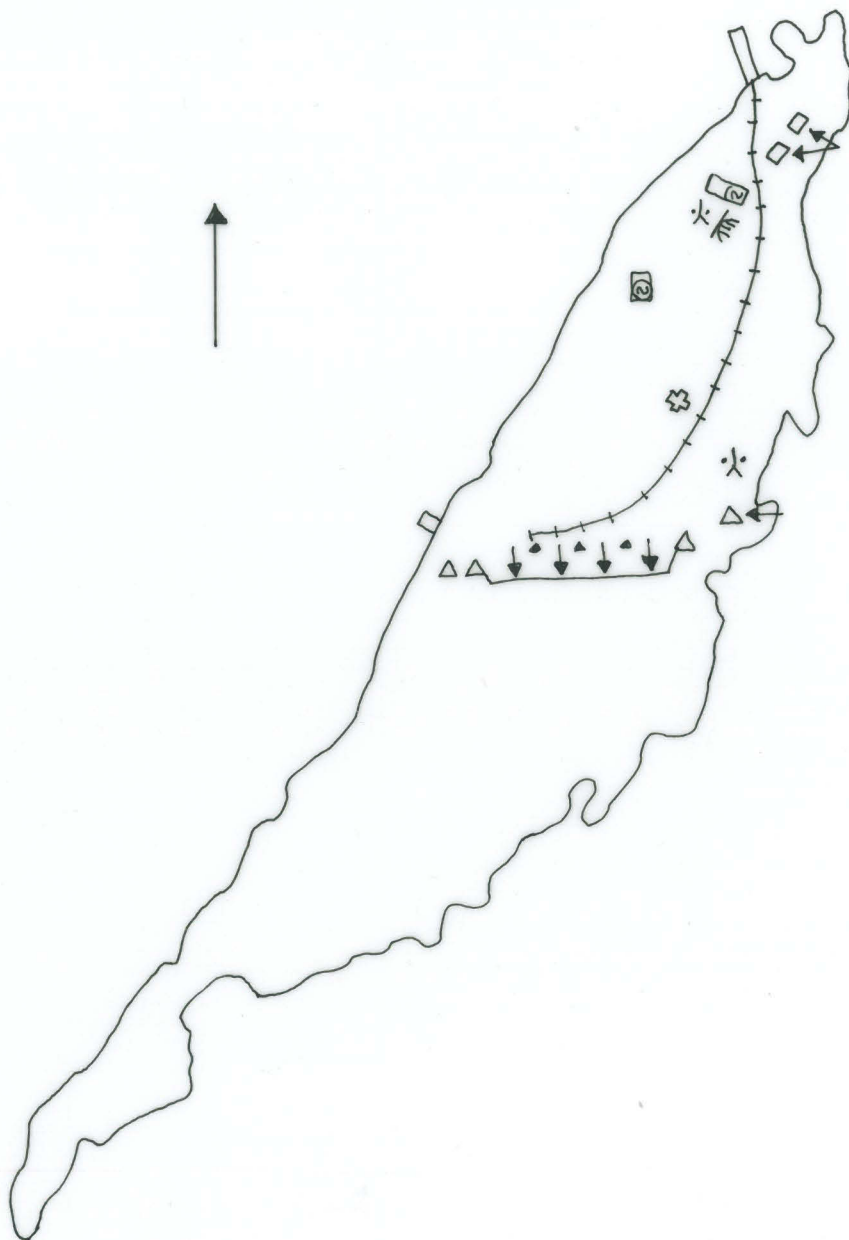
KUVA 22. Rysäkari (inventoitu 5 ja 14.7.72).

B. Patteri

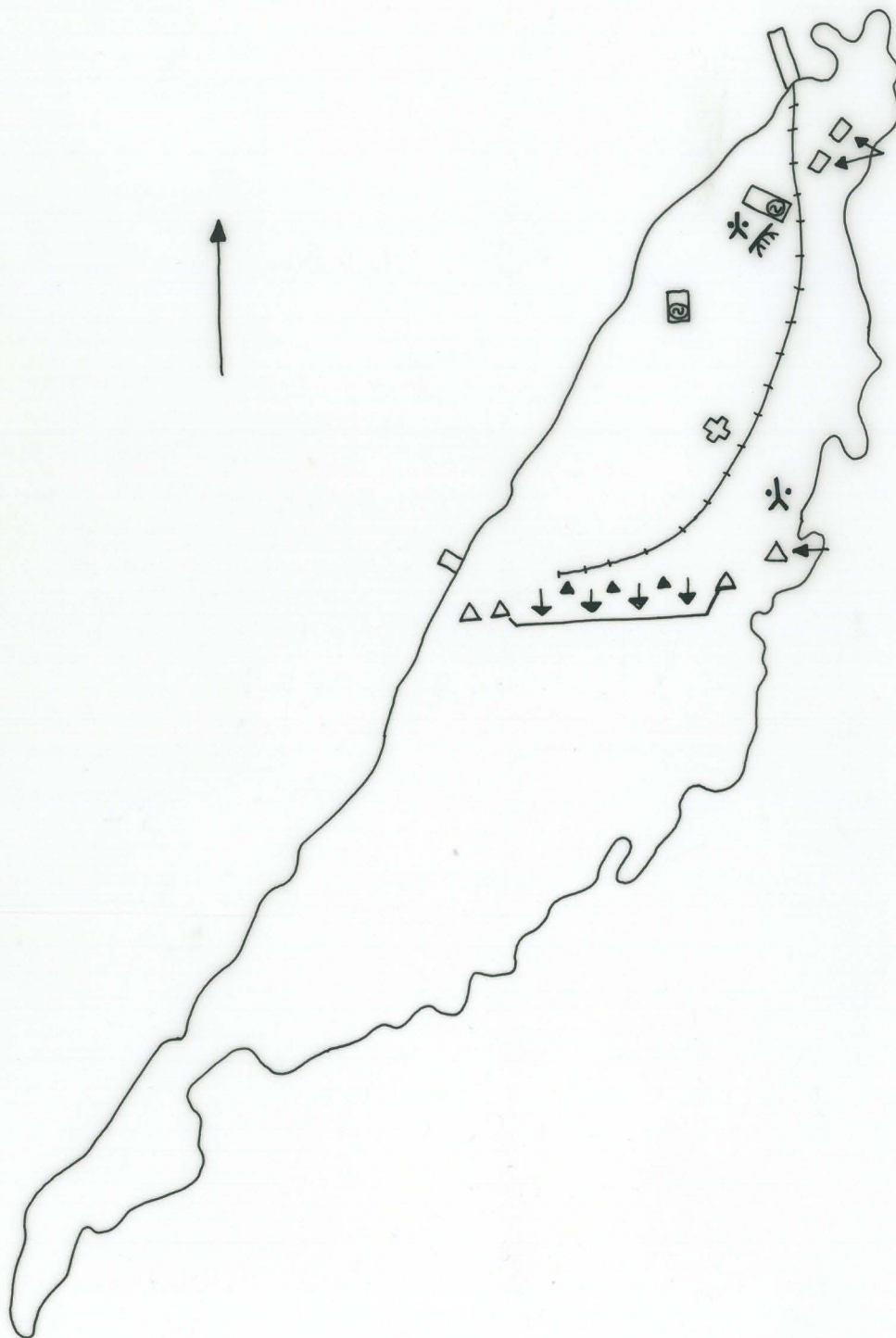

KUVA 23. Rysäkarin 254 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on tykkien välissä ammus- ja panoskellarit, kaikki erilaisia. Kuvassa 23 vasemmalta: $20 + 30 + 30 \text{ m}^2$, $20 + 30 + 30 + 20 \text{ m}^2$, $23 + 30 + 20 \text{ m}^2$, 4 hissihuonetta ($\text{à } 10 \text{ m}^2$) ja 3 keskushuonetta (à

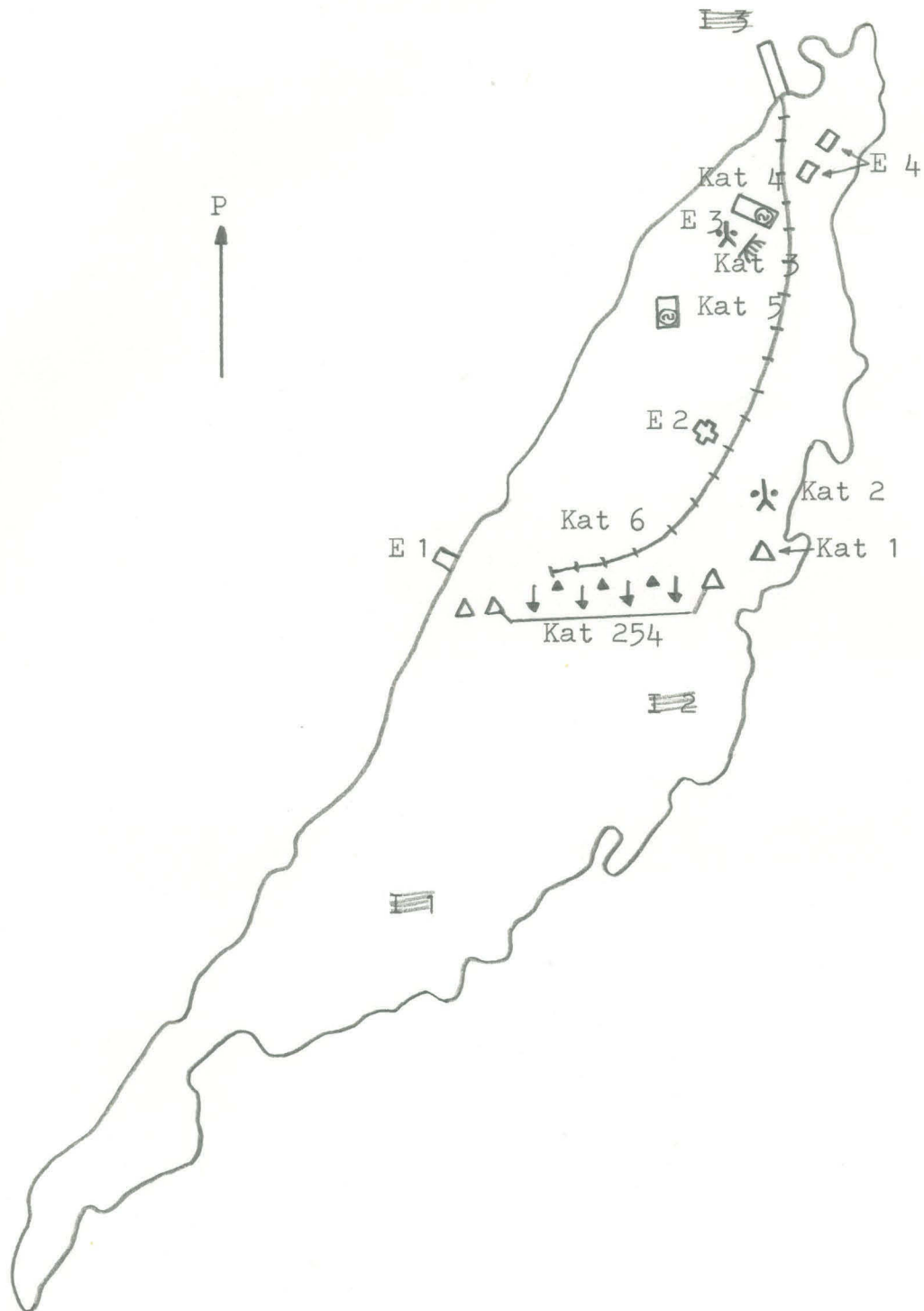

KATAJALUOTO

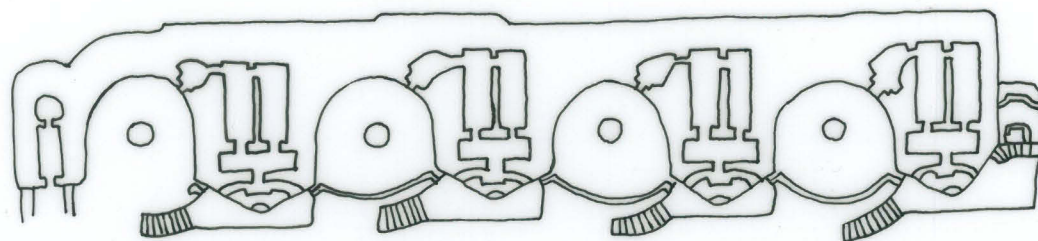

3.2.3. KATAJALUOTO

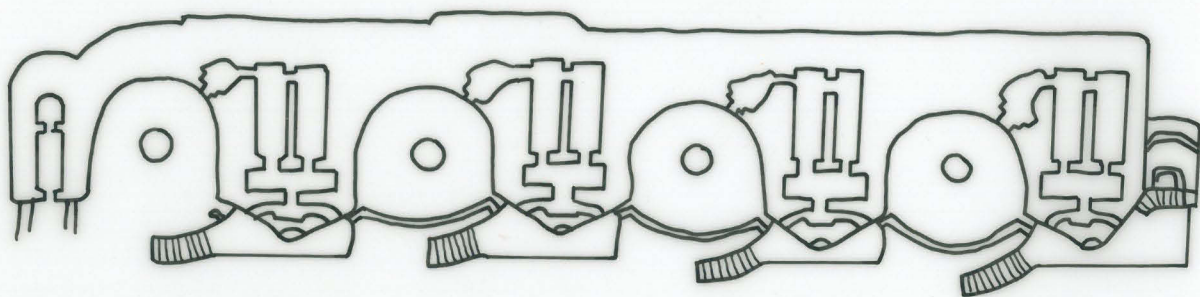
(STORA ENSKÄR, МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ, СТУРА - ЭН - ШЭР)

KUVA 25. Katajaluoto (inventoitu 13.7 ja 4.8.72).

KATAJALUOTO

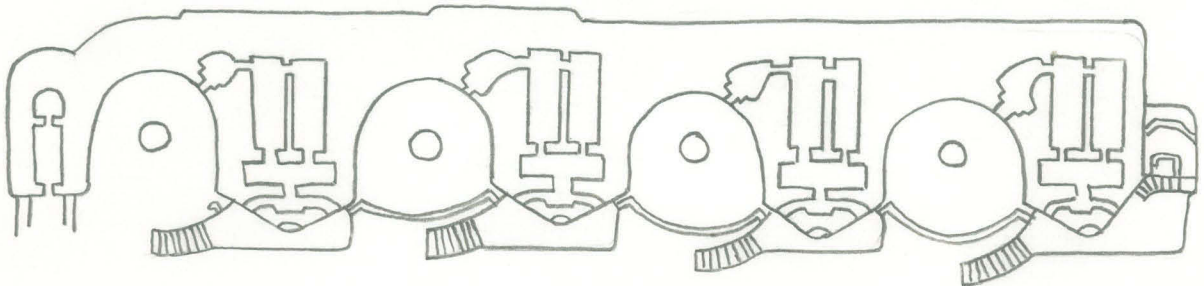
A. Yleistä

Linnoituslaitteita esiintyy saarella ensimmäisen kerran 5.6 1915 päivätyssä asiakirjassa ja siinä mainitaan saarella olleen 4 254 mm:n tykkiä ja valonheitin.

Katajaluoto on ollut puhelinyhteydessä Harmajaan, Rysäkariin ja Suomenlinnaan.

B. Patteri

Kat 254

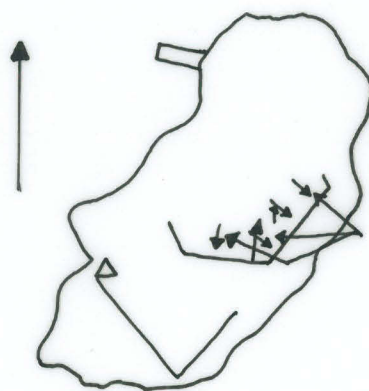

KUVA 26. Katajaluodon 254 mm:n patteri.

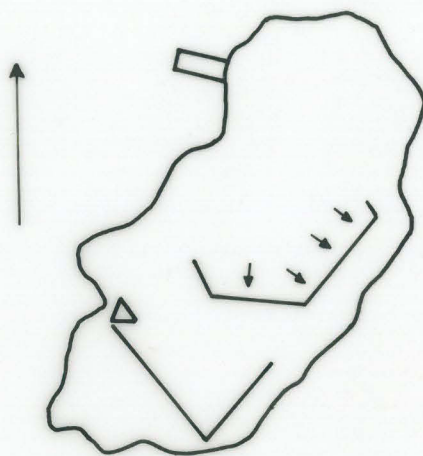
Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jo-
kaista tykkiä kohden samanlainen huoneyhdistelmä: $2 \times 27 \text{ m}^2$
($h = 3 \text{ m}$), $1 \times 24 \text{ m}^2$ ($h = 3 \text{ m}$) ja hissihuone (12 m^2 , $h = 5 \text{ m}$).
Katot ovat rautakiskotettuja. Tykkiperustan alapuolella kul-
kee holvikattoinen käytävä ($h = 2 \text{ m}$, leveys $0,8 \text{ m}$) yhdistäen
kellarit keskenään. (Kuva 27).

Itäpäässä on pieni varasto ($5 + 20 \text{ m}^2$), jossa on rautakisko-
tettu katto ($h = 3 \text{ m}$).

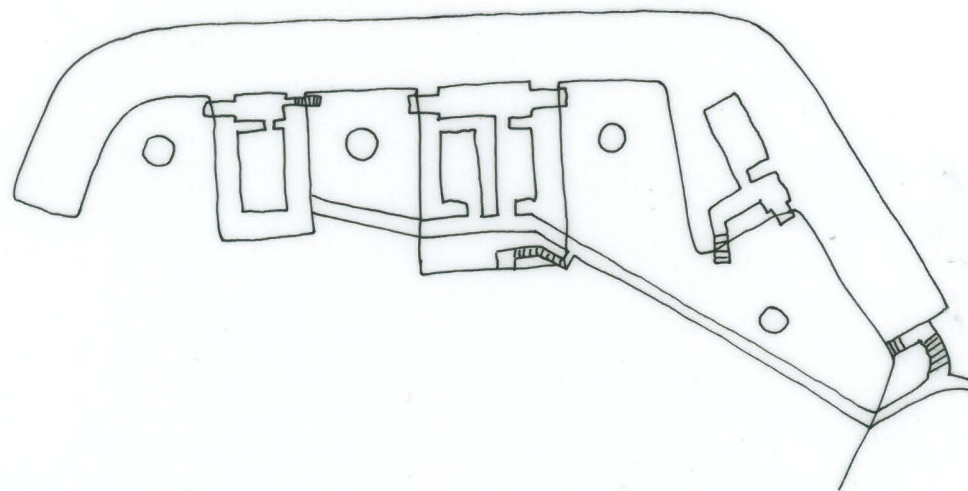
Patterin rintasuojan yhteydessä on 3 mittaustornia. Läntisin
on kaksikerroksinen ($h = 6 \text{ m}$) betoninen torni, joka on toimi-
nut Rysäkarin apupisteenä (kuva 28). Mittaus tapahtui ylem-
mästä kerroksesta (10 m^2), jonka alapuolella on huone ($h = 4 \text{ m}$,

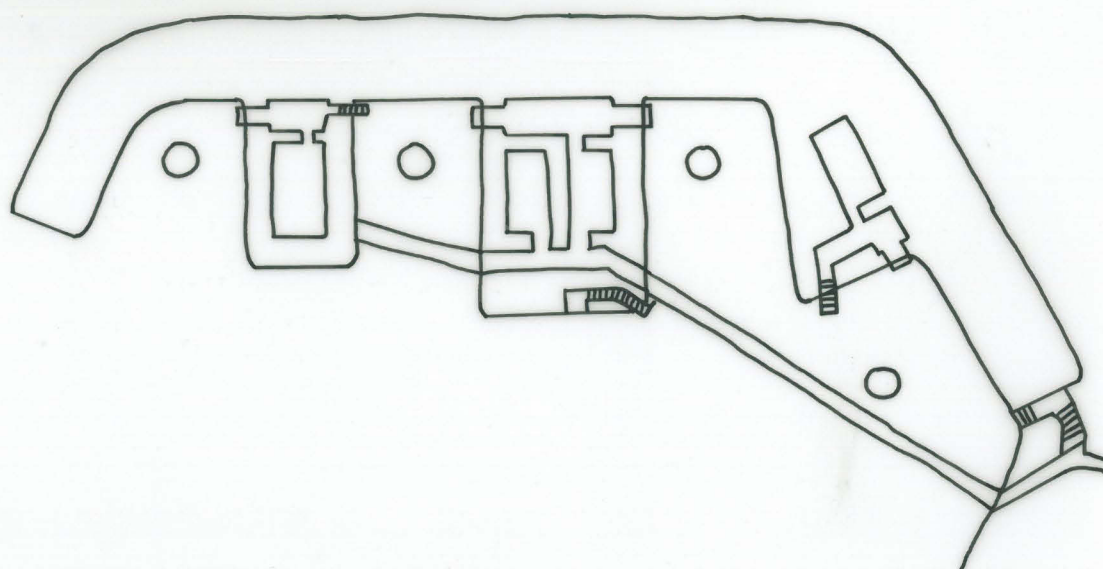
HARMAJA

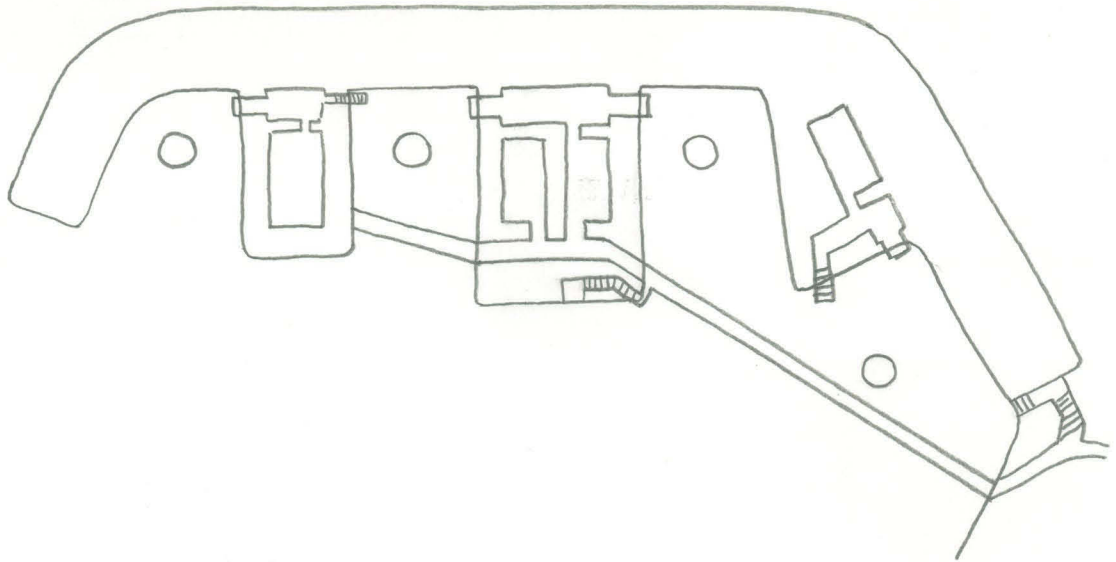

НАЧМАЗА

HARMAJA

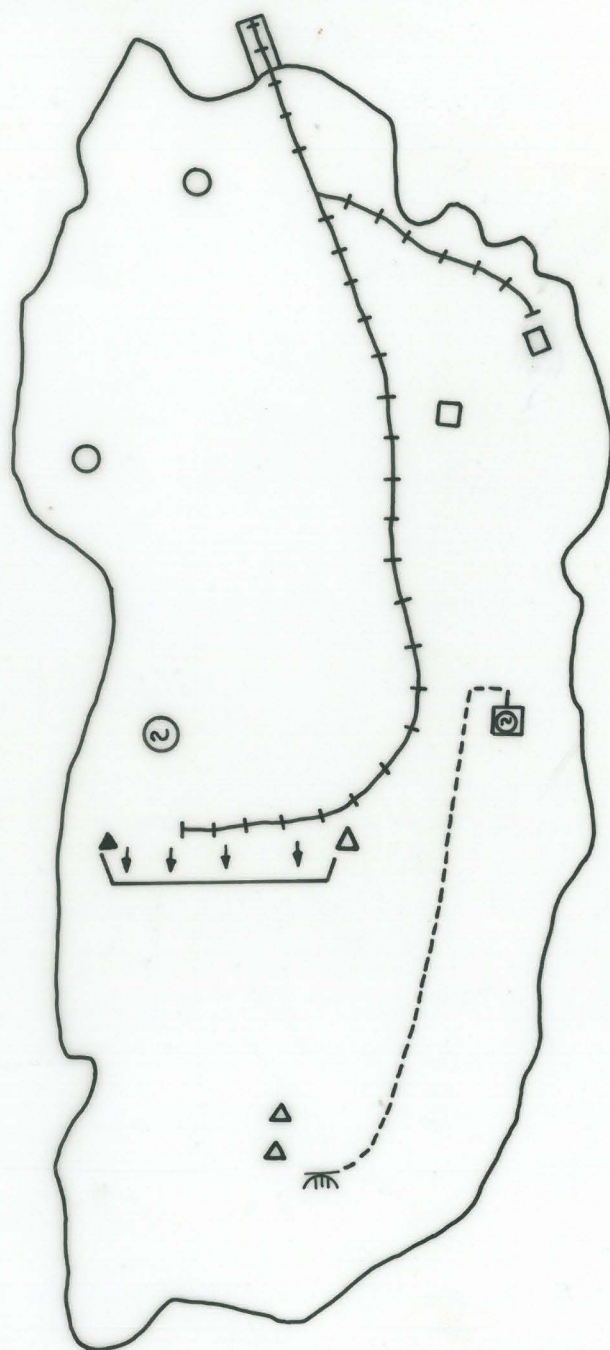

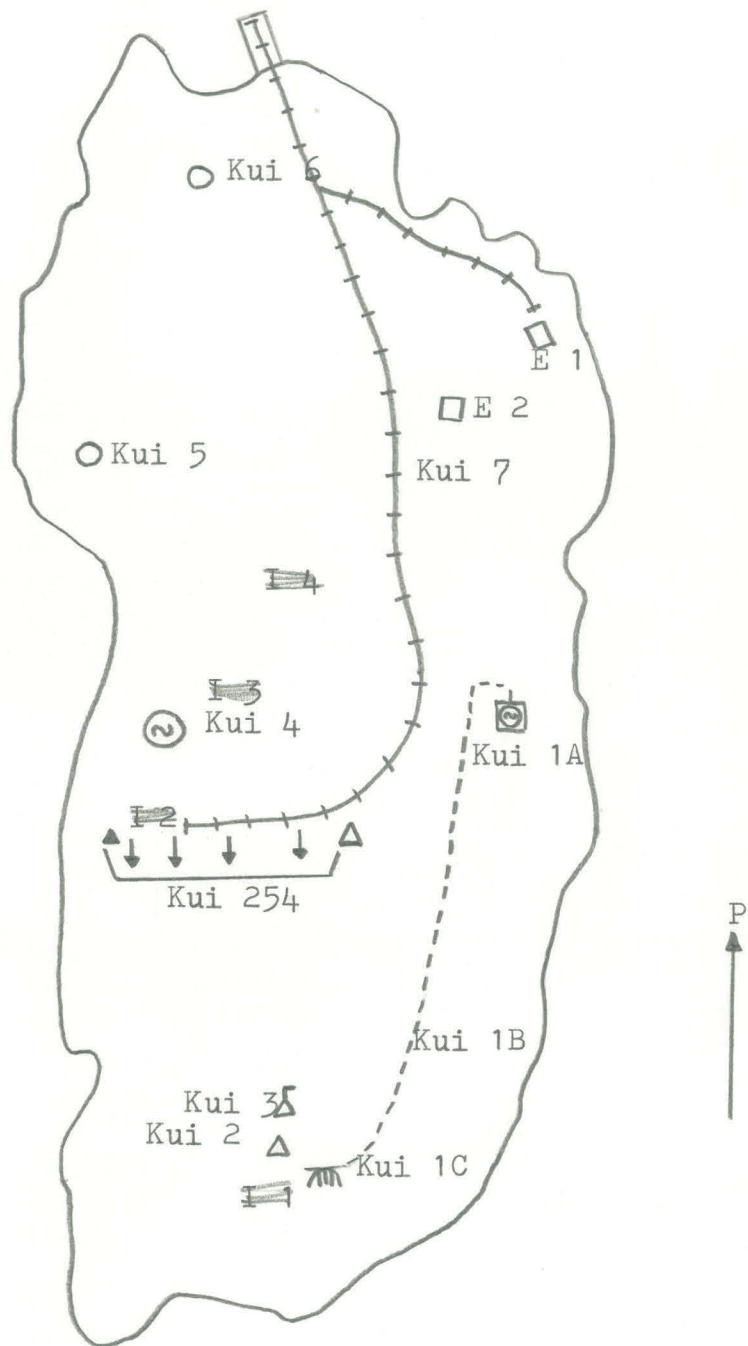

KUVA 32. Harmajan 152 mm:n patteri.

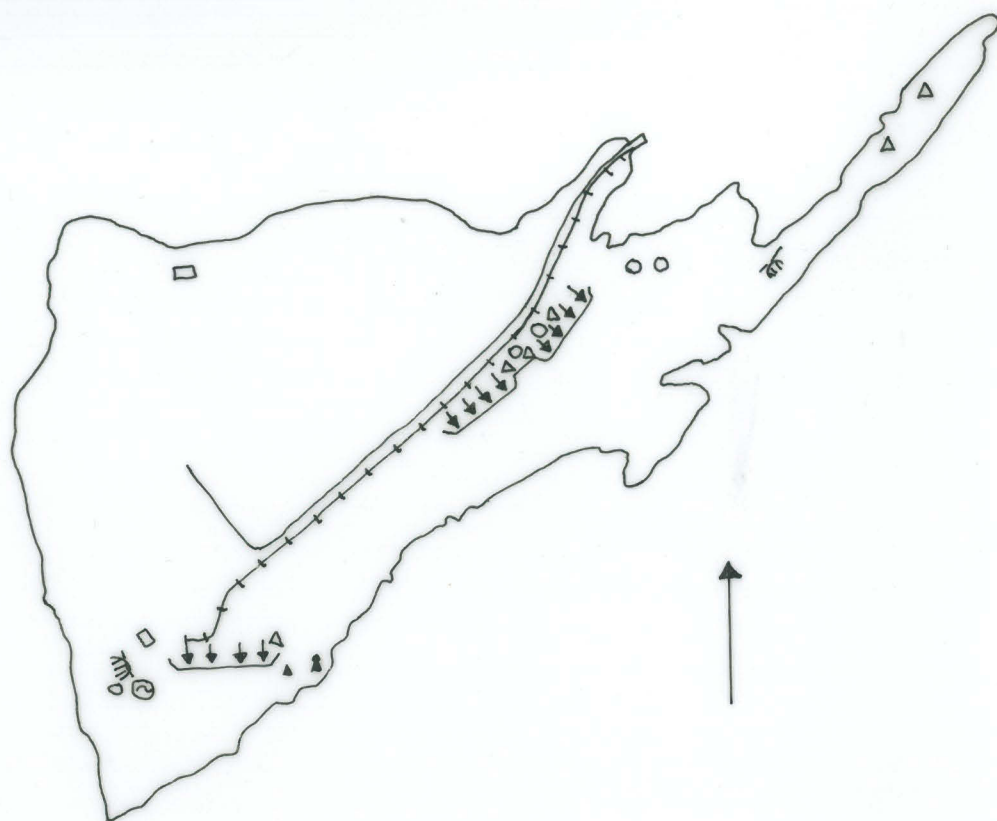
kellarissa on 2 huonetta (à 25 m², h= 3 m) ja 2 ammusten nostolaitetta 25 m²:n suuruisessa huoneessa. Huoneisiin pääsee käytävästä (pituus 55 m, h= 2 m, leveys 1,5 m), jonka sisäänkäynnit ovat patterin keskellä (kuva 34) ja länsipäässä (kuva 33)

KUVA 33. Patterin alapuolella sijaitsevan tunnelin sisäänmeno. (S 6788)

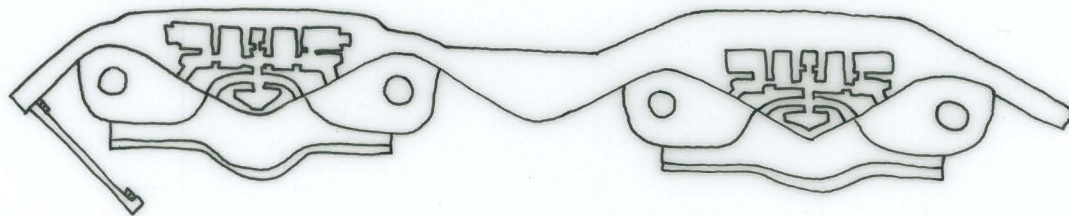

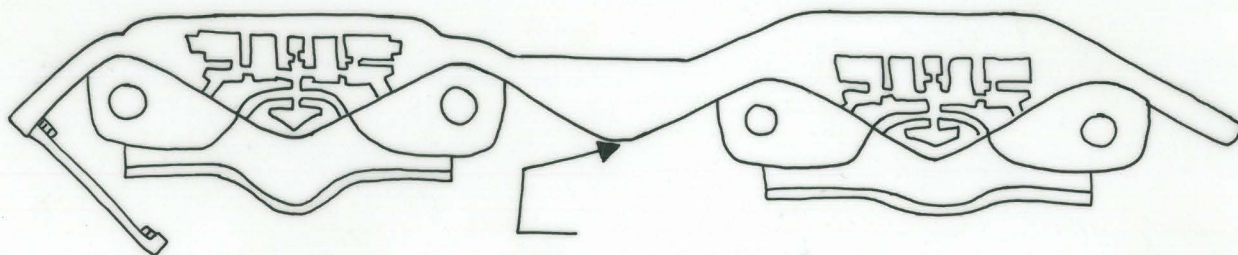
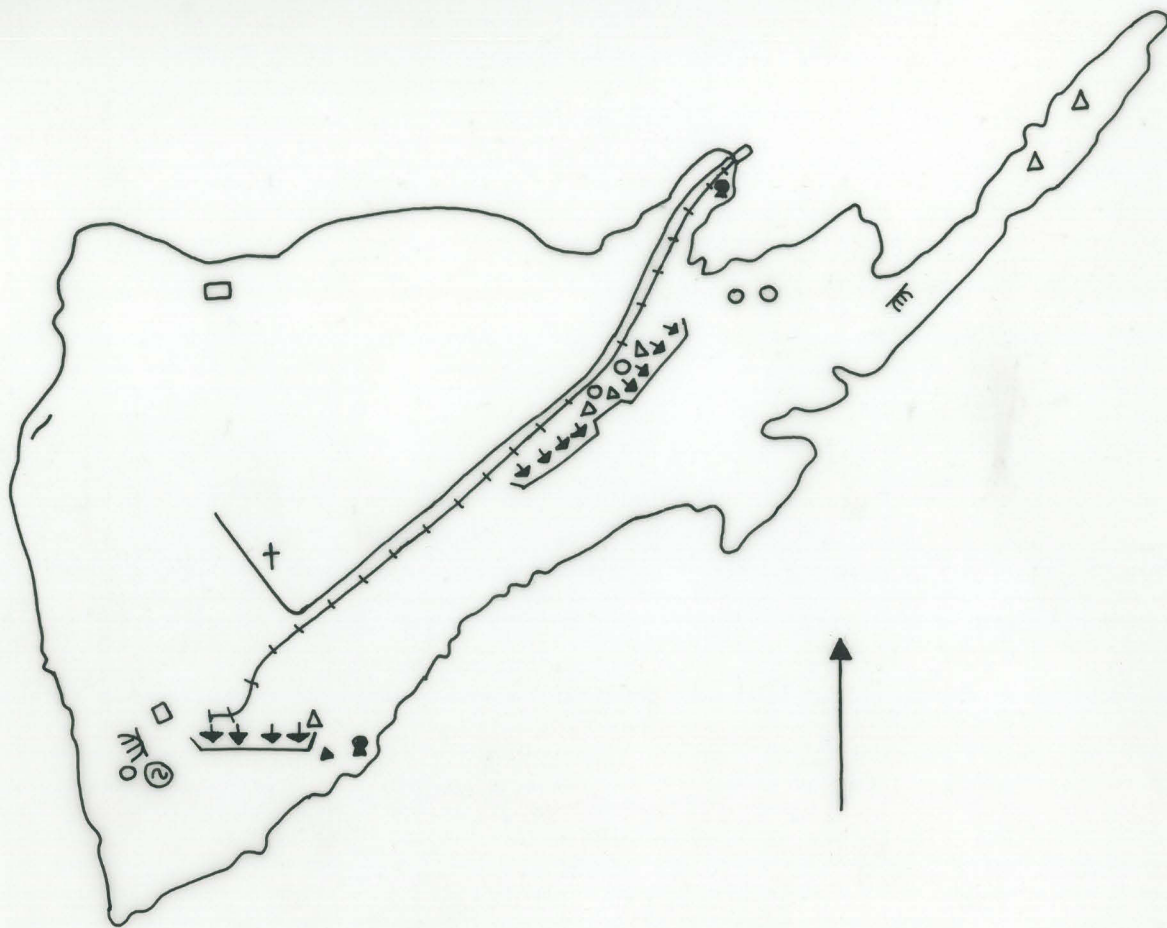

KUVA 35. Kuivasaari (inventoitu 4. ja 17.7.72).

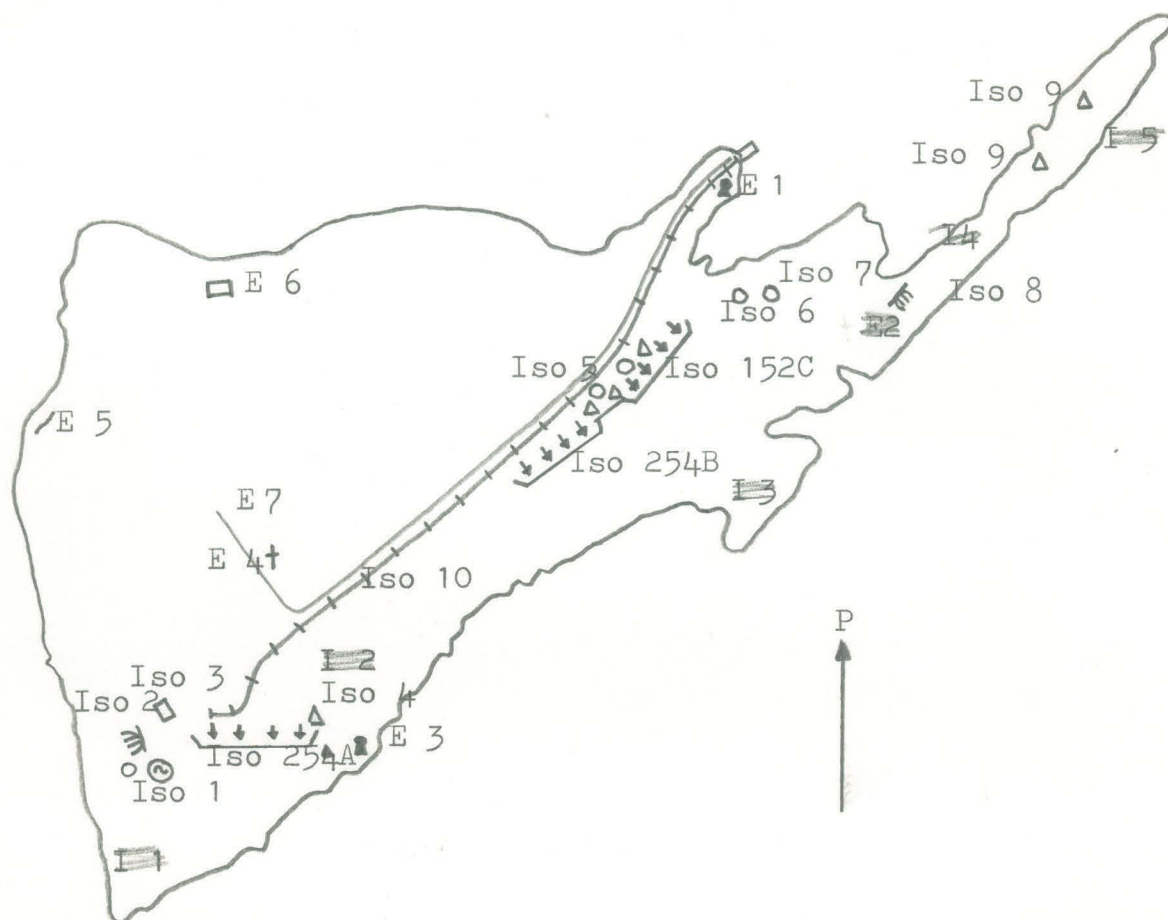

ISOAARI

ja Itä Villinkiin.

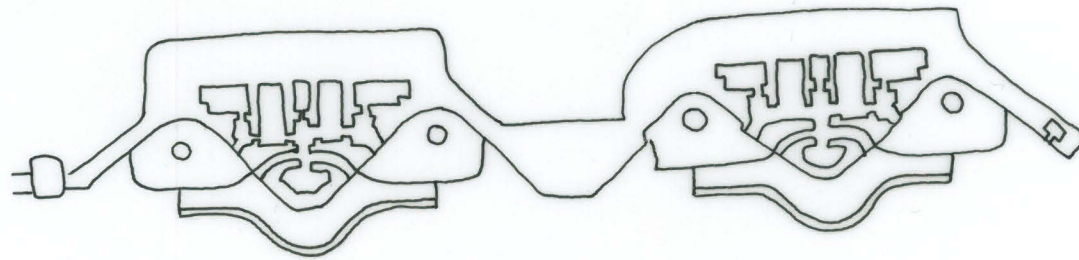
KUVA 40. Isosaari (inventoitu 4.7.72).

B. Patterit

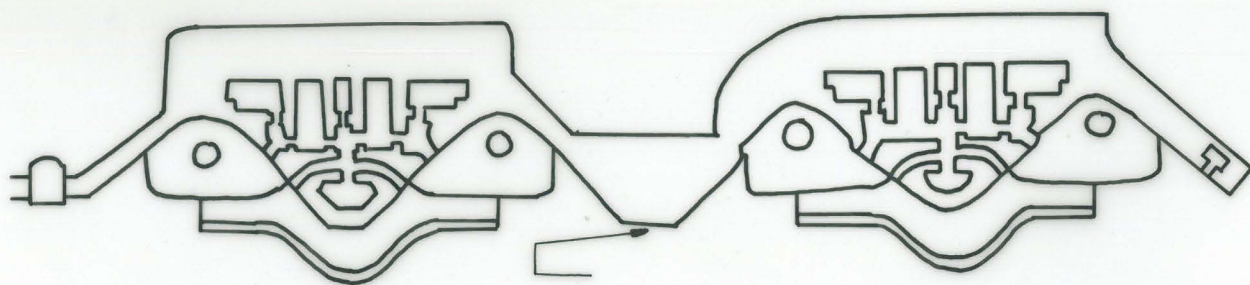
Iso 254A

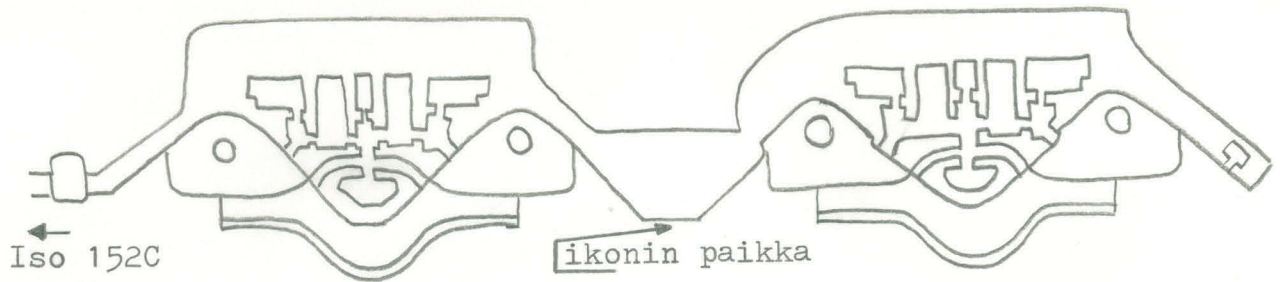

KUVA 41. Isosaaren 254 mm:n patteri (A-patteri).

ISOJAARI

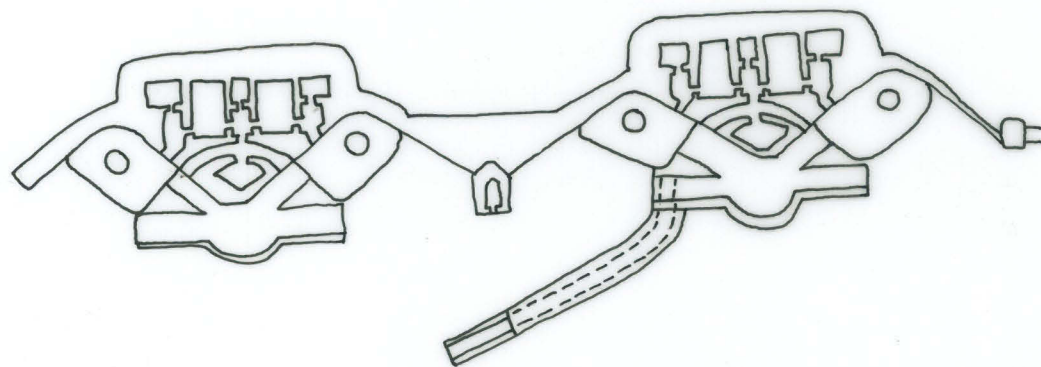

KUVA 43. Isosaaren 254 mm:n patteri (B-patteri).

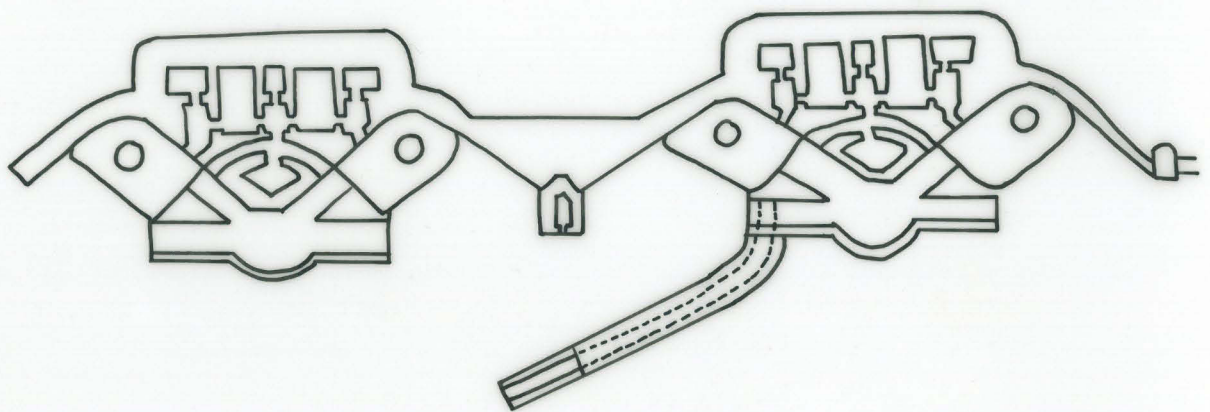
Patteri on pääpiirteissä samanlainen kuin A-patteri (kellarien huoneet vähän suurempia). Kellarien ajoluiskat poikkeavat A-patterin vastaavista (kuva 44).

KUVA 44. Isosaaren B-patterin ajoluiskat. (S 6830)

Patterin koillispäässä on betonista rakennettu mittaustorni

ISOSTARI

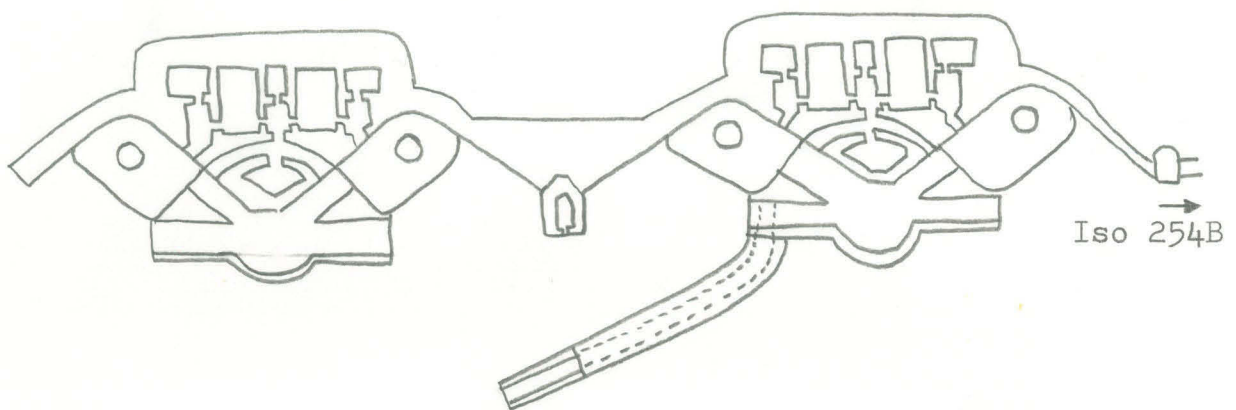
(lukittu) betonivallin päässä.

Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1 \text{ m}^3$).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 81° ja 201° välillä.

SUOJELUARVO: 4. Kuten A-patterilla.

Iso 152C

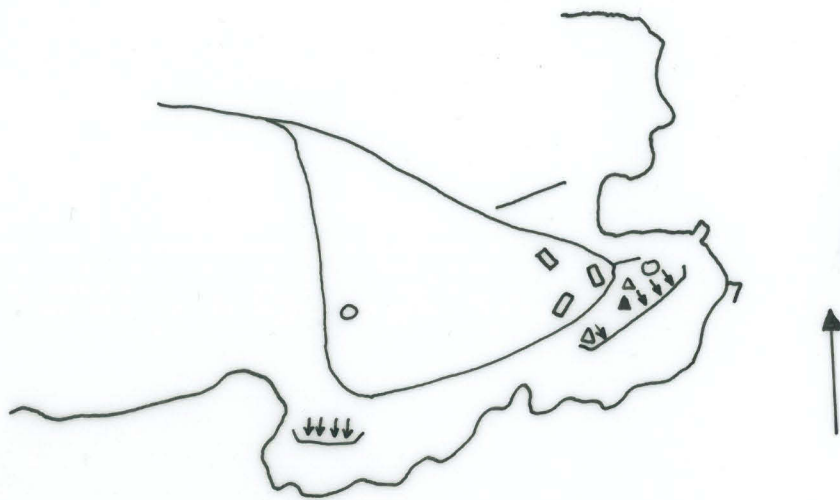

KUVA 45. Isosaaren 152 mm:n patteri (C-patteri).

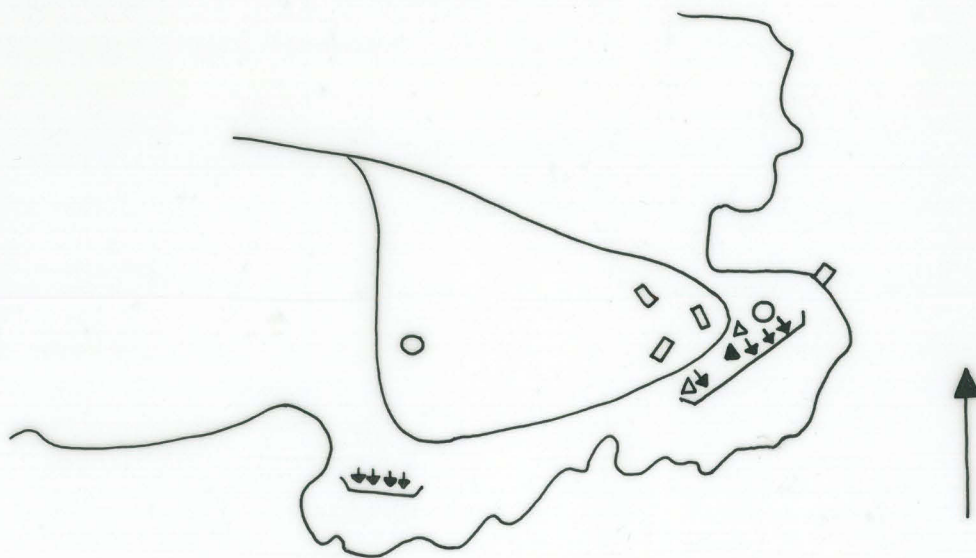
Patteri on pääpiirteissään samanlainen kuin A-patteri. Kellareiden huoneet ovat lähes samansuuruiset kuin A-patterissa. Patterin lounaispäässä on lisäksi miehistösuoja (30 m^2 ?, nyk. öljysäiliö). Ajoluiskat poikkeavat sekä A- että B-patterin vastaavista (kuva 46).

Patteri on yhdistetty B-patteriin 20 m pitkällä betonivallilla, jonka molemmissa päissä on mittaustorni. C-patterin puoleinen torni on lukittu. Patterin keskellä on betonista rakennettu kaksikerroksinen mittaustorni. Ylempään kerrokseen pääsee tikkaita pitkin. Tornin rappaus on pudonnut.

Jokaista tykkiä kohden on 2 ampumatarvikekomeroa ($\approx 1 \text{ m}^3$) rintasuojassa.

SANTAHADINA
ITÄNIEMI

SANTAHAMINA
ITÄNIEHI

E. Muut kohteet

Saaren kuljetuksiin käytetty veturi ja vaunu (kuva 14 s. 21). E 1

SUOJELUARVO: 5. Kunnostettu.

Itämaisen sodan aikana kaatuneen englantilaisen hauta (katso kappaletta 3.4 kuva 86). E 2

Rikaman muistomerkki (katso kappaletta 3.4). E 3

V. 1918 muistohauta (katso kappaletta 3.4 kuva 89). E 4

Maavalli (h= 2 m, pituus 30 m). Käyttö tuntematon. E 5

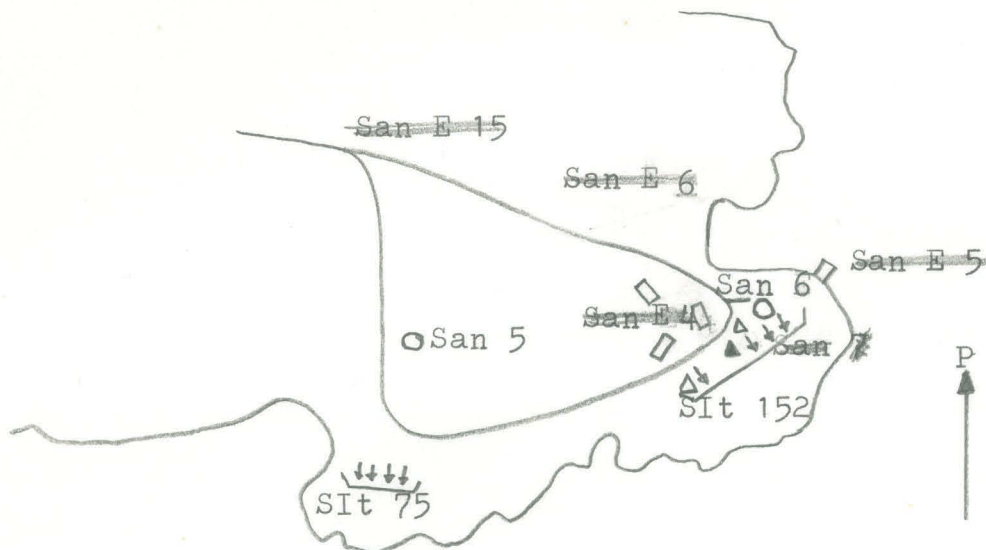
Vanha puurakennus, jonka länsipäässä on ollut kirkko. Ullakkokerros on toiminut vankilana. E 6

SUOJELUARVO: 0. Puretaan.

Mukulakivillä peitetty tie laiturilta pattereille. E 7

3.2.7. SANTAHAMINAN ITÄNIEMI

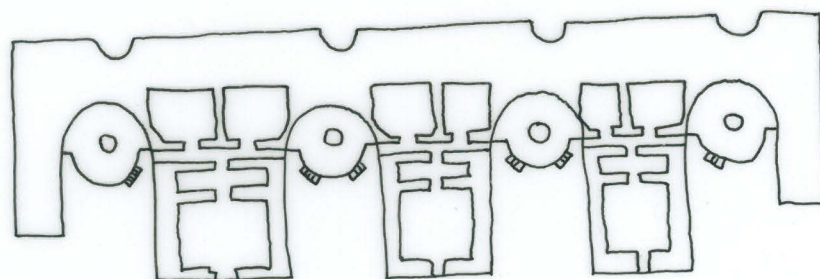
(SANDHAMNS ÖSTERUDD, ЛАГЕРНЫЙ, САНД - ГАМН)

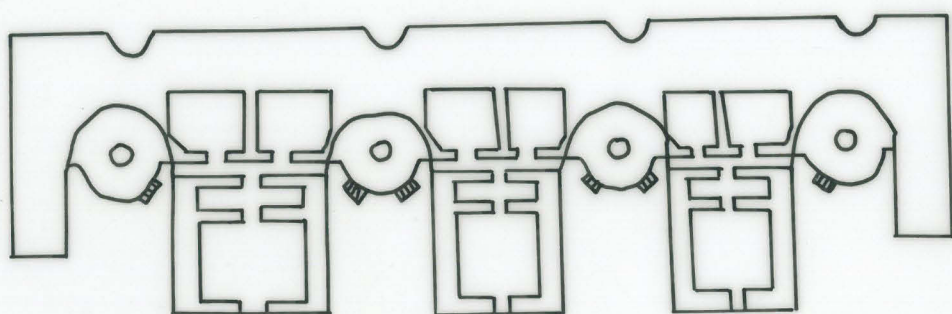
KUVA 47. Santahaminan Itäniemi (inventoitu 25.7.72).

A. Yleistä

Santahaminan vanhimmat patterit ovat vuodelta 1854. Ensimmäisen maailmansodan alussa suunniteltiin Santahaminaan useita

SANTAHAMINA
ITÄNLEMI

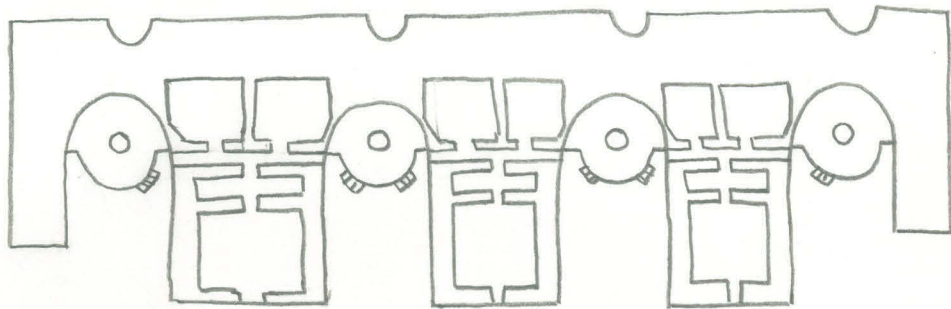

152 mm:n pattereita, mutta 9.6 1915 päivätyssä asiakirjassa mainitaan saarella olleen vain 152 mm:n ja 75 mm:n patteri, 4 patterikanuunaa ja 3 valonheitintä. Valonheitinasemia ei ole löydetty inventointikäynnin yhteydessä.

Santahamina oli v. 1916 puhelinyhteydessä Vallisaareen, Suomenlinnaan ja Itä Villinkiin.

B. Patterit

SIt 75

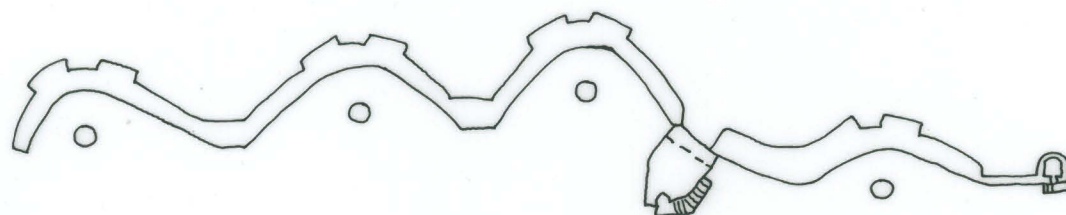
KUVA 48. Santahaminan Itäniemen 75 mm:n patteri.

Patterin rintasuojassa maanpinnan yläpuolella on 3 samanlaisesta kellaria ($2 \times 20 \text{ m}^2 + 2 \times 10 \text{ m}^2$). Katto on rautakiskotettu ($h = 3 \text{ m}$). Kellarien tykkien puoleiset sivut on peitetty rautalevyillä (kuva 49).

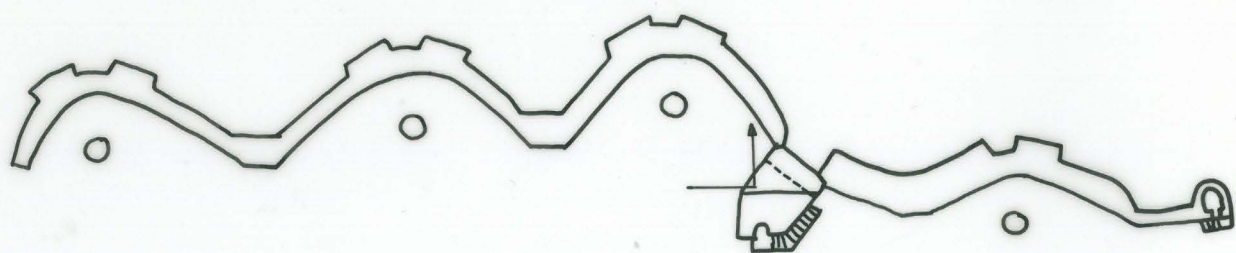
Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-
roa ($\approx 0,5 \text{ m}^3$) (kuva 49).

Tykkien perustat ovat n. 2 m maanpinnan yläpuolella ja rintasuojaja on n. 1,5 m korkea.

Aseistuksena on ollut 4 kpl 75 mm:n tykkiä, joiden ampumasektorista ei ole tietoa, mutta niiden kantama lienee ollut 7,5 km.

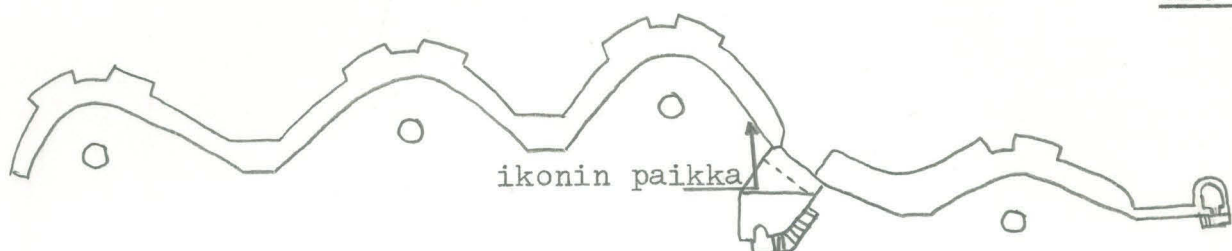
SANTAHAMINA
(TÄNIEMI)

SANTA HAMINA
ITÄNIEMI

KUVA 49. Santahaminan 75 mm:n patterin rintasuoja. (S 7407)

SUOJELUARVO: 4. Patteri on hyvässä kunnossa. Jälkeenpäin kellarikäytävien tykkien puoleiset päät on muurattu umpeen.

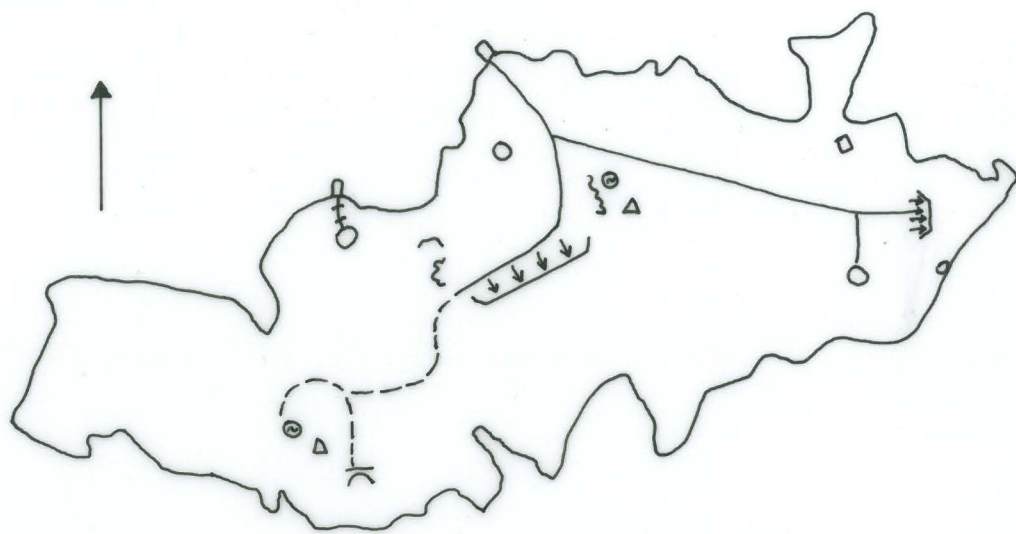

SIIt 152

KUVA 50. Santahaminan Itäniemen 152 mm:n patteri.

Patteri on rakennettu vanhan patterin päälle, eikä sen rintasuojassa ole minkäänlaista kellarirakennetta. Patterin alapuolella on aikaisemmin louhittu kallioon ammuskellari (katso kappaletta 3.3.10).

Patterin länsipäässä on betonista rakennettu mittaustorni (4 m^2), jossa on rautakiskotettu katto ($h = 2,2 \text{ m}$). Patterin

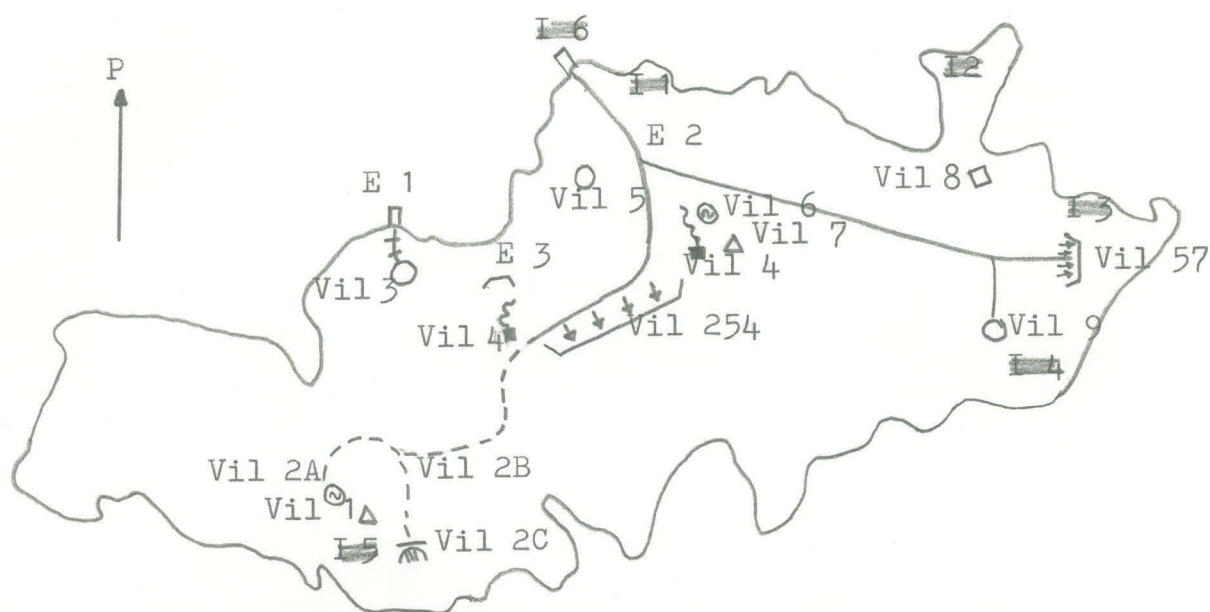

ITÄ - VILLINKI

3.2.8. ITÄ VILLINKI

(ÖSTRA VILLINGE, МАЛЕНЬКИЙ ВИЛЛИНГЕ)

KUVA 52. Itä Villinki (inventoitu 17.7.72).

A. Yleistä

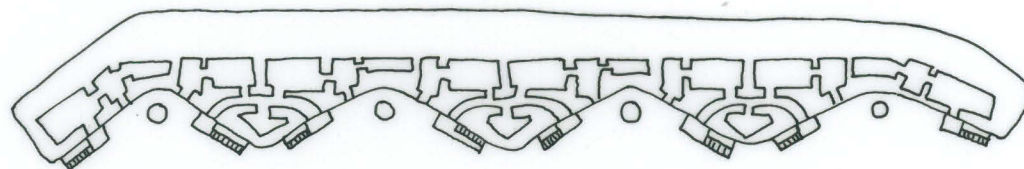
Syksyllä 1914 suunniteltiin saarelle kuuden 152K/77R tykin patteri. Tästä suunnitelmasta poikettiin kuitenkin, sillä 5.6 1915 saarella oli 280 mm:n ja 57 mm:n patterit. Myöhemmin vanhat 280 mm:n tykit vaihdettiin uudenaikaisiin 254 mm:n tykkeihin.

Itä Villinki oli puhelinyhteydessä Santahaminaan, Isosaareen ja Vuosaaren Skatanniemeen.

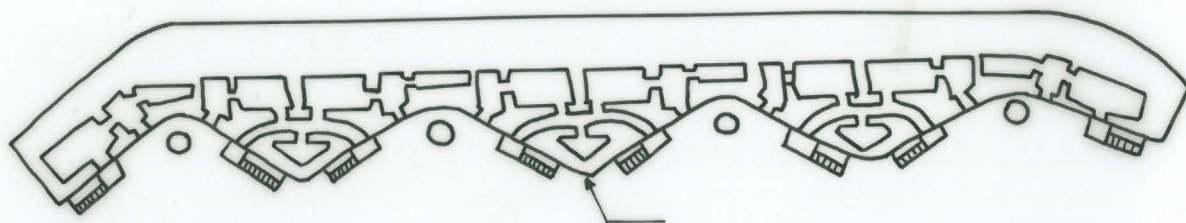
B. Patterit

Rintasuojaan patterin keskelle on rakennettu suojahuone Vil 57 (6 m^2), jossa on rautakiskotettu katto ($h = 2 \text{ m}$).

Rintasuojaassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekome-

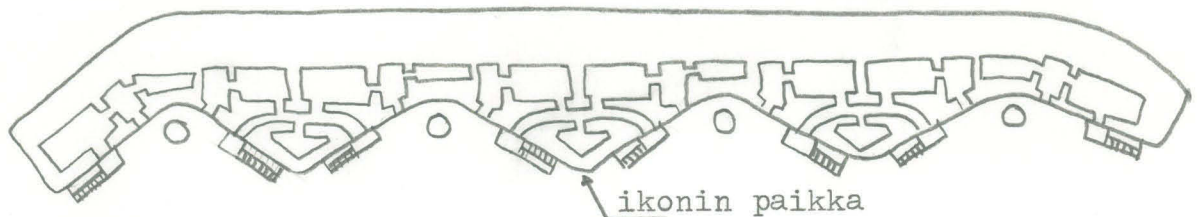
ITÄ-VILLINKI

Aseistuksena on ollut 4 kpl 57 mm:n tykkiä, joiden ampumasektorista ei ole tietoa. Tykkien kantama lienee ollut 7,5 km.

SUOJELUARVO: kokonaisuutena: 1, eteläosa: 3. Patteria on myöhemmin muutettu, mutta eteläosasta saadaan korjaamalla näyte siitä minkälainen 57 mm:n patteri on ollut.

Vil254

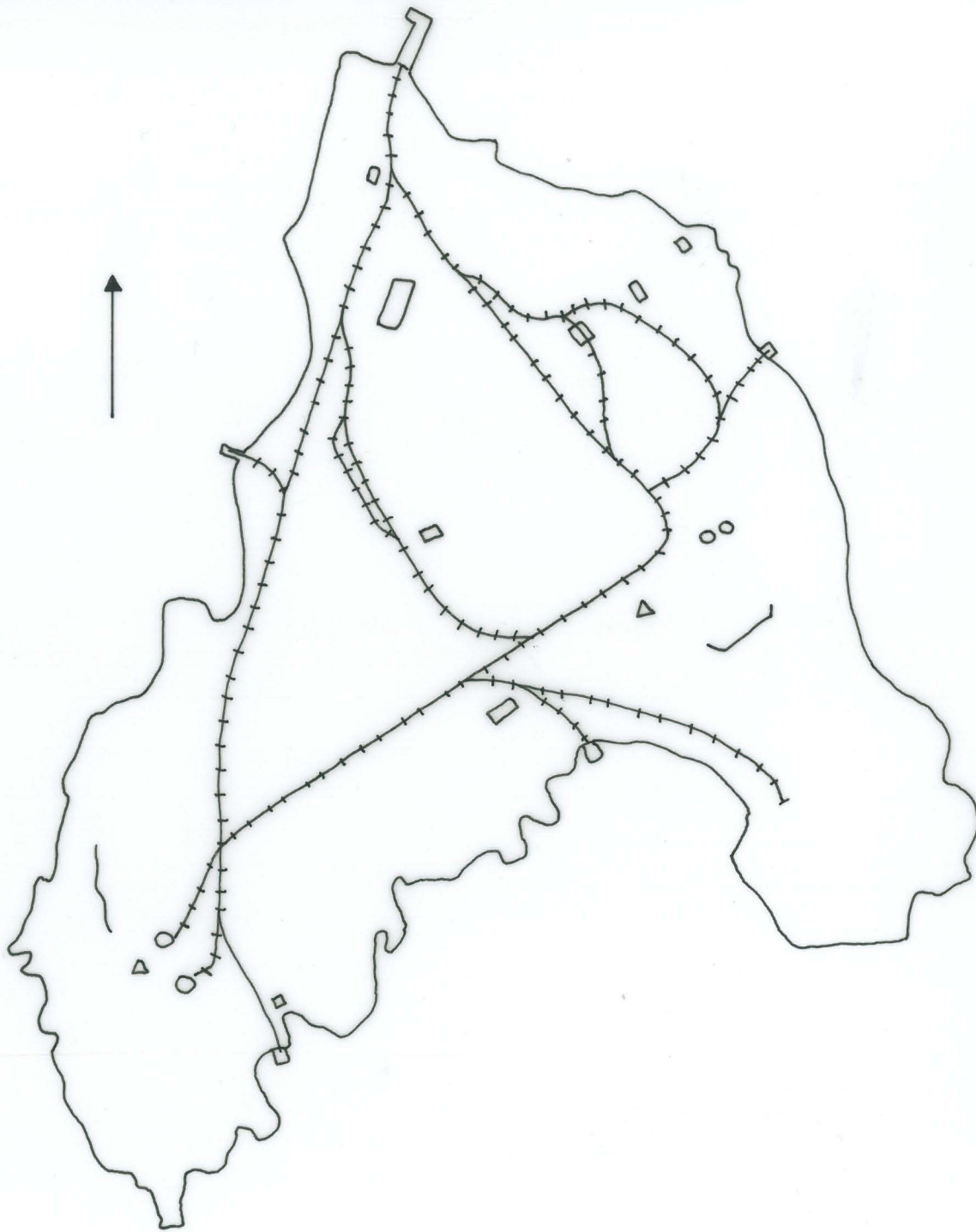
KUVA 55. Itä Villingin 254 mm:n patteri.

Patterin rintasuojan sisään ja maanpinnan alapuolelle on rakennettu miehistö- ja ammussuojia. Kuvassa 55 vasemmalta: $40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 + 15 \text{ m}^2$, $30 + 40 \text{ m}^2$ ja $15 + 40 \text{ m}^2$. Päissä olevissa kellareissa on lihiissihuone ja keskimmäisissä 2. Hissi- ja keskushuoneiden ($3 \text{ à } 15 \text{ m}^2$) katto on rautakiskotettu ($h = 2 \text{ m}$). Muiden huoneiden katto on kaari-raudoitettu ($h = 3 \text{ m}$), paitsi ovien kohdalla, jossa on rautakiskotus. (Kuva 56).

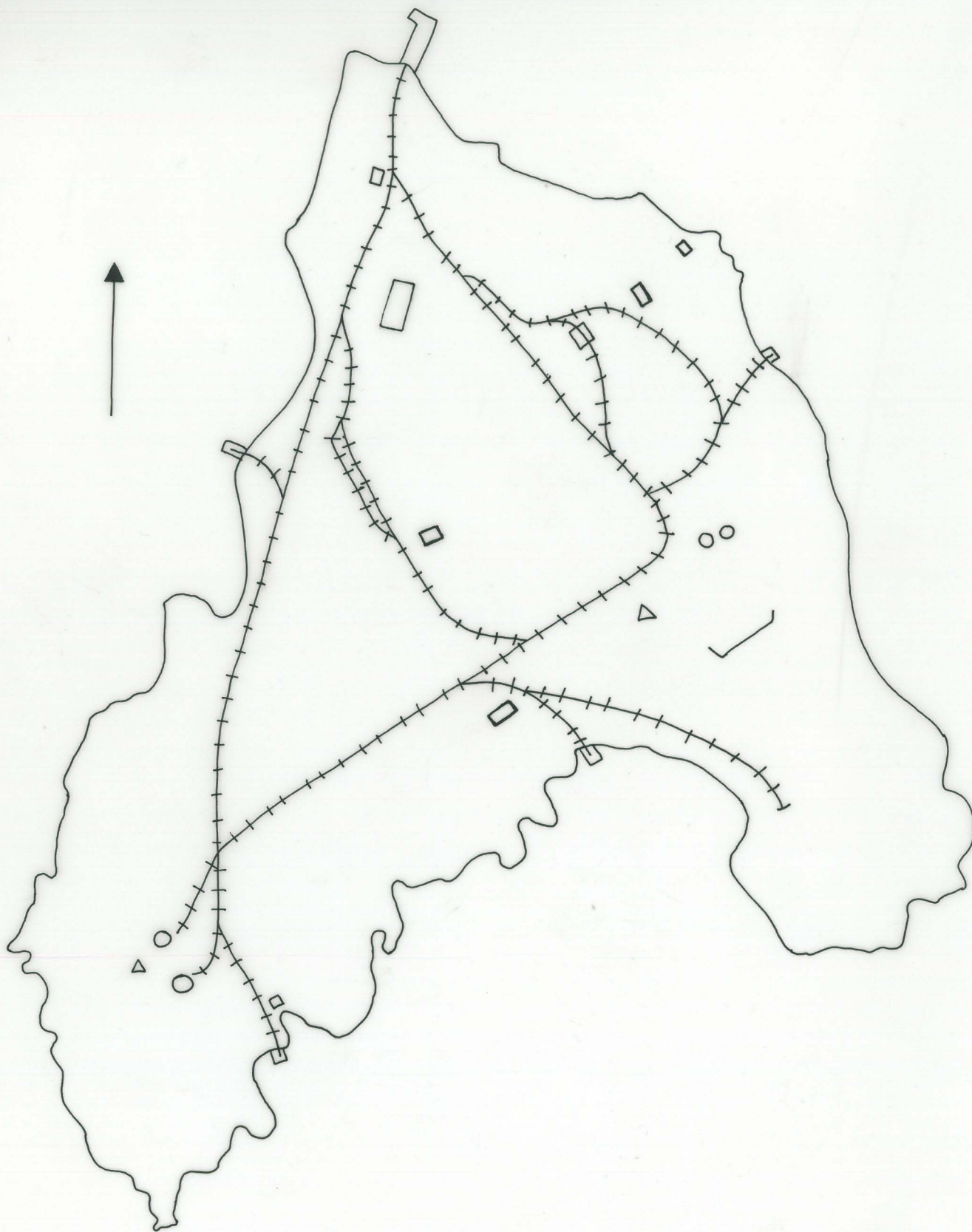
Rintasuojassa on jokaista tykkiä kohden 2 ampumatarvikekategoria ($\text{à } 2 \text{ m}^3$).

Aseistuksena on ollut 4 kpl 254/45-D tykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 101° ja 221° välillä.

SUOJELUARVO: 5. Hyvässä kunnossa. Ainoa patteri, jossa on käytetty graniittia (punaista ja valkoista) suuremmassa määrin.

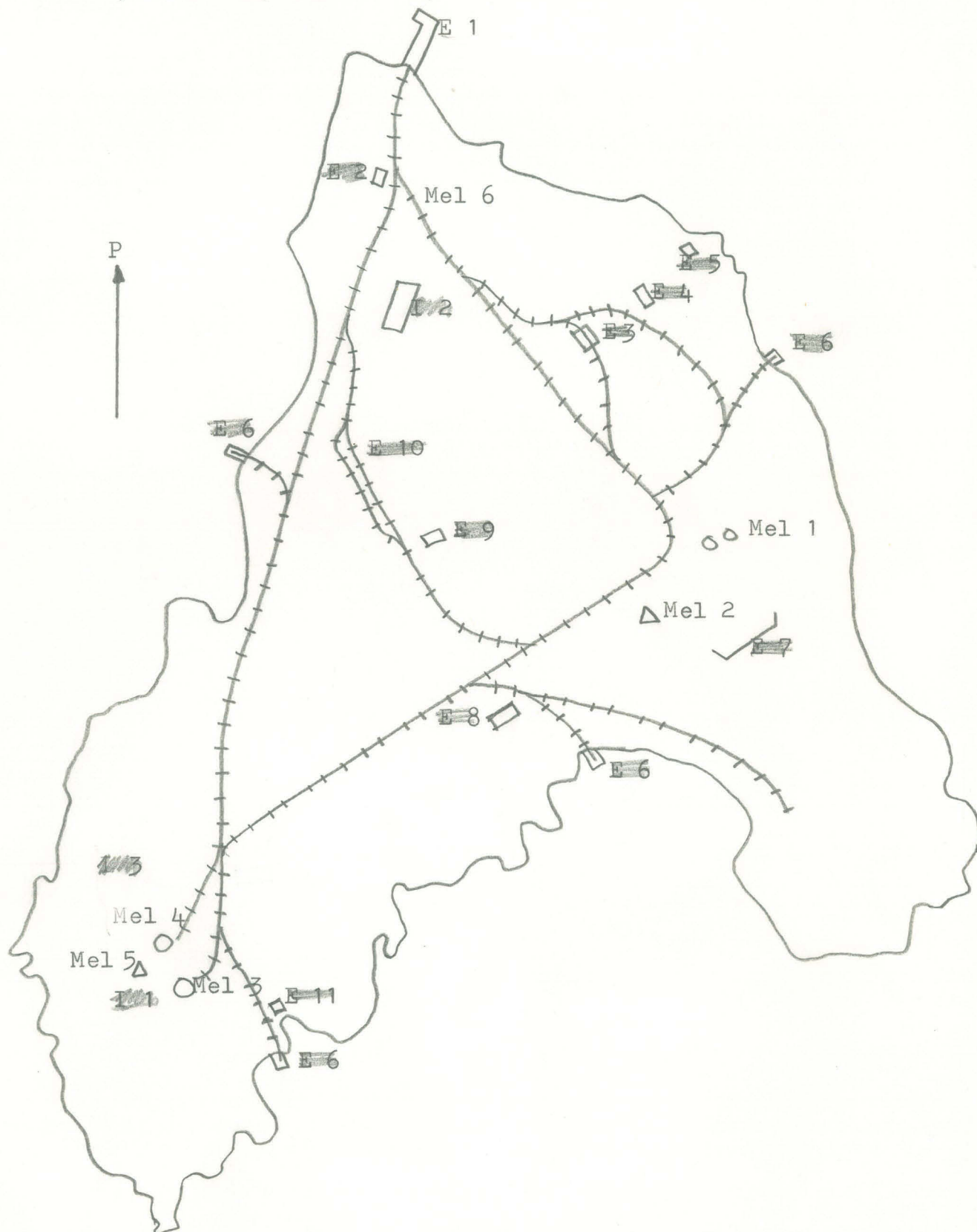
MELKKI

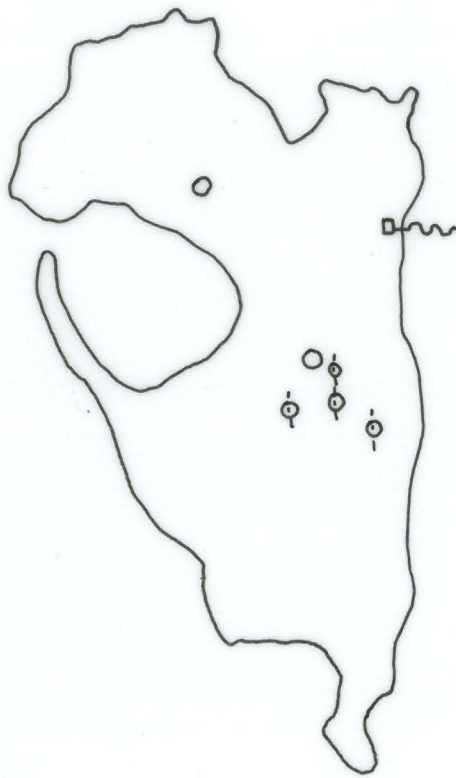
3.3. Sisemmän linjan saaret

3.3.1. MELKKI

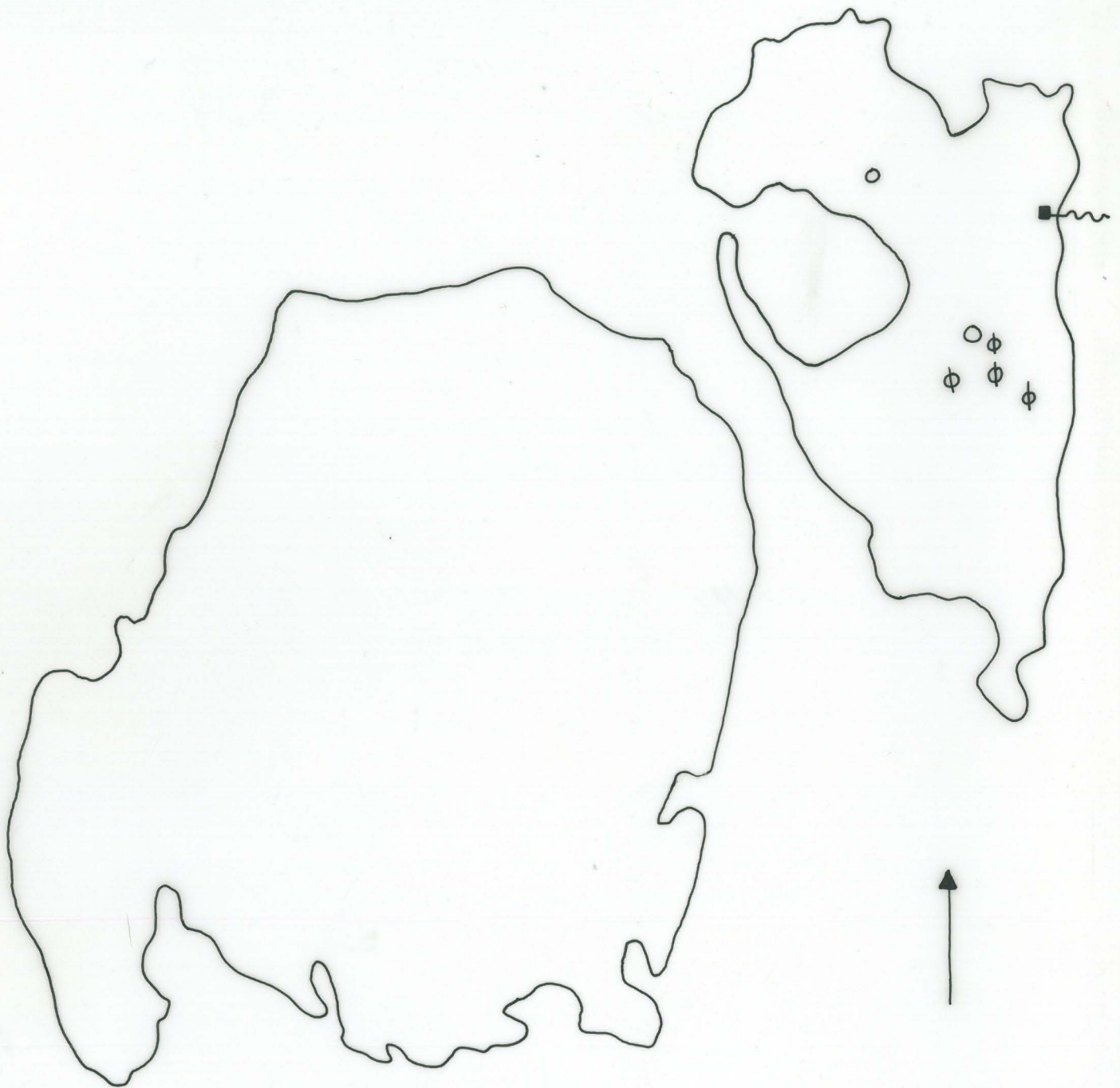
(MELKÖ, ПЕРЕДОВОЙ, МЭЛЬК - 9)

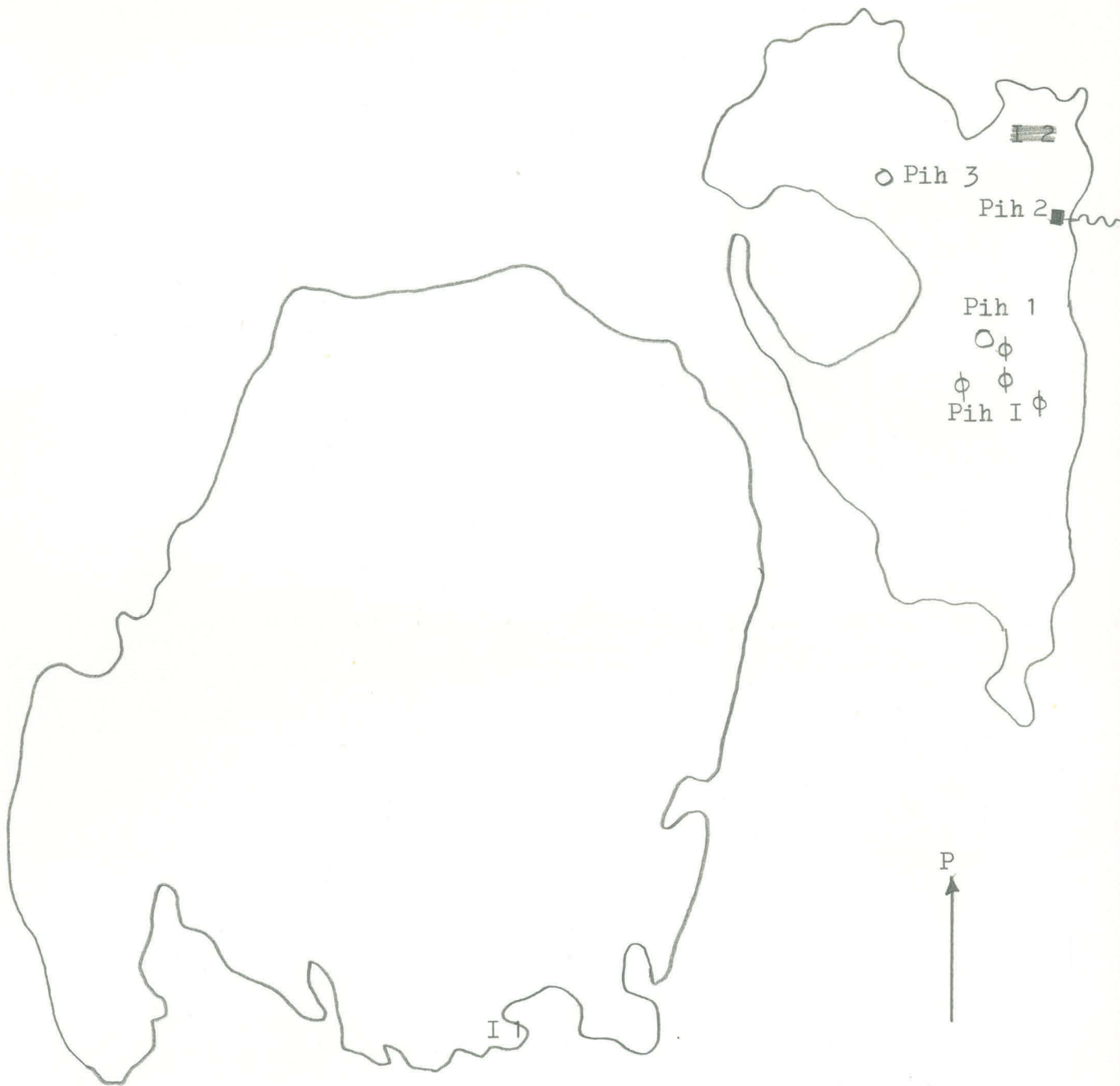
KUVA 59. Melkki (inventoitu 28.7.72).

PIHLAJASAARET

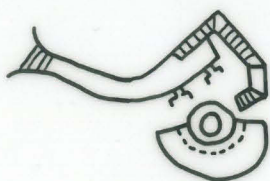
patterit ja valonheitin.

KUVA 61. Pihlajasaaret (inventoitu 19.8.72).

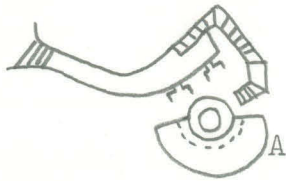

IT. PIHLAJAARI

B. Patteri

Pih I

KUVA 62. Itäisen Pihla-
jasaaren patteri Pih I.

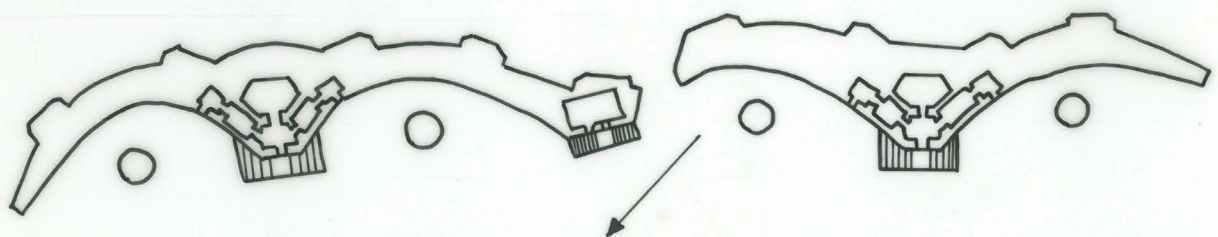

Rintasuojassa on jokaisella tykillä 2 ampumatarvikekomeroa
(à 1 m³).

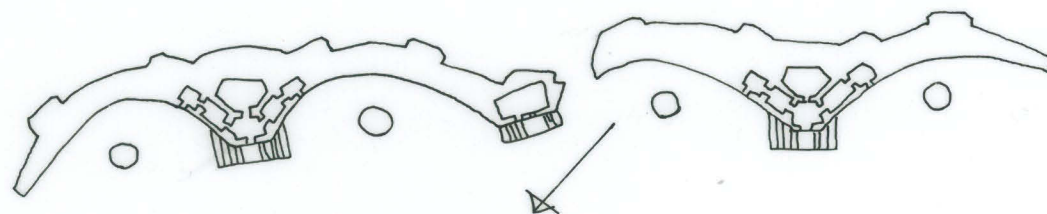
Patterin miehistö- ja ammussuoja on pohjoisessa (kohde Pih 1).

Aseistuksena on todennäköisesti ollut 4 kpl 57 mm:n tykkiä,
joiden ampumasektorista ja kantamasta ei ole tietoja. Luul-
tavasti samanlaisia tykkejä kuin Villingin patterissa Vil 57
(s. 59).

SUOJELUARVO: 5. Patteri on ainoa venäläisten rakentama haja-
ryhmitetty patteri Helsingin alueella (kuva
8 s. 16)

VUOSAARI
SKATANNIEMI

VUOSAARI
SKATANNIEMI

MUSEOVIRASTO/ RAKENNUSHISTORIAN OSASTO
Työselostus

Tutkija K-E Löfgren			Aika
Paikkakunta Helsinki	Kaup.osa/ Kylä	Kortteli/ Tila	Tontti

Osoite
Helsingin linnoitukset

Tutkimuksen laatu
Tutkimus maa- ja merilinnoituksesta

Työselostus

Linnoituksen historia, linnoituslaitteiden rakenne ja suojelukohteet 38 s.
ja liitteet 9 s.

Piirroksat

Valokuvat

Muuta

Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä ruvettiin Venäjän yleisesikunnassa kiireisesti suunnittelemaan Venäjän silloisen pääkaupungin Pietarin puolustusta. Venäjän-Japanin sodassa oli Tschushiman meritaistelussa v. 1905 Venäjän laivasto tuhottu miltei kokonaan, eikä Venäjä pystynyt rakentamaan laivastoaan nopeasti naapurivaltioiden tasolle. Ajatus Suomenlahden kaapeimman kohdan linnoittamisesta esitettiin ensimmäisen kerran vuonna 1907. Tarkoituksena oli luoda puolustuslinja Tallinnan ja Porkkalan kohdalle. Pitkien komiteatöiden jälkeen päätettiin Pietari suojata rakentamalla linnoituksia Suomenlahden rannikolle. Työhön ryhdyttiin v. 1912. Lahti oli v. 1917 yleismaailmallisen mittapuunkin mukaan mitä vahvimmin varustettu (kuva 1).

Suunnitelmia laadittaessa pidettiin Saksan maihinnousua itäisellä Suomenlahdella hyvin mahdollisena. Tästä johtuen puolustuksen pääpaino keskitettiin mahdollisimman lähelle Pietaria. Tällöin Viaporin merkitys jäi vähäiseksi sen toimiessa Itämerenlaivaston torpeedoveneiden tukikohtana. Viaporin kunnostaminen tätä tehtävää varten alkoi varsinaisesti v. 1908.

Vuonna 1910 esitettiin ensimmäinen Helsingin linnoittamissuunnitelma (1), mutta työtä aloitettaessa tätä ei noudatettu. Maaliskuussa 1914 jatkettiin rakentamista kuitenkin aivan uuden suunnitelman mukaan (taulukko 1 ja kuva 2).

(1) Öljymäki, P: Venäläisten suorittamat kenttävarustustyöt Suomessa maailmansodan aikana, Sotakorkeakoulu dipl.no 289

Taulukko 1 Vuoden 1914 linnoittamissuunnitelmat (2,3)

1. Kenttälinnoituslaitteet

Lauttasaari, Seurasaari, Meilahti, Pasila, Käpylä, Koskela, Herttoniemi, Marjaniemi, Kulosaari, Tammi-salo, Vartiosaari, Paloluoto ja Jollas

2. Patterit maarintamalla:

Stadionin seutu	4/229-M
Pasilan aseman itäpuoli	4/229-M
Kumpula	6/152K/77R
Yliskylä	/229-M

sekä muita tykkeitä kenttälinnoituslaitteiden yhteyteen.

3. Pattereita meririntamalla

Melkki ^(xx)	4/152-C
Harakka	4/152K/77R
Länsi Mustasaari	4/152K/77R
Vallisaari	4/152-C ^(x) 6/152K/77R
Kuninkaansaari	4/152K/77R 4/280-M
Santahamina	2 kpl 4/152K/77R
Santahaminen Isosaari ^(x)	4/152-C 3/132K/77R
Kuivasaari ^(xx)	4/152-C
Isosaari ^(xx)	4/152-C 4/254
Itä Villinki ^(xx)	6/152K/77R

Loppukesällä 1914 alkanut sota osoitti Saksan keskittävän voimiaan länteen, eikä sen aikomuksena ollut hyökätä itään. Tässä vaiheessa Venäjä ehti sulkea Suomenlahden miinoilla. Niiden suojaamana ja rannikkolinnoitusten avulla katsottiin Itämeren laivaston pystyvän puolustamaan Suomenlahtea.

Sodan venyessä ja odoteltaessa Saksan hyökkäystä suunniteltiin Pietarin puolustus uudelleen. Katsottiin, että mahdollinen Pietarin valtausyritys tapahtuisi joko Viron rannikkoa pitkin tai Suomen kautta tapahtuvan maihinnousun avulla. Uudessa puolustus suunnitelmassa Viaporin tehtävä muuttui oleellisesti.

2) Linnoituskartta, 1.3.1914, Museovirasto rak.hist.os., no 24

3) Linnoituskartta, syksy 1914, Pohjanheimon karttakokoelma

Koska Venäjällä ei ollut riittävästi voimia koko laajan alueen puolustamiseksi, olisi Suomessa olevan armeijan maihinnousun tapahduttua viivyttään vetäydyttävä Päijänteen ja Kymijoen itäpuolelle. Päijänteen itäpuolelle olisi samanaikaisesti saatava keskitetyksi kahden tai kolmen armeijakunnan vahvuinen armeija itäänpäin etenevän vihollisen sivustaan etelään ja lounaaseen tehtävää hyökkäystä varten. Tämän suunnitelman toteuttamiseksi oli tärkeätä, että Helsingin seutu pysyisi puolustajan hallussa, jolloin Saksan ylivoimaisen laivaston ja etenevän maihinnousuarmeijan yhteistyö katkaistaisiin. Suunnitelman edellytti, että Viaporia vahvistettaisiin sekä maan että meren puolelta.

Aikaisemman suunnitelman mukaiset kenttälinnoitetut varustukset eivät sopineet tähän tarkoitukseen rakenteensa, eivätkä sijaintinsa puolesta. Kestolinnoituslaitteita suunniteltiin nopeasti ja v. 1915 alusta Helsingistä ympäristöineen tuli valtava linnoitustyöleiri. Taulukossa 2 on esitetty rakentamistilanne elokuussa 1915.

Taulukko 2 Vuonna 1915 aloitetut varustukset (4,5)

1. Kestolinnoituslaitteet:

Westend, Tapiola, Otaniemi, Elfvik, Leppävaara, Mäkkylä, Konala, Haaga, Kaarela, Maununneva, Paloheinä, Pakila, Tuomarinkylä, Oulunkylä, Malmi, Pihlajamäki, Myllypuro, Vartiokylä ja Marjaniemi (tukikohdat V-VIII, X-XXIV, XXVII-XXXVII kuvissa 2 ja 3).

2. Patterit maarintamalla

a) ulompi linja (suluissa taulukon 4 mukainen numero)

1	(107) Perkkas	4/229
2	)106) Perkkas	6/k52K077R
3	(104) Mäkkylä	4/280-M
4	(103) Leppävaara	4/152
5	(94) Lassila	4/152
6	(93) Pohjois-Haaga	5/152
7	(90) Maununneva	4/122-M
8	(89) -"-	4/152
9	(85) Itä Pakila	4/152
10	(82) Patola	4/229-M
11	(81) Patola	4/229

12 (78)	Pukinmäki	4/229-M
13 (77)	Pukinmäki	6/152K/77
14 (75)	Pihlajamäki	4/152-M
15 (74)	Latokartano	4/152K/77
16 (-)	Myllypuro	4/152K/77r
17 (-)	Kontula	3/48-M
18 (-)	Puotila	6/152-M
19 (-)	Puotinharju	6/152K/77R
20 (112)	Etelä Tapiola	4/229-M
A (105)	Perkkas	4/107K/77
(101)	Reimarla	4/107K/77
B (86)	Länsi Pakila	4/152K/77
T (114)	Etelä Tapiola	4/107K/77
D (73)	Latokartano	4/107K/77
E (65)	Myllypuro	4/280-M
(110)	Visamäki	4/152K/77R
(115)	Miessaari	6/152
(116)	Lauttaxaari	4/229

b) Sisempi linja

Meilahti	4/152	4/229-M
Ruskeasuo	4/48	6/152
Kumpula	4/229-M	
Koskela	4/152	
Länsi Herttoniemi	3/48	4/152
Roihuvuori	4/152	4/152-M

3. Pattereita meririntamalla

a) etumainen linja

Rypäkari	4/254	4/152
Katajaluoto	4/254	4/152-M
Harmaja	4/152	
Kuivasaari	4/254	
Isosaari	4/280	4/254 4/152
Santahaminan Itäniemi	4/152	4/75
Itä Villinki	4/280	4/57

b) sisempi linja

Lauttasaari	4/57
Melkki	4/75-I
Pihlajasaari	4/75 4/57

Länsi Mustasaari	3/280	3/57	
Kustaanmiekka	4/280-K	4/280-M	4/75
Vallisaari	4/280		
Vasikkasaari	4/75		

Tässä suunnitelmassa itäinen sivusta jäi avoimeksi ja v. 1915 loppupuolella varustukset suunniteltiin tältä osin uudestaan (taulukko 3). Samalla uusittiin linnoituksen organisaatio ja sen mukaan tukikohdat ja patterit numeroitiin idästä alkaen ja koko linnoituksen alue jaettiin neljään osaan: maarintama itäiseen, pohjoiseen ja läntiseen puolustuslohkoon, sekä meririntamaan (kuvat 2,3 ja 4). Maailmansodan lopussa linnoituksen patterit olivat aseistettuina taulukon 4 mukaisesti.

Taulukko 3 Vuonna 1916 aloitetut varustukset

1. Kestolinnoituslaitteet:

Hakuninmaa, Kivikko, Kontula, Vesala, Länsimäki, Mustakallio ja Vuosaari (tukikohdat I-IV, IX ja XXV, kuvissa 2 ja 3)

2. Patterit maarintamalla

Taulukon 4 patterit no 61,62,63,64,67,68,69,70,71, 72,76,83,84,87,88,91,92,95,102,108,109,111,113.

3. Patterit meririntamalla

Miessaari	4/152
Isosaari	4/254 (x)
Itä Villinki	4/254 (x)
Vuosaaren Skatanniemi	4/152

(x) entisen 4/280-patterin tykit vaihdettu uusiin

Taulukko 4 Helsingin maa- ja merilinnoituksen patterit v. 1917 (6,7)

1. Maarintamalla

a) itäinen puolustuslohko

4) Öljymäki, liite 10

5) SLRTR kartta

61,62,63,64, 65,66,67,68,69,70,71, 72,73,74,75,76,
77,78

sekä yksi patteri Ala Malmilla (x)

b) pohjoinen puolustuslohko

81,82,83,84,85,86,87,88,89,90,01,92,93,94,95

sekä yksi patteri Länsi Pakilassa (x)

kaksi patteria Maununnevassa (x)

c) läntinen puolustuslohko

101,102, 103,104,105,106,107,108,109,110,111,

112,113,114,115,116

sekä yksi patteri Leppävaarassa (x)

kaksi patteria Visamäessä (x)

yksi patteri Etelä Tapiolassa (x)

2. Meririntaman ulompi linja

Miessaari, Rypäkari, Katajaluoto, Harmaja, Kuiva-
saari, Isosaari, Santahaminan Itäniemi, Itä-Villinki,
Vuosaaren Skatanniemi.

(x) aseistuksesta ei ole tietoja

Tätä suurisuuntaista linnoitusta ei koskaan käytetty suunniteltuun tarkoitukseensa. Venäjän vallankumouksen johdosta venäläiset eivät olleet puolustamassa linnoitustaan saksalaisten saapuessa Helsinkiin. Helsingin maarintamalla oli punakaartilaisosastoja, jotka ilmeisesti eivät olleet perillä asemien tarjoamista eduista, joten asemat valloitettiin hyvin nopeasti. Meririntamalla tykit tehtiin taistelukyvyttömiksi poistamalla tykkien lukkolaitteet.

Vuoden 1918 jälkeen maarintaman laitteet jäivät sotasaalis-
konttorin haltuun ja materiaali valikoitiin ja myytiin. Maas-
tossa olevat varustukset saivat rauhassa rappeutua, paitsi
eräät kallioon louhitut luolat, jotka kunnostettiin. Vuosina
1939-45 niissä toimi ammussorvaamoja ja muita sotilaallisesti

tärkeitä teollisuuslaitoksia. Luolia käytetään edelleen varastotiloina ja väestösuojina.

Meririntaman uloimman linjan patterit ovat edelleen rannikotykistön käytössä.

2. LINNOITUSLAITTEIDEN RAKENNE

2.1 Maarintama

Keväällä 1913 linnoituskomitea esitti kiinteiden linnoitusten rakentamisesta mietinnön, jossa esitettiin, että linnoitukset tulisi rakentaa ns. hajautetun järjestelmän mukaisesti. Tätä järjestelmää noudatettiin mm. 1915-17 rakennettaessa Helsingin maarintamaa. Ns. hajautettu järjestelmä perustuu linnoitusosien rakentamiseen toisista erilleen, jolloin vihollisen tykistö tuli hajaantuu ja jää kokonaisteholtaan pienemmäksi. Linnoitusten muodostaman vyön takana tykit siirtyivät paikasta toiseen, siten, että ne parhaiten avustivat jalkaväen taistelua. Etulinjaan rakennetaan vain sirpaleenkestäviä suojia. Pommituksen kestävät suojat ja varastot sijoitetaan taemmaksi. Yhteys etulinjaan turvataan avoimilla yhdyshautoilla.

Varustukset rakennettiin yleensä jollekin maastoa hallitsevalle kukkulalle, jonka edustalta metsä kaadettiin. Varsinaiset puolustusasemat olivat joko avoimia tai katettuja tuliasemia, miehistösuojia, taistelu- ja yhdyshautoja. Asemien edustalla oli leveitä ja jopa useita peräkkäisiä piikkilankaesteitä.

a) haudat rakennettiin pääasiassa kolmella eri tavalla rakennusajankohdasta riippuen. Vuonna 1914 rakennetut kenttälinnoitetut varustukset ovat kivivalleja, joiden rintamapuoli on vahvistettu hiekkakerroksella. Myös maahan kaivettuja hautoja esiintyy sillä, missä maaperä on antanut tähän mahdollisuuden.

Vuonna 1915 haudat louhittiin kallioon tai kaivettiin maahan. Taisteluhaudat vahvistettiin pääasiallisesti harkkokivimuurauksella siten, että banketissa ja rintasuojuksessa oli vahvistus,

mutta haudan takasivussa ei tätä useimmiten ollut. Paikoitellen on työssä myös käytetty betonia. Yhdyshaudat ovat useimmiten louhittu kallioon tai kaivattu maahan. Maahaudoissa on paikoitellen tukemiseen käytetty hirsiiä.

Vuonna 1916 haudat edelleen louhittiin kallioon tai kaivettiin maahan, mutta vahvistamiseen käytettiin betonia. Taisteluhaudat ovat joko suoria tai murtoviivaisia. Viimeksimainittu rakennustapa esiintyy ainoastaan Myllypurossa (kohteet VII:2 ja 3) ja Kontulassa (kohde VI:5). Rajakylässä (kohde IV:3) taisteluhauta on rakennettu suojahuoneen katolle siten, että banketti on osa suojahuoneen kattoa. Yhdyshaudat ovat useimmiten ilman vahvistusta. Pihlajamäessä yhdyshaudan suunnittelussa on otettu huomioon maaston nousu rakentamalla hautaan porrasmaisesti nouseva betonituki. Paikoitellen yhdyshautoihin on rakennettu jyrkkiin kohtiin portaita. Lisäksi hautoihin pääsyä helpottamaan on tehty sopivin välein portaita.

b) Suojahuoneet on useimmiten louhittu kallioon ja vahvistettu betonilla. Pienimmät suojahuoneet ovat joko avoimia tai katettuja. Katto on yleensä hirrestä, ja kerroksen päälle on valettu betonia. Hirsien lahotessa katto on usein sortunut.

Suurissa ja monihuoneisissa suojahuoneissa katto on tehty valamalla betonia rautapalkkikerrosten päälle. Rauta on suurimaksi osaksi poistettu myöhemmin, jolloin katto on kärsinyt, mutta yleensä vahvan betonin ansiosta (paksuus jopa 1,5 m) pysynyt ehjänä.

c) Suuret ammusvarastot ja suojat on louhittu kallioon siten, että niiden kalliokaton vahvuus on 5-10 m. Muodoltaan luolat ovat suoria, ristin- tai hevosenkengänmuotoisia ja niissä on yksi tai kaksi yloskäyntiä. Etulinjan lähetyvillä olevat luolat on yhdistetty taisteluasemiin yhdyshaudoilla. Taempana ovat luolat kivetyillä yhdysteillä. Linnoitusalueen suurin luola on pinta-alaltaan n. 1400 m² (kohde G 10).

d) Tuliasemat voidaan jakaa avoimiin ja katettuihin, mutta tämän ryhmittelyn tehoa vaikeuttaa tällä hetkellä se, että useimmat katetut asemat ovat jo sortuneet. Varmuudella voidaan tällä tavoin ryhmittää vain muutamat avoimet asemat ja

kahdeksan ehyttä katettua asemaa. Rakenteensa perusteella asemat voidaan sen sijaan jakaa kuuteen päämalliin. Mallien esittelyn yhteydessä annetut mitat ovat keskiarvoja, sillä asemat ovat olleet hieman erikokoisia.

Malli A: sekä avoimia että katettuja, konekivääriasemia. Syvyytensä puolesta voidaan erottaa kahta alamallia: 0,8 m tai 0,6 m syvyyksiä. Jälkimmäisissä ei ole aseelle aukkoa.

Malli B: sekä avoimia että katettuja. Näitä asemia on niin erikokoisia, että niitä ei voi jakaa eri luokkiin. Muotokin voi olla melko lähellä mallia A, syvyydeltään mitat mallissa B ovat kuten mallissa A.

Malli C: sekä avoimia että katettuja.

Malli D: pelkästään katettuja kivääriasemia. Linnoitusalueella on kolme asemaa, kaikki ehyitä. Asemat on tarkoitettu kahdelle tai kolmelle ampujalle.

Malli E: pelkästään katettuja, kivääriasemia. Linnoitusalueelta on neljä asemaa, kaikki sortuneita. Asemat on tarkoitettu neljälle tai kahdeksalle ampujalle.

Malli F: pelkästään avoimia, kivääriasemia. Linnoitusalueelta on kaksi asemaa, molemmat hyvässä kunnossa. Asemat on tarkoitettu kahdeksalle tai yhdeksälle ampujalle.

e) Tykkiasemat ovat ilman selkäsuoja ja rintasuojauksena on useimmiten hirsillä vahvistettu maavalli. Vain muutamassa asemassa on betonia rintasuojauksessa ja mahdollisuuksien mukaan käytettiin rakennettaessa kalliota hyväksi.

Suurin osa asemista oli tarkoitettu kolmelle tai neljälle tykille, mutta kahden ja kuuden tykin asemiakin on. Patterien suojatilat ovat lähes yksinomaan betonilla vahvistetut ja ne sijaitsevat joko patterin rintasuojassa tai vähän matkan päässä patterista.

f) Yhdystiet tehtiin huolellisesti. Tienpinta peitettiin mukulakiveyksellä, jotta tiet olisivat käyttökunnossa myös kelirikon

aikana. Teiden hyvää laatua osoittaa myös se, että ne vielä lähes 60 vuotta rakentamisen jälkeen ovat hyväkuntoisia.

2.2 Meririntama

Meririntamalla laitteet on louhittu kallioon, kaivettu maahan tai rakennettu suoraan kalliolle. Rakennusaineena on käytetty yksinomaan betonia tai teräsbetonia.

a) Patterit rakennettiin siten, että tykit olivat 20 - 30 m välein avoasemissa valetuilla perustoilla. Tykkien suorasta suuntaustavasta johtuen patterit sijoitettiin korkealle kohdalle, joten ne näkyivät myös mereltä käsin. Silloisen ajattelutavan mukaisesti katsottiin taistelu hävityksi, jos vihollinen pääsi selustaan, joten selkäsuoja pidettiin tarpeettomana. Tyypillistä näille pattereille on niiden yksilöllisyys ja säännöllisyys maastosta riippumatta. Koko linnoitusalueen meririntamalla ovat kaikki patterit erinäköisiä, vaikka periaatteessa olisi voitu käyttää kahta tai kolmea päämallia. Ainoastaan Miessaaressa ja Pysäkarissa maaston korkeuserot on otettu huomioon. Pihlajasaareen rakennettiin hajaryhmitetty patteri ajan tavoista poiketen. Hajaryhmittelyt patterit yleistyivät vasta maailmansodan jälkeen.

b) Ammus- ja panoskellarit rakennettiin rintasuojan yhteyteen. Betonikaton paksuus saattoi nousta peräti 3m:iin ja vahvistukseen käytetty joko rautapalkkia tai kaariraudoitusta. Kattojen vedenpitävyyttä ei otettu huomioon, joten yleensä katot vuotivat. Kellarit ovat joko patterin tason alapuolella tai tykkien välissä. Kellareista ammuksia ja panoksia nostettiin tykeille käsikäyttöisillä hisseillä.

c) Mittaus- ja tulenjohtoasemat ovat matalia joko yksi- tai kaksikerroksisia torneja. Joissakin saarissa on paksusta raudasta tehtyjä lieriömäisiä periskooppitorneja.

d) Valonheittinasemat ovat kolmeosaisia: voima-asema, valonheittimen suoja-asema ja sen valaisuasema.

Voima- ja suoja-asemat olivat yleensä saman katon alla. Suoja-
asemastaan valonheitin siirrettiin valaisemaan joko

- ratakiskoja pitkin

- sähkökäyttöisellä hissillä (kuten kuva 42)
- edellisten yhdistelmällä.

e) Saariin rakennettiin tarpeelliset laivalaiturit. Laitureilta johti joko mukulakivetty tie tai kapearaiteinen rautatie.

Linnoituslaitteiden yhteyteen suunniteltiin useimmiten myös erityinen paikka ikonille. Se oli joko kivipilari, jossa saattoi olla risti tai betoniin upotettu syvennys.

3. SUOJELUKOhteet

Tiedot tähän luetteloon on koottu koko linnoitusaluetta kattavista tutkimuksista: K-E.Löfgren: Helsingin merilinnoitukset (1972) ja Helsingin maalinnoitukset (1973).

3 eli säilytettävä:

kohde on hyvä esimerkki tyypistään, mutta usein vaurioitunut tai keskeneräinen; entistettävissä.

4 eli ehdottomasti säilytettävä:

kohde on ainoa laatuaan; huonokuntoinen, mutta entistettävissä tai kohde on hyvä esimerkki tyypistään, mutta osin vaurioitunut, entistettävissä.

5 eli ehdottomasti säilytettävä:

kohde on ainoa laatuaan ja hyväkuntoinen tai hyvä esimerkki tyypistään ja hyväkuntoinen.

Kohde, jonka suojeluarvo on pienempi kuin 3 on otettu mukaan vain, mikäli se liittyy johonkin suurempaan kokonaisuuteen, joka k.o. kohteen puuttuessa olisi epätäydellinen. Eri kohteiden kohdalla esitetään seuraavat tiedot:

- sijainti perustuu Helsingin kaupungin osoitekarttaan (os 10), jonka perustuuru on jaettu neljään osaan a,b,c ja d karttalehden yläosassa olevan ohjeen mukaan. Sulkuihin on lisätty Espoon osalta kaupunginosan, Helsingin osalta kaupunginosa-alueen ja Vantaan osalta kauppalanosan nimi.
- rakennusmateriaali
- linnoituslaitteet, kuten haudat, suojat, asemat ja varastot.
Niistä on käytetty seuraavia lyhenteitä:
SR = suojahuone yleensä
SR 1 = yksiosainen suojahuone
SR 2 = kaksiosainen suojahuone
jne.
SRN = moniosainen suojahuone
A = mallin A tuliasema
B = mallin B tuliasema
jne.
lyhenteen eteen merkitty numero tarkoittaa lukumäärää.
- mahdolliset erityispiirteet
- suojeluarvo ja kunto.

3.1 Maarintama

3.1.1. Vuonna 1914 rakennetut varustukset

G5 R1a (Ruskeasuo)

1914:23

Maalla suojattu kivivalli, jonka itäisessä päässä on maahan kaivettu hauta.

SUOJELUARVO: 3/5, ulkoiluteiden tuntumassa. Länsipuoli täytetty risuilla.

G5 R1d (Pasila)

1914:25

Maalla suojattu kivivalli yhdystien itäpuolella.
Kohteen 1914:26 pohjoispuolella.
SUOJELUARVO: 4/5, kasvillisuuden peittämä.

G5 R1d (Pasila)

1914:26

Maalla suojattu kivivalli yhdystien pohjoispuolella. Edellisen eteläpuolella.
SUOJELUARVO: 4/5, kuten edellinen.

G5 T3d (Metsälä)

1914:43

Maalla suojattu kivivalli. Asemaan liittynyt tuli-
asema (kohde 1914:42) on jäänyt Asesepäntien alle.
SUOJELUARVO: 3/5, kasvillisuuden peittämä. Osia
sortunut.

J5 R1d ja R2c (Länsi-Herttoniemi)

1914:62

Kuva 45. Kohde 1914:62.

Pelkkiä maavalleja ja maalla suojattuja kivivalleja.
Rintasuojassa useita lokeroita, ilmeisesti tuliasemia.
Vallit kiertävät kukkulaa ja niiden sisällä on ollut
kaksi suojahuonetta sekä kuusi lyhyttä rintavarus-
tusta.

SUOJELUARVO: 4/5. Edustava näyte 1914 rakennetuista
linnoituslaitteista. Hyppyrinmäen kohdal-
la vallit on tasattu. Vallien päällä
on kuntopolku.

J5, S1d ja T1b (Vartiokylän teollisuusalue)

1914:66

Maalla peitetty kivivalli. Liittyy kohteisiin
1914:64-68. Kohteen 1914:67 länsipuolella.
SUOJELUARVO: 3/5, alueen muut asemat turmeltu.

J5, S1d ja T1b (Vartiokylän teollisuusalue)

1914:67

Maalla peitetty kivivalli. Liittyy kohteisiin
1914:64-48. Edellisen itäpuolella.
SUOJELUARVO: 3/5, kuten edellinen.

3.1.2. Vuosina 1915-17 rakennetut varustukset

3.1.2.1 Itäinen puolustuslohko

Kuva 46. Tukokohta I

L6, R1, Ra ja R3 (Vuosaari ja Länsisalmi)

I:9-20

Kohteet I:9-20 on käsiteltävä kokonaisuutena siihen
kuuluvine tykkiasemineen (no 61) ja yhdysteineen.
Eteläosassa on linnoitusalueen ainoa säilynyt kuu-
den tykin patteri, josta johtaa mukulakivetty yhdys-
tie pohjoisempaan oleviin taisteluasemiin. Taistelu-
asemat ovat keskeneräisiä. Alueen yhdystieverkosto
on lähes alkuperäisessä kunnossa.

L6 R2c (Vuosaari)

I:9

Etelä- ja keskiosassa pelkästään maahan kaivettuja
hautoja. Pohjoisessa kallioon louhittuja hautoja
ja kuoppia. Hyvin säilynyt, betoninen, avoin SR2.
SUOJELUARVO: 2/5 kuuluu kokonaisuuteen.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:10

Kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:11

Suurin osa kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.
Lounaassa maahan kaivettuja hautoja.
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2d (Länsisalmi)

I:12

Etelä- ja keskiosassa kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Pohjoisosassa n. 25 m pituudelta itään suuntautuvia taisteluhautoja pienellä B-mallin asemalla.
SUOJELUARVO: 2/5, kuten I:9.

L6 R2b (Länsisalmi)

I:13

Länsi- ja keskiosassa kallioon louhittuja hautoja. Itäosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Länsiosassa 28 m pituinen ja 5,5 m levyinen kallioon louhittu varastotunneli.
SUOJELUARVO: 2/5, kuten I:9.

L6 R2b (Länsisalmi)

I:14

Kallioon louhittu kuoppa (8 x 15 m²).
SUOJELUARVO: 1/5, kuten I:9.

L6 R2b ja R3a (Länsisalmi)

I:15

Kallioon louhittuja hautoja, puolet tuettu betonilla ja toinen puoli pelkkää kalliota n. 110 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvia taisteluhautoja. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta 13 kuoppaa on louhittu. Kahdet portaavat johtavat hautoihin.
SUOJELUARVO: 3/5, betonihaudat ehyet, kuten I:9.

L6 R3a (Länsisalmi)

I:16

Vanhoissa piirustuksissa tähän kohtaan on merkitty varustus.
SUOJELUARVO: 0/5, ei löydy maastosta, ilmeisesti jäänyt rakentamatta.

L6 R3a ja c (Länsisalmi)

I:17

Länsiosassa maahan kaivettuja hautoja. Itäosassa betonilla vahvistettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 50 m pituudelta itään suuntautuvia taisteluhautoja. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta neljä kuoppaa on louhittu.
SUOJELUARVO: 2/5, maahauta hyvässä kunnossa, tosin kasviston peittämä. Kuten I:9.

L6 R3 a-d (Länsisalmi)

I:18

Lounaisosassa jonkin verran maahan kaivettuja hautoja. Muualla kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa osittain betonilla tuettuja hautoja. N. 160 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 9 Srl, 3SR2, asemia ei ole, 12 rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5, kuten I:9.

L6 R3b (Länsisalmi)

I:19

Pohjoisosassa betonilla vahvistettuja kallioon louhittuja hautoja. Etelässä maahan kaivettuja hautoja. N. 140 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvia taisteluhautoja. 6 SR 1 (yksi ehyt), 1 SR 2, asemia ei ole, yhdeksän rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5. Kuten I:9

L6 R2b ja R3a (Länsisalmi)

I:20

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Eteläosassa keskeneräinen hevosenkengänmuotoiseksi tarkoitettu luola. Läntinen louhos 20 m ja itäinen 10 m pitkä.
SUOJELUARVO: 2/5. Kuten I:9.

Kuva 47. Tukikohta II

K6 T3 ja T4, L6 P3 ja P4 (Mellunmäki ja Länsimäki)

II:1-10

Kohteet II:1-3, 5-10 on käsiteltävä kokonaisuutena siihen kuuluvine yhdysteineen ja luolineen. Alue on ainoa lähes valmistunut tukikohta, josta tällä hetkellä voi saada yleiskuvan linnoituslaitteiden sijoituksesta maastoon. Alueen varustukset ovat eteläosassa erittäin hyvässä kunnossa.

L6 P3a (Länsimäki)

II:1

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Vajaa puolet tuettu betonilla. N. 100 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. 5SR1, 3SR2 ja 3A. Kaikki suojahuoneet, paitsi kaksi katotonta kaksiosaista ovat sortuneet.
SUOJELUARVO: 3/5 kuuluu kokonaisuuteen.

K6 T3d (Länsimäki)

II:2

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pieni osa tuettu betonilla. N. 50 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. Kaksi avointa (SR1, 1B) ja kymmenen rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 2/5 betonihaudat huonossa kunnossa.
Kuten II:1.

K6 T4d ja L6 P4b (Länsimäki)

II:3

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa jonkin verran betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta yhdeksän kuoppaa on louhittu.
SUOJELUARVO: 1/5. Kuten II:1.

K6 T4c ja d (Länsimäki)

II:5

Eteläosassa lyhyt maahan kaivettu hauta. Muu osa enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 130 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR1 (sortuneet), 1A ja yhdeksän rakentamatonta kuoppaa. Taisteluhautaan johtavat yhdessä kohdassa portaat.
SUOJELUARVO: 3/5. Kuten II:1.

K6 T4c (Länsimäki)

II:7

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa tuettu betonilla. N. 220 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 19SR1, 5SR2 (yksi ehyt), 1SR3, 5A ja 2C. 13 hautoihin johtavat portaatt. SUOJELUARVO: 4/5. Erittäin hyvässä kunnossa, mutta suojahuoneet sortuneet. Kuten II:1.

K6 T3d (Länsimäki)

II:8

Pelkästään betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 100 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 11SR1 (sortuneet), 3A ja 3C. Viidessä kohdassa hautoihin johtavat portaatt. SUOJELUARVO: 4/5. Suojahuoneet sortuneet, muuten hyvässä kunnossa. Kuten II:1.

K6 T3b (Länsimäki ja Mellunmäki)

II:9

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Etelässä pelkästään kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR1 (sortuneet), 2A ja 1C. Yhdet hautaan johtavat portaatt. SUOJELUARVO: 2/5. Kuten II:1.

K6 T3C (Mellunmäki)

II:10

Kallioon louhittu n. 340 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola, jossa on kaksi uloskäyntiä. SUOJELUARVO: 1/5. Kunnostettu myöhemmin. Kuten II:1.

Kuva 48. Tukikohta III

K6 T4a ja b (Länsimäki)

III:4

Betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 4SR1 (sortuneet), 2A ja 1C. Kahdessa kohdassa hautoihin johtavat portaatt. SUOJELUARVO: 3/5. Jää ilmeisesti kerrostalojen väliin tai alle. Pieni osa täytetty hiekalla.

K6 S4b ja d, K7 S1d (Rajakylä)

III:9

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja, kaakkoisosassa jonkin verran maahan kaivettua hautaa. Suurin osa betonilla tuettu. N. 190 m pituudelta kaikkiin ilmansuuntiin suuntautuvaa taisteluhautaa. 11SR1 (sortuneet), 2A ja 3C. Seitsemät hautoihin johtavat portaatt. Kaksi kallioon louhittua luolaa. Pohjoinen on n. 35 m² suuruinen ja kahdella uloskäynnillä varustettu ja eteläinen n. 110 m² suuruinen, hevosenkengänmuotoinen ja kahdella uloskäynnillä varustettu. SUOJELUARVO: 4/5. Eteläinen luola kunnostettu myöhemmin. Liittyy kohteeseen III:10.

K7 S1c (Rajakylä)

III:10

Suurin osa on betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Idässä jonkin verran maahan kaivettua hautaa. N. 90 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1 (yksi ehyt), 4A ja 3C. Kahdet hautoihin johtavat portaatt. SUOJELUARVO: 4/5. Aseman molemmat päät on täytetty, muuten ehyt. Liittyy kohteeseen III:9.

Kuva 49. Tukikohta IV.

K6 P4 ja R4, K7 P1 ja R1 (Rajakylä, Kivikko ja Jakomäki)

IV:1-14

Kohteet IV:1-3, 5-7, 10-14 on käsiteltävä kokonaisuutena, siihen kuuluvine tykkiasemineen (no 70), luolineen ja yhdysteineen. Eteläosassa on melko hyvässä kunnossa oleva kahden tykin patteri, josta johtaa mukulakivetty yhdystie pohjoisempaan oleviin luoliin ja taisteluasemiin sekä länteen naapurituki-kohtaan IX. Alueella olevat varustukset ovat paikoitellen keskeneräisiä, mutta niiden sijoitus maastoon antaa hyvän kuvan maarintaman puolustusasemien suunnittelutavasta.

K6 P4d (Kivikko)

IV:1

Suurimmaksi osaksi kallioon louhittuja hautoja. Osa betonilla tuettu. N. 40 m itään ja länteen suunnattua taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta kymmenen kuoppaa on louhittu. Eteläosassa kallioon louhittu n. 110 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 3/5. Kaakkoisosassa täytetty Kontulankaa-ren 14 taloja rakennettaessa. Kuuluu kokonaisuuteen.

K6 P4d (Kivikko)

IV:2

Vanhoissa piirustuksissa tähän kohtaan on merkitty varustus.

SUOJELUARVO: 0/5. Ei löydy maastosta, ilmeisesti jäänyt rakentamatta.

K7 R1a (Rajakylä)

IV:3

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa tuettuna betonilla. N. 60 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1, 2C ja yksi rakentamaton kuoppa. Kaksi luolan uloskäyntiä (ehkä hevosenkengän muotoinen, täytetty roskilla). Kolmen suojahuoneen katolle on rakennettu taisteluhautaa, rakennustapa, jota ei tavata muualla linnoitusalueella.

SUOJELUARVO: 3/5. Kohde on sinänsä huonossa kunnossa ja keskiosa täytetty. Taisteluhauta-suojahuone-yhdistelmä on säilyttämisen arvoinen. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 R1a ja b (Jakomäki)

IV:4

SUOJELUARVO: 0/5. Jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

K7 R1c ja d, R2 a ja b (Jakomäki)

IV:5

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa paikoitellen maahan kaivettuja hautoja. Pohjois- ja kaakkoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 200 m länteen, pohjoiseen ja itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 27SR1 (sortuneet), 1SR2 (sortunut), 6A ja 4B. Kahdettoista hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 2/5. Pohjoisosassa varustukset on kaivettu esille Porvoon moottoritien rakentamisvaiheessa. Varustukset ovat kuitenkin ehjät. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Plc (Jakomäki ja Kivikko)

IV:6

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Eteläosassa kallioon louhittu n. 170 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola varustettuna kahdella uloskäynnillä.

SUOJELUARVO: 1/5. Luola veden täyttämä. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Pla ja b (Jakomäki)

IV:7

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 80 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 19 sortunutta SR, 4A, 1B ja 3C. Kolmet hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 2/5. Luoteisosa on jäänyt Porvoon moottoritien alle. Liittymän keskellä on pari asemaa ja haudanpätkeä. Kuuluu kokonaisuuteen.

K7 Plb (Jakomäki)

IV:8

Enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja. Jonkin verran kallioon louhittua hautaa. Länsi- ja itäosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 20 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 3SR1 (sortuneet), 4A ja 4C. Kahdeksan rakentamatonta kuoppaa. Yhdet portaavat johtavat hautaan.

SUOJELUARVO: 2/5. Haudat täytetty risuilla. Liittyy kohteeseen IV:9.

K7 Plb (Jakomäki)

IV:9

Betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. 3SR1 (sortuneet), 1A ja 1C.

SUOJELUARVO: 3/5. Eteläosa jäänyt asutuksen alle ja täytetty. Liittyy kohteeseen IV:8.

K6 P4b ja d, K7 Pla ja c (Kivikko)

IV:10

Kuva 50. Kohde IV:10.

Melkein yksinomaan kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Kolme kallioon louhittua luolaa: luoteisosassa n. 60 m² suuruinen suorakulmaisesti kääntyvä luola, keskellä n. 110 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen ja etelässä n. 130 m² suuruinen ristinmuotoinen luola. Lounaisosassa on luolan louhinta aloitettu, mutta työ on jäänyt kesken (kaksi käytävää yhteensä n. 6 m²).

SUOJELUARVO: 3/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

K6 P4d (Kivikko)

IV:11

Pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen.

SUOJELUARVO: 1/5. Kuten IV:10.

K6 P4c ja d (Kivikko)

IV:12

Kallioon louhittu n. 210 m² suuruinen hevosenkengänmuotoinen luola, joka on varustettu kahdella uloskäynnillä. Luola on yhdistetty eteläpuolella sijaitsevalle yhdystielle kahdella yhdyshaudalla.

SUOJELUARVO: 2/5. Kuten IV:10.

K6 P4c (Kivikko)

IV:13

Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Lou-
naisosassa vähän maahan kaivettua hautaa.
SUOJELUARVO: 1/5. Kuten IV:10.

K6 P3b (Kivikko)

IV:14

Kallioon louhittu n. 70 m² suuruinen ristinmuotoinen
luola.
SUOJELUARVO: 1/5. Kunnostettu myöhemmin. Kuten IV:10.

Kuva 51. Tukikohta V.

K5 T3d (Vartioharju)

V:7

Kallioon louhittu n. 90 m² suuruinen suora luola.
Luolan betoniseinille on maalattu erilaisia kuvia,
joiden alkuperä on tuntematon.

Kuva 52. Kohteen V:7 värillinen maalaus.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy läheisesti kohteeseen V:8.
Mikäli maalaukset liittyvät rakentamis-
vaiheeseen suojeluarvo on 5/5.

K5 T3d (Vartioharju)

V:8

Enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja
hautoja. Päässä pelkkiä kallioon louhittuja hautoja.
N. 80 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautuvaa
taisteluhautaa. 2SR1 (avoimet), 4A ja 1B.
SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kohteeseen V:7. Vartiokylän
muinaislinna on samalla alueella.

K5 S4c (Vartioharju)

V:30

Kallioon louhittuja hautoja. Haudat on tuettu muura-
tuilla harkkokivillä. N. 60 m pituudelta itään suun-
tautuvia taisteluhautoja. 3SR (tai B ?) ja 4A.
SUOJELUARVO: 3/5. Pohjoisosaa täytetty. Kohteeseen
liittyvä suojahuone on länsipuolella
(V:31)

K5 S4c (Vartioharju)

V:31

Kallion sivussa oleva 4 x 7 m suuruinen sortunut moni-
osainen suojahuone.
SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kohteeseen V:30.

Kuva 53. Tukikohta VI.

K6 S1b (Kontula)

VI:1

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa
tuettu betonilla. N. 80 m pituudelta itään suuntau-
tavia taisteluhautoja. 5SR1 (sortuneet), 2A ja kuudet
hautoihin johtavat portaat.
SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin
(VI:2 ja 3). Eteläosa täytetty.

K6 ja S2a (Kontula ja Vesala)

VI:2

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla
tuettuja. N. 50 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa
taisteluhautaa. 3SR1 (sortuneet) ja 13 rakentamatonta
kuoppaa. Kallioon louhittu n. 290 m² suuruinen luola,
jonka läntinen uloskäynti on betonista ja itäinen muu-

ratuista kivistä.

Kuva 54. Kohteen VI:2 luolan itäinen uloskäynti.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin (VI:1 ja 3). Länsiosa on jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

K6 Slb (Kontula)

VI:3

N. 60 m² suuruinen betonista rakennettu suojahuone. Katto on peitetty maalla.

SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy kukkulan muihin kohteisiin. (IV:1 ja 2). Rautakiskot poistettu ka-
tosta vaurioittaen seiniä, muuten koh-
de on hyvässä kunnossa.

K6 Rla (Kontula)

VI:5

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Muualla maahan kaivettuja hautoja. N. 50 m pituudelta itään suuntautuvaa taisteluhautaa. 4SR1, 4A ja 1B. Taisteluhaudasta n. 15 m on murtoviivan muotoista rakennustapaa, jota tavataan vain kolmessa kohteessa (VI:5, VII:2 ja VII:3) koko linnoitusalueella. SUOJELUARVO: 3/5. Etelä- ja länsiosassa varustuksia on jäänyt asutuksen alle ja täytetty.

Kuva 55. Tukikohta VII.

J6 Tld, K6 Plb (Myllypuro)

VII:2

Eteläosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 20 m pituudelta murtoviivanmuotoista (vrt. VI:5 ja VII:3) taisteluhautaa. Suojahuoneita ja asemia ei ole, mutta 16 kaivettua kuoppaa. SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kukkulan toisella puolella olevaan kohteeseen (VII:3).

J6 Tld (Myllypuro)

VII:3

Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa, noin puolet murtoviivanmuotoista (vrt. VI:5 ja VII:2). 1SR1 (sortunut) ja viisi rakentamatonta kuoppaa. SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat hyvässä kunnossa. Liittyy kukkulan toisella puolella olevaan kohteeseen (VII:2).

Kuva 56. Tukikohta IX.

J6 R4d ja S4b (Malmin lentokenttä)

IX:6

Länsiosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Itäosassa betonilla tuettuja hautoja. 4SR1 (3ehjää), 1SR3 (lähes ehjä), 5A ja 1C. Kolmiosainen suojahuone on yhdistetty yhdyshautaan siten, että hauta kulkee suojan läpi. SUOJELUARVO: 3/5. Itäosa täytetty risuilla.

J6 R4b ja d (Ala-Malmi)

IX:8

Itäosassa maahan kaivettuja hautoja ja betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 50 m pi-

tuudelta itään suuntautunutta taisteluhautaa. Itäosassa 11SR1 (kaksi ehyttä ja neljä lähes ehyttä), 6A ja 2C. SUOJELUARVO: 3/5. Ainoastaan itäosa jäljellä, muut osat täytetty. Suojahuoneet rakennettu kivistä.

J6 S3b (Ala-Malmi ja Kivikko)

IX:12

Kallioon louhittuja hautoja, joista noin puolet on tuettu betonilla. Keskiosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 100 m pituudelta koilliseen suuntautunutta taisteluhautaa. 4SR1 (sortuneet), asemia ei ole, mutta 36 louhittua kuoppaa löytyy. SUOJELUARVO: 3/5. Kohteen länsipuolella on tykkipatteri no 72.

Kuva 57. Tukikohta X.

H6 T3c, J6 P2b ja P3a (Pihlajamäki)

X:5

Pohjoisosassa kallioon louhittuja hautoja. Pieni osa tuettu betonilla. N. 20 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. Kuusi erikokoista SR1 (sortuneet), 5A ja 2B, yhdeksän rakentamatonta kuoppaa. Kallion pohjoissivulla on porrasmaisesti nouseva yhdys-hauta, rakennustapaa, jota ei tapaa muualla linnoitus-alueella. SUOJELUARVO: 3/5. Eteläosa on jäänyt asutuksen alle ja täytetty. Kohteen varustukset ovat huonossa kunnossa, mutta yhdys-hauta on säilyttämisen arvoinen.

Kuva 58. Tukikohta XI:

J5 P1d (Ala-Malmi)

XI:2

Kuva 59. Kohde XI:2.

Kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa jonkin verran betonilla tuettuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen ja itään suuntautunutta taisteluhautaa. Suojahuoneita ei ole, 1A, 2C. Yhdet hautaan johtavat portaat. Kolme rakentamatonta kuoppaa. Kolme kallioon louhittua luolaa. Etelässä olevat luolat (n. 85 m²) on kolme uloskäyntiä, idänpuoleiselta (n. 20 m²) on kaksi ja länsipuoleiselta (n. 20 m²) yksi. Länsipuoleinen luola on pienen aukon kautta yhdistetty tikkailla eteläpuoleisen luolan suulle johtavaan yhdys-hautaan. SUOJELUARVO: 4/5. Lähinnä luolarakenteiden takia.

J7 P1d (Ala-Malmi)

XI:3

Kahden ampujan D-mallin pesäke. Ampumasektori on länteen ja luoteeseen.

SUOJELUARVO: 4/5. Sisäänkäynti ja ympäröivä hauta on täytetty hiekalla, mutta asema on ehyt. Ainoa tämän mallin asema Helsingin kaupungin alueella (muut kaksi ovat kohteessa XXXVI:1).

3.1.2.2. Pohjoinen puolustuslohko.

Kuva 60. Tukikohta XV.

H7 R2a (Tuomarinkartano)

XV:I

Itäpuolella maahan kaivettuja hautoja. Länsipuolella betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituudelta etelään ja länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 2SR (toinen ehjä/, 2A (toinen ehjä) ja 2B (ehjät).

SUOJELUARVO: 5/5. Länsiosan asemista A-mallin asema on linnoitusalueen ainoa ehyt. Maahaudat luhistuneet ja osittain täytetyt.

Kuva 61. Tukikohta XVII.

G6 S4b (Paloheinä)

XVII:12

Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 9SR1 (sortuneet), 1SR2 (sortunut) ja 2A. Yksi suojehuoneista on 6 x 15 m suuruinen.

SUOJELUARVO: 3/5. Maahaudat ovat melko hyvässä kunnossa. Itäosat jonkin verran täytetyt.

G6 T3b ja d T4a ja c (Länsi-Pakila)

XVII:13

Länsiosa täytetty kokonaan, paitsi kallioon louhittu luola, joka on otettu väestösuojelukäyttöön. Itäosassa enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja kuoppineen. Jonkin verran myös betonilla tuettuja hautoja. N. 5 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 5SR1 (yksi ehyt), 2A ja 1B (ehyt).

SUOJELUARVO: 5/5. Koskee ainoastaan B-mallin asemaa lähellä Sysimiehen- ja Muurimestarintien risteystä. Ainoa asema linnoitusalueella, joka ei ole maalla suojattu. Alue on muutoin huonossa kunnossa.

Kuva 62. Tukikohta XVIII.

G6 P3d (Maununneva)

XVIII:10

Kallioon louhittuja hautoja. Enimmäkseen tuettu betonilla. N. 120 m pituudelta länteen, pohjoiseen ja itään suuntautuvia taisteluhautoja. Viisi sortunutta SR, 3A, 1C ja kolme rakentamatonta kuoppaa. Neljät hautoihin johtavat portaat. Kallioon on louhittu n. 120 m² suuruinen luola.

SUOJELUARVO: 3/5.

Kuva 63. Tukikohta XX.

F6 T3c (Kannelmäki)

XX:1

Itäosassa maatuneita maahan kaivettuja hautoja. Keski- ja länsiosassa kallioon louhittuja hautoja, jotka on tuettu joko betonilla tai muuratuilla harkkokivillä. N. 45 m pituudelta luoteeseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Viisi sortunutta SR, 3A, 1B ja neljät hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Länsiosa paremmassa kunnossa kuin itäosa. Asemat muuratuista kivistä.

F6 T2b ja T3a (Kannelmäki)

XX:3

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Suurin osa tuettu muuratuilla harkkokivillä, jonkin verran betonilla tuettuja. Keskiosassa on n. 80 m pituudelta maahan kaivettuja hautoja. N. 200 m kaikkiin ilman-suuntiin suunnattuja taisteluhautoja. 11SR (yksi 4 x 8 m lähes ehyt), 3A, 1B, 3C ja kahdeksat hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Itäosa jäänyt Martinlaakson rautatien pengerryksen alle. Eteläosa on jäänyt Pelimannintien alle.

F6 S2d ja S3c (Kannelmäki)

XX:4

Suurin osa kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa paikoitellen maahan kaivettuja hautoja. 3/4 haudoista on tuettu muuratuilla harkkokivillä, loput on betonilla tuettuja yhdyshautoja. N. 90 m pituudelta länteen suuntautunutta taisteluhautaa. 7SR (sortuneet), 1SR2 (ehjä), 4A, 2C ja kahdeksan rakentamatonta kuoppaa. Kahdeksat hautoihin johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Kivihaudat edustavia. Maahaudat luhistuneet. Liittyy läheisesti kohteisiin XX:5 ja XX:6.

F6 S2d (Kannelmäki)

XX:5 6

Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja. Puolet tuettu muuratuilla harkkokivillä, toinen puoli betonilla. Länsiosassa hyvin vähän maahan kaivettuja hautoja. N. 100 m pituudelta etelään, länteen ja pohjoiseen suuntautuvia taisteluhautoja. 5SR1 (yksi ehyt), 3A, 1B ja 2C. Kahdeksat hautoihin johtavat portaavat. Yksi suojahuone ja A-mallin asema on yhdistetty (osaksi sortunut), rakenne, jota ei ole muualla linnoitusalueella.

SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy läheisesti kohteisiin XX:4 ja XX:5.

Kuva 64. Tukikohta XXIII.

G6 P2d ja P3c (Maununneva)

XXIII:2

Suurimmaksi osaksi betonilla tuettuja maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa pelkkiä maahan kaivettuja hautoja. N. 170 m pituudelta luoteeseen suuntautuvaa taisteluhautaa. Kaksitoista sortunutta SR, 3A, 4B ja yhdet hautaan johtavat portaavat.

SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat hyvässä kunnossa. Taus-talla tykkipatteri no 91.

G6 P2d (Maununneva)

XXIII:3

Sortunut 5 x 12 m suuruinen suojahuone.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy tykkipatteriin no 91 (ja ehkä kohteeseen XXIII:2).

G6 P2 (Kannelmäki ja Pohjois-Haaga)

XXIII:4

Keskiosassa pelkästään maahan kaivettuja hautoja. Länsi- ja itäosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Lännessä n. 100 m pituudelta luoteeseen suuntautunutta taisteluhautaa ja idässä n. 40 m pituudelta pohjoiseen suuntautunutta taisteluhautaa. 13 SR1 (6 ehjää), 7A, 7B ja kymmenen rakentamatonta kuoppaa. Yhdet hautaan johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 4/5. Eteläosa Muurimestarintien suoristuksen alla. Taustalla on ollut tykkipatteri no92.

Kuva 65. Tukikohta XXIV.

F6 T1c (Pohjois-Haaga)

XXIV:7

Pelkästään betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 30 m pituudelta pohjoiseen ja länteen suuntautunutta taisteluhautaa. 1SR1 (ehjä), 2A, 1B ja yksi rakentamaton kuoppa.

SUOJELUARVO 3/5.

F6 T1a (Pohjois-Haaga)

XXIV:13

Enimmäkseen joko muuratuilla harkkotiilillä tai betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keski- ja eteläosassa maahan kaivettuja hautoja ja pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. 11SR1 (yksi ehjä), 2SR2 (sortuneet), 6A ja 5B.

SUOJELUARVO: 4/5. Eteläpuolella on kohteeseen liittyvä luola (XXIV:14). Länsipuoli on osittain jäänyt Martinlaakson rautatien alle.

F6 T1a (Pohjois-Haaga)

XXIV:14

Kallioon louhittu n. 80 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyy kohteeseen XXIV:13. Kunnostettu myöhemmin. Luolan itäpuolelle on rakenteilla uusi luola.

Kuva 66. Tukikohta XXV.

F7 T1a (Hakuninmaa)

XXV:2

Itäosassa pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Länsiosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituudelta länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 6SR1 (sortuneet), 2A ja kolmet hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy samalla kukkulalla olevaan kohteeseen XXV:3. Itäosa on jäänyt asutuksen alle ja osittain täytetty.

F7 T1a (Hakuninmaa)

XXV:3

Yksinomaan betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 20 m pituudelta lounaaseen suuntautuvia taisteluhautoja. 7SR (2 ehjää), 1A, 1C ja 2 hautoihin johtavat portaat.

SUOJELUARVO: 3/5. Itäosa on jäänyt asutuksen alle. Suojehuonetta on käytetty kellarina. Liittyy samalla kukkulalla olevaan kohteeseen XXV:2.

3.1.2.3 Läntinen puolustuslohko

Kuva 67. Tukikohta XXVII.

F6 Pla (Mäkkylä ja Reimarla)

XXVII:13

Enimmäkseen betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. N. 100 m pituinen itään, pohjoiseen ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 8SR1 (yksi ehjä), 1SR2 (sortunut), 4A, 3B, 2C ja kuudet hautoihin johtavat portaavat.
SUOJELUARVO: 4/5

Kuva 68. Tukikohta XXVII.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:5-

Kohteet XXVIII:5-8 on käsiteltävä kokonaisuutena niihin liittyvine taisteluasemineen ja luolineen.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:5

Puolet pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 60 m pituinen luoteeseen suuntautuva taisteluhauta. 5SR (sortuneet), 1A, 2B ja 2 rakentamatonta kuoppaa. Eteläosassa kallioon louhittu luola (XXVII:6).
SUOJELUARVO: 4/5. Liittyy kokonaisuuteen.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:6

Kaksi kallioon louhittua n. 25 m² suuruista luolaa. Läntinen luola yhdistetty täytetyllä yhdyshaudalla kohteeseen XXVIII:5.
SUOJELUARVO: 1/5. Kuten XXVIII:5.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:7

Eteläosassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 10 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 1SR2 (sortunut), asemia ei ole.
SUOJELUARVO: 2/5. Eteläosassa n. 10 m täytetty.
Kuten XXVIII:5.

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:8

Länsiosa on jäänyt asutuksen alle ja osittain täytetty. Itäosassa on pääasiassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Koillisosassa on betonilla tuettuja hautoja. N. 10 m pituinen luoteeseen suuntautuva taisteluhauta. 1 SR1 (ehjä), 1SR2 (avoin), 1B ja 1C.
SUOJELUARVO: 2/5. Länsiosassa ei ole suojeluarvoa.
Kuten XXVIII:5

E5 S4d (Mäkkylä)

XXVIII:9

Suurin osa haudoista pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Itäosassa harkkokivimuurauksella tuettuja hautoja ja länsiosassa betonilla tuettuja. N. 20 m pituinen etelään ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 6SR (3 ehjää) 2A, 1B ja 3 rakentamatonta kuoppaa.
SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy kohteeseen XXVIII:10.

E5 S4c (Mäkkylä)

XXVIII:10

Kaksi kallioon louhittua luolaa. N. 15 ja 25 m² suuruiset.

SUOJELUARVO: 1/5. Liittyvät kohteeseen XXVIII:9.

E5 T4d F5 P4b (Mäkkylä)

XXVIII:18

Mäkkyläntie halkaisee kohteen kahteen osaan

(a) Pohjoispuoli: Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 20 m pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa.

2SR2 (sortuneet) ja 1E (8 ampujalle).

SUOJELUARVO: 4/5. Itäosa on jäänyt asutuksen alla ja täytetty. E-mallin asema olisi säilytettävä, koska niitä on vain 4 kpl koko linnoitusalueella (XXVIII:18,19 ja 23) ja tämä on suurin (muut 4 ampujalle).

(b) Eteläpuoli: Suurimmaksi osaksi pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 40 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 2SR (sortuneet), 2A, 3B ja 7 hautoihin johtavat portaat. Eteläosassa kaksi suurta kallioon louhittua kuoppaa.

SUOJELUARVO: 2/5. Voidaan säilyttää, mikäli kohteen eteläpuolella oleva yhdystie säilyy.

F5 P4a ja b (Mäkkylä)

XXVIII:19

Kuva 69. Kohde XXVIII:10

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja. Länsi- ja pohjoisosassa betonilla tuettuja hautoja. N. 130 m pituinen pohjoiseen ja länteen suuntautuva taisteluhauta. 2SR (sortuneet), 3A, 1B, 2C ja 1E (4 ampujalle). Kolmeen hautaan johtavat portaat ja kaksi rakentamatonta kuoppaa. Eteläosassa n. 45 m² suuruinen kallioon louhittu suora luola, jolla on kaksi uloskäyntiä. Itäosassa kaksi kallioon louhittua luolaa, joista eteläinen n. 60 m² suuri suoran kulman muotoinen ja pohjoinen n. 45 m² suuruinen suora luola.

SUOJELUARVO: 4/5. Edustava kokonaisuus, luolia, E-mallin asema (vrt. XXVIII:18a)

Kuva 70. Tukikohta XXIX.

E5 S4a (Leppävaara)

XXIX:3

Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Länsiosassa harkkokivimuurauksella tai betonilla tuettuja hautoja. N. 70 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. 12SR (lehjä) ja 5A. Yksi kallioon louhitu vedellä täytetty n. 10 m pituinen tunneli.

SUOJELUARVO: 4/5. Kivestä rakennetut osat edustavia. Eteläosa osittain täytetty risuilla.

Kuva 71. Tukikohta XXXI.

E4 R4a ja b (Laajalahti)

XXXI:4

Länsi- ja eteläosassa suurimmaksi osaksi betonilla tai harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Länsiosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. Pohjoisosassa pelkästään maahan kaivettuja hautoja. Lännessä n. 130 m pituinen poh-

joiseen, länteen ja etelään suuntautuva taisteluhauta ja etelässä n. 30 m pituinen etelään suuntautuva. 10SR (1 ehjä ja 1 lähes ehjä), 5A ja 3B. Eteläosassa on portaat rakennettu hautaan.

SUOJELUARVO: 4/5. Maahaudat (erittäin) hyvässä kunnossa, mutta kohteen kaakkoispuolella olevaa osaa käytetään kaatopaikkana. Kolme sortunutta suojahuonetta ja syvää maalla suojattua yhdishautaa (XXXI:5)

Kuva 72. Tukikohta XXXIV.

E2 P4c ja d (Westend)

XXXIV:12-
14

Kohteet XXXIV 12b-14 on käsiteltävä kokonaisuutena.

E2 P4c ja d (Westend)

XXXIV:12.

Toppelundintie jakaa kohteen kahteen osaan.

(a) Pohjoispuolella betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 40 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. Suojahuoneita ei ole, lc.

SUOJELUARVO: 1/5.

(b) Eteläpuolen pohjoisosassa maahan kaivettuja hautoja muualla betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. N. 30 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta.

1Sr (avoin), 1A ja 2C.

SUOJELUARVO: 5/5. Kaikki asemat avoimia. Kuuluu kokonaisuuteen.

E2 P4c (Westend)

XXXIV:13

Suurin osa betonilla tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keskiosassa n. 20 m pituinen maahan kaivettu hauta. N. 150 m pituinen länteen suuntautuva taisteluhauta. 3SR (2 avointa, 1 sortunut), 3 A ja 1C.

SUOJELUARVO: 5/5. Asemat avoimia. Kuuluu kokonaisuuteen.

E2 P4c (Westend)

XXXIV:14

Kallioon louhittu n. 35 m³ suuruinen luola kohteen XXXIV:13 itäpuolella.

SUOJELUARVO: 1/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

Kuva 73. Tukikohta XXXV.

F6 Sla (Marttila)

XXXV:1

Pohjoisosassa betonilla ja harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Eteläosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 30 m pituinen pohjoiseen suuntautuva taisteluhauta. 1 SR1, 1SR2, 1A ja 1C. Kahdet hautaan johtavat portaat ja kaksi rakentamatonta kuoppaa.

SUOJELUARVO: 3/5. Osaa haudoista käytetty kaatopaikkana.

F6 Pla (Reimarla)

XXXV:4

Enimmäkseen betonilla ja harkkokivimuurauksella tuettuja hautoja. Länsi- ja eteläosassa jonkin verran pelkkiä kallioon louhittuja hautoja. N. 80 m pohjoiseen suuntautuvaa taisteluhautaa. 5SR (1 ehjä), 3A, 2B ja 2C.

Kuudet hautoihin johtavat portaat, 2 rakentamatonta kuoppaa ja kallioon louhittu n. 25 m² suuruinen luola.

SUOJELUARVO: 4/5. Katetut varustukset vaurioituneet, muuten hyvässä kunnossa.

F5 R3b ja d R4a ja c (Pajamäki, Pitäjänmäen teollisuusalue)

XXXV:11

Enimmäkseen harkkotiilimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Paikoitellen betonilla tuettuja osia. Keskiosassa n. 60 m sortunutta maahan kaivettua hautaa. N. 280 m kaikkiin ilmansuuntiin suuntautunutta taisteluhautaa. 3SR & yksi 3 x 10 m suuri holvikattoinen), 11A, 1B ja 4C. Viidet hautoihin johtavat portaat ja seitsemän rakentamatonta kuoppaa.

SUOJELUARVO: 4/5. Alueelle on v. 1940 rakennettu ilmatorjuntapatteri laitteineen ja luolineen.

Kuva 74. Tukikohta XXXVI.

E5 S1d T1b (Elfvik)

XXXVI:1

Itäosassa pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Länsiosa täytetty lähes kokonaan, paitsi 2 ehjää D-mallin asemaa (molemmat kolmelle ampujalle).

SUOJELUARVO: 5/5. Kohde sinänsä ei ole suojelemisen arvoinen. Suojeluarvo liittyy vain asemiin. Koko linnoitusalueella on ainoastaan 3 D-mallin asemaa (XI:3 ja XXXVI:1)

E5 S1c T1a (Elfvik)

XXXVI:2

Suurimmaksi osaksi pelkkiä kallioon louhittuja hautoja kuoppineen. Paikoitellen jonkun verran betonilla tuettua hautaa. Koillisessa F-mallin asema 8 ampujalle ja kaakossa F-mallin asema 9 ampujalle. Länsiosassa avoin D-mallin pesäke (?).

SUOJELUARVO: 5/5. Kohde sinänsä ei ole suojelemisen arvoinen. F-mallin asemat ovat ainoat koko linnoitusalueella.

Kuva 75. Tukikohta XXXVII.

E3 S4a ja c (Tapiola)

XXXVII:6

Enimmäkseen harkkokivimuurauksella tuettuja kallioon louhittuja hautoja. Keskiosassa maahan kaivettuja hautoja. N. 80 m länteen suuntautuvaa taisteluhautaa. 7SR, 1A ja 5B. Yksi suojahuone (6 x 12 m) on ollut sisältä puulla vahvistettu ja betonilla ja kivillä tuettu siten, että seinät paksunevat porrasmaisesti alaspäin.

Kuva 76. Suojahuone kohteessa XXXVII:6 tai :9.

SUOJELUARVO: 4/5. Kohde on edustava kivillä tuettu varustus. Suuri suojahuone on erikoisuus, koska samankaltaisia on vain 2 koko linnoitusalueella (XXXVII:6 ja XXXVII:9).

E3 S3d (Tapiola)

XXXVII:9

Haudat on suurimmaksi osaksi täytetty kerrostaloja rakennettaessa. Itäpuolella on 3 x 10 m suuruinen suojahuone, jonka seinät paksunevat porrasmaisesti alaspäin. Rakennusaineena on ollut betoni, harkkokivi ja puu.

SUOJELUARVO: 3/5. Suojahuone on aina säilyttämisen arvoinen osa. Se on osaksi luhistunut mutta paremmassa kunnossa kuin vastaava kohteessa XXXVII:6.

3.1.3. Tykkipatterit

Pattereista esitetyistä kuvista on pyritty esittämään patteri sellaisena kuin ne rakennettiin. Pääsuuntana on ilmoitettu patterin ampumissuunta silloin kun tykit osoittavat suoraan eteenpäin.

L6 Rld (Mellunmäki ja Vuosaari)

61

Kuva 77. Patteri 61.

Rintasuojaus on jyrkästi nouseva kallioseinä, jota paikoitellen on louhittu. Suojahuoneiden kohtalla rintasuojus on betonilla tuettu maahan kaivettu hauta. Patterin pohjoispäässä on sortunut suojahuone ja eteläpäässä rakentamaton kuoppa. Tykkiasemien välissä on kaksi lähes ehjää suojahuonetta, yhteensä 6 kpl. (Aseistuksena on ollut 6 kpl 152 mm pronssihaupitsia, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 40-50°. Patteri sijaitsee yhdystien koillispuolella tykkiasemiin johtaa neljä tietä.

SUOJELUARVO: 4/5. Patteri liittyy kohteisiin I:9-20.

Tämä on linnoituksen ainoa säilynyt kuuden tykin patteri (toinen, no 77, on jäänyt asutuksen alle).

K5 P3a (Myllypuro)

65

Kuva 78. Patteri 65.

Rintasuojana on betonilla tuetut kallioon louhitut syvennykset. Rintasuojaussa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 1,5 m³) sekä myöhemmin umpeenmuurattu tila.

Tykkiasemien välissä maanpinnan tasossa on niin ikään myöhemmin umpeenmuurattu suojahuone, kolme tykkiasemien välissä ja yksi kummassakin päässä. Patterin eteläpäässä on ehjä suojahuone ja betonilla tuettu kallioon louhittu hauta. Pohjoisosassa on n. 15 m betonilla tuettua hautaa, joka jatkuu hirsillä tuettuna maahan kaivettuna hautana takana olevaan kolmeen suojahuoneeseen. Sortuneet suojahuoneet ovat olleet kivillä tuettuja. Savupiiput ovat pystyssä.

Aseistuksena on ollut neljä 280 mm mörssäriä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 60°. Pattereille tulee yhdysteitä pohjoisesta, lounaasta ja etelästä. Tykit on voitu ajaa suoraan asemiinsa.

SUOJELUARVO: 5/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin, no E. Linnoitusalueen maarintaman suurin ja edustavin.

K6 P3b (Kivikko ja Kontula)

70

Kuva 79. Patteri 70.

Rintasuojaus on maavalli, joka tykkien puolelta on tuettu betonilla. Rintasuojaussa on tykkiasemaa kohden 2 melkein ehjää suojahuonetta. Patterin keskellä on sortunut suojahuone.

Aseistuksena on ollut kaksi 152 mm canet-tykkiä, joiden pääsuuntana on ollut suuntimaan 10°. Patteri sijaitsee yhdystien pohjoispuolella ja sieltä johtaa kaksi tietä tykkejä vasten tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy kohteisiin IV:1-14.

Koko linnoitusalueen maarintamalla on ollut vain 8 canettykeille tarkoitettua patteria. Ainoastaan kaksi (no 70 ja 108) ovat säilyttämisen arvoiset ja nekin ovat eri mallisia.

J6 S3b (Ala-Malmi)

72

Kuva 80. Patteri 72.

Rintasuojana on kallioseinämä. Rintasuojaossa on kaksi suojahuonetta tykkiasemaa kohden, paitsi läntisimmässä asemassa missä on yksi. Itäpäässä on sortunut suojahuone ja yhdystien toisella puolella on vielä 3 suojahuonetta. Patterista johtaa yhdyshauta itäpuolella olevaan kohteeseen IX:12.

Aseistuksena on ollut neljä 142 mm 120 puudan piiritystykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 10° . Patteri sijaitsee yhdystien välittömässä yhteydessä ja tykit on ajettu suoraan asemiinsa tieltä.

SUOJELUARVO: 3/5.

G6 P2d (Maununneva)

91

Kuva 81. Patteri 91.

Rintasuojuksena ollut maavalli on ilmeisesti ollut hirsillä tuettu (lahonneet). Tykkiasemaa kohden on ilmeisesti ollut kaksi suojahuonetta. Niiden lisäksi on kolme suojahuonetta rintasuojuksen yhteydessä. Kohde XXIII:3 on ollut patteriin liittyvä suojahuone.

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan rannikotykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 330° . Tykkiasemiin johtaa takana kulkevalta yhdystieltä kolme tietä.

SUOJELUARVO: 2/5. Liittyy kohteisiin XXIII:2 ja 3 joiden eteläpuolella patteri on.

F5 T4b (Pohjois-Haaga)

95

Kuva 82. Patteri 95.

Rintavarustuksena on kallioseinämä ja maavalleja. Pohjoisosassa on ilmeisesti ollut tuettu hirsillä, eteläosa betonilla. Rintasuojuksessa on kutakin tykkiasemaa kohden kaksi sortunutta suojahuonetta. Eteläpäässä on kaksi betonilla tuettua sortunutta suojahuonetta. Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan piiritystykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan $310-320^{\circ}$. Patterin itäpuolella kulkee yhdystie josta johtaa kolme tietä tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5

E6 T1c (Mäkkylä)

103

Kuva 83. Patteri 103.

Rintasuojana on maalla peitetty kallioseinämä. Pohjoispäässä on kaksi tykkiasemaa. Eteläpäässä kaksi tykkiasemaa ja suojahuoneen paikka. Patterin keskellä on ehkä ollut suojahuone.

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm 190 puudan rannikotykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan $270-290^{\circ}$. Patterin takana kulkevalta yhdystieltä (nykyinen Sotaleskentie) johtaa kaksi tietä tykkiasemiin.

SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin no 4 (Kohteen XXVIII:17 välittömässä yhteydessä).

E5 T4b (Mäkkylä)

104

Rintasuojuksena on kallioon louhittuja seinämiä. Patteri on jäänyt suurimmaksi osaksi asutuksen alle. Ainoastaan yksi tykkiasema kallioon louhittuine ammus-

komeroineen (n. 3 m²) ja tykinperustoineen on säilynyt. Sen eteläpuolella on kivillä tuettu suojahuone, joka on sortunut.

Aseistuksena on ollut neljä 229 mm mörssäriä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patteri on yhdystien (nykyinen Sininärhintie) välittömässä yhteydessä. SUOJELUARVO: 3/5. Patteri liittyy v. 1915 suunnitelmiin, no 3. Tykkiasema on säilyttämisen arvoinen, koska koko linnoitusalueen maarintamassa 74 patterista ainoastaan kolmessa on selvästi näkyvissä tykin perustat (no 65, 104 ja 116).

E4 S3b (Laajalahti)

108

Kuva 84. Patteri 108.

Rintasuojus on betonilla vahvistettu kallioseinämä. Tykkiasemaa kohden on rintasuojuksessa kaksi suojahuonetta. Näiden lisäksi on kolme sortunutta suojahuonetta.

Aseistuksena on ollut 2 kpl 152 mm canettykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patterin takana kulkevalta yhdystieltä (nykyinen Hagalundintie) on aseisiin johtanut kaksi tietä.

SUOJELUARVO: 4/5. Parhaiten säilynyt canettykeille tarkoitettu maarintaman patteri (kts. myös no 70 perustelut). Pohjoisosa on osittain täytetty ja muuta käytetään kaatopaikkana.

F6 R4b (Lauttasaari)

116

Kuva 85. Patteri 116.

Rintavarustuksena on maavalli. Tykkiasemista on näkyvissä kolme tykinperustaa ja asemaa kohden on ollut kaksi suojahuonetta. Patterin takana on lisäksi ollut kaksi, pieni ja suuri, suojahuonetta. Molemmat ovat sortuneet, pienemmän savupiippu on pystyssä.

Aseistuksena on ollut neljä 229 mm tykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 270°. Patterille ovat johtaneet tiet joko nykyistä Vaskiniementietä tai kävely-polkua (pohjoisesta) pitkin.

SUOJELUARVO: 3/5. Ensimmäinen patteri tällä paikalla on vuodelta 1855. Rakennettu uudestaan vuosina 1885 ja 1915. Saunaseuran tie halkaisee patterin kahteen osaan.

3.1.4_Yhdystiet

Yhdystiet on katsottu säilyttämisen arvoisiksi mikäli niihin liittyy kappaleissa 3.1.1 - 3. mainittuja varustuksia edellyttäen, että ne ovat lähes alkuperäisessä muodossa. Muita yhdysteitä ei ole otettu huomioon taulukossa 5. SUurin osa ei huomioiduista teistä on hävinnyt niiden tultua paikallisliikenteen käyttöön, jolloin niitä on paranneltu ja päällystetty.

Taulukko 5. Yhdystiet ja niihin liittyvät varustukset

Westerkullan kartanon alue (Länsimäki)	II:1-10
Malmin ampumaradan alue (Kivikko ja Jakomäki)	IV:1-14
Tähystäjänpuisto (Mäkkylä)	XXVIII:18-20

3.2 Meririntama

Tässä on huomioitu ainoastaan ne saaret, joissa on vuosien 1914-17 varustuksia. Niitä ei ole seuraavilla saarilla: Harakka, Kuninkaansaali, Lehmäsaari, Nuottasaari, Santahamina (Itäniemeä lukuunottamatta), Santahaminan Isosaari, Suomenlinnan saaret, Teerisaari, Vallisaari ja Vasikkasaari.

3.2.1 Harma ja

Kuva 86. Harna ja.

Kuva 87. Harmajan 152 mm patteri.

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on kolme erikokoista kellaria. Itäisimmässä on kaariraidoitettu huone ja ammusten nostolaitteet huoneessa, josta nouseaan rappuja pitkin tykkiasemaan. Läntisin huone on samanlainen mutta pienempi. Keskimmäisessä kellarissa on kolme huonetta ja kaksi ammusten nostolaitetta. Huoneisiin pääsee käytävästä, jonka sisäänkäynnit ovat patterin keskellä ja länsipäässä. Jokaisella tykkiasemalla on rintasuojassa kaksi ampumatarvikekomeroa (á 2 m³). Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

Har 152

SUOJELUARVO: 4/5. Toisen maailmansodan aikana patterin päälle on rakennettu ilmantorjuntapatteri (laitteineen). Läntisin kellari on täytetty vedellä.

Betonista rakennettu mittaustorni.

SUOJELUARVO: 3/5. Ilmatorjunnan mittausasema on rakennettu katolle.

Har 1

3.2.2 Isosaari

Kuva 88. Isosaari.

Kuva 89. Isosaaren eteläisempi 254 mm patteri.

Iso 254A

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on jokaista jaosta varten kellari, jossa on kuusi huonetta ja kaksi hissitilaa. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskoitettu ja muiden huoneiden kaarirauδοitettu. Rintasuojassa on jokaista tykki- asemaa kohden neljä ampumatarvikekomeroa ($2 \times 2 \text{ m}^3$ ja $2 \times 1 \text{ m}^3$). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm duslachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Patteri on ulkopuolelta uusittu, mutta kellariratkaisu on säilyttämisen arvoinen.

Kuva 90. Isosaaren pohjoisempi 254 mm patteri.

Iso 254B

Patteri on pääpiirteissään samanlainen kuin Iso 254 A, mutta kellarien huoneet vähän suurempia. Kellarien ajoluiskat poikkeavat Iso 254A:n vastaavista. Patterin koillispuolella on betonista rakennettu mittautorni betonivallin päällä. Rintasuojoissa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa ($\approx 1 \text{ m}^3$). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 81° ja 201° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Kuten Iso 254A.

Kuva 91. Isosaaren 152 mm patteri.

Iso 152

Patteri on pääpiirteissään samanlainen kuin Iso 254A. Kellareiden huoneet ovat lähes samansuuruiset kuin Iso 254A:ssa. Patterin lounaispuolella on lisäksi miehistösuoja. Ajoluiskat poikkeavat sekä Iso 254A:n että Iso 254B:n vastaavista. Patteri on yhdistetty Iso 254B:hen 20 m pitkällä betonivallilla, jonka molemmissa päissä on mittautornit. Patterin keskellä on betonista rakennettu kaksikerroksinen mittautorni. Jokaista tykkiasemaa kohden on kaksi ampumatarvikekomeroa ($\approx 1 \text{ m}^3$) rintasuojassa. Aseistuksena on ollut neljä 152 mm kanettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 70° ja 198° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Kuten Iso 254A.

Betonista rakennettu valonheitintorni. Voima-asema on ollut kohteessa Iso 1. Valonheitin on nostettu valaisuasemaansa hissillä.

Iso 2

SUOJELUARVO: 3/5. Kaikki laitteet paitsi valonheitin paikallaan.

Betonista rakennettu valonheittinasema, jossa on kaakelilattia. Rakennuksessa on koneasema, eteinen ja valonheittimen suojahuone. Valonheitin on nostettu valaisuasemaan hissillä.

Iso 8

SUOJELUARVO: 3/5. Ulkopuolelle on rakennettu lisätiloja.

Saaren kuljetuksiin käytetty veturi ja vaunu.

Iso El

SUOJELUARVO: 5/5. Kunnostettu.

3.2.3. Katajaluoto

Kuva 92. Katajaluoto.

Kuva 93. Katajaluodon 254 mm patteri.

Kat 254

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on jokaista tykkiasemaa kohden samanlainen huoneyhdistelmä, 3 huonetta ja hissihuone. Katot ovat rautakiskotettuja. Tykkiperustan alapuolella kulkee holvattu käytävä yhdistäen kellarit keskenään. Itäpuolella on pieni varasto, jossa on rautakiskotettu katto. Rintasuojan yhteydessä on kolme betonista mittautornia, joiden katot ovat rautakiskotettuja. Rintasuojoissa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa ($0,2$ ja $1,5 \text{ m}^3$). Lisäksi rintasuojaan on tykkiasemien väliin tehty jonkinlainen avoin tähtystyspaikka.

Aseistuksena on ollut neljä 245 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja

240° välillä.

SUOJELUARVO: 5/5. Itäpäässä olevassa tykkiasemassa on kunnossa oleva alkuperäinen 254 mm tykki ja sen yhteydessä on käyttökelpoinen käsikäyttöinen ammushissi.

Kaksikerroksinen betoninen mittaustorni, samanlainen kuin patterin länsipäässä. Kat 1

SUOJELUARVO: 3/5. Liittyy läheisesti patteriin Kat 254.

Kallioon louhittu valonheitinasema. Valonheittimen suojahuoneeseen johtaa betonista rakennettu käytävä, jonka katto on rautakisoitettu. Voima-asema on ilmeisesti ollut kohteessa Kat 4. Valonheitin on nostettu valaisuasemaansa hissillä. Kat 3

SUOJELUARVO: 5/5. Kaikki laitteet, paitsi valonheitin paikallaan.

Betonista rakennettu koneasema. Kuusi huonetta, joiden katto on rautakiskotettu. Kat 4

SUOJELUARVO: 5/5. Katon koristereuna ja työn laatu hyvä. Ainoa laatuaan.

Betonista rakennettu dieselkoneasema, jossa on kaari- raudotettu katto. Kolme huonetta ja kaksi eteistä. Kat 5

Katto on ulkopuolelta muodoltaan kaareva ja korkein piste on n. 8 m sisäänkäynnin maanpinnasta.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa tämän mallinen.

3.2.4. Kuivasaari

Kuva 94. Kuivasaari.

Moniosainen valonheitinasema. Betonista rakennettu suojahuone ja voima-asema. Katto on rautakiskotettu ja lattia kaakeloitu. Etelään johtavat rataiskot valonheittimen siirtoa varten. Etelässä valonheitin-koppi. Kui 1

SUOJELUARVO: 4/5. Rataiskot poistettu, muuten alkuperäisessä kunnossa.

Tornilla varustettu rakennus.

SUOJELUARVO: 3/5.

Kui E1

3.2.5. Miessaari

Kuva 95. Miessaari.

Kuva 96. Miessaaren 152 mm patteri.

Mie 152

Patterin rintasuojuksen sisällä ja maanpinnan alapuolella on jaosta kohden kaksi hissihuonetta, keskushuone ja neljä suojahuonetta. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ja muiden huoneiden kaariraudotettu. Jaokset yhdistää 215 m pitkä käytävä, joka päättyy patterin molemmissa päissä oleviin mittaustorneihin. Käytävään pääsee viidestä kaaripellillä suojatusta sisäänkäynnistä sekä mittaustornien kautta. Mittaustornit ovat sisätiloiltaan identtisiä, kaksikerroksisia. Torniin johtaa ulkopuolelta ovi molempiin kerroksiin, jotka vielä on yhdistetty keskenään tikkailla. Rintasuojassa on jokaista

tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (a. 2 m³).

Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 105° ja 225° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Alkuperäistä patterin ulkomuotoa on jonkun verran muutettu. Käytävärakenne on erikoinen ja alkuperäisessä muodossaan. Ainoa 152 mm:n patteri, jossa maaston korkeuserot on otettu huomioon.

Kallioon louhittu miehistösuoja. Kaksi huonetta ja eteinen. Huoneiden katto on kaariraudoitettu. Suojan ulkopuolella on avoin tila, josta johtaa kaksiahaarainen käytävä ulos. Käytävä levenee ylöspäin. Pohjoisessa haarassa on sortunut huone.

Mie 2

SUOJELUARVO: 3/5. Ainoa tämänkaltaisen suojaratkaisu. Huonossa kunnossa.

3.2.6 Pihlajasaaret

Kuva 97. Itäinen Pihlajasaari.

Kuva 98. Itäisen Pihlajasaaren patteri.

Pih I

Jokaisen tykkiaseman₃ rintasuojuksessa on kaksi ampumatarvikekomeroa (a. 1 m³). Patterin miehistö- ja ammusuoja on kohteessa Pih 1.

Aseistuksena on todennäköisesti ollut neljä 57 mm tykkiä.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa hajaryhmitetty ensimmäisen maailmansodan patteri Helsingin alueella.

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja ammussuoja. Suoja on kaksiosainen (2 ja 4 huonetta), katto on aaltopeltinen ja kaareva. Suojasta nousee portaita pitkin patterille.

Pih 1

SUOJELUARVO: 3/5.

3.2.7 Rysäkari

Saari on käsiteltävä kokonaisuutena pattereineen ja muine varustuksineen. Saarella on myös toisen maailmansodan aikana rakennettuja tykkien perustoja.

Kuva 99. Rysäkari.

Kuva 100. Rysäkarin 254 mm patteri.

Rys 254

Patterin rintasuojan sisällä ja maanpinnan alapuolella on tykkiasemien välissä ammus- ja panoskellarit, kaikki erilaisia, yhteensä 10 huonetta, neljä hissihuonetta ja kolme keskushuonetta. Kellareihin johtavat portaat on suojattu kaaripellistä valmistetuilla katoksilla. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu ja muualla katto on kaariraudotettu. Patterin länsipäässä on mm. puhelinkeskus ja voimakoneet. Ylemmässä tasossa on kolme huonetta joissa on rautakiskotettu katto. 1,5 m näiden alapuolella on huone, jonka katto on kaariraudotettu. Vielä 1,5 m tämän huoneen alapuolella on 2 konehallia, joissa on kaariraudotettu katto. Näihin tiloihin pääsee sekä ylemmän että alimman tason kautta. Rintasuojan molemmissa päissä on kaksikerroksisia betonisia torneja,

joista läntisin on patterin taistelukeskus ja itäisin komentotorni. Ylempään kerrokseen pääsee tikkaita pitkin. Rintasuojojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kolme ampumatarvikekomeroa (2×2 ja $0,2 \text{ m}^3$). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 120° ja 240° välillä.

SUOJELUARVO: 4/5. Ainoa 245 mm:n patteri, jossa maaston korkeuserot on otettu huomioon. Maanalaaiset tilat ovat tukkeutuneiden viemärien takia veden vallassa. Kuuluu kokonaisuuteen.

Kaksi betonista yksikerroksista mittaustornia betonisella pöydällä. Katto on rautakiskotettu. Tornien eteläpuolella on betoninen mittauspöytä kalliolla, ilman suojaa.

SUOJELUARVO: 3/5. Kuuluu kokonaisuuteen.

Periskooppitähtäimellä varustettu kaksikerroksinen panssaritorni (ylempään kerrokseen nouseaan tikkaita pitkin).

Rys 2

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa ehyt panssaritorni. Kuten Rys 1.

Betoninen valonheitinasema. Asemassa on kolme huonetta, konehalli ja valonheittimen suojahuone. Katto on rautakiskotettu ja yhdessä huoneessa on kaakelilattia. Valonheitin nostettiin hissillä ylös suojataan ja se oli sijoitettu lavalle, jota voitiin liikuttaa kiskoja pitkin n. 20 m länsi-itä-suunnassa.

Rys 3

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa valonheitinasema, jossa on yhdistetty hissi ja ratakiskoja. Rautarakennelmat purettu ja rikottu valonheitin sivulla ulkopuolella. Kuuluu kokonaisuuteen.

Vanha puinen komentajan talo, jonka julkisivussa pilarit.

Rys E1

SUOJELUARVO: 3/5. Kuten Rys 1.

Vanha venäläismallinen laiturit. Vanhan rautatien (purettu kokonaan) kiskot näkyvät laiturilla.

Rys E2

SUOJELUARVO: 1/5. Kuten Rys 1.

3.2.8. Santahaminan Itäniemi

Kuva 101. Santahaminan Itäniemi.

Kuva 102. Santahaminan Itäniemen 75 mm patteri.

Sit 75

Rintasuojojassa on maanpinnan yläpuolella kolme kellaria (neljä huonetta jokaisessa). Katto on rautakiskotettu. Kellarien tykkiasemien puoleiset sivut on peitetty rautalevyillä. Rintasuojojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa ($\approx 0,5 \text{ m}^3$). Aseistuksena on ollut neljä 75 mm tykkiä.

SUOJELUARVO: 4/5. Ainoa 75 mm:n patteri. Kellarirakenteet uusittu.

Kuva 102. Santahaminan Itäniemen 152 mm patteri.

Sit 152

Rintavarustuksessa ei ole kellaria. Patterin alapuolella on aikaisemmin louhittu kallioon ammuskellari

(suojeluarvo: 3/5). Patterin länsipäässä on betonista rakennettu mittaustorni, jossa on rautakiskotettu katto. Patterin keskellä ammuskellarin hissin takasivussa on lisäksi avoin tähystyspaikka. Rintasuojojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa ($\approx 2 \text{ m}^3$) sekä asemien välissä samanlainen komero (yhteensä 3 kpl). Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 82° ja 202° välillä. SUOJELUARVO: 3/5. Patteri on rakennettu vanhan patterin päälle.

3.2.9. Itä-Villinki

Kuva 103. Itä-Villinki.

Kuva 104. Itä-Villingin 254 mm patteri.

Vil 254

Rintasuojaan maanpinnan alapuolelle on rakennettu miehistö- ja amussuoja. Yhteensä 12 huonetta, kahdeksan hissihuonetta ja kolme keskushuonetta. Hissi- ja keskushuoneiden katto on rautakiskotettu. Muiden huoneiden katto on kaariraudotettu, paitsi ovien kohdalla, joissa on rautakiskotus. Rintasuojojassa on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa ($\approx 2 \text{ m}^3$). Aseistuksena on ollut neljä 254 mm durlachertykkiä, joiden ampumasektori on ollut suuntimien 101° ja 221° välillä.

SUOJELUARVO: 5/5. Ainoa patteri, jossa on käytetty graniittia (punaista ja valkoista) suuremmassa määrin.

Valonheitinasema. Voima-asema ja valonheittimen suo- Vil 2
jahuone on louhittu kallioon. Suojasta johtavat rata-
kiskot betonista rakennettuun valaisinasemaan.

SUOJELUARVO: 5/5. Kiskot poistettu.

Kallioon louhittu kaksihuoneinen varasto, jossa on Vil 3
kaariraudotettu katto. Huoneet on (keskenään) yhdis-
tettu holvatulla betonikäytävällä. Varastosta johta-
vat ratakiskot rantaan sortuneelle laiturille.

SUOJELUARVO: 3/5.

Kallioon louhittu (eteisellä varustettu) betoninen Vil 5
ammuskellari, jossa on eteinen. Katto on kaariraudo-
tettu.

SUOJELUARVO: 3/5.

Panssarilevyistä betonijalustalle rakennettu kaksi- Vil 7
kerroksinen mittaustorni.

SUOJELUARVO: 5/5.

Kaakelilattialla varustettu betonista rakennettu Vil 8
kolme huonetta käsittävä rakennus, jossa katto on
rautakiskotettu.

SUOJELUARVO: 3/5. Alkuperäinen käyttö tuntematon.

Kallioon louhittu betoninen miehistö- ja amussuoja. Vil 9
Suojasta johtaa mukulakivetty upotettu tie pohjoiseen
patterin Vil 57 (suojeluarvo: pohjoisosa 1/5 ja etelä-
osa 3/5) yhdystielle.

SUOJELUARVO: 4/5.

3.2.10. Vuosaaren Skatanniemi

Kuva 105. Vuosaaren Skatanniemen 152 mm patteri.

Vuo 152

Rintasuojana on betonista valettu valli, jonka sisään puoleksi maanpinnan alapuolelle on rakennettu 25 m² suuruinen miehistösuoja ja kaksi ammuskellaria. Huoneissa on rautakiskotettu katto. Ammuskellareissa on neljä huonetta (n. 95 m²) ja kaksi hissihuonetta. Rintasuoja on jokaista tykkiasemaa kohden kaksi ampumatarvikekomeroa (ä 3 m³). Aseistuksena on ollut neljä 152 mm canettykkiä, joiden pääsuunta on ollut suuntimaan 130°-140°. Patterille tulee pohjoisesta yhdystie, joka jatkuu patterin läpi etelään.

SUOJELUARVO: 4/5. Patterista on poistettu katon rautakiskotus betonia vaurioittaen. Patterin merkitys on se, että se on ainoa meririntaman patteri, joka ei ole saareissa.

3.3 Muistomerkit

Tähän on koottu Suomenlinnan linnoitusalueeseen liittyviä muistomerkkejä. Suojeluarvo on kaikilla 5/5.

Isosaari (22.6.1855):

George Quinnett'in hauta.

Lauttasaari (9.8.1855):

Joseph Back'in hauta.

Santahamina (9-10.8.1855):

Pommituksessa surmansa saaneiden yhteishauta.

Melkki (kohde Mel 3):

1892-93 suoritettujen luolatöiden muistolaattoja.

Santahamina (30.7.-2.8.1906):

Viaporin kapinassa kuolleiden yhteishauta.

Itä-Villinki (kohde vil 1254):

1915 rakennetun patterin muistolaatta.

Kansalaissodan aikaiset haudat ja muistokivet:

Isosaaressa, Santahaminassa, Pohjois-Haagassa

Kuva 106. Viaporin pommituksessa 9-10.8.1855 surmansa saaneiden muistomerkki Santahaminassa.

- a) punaisten: Isosaaressa, Santahaminassa, Pohjois-Haagassa, Pohjoisella hautausmaalla,
- b) valkoisten: Vanhassa kirkkopuistossa, Liisanpuistikossa
- c) saksalaisten: Etelä-Haagassa, Vanhassa kirkkopuistossa.

Liite 1

Tähän liitteeseen on koottu ne kohteet, jotka mikäli mahdollista pitäisi säilyttää (suojeluarvo 2/5).

L 1.1 1914 rakennetut

- 1914:35 G5 T1b (Pasila, Rauninkallio)
Maalla tuettu kivivalli ympäri kukkulan.
- 1914:41 G5 T3b (Metsälä)
Maalla tuettu kivivalli, länsiosa hävitetty.
- 1914:47 H5 R4c (Käpylä, Taivaskallio)
Maalla tuettu kivivalli ympäri kukkulan.
- 1914:48- H5 S3b,d ja S4a,c (Koskela ja Veräjämäki)
57 Maalla tuettuja kivivalleja ja neljä luolaa
(kohteet G 11-14). Koko kukkula muodostaa kokonaisuuden. Vallit paikoitellen huonossa kunnossa.
- 1914:68 J5 S1c ja T1a (Vartiokylän teollisuusalue)
Maalla tuettu kivivalli. Eteläosa hävitetty.

L 1.2. 1915-17 rakennetut

- I:9,12,13,
17,20 katso 3.1.2.
- II:2,9 katso 3.1.2.
- III:8 K6 S4d (Rajakylä)
Betonilla tuettuja hautoja, 4SR,3A ja 1C.
- IV:5,7,
8,12 katso 3,1.2.
- VII:1 K6 P1b (Myllypuro)
Maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja hautoja,
1SR, 13A ja 1B.
- Kuva 107. Tukikohta VIII.
- VIII:1 J6 T1b (Kivikko)
Enimmäkseen pelkkiä kallioon louhittuja ja maahan kaivettuja hautoja, 4SR ja 3A.
- VIII:4 J6 S1b (Latokartano)
Kallioon louhittu luola.
- VIII:5 J5 S4b (Latokartano)
Hirsikattoinen suojahuone. Sortumaisillaan.
- VIII:6 J5 S4c (Latokartano)
Kallioon louhittu luola.
- VIII:7,8 J5 S3b (Latokartano)
Kaksi kallioon louhittua luolaa.

IX:9 J6 R3c (Ala-Malmi)
Maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja
hautoja, 7SR ja 5A.

IX:14- J6 S3c,d ja T3a,b (Kivikko)
17 Kallioon louhittuja hautoja, 1SR ja kaksi
luolaa. Kohteisiin liittyy tykkipatteri no 71.

IX:18 J6 T3b (Kivikko)
Betonilla tuettuja ja maahan kaivettuja hau-
toja, 15SR, 7A ja 2C

Kuva 108. Tukikohta XIII

XIII:2 K5 R1c (Marjaniemi)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu
kivillä.

Kuva 109. Tukikohta XIV.

XIV:3 J6 R1b (Latokartano)
Kaksi asemaa ja suojahuoneiden kuoppia.

XV:3 H7 R1b (Tuomarinkartano)
Kallioon louhittuja ja maahan kaivettuja hautoja,
1SR, 5A ja 3B.

XVII:3 G7 S1d (Paloheinä)
Maahan kaivettuja hautoja ja 1SR.

XVII:6 G7 S1b (Paloheinä)
Betonilla tuettuja hautoja, 5SR ja 3A. Etelä-
puolella suuri suojahuone (kohde XVII:7).

XVII:13 G6 T4a,c (Länsi-Pakila)
Maahan kaivettuja hautoja, pieni osa betonilla
tuettu, 5SR, 2A ja 1B. B-mallin aseman suhteen
katso 3.1.2.

XVIII:1 G6 R4d (Paloheinä)
Kivillä tuettuja hautoja, 3SR ja 1B

XVIII:2 G6 R4b (Paloheinä)
Enimmäkseen kallioon louhittuja hautoja, 8SR
(joista kolme suurikokoista), 6A ja 3C.

Kuva 110. Tukikohta XIX

XIX:2 G6 P4b (Maununneva)
Kallioon louhittuja hautoja, 2SR ja 4A.

Kuva 111. Tukikohta XXI.

XXI:5 H6 P3a (Patola)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa betonilla
tuettuja, 3SR, 2A, luola ja itäpuolella yhdystie.
Pohjoisosa täytetty.

Kuva 112. Tukikohta XXII

XXII:7 G6 R3c (Länsi-Pakila)
Kallioon louhittuja hautoja, 6SR, 1A ja 1B.

- XXII:9 G6 R2d (Pirkkola)
Enimmäkseen maahan kaivettuja hautoja 2SR ja 1A.
- ii XXIII:1 G6 R3a (Maununneva)
Kallioon louhittuja hautoja ja suojahuone.
- XXIII:9 G6 P2c (Pirkkola)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla ja hirsillä, 9SR, 5A, 4 B ja luola.
- XXIII:11 G6 R2a (Pirkkola)
Kallioon louhittuja hautoja, 1SR ja 1A.
Lounaaseen luola (kohde XXIII:12).
- XXIV:3 F6 Tac (Lassila)
Betonilla tuettuja hautoja, 2SR, 1A ja 1B
- XXIV:8 F6 Tld (Pohjois-Haaga)
Kivillä tuettu suojahuone.
- XXIV:9 F6 Tlb (Lassila)
Betonilla tuettuja hautoja, 2SR ja 3A.
- XXVIII:
13 E5 T4d (Mäkkylä)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla ja 1C.
- XXVIII:
17 E6 Tlc (Mäkkylä)
Betonilla tuettuja hautoja, 1SR ja 1C. Itäpuolella patteri no 103.
- XXVIII:
23 E5 T4c (Mäkkylä)
Betonilla tuettuja hautoja ja 2E.
- Kuva 113. Tukikohta XXX.
- XXX:3 E5 Rad (Friisinmäki)
Betonilla tuettuja hautoja, 3SR, 1A ja 1C.
Itäosa täytetty.
- XXXI:2 E5 Rla (Laajalahti)
Kivillä tuettuja hautoja, 8SR, 5A, 2B ja 1C.
Itäpuolella kohde XXXI:1.
- Kuva 114. Tukikohta XXXII.
- XXXII:1, E4 P3c (Laajalahti)
2 Molemmissa maahan kaivettuja hautoja. I:4SR, 3A
2C ja 2: 2SR, 1A.
- XXXII:11 E3 P4d (Tapiola)
Betonilla tuettuja hautoja ja pelkkiä maahan kaivettuja hautoja, 1SR ja 1C.
- Kuva 115. Tukikohta XXXIII.
- XXXIII:1 E3 P3d (Tapiola)
Maahan kaivettuja hautoja, pohjoisosa tuettu betonilla, 2SR, 4A ja 2C.

- XXXIV:2 E3 P1d ja P2c (Westend)
Kallioon louhittuja hautoja, 1A ja luola
- XXXIV:3 E3 P1c (Haukilahti)
Kallioon louhittuja hautoja, pieni osa tuettu betonilla, 2SR, 3A ja 2C. Itäosa täytetty.
- XXXV:3 F6 R1c (Reimarla)
Betonilla ja kivillä tuettuja hautoja, 3SR ja 1A.
- XXXVII:
11 E3 S3c (Tapiola)
Betonilla tuettuja hautoja, 1SR, 1A ja 1C.

L.1.3. Tykkipatterit

67. K6 Rab (Kontula)
Kolmen tykin patteri, rintasuojuksena kallioseinämä, 2SR. Pohjoisosa täytetty.
- 71 J6 T3a (Kivikko)
Neljän tykin patteri, rintasuojuksena kaareva betonivalli (ainoa tämän mallinen) 4SR. Pohjoisosa täytetty kivillä. Liittyy kohteeseen IX:17.
- 74 J6 P1d (Latokartano)
Neljän tykin patteri, rintasuojana kallio. Pohjoisosa täytetty.
- 83 H6 P4c (Itä-Pakila)
Kahden tykin patteri, rintasuojana maavalli. Lähes ehjä suojahuone.
- 87 G6 S4c (Länsi-Pakila)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli, ehkä suojahuone. Molemmat päät täytetty.
- 88 G6 R3c (Länsi-Pakila)
Kahden tykin patteri, rintasuojana betonivalli, 5SR.
- 91 Katso 3.1.3.
- 93 F6 T2c (Pohjois-Haaga)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli. Pohjoisosa teiden alla.
- 114 E3 R2c (Hakalehto)
Kolmen tykin patteri, rintasuojana maavalli, 2SR.
- BB3 E4 R1a (Mankkaa)
Neljän tykin patteri, rintasuojana maavalli, 1SR.

L.1.4. Meririntama

L.1.4.1. Isosaari

- Iso 1 Kaksihuoneinen voima-asema liittyen kohteeseen Iso 2.
- Iso 6 Maalla suojattu voima-asema.

Iso 9 Kaksi mittaustornia.

L1.4.2.---Katajaluoto

Kat E4 Kaksi puista taloa.

L1.4.3.---Kuivasaari

Kui 2 Kaksikerroksinen mittaustorni.

Kui E2 Puinen komentajan talo.

L1.4.4.---Melkki

Kuva 116. Melkki

Mel E7 Ilmatorjuntapatteri (?) ja siihen liittyvä mittaustorni (Mel 2) ja varastot (Mel 1)

L1.4.5.---Miessaari

Mie 1 Valonheitinasema suoja- ja konehuoneineen.

Mie 3 Kallioon louhittu keskuskasematti.

L1.4.6.---Itäinen Pihlajasaari

Pih 3 Holvikattoinen kellari.

Liite 2.

Käytetyt lyhenteet ja merkit

L2.1. Tykkimallit

48 H	48 mm haupitsi
75 I	75 mm ilmatorjuntakanuuna
107 K/77	107 mm piirityskanuuna, malli 1877
107 K/77P	107 mm patterikanuuna, malli 1877
122 H	122 mm kenttähaupitsi
122 H/77	122 mm kenttähaupitsi, malli 1877
152-C	152 mm canettykki
152/45-C	152 mm, 45 kaliiperinen canettykki
152 K/77	152 mm kanuuna, malli 1877 (120 puudan)
152 K/77R	152 mm kanuuna, malli 1877 (190 puudan)
152 M	152 mm mörssäri
229/77	229 mm linnoituskanuuna, malli 1877
229 M	229 mm mörssäri
254-D	254 mm rannikkokanuuna, malli Durlacher
254/45-D	254 mm 45 kaliiperinen rannikkokanuuna, malli Durlacher
280-K	280 mm kanuuna
280 M	280 mm mörssäri

L2.2 Muut lyhenteet

A	suurikokoinen kivääriasema, katso kuva 20.
B	suorakulmainen asema, katso kuva 22.
C	pyöreäkulmainen pienikokoinen asema, katso kuva 24.
D	pieni katettu kivääriasema, katso kuva 26.
E	suuri katettu kivääriasema, katso kuva 28
F	avoin kivääriasema, katso kuva 30
G	luola
Har	Harmaja
Iso	Isosaari
Kat	Katajaluoto
Kui	Kuivasaari
Mel	Melkki
Mie	Miessaari
Pih	Pihlajasaari
Rys	Rysäkari
SIt	Santahaminan Itäniemi
SR	Suojarakennelma

Vil	Itä Villinki
Vuo	Vuosaaren Skatanniemi

L2.3 Kartoissa käytetyt merkit

L2.3.1. Maarintama

tykkipatteri
varustus
luola
yhdystie

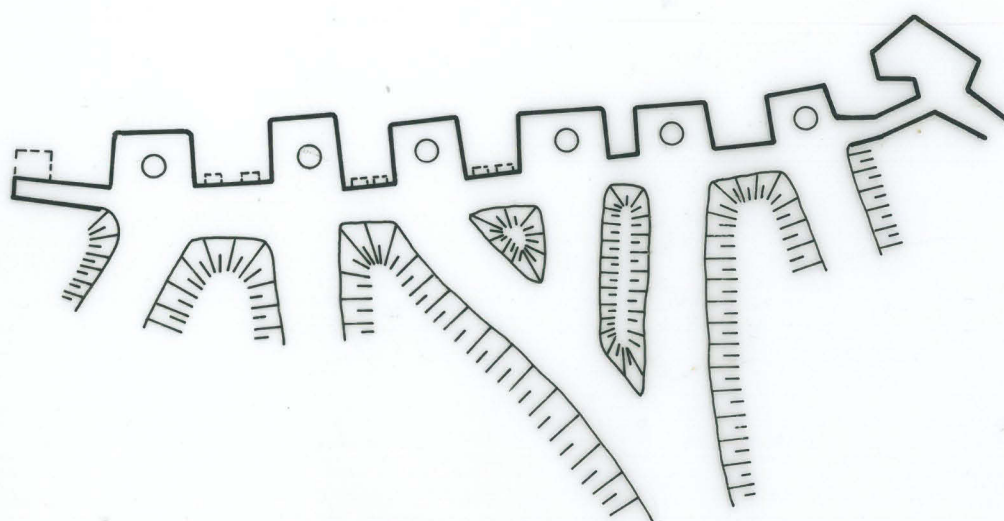
L2.3.2. Meririntama

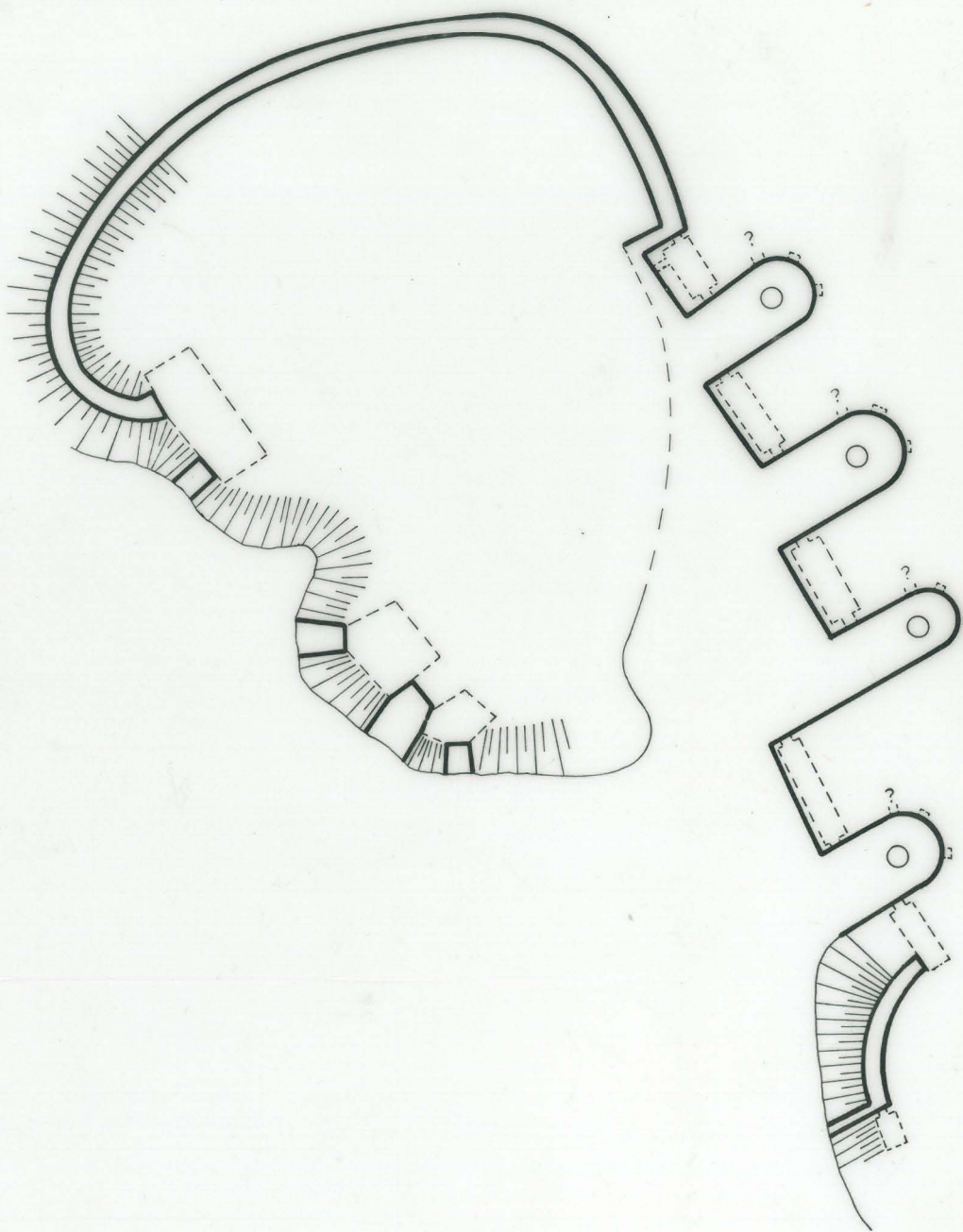
tykkipatteri, suorassa asemassa
hajasiijoitettu tykki
ilmatorjunta-asema
havaintotekopaikka
periskoopitähäin
valonheitinasema
koneasema
varasto tai suoja
rautatie
yhdystie

Liite 3.

Suojeluluokitus

0. Tuhoutunut tai arvoton
 - kohteesta ei ole mitään näkyvissä
 - kohde on vaarallinen nykyisessä muodossaan.
1. Ei suojeluarvoa
 - ei ole alkuperäisessä kunnossa, eikä voida entistää
 - huonossa kunnossa oleva runsaasti esiintyvä laite, ei kannata entistää.
2. Säilytettävä mikäli mahdollista
 - kohde on verrattain hyvässä kunnossa oleva, runsaasti esiintyvä laite, voi entistää
 - ainoa laatuaan, mutta niin pahasti vaurioitunut ettei kannata entistää (puhdistettavissa).
3. Säilytettävä
 - kohde on hyvä esimerkki lajistaan, mutta vaurioitunut, pahasti keskeneräinen tai pieni, entistettävissä.
4. Ehdottomasti säilytettävä
 - kohde on ainoa laatuaan, huonossa kunnossa, mutta entistettävissä
 - kohde on hyvä esimerkki lajistaan, mutta osia vaurioitunut, entistettävissä.
5. Ehdottomasti säilytettävä
 - kohde on ainoa laatuaan, hyvässä kunnossa
 - hyvä esimerkki lajistaan, hyvässä kunnossa.

PUUTTUVAT:

K 6 T4C (Länsimäki)

II:6

Pelkästään kallioon louhittuja hautoja
kuoppineen.

Suojeluarvo: 1/5. Kuten II:1

F 6 S2d (Kannelmäki)

XX:5

Suojahuoneita

Suojeluarvo: 0/5. Jääneet rakennustöiden alle.

Tekstissä n:o XX:5

XX:6

liite:

F 6 T1d (Lassila)

XXIV:4

Betonilla tuettuja hautoja.

2 SR, 1 A ja 1 B